

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการ
ของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย
Enhancing Public Awareness And Network Management
Of The Creative Community in Thailand

โดย

พระมหาวิเชียร วชิรธมโม (กุลมณี) และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763044

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการ
ของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย
Enhancing Public Awareness And Network Management
Of The Creative Community in Thailand

โดย

พระมหาวิเชียร วชิรธมฺโม (กุลมณี) และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

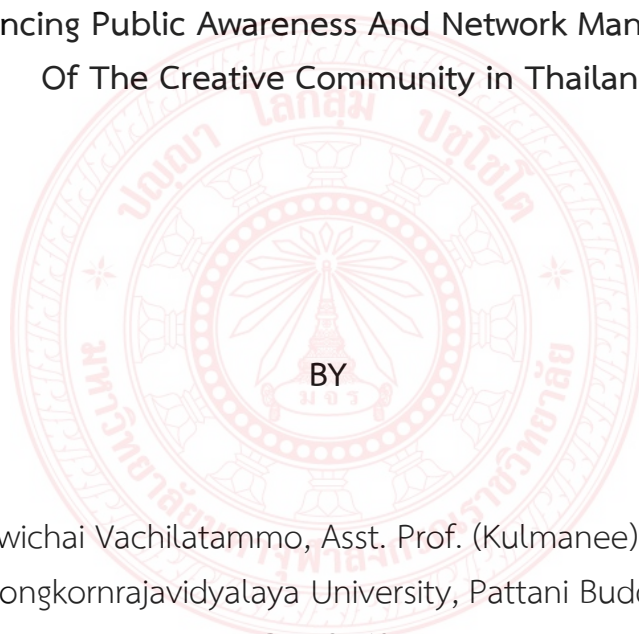
MCU RS 800763044

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Enhancing Public Awareness And Network Management Of The Creative Community in Thailand

Phramahawichai Vachilatammo, Asst. Prof. (Kulmanee) and others
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Pattani Buddhist College
B.E. 2563

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 800763044

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการ
ของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย

ผู้วิจัย : พระมหาวิเชียร วชิรธมโม (กุลมณี), พระครูสุตกิจสโมสร โกตัน,
พระพันธ์ ธมมวิโส (อนันตะพงศ์), ดร.สุชาติ ไหมอ่อน,
นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิช, นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์,
นางสาวภรณ์รัตน์ ชุมภูประวิโร และนางสาวปานวลัย รัตณบุตรศรี

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๓

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมือง เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมือง และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชนชุมชน และนักวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในสังคมไทย จำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่งคณะผู้วิจัยจะทำการสุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม เฉพาะ เพื่อเป็นการวิเคราะห์ผลจากแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์ ที่จะทราบถึงกระบวนการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย จนออกมาเป็นคู่มือ

ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะประกอบไปด้วย ๑) ด้านทักษะบุคคล ๒) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนสังคม ๓) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ส่วนการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ที่เด่นชัด คือ เครือข่ายระดับชุมชน ในส่วนขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๑) ตระหนักถึงปัญหาและสำนึกในการรวมตัว ๒) การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ ๓) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย และ๔) การสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่าย โดยที่แนวทางการจัดการเครือข่ายมี ๑) การสร้างความเป็นองค์การเครือข่ายและการทำให้มั่นคง และ๒) การรักษาความต่อเนื่องของการเป็นองค์การเครือข่าย โดยผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายของชุมชนมี ๑) ผลที่เกิดต่อประชาชน คือ ทำให้คนในชุมชนหรือสังคมมองเห็นคุณค่า เปลี่ยนทัศนคติในด้านลบที่มีต่อการพัฒนาชุมชน หรือสังคม ให้มองว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นสิ่งจำเป็นในด้านการพัฒนาจิตใจ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม และ๒) ผลที่เกิดต่อสังคมและชุมชน เป็นศูนย์รวมหรือแหล่งรวมตัวในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน อันก่อให้เกิดความรักความสามัคคีภายในชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง อยู่กันอย่างสงบสุขและเป็นสังคมที่พึงปรารถนาน่าอยู่

คำสำคัญ : การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะ เครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ ชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Research Title: Enhancing public awareness and network management Of the creative community in Thailand

Authors: Phramahawichai Vachilatammo (Kunmanee)
Phrakhrusutakitsamosom (Kotan)
Phrapan Tammavangso (Anantapong)
Dr.Suchat Maion
Mr.Rangsan Wattanachaiwanich
Mr.Verasak Bunyadit
Ms.Pamonrat Chumpoopraviro
and Ms.Panwalai Rattanabutsri

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Pattani Buddhist College

Academic Year: 2563/2020

Funds granted by: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research has the objective To study citizenship consciousness To cultivate citizenship And to strengthen the network of creative communities in the three southern border provinces, informants are experts, qualified experts at the provincial level, local level, community philosopher and academician. Related to building awareness of the community in Thai society, number ๑๕ images / person. In which the research team will randomly randomly provide information Tools used In-depth interviews Participatory observation And specific group chats To analyze the results from concepts, principles, background processes and relationships. To know the process of cultivating Thai citizenship Until come out as a guide.

The research results were found that the enhancement of public awareness consists of ๑) personal skills ๒) community participation ๓) knowledge and understanding of democracy. The most prominent part of strengthening the creative community management network is the community-level network. In the process of strengthening a creative community network of three southern border provinces. ๑.) Aware of the problem and a sense of integration, ๒.) Building a common point of interest, ๓.) Seeking good leaders of the network, and ๔.) Building a coalition of network members. The network management guidelines include ๑.) building a network organization and stabilization and ๒.) maintaining a continuity of network

organization. As a result of the community network activities. ๑) The effect on people is to make people in the community or society see value. Change negative attitudes towards community or social development to see it as essential to mental development. That are essential to life and coexistence in society. and ๒) Effects on society and communities It is a center or a gathering place for doing activities together of people in the community. Causing love and unity within the community Making the community a strong community Living in peace and a desirable society.

Keywords: Building public awareness, Creative Community Management Network, Communities of three southern border provinces.

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยเรื่องนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นทุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ภายในแผนงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อากาศโร) รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้พิจารณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้ และยังมีเมตตาให้คำแนะนำแนวทางในการดำเนินการ ขอเจริญพรขอบพระคุณ ดร.อังคาร กาญจนเพชร รองประธานศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุหัมมัดรอฟาห์ลี แวะหะมะ คณบดี คณะวิทยาการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาลัยเขตปัตตานี ร.ต.วิจิตร ใจบุญ รองหัวหน้ากลุ่มองค์กรภาคประชาสังคม สังกัดกองภาคประชาสังคม ศูนย์สันติศึกษา กอ.รมน.ภาค ๔ ส่วนหน้า ว่าที่ ร้อยตรี หญิง วาสนา คงขันธุ์ จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่ได้ให้ความร่วมมือในการจัดเวทีเสวนากลุ่มและการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดถึงผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน นักเรียนโรงเรียนพลเมืองพุทธวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีที่ได้ให้ข้อมูลและเข้าร่วมกิจกรรม

ขอขอบพระคุณคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยทุกท่าน ที่ได้ทุ่มเทเสียสละทั้งกำลังกาย กำลังความคิด และความรู้ความสามารถ ได้ดำเนินการจัดกิจกรรม เก็บและรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบพร้อมจัดพิมพ์รูปเล่มงานวิจัยที่สมบูรณ์

คุณงามความดีในการศึกษาค้นคว้าและการจัดทำงานวิจัยเล่มนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณต่อบุพการีตลอดถึงครูอาจารย์และท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้กรุณาประสิทธิประสาทวิชาความรู้ อนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ยังผลให้คณะผู้วิจัยและงานวิจัยเล่มนี้ประสบความสำเร็จด้วยดี

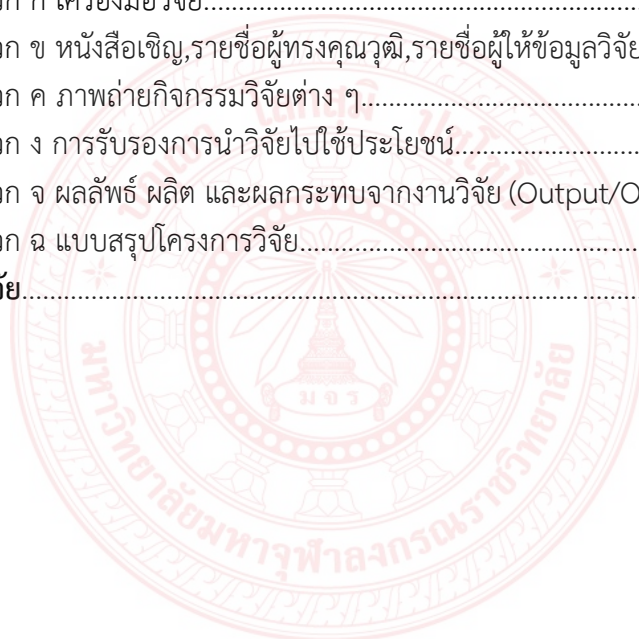
พระมหาวิเชียร วชิรธมโม (กุลมณี) และคณะ

กันยายน ๒๕๖๓

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญแผนภาพประกอบ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย.....	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	
๒.๑ ทฤษฎีจิตสาธารณะ.....	๑๐
๒.๒ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม.....	๑๕
๒.๓ สิทธิมนุษยชน.....	๑๖
๒.๔ ทฤษฎีสัทธิตามธรรมชาติ.....	๒๐
๒.๕ ความเป็นพลเมือง.....	๒๐
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม.....	๒๗
๒.๗ ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี โดยศูนย์พัฒนา การเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานีและชุมชนเครือข่ายจังหวัด ปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส.....	๗๑
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๖
๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๙๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	๙๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๙๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๓
๓.๖ สรุป.....	๙๔

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๖
๔.๒ ปัญหา และอุปสรรค รวมทั้งข้อเสนอแนะ.....	๑๑๕
๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๑๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	
๕.๑ สรุปผลการศึกษา.....	๑๒๘
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๔๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๔๗
บรรณานุกรม.....	๑๔๙
ภาคผนวก.....	๑๕๑
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....	๑๕๒
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ,รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ,รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย และ อื่น ๆ.....	๑๖๙
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ.....	๑๗๕
ภาคผนวก ง การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๘๐
ภาคผนวก จ ผลลัพธ์ ผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact).	๑๘๒
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๘๔
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๒๒๗

สารบัญแผนภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
ภาพประกอบที่ ๑	แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย	๘
ภาพประกอบที่ ๒	ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social cognitive learning theory)	๑๒
ภาพประกอบที่ ๓	แสดงกรอบองค์ความรู้จากการวิจัย	๑๑๘
ภาพประกอบที่ ๔	แสดงกระบวนการสร้างเครือข่าย	๑๔๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันนี้ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมโดยทั่วไป มีค่านิยมในการแสวงหาเงินทอง อำนาจ บารมี มากกว่าที่จะให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ โดยที่สังคมในปัจจุบันเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจนเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับบุคคล เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคมจึงควรที่จะเกิดขึ้นในสังคม ด้วยเหตุนี้ ศาสตราจารย์ธานีทร กรีวิเชียร^๑ องคมนตรีได้ให้ความเห็นว่า การปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย ต้องดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ การ “ปลูก” และการ “ปลุก” ในส่วนของ การ “ปลูก” นั้นใช้สำหรับเด็กและเยาวชนที่เปรียบเป็นดั่งผ้าขาวและจะเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนสังคมไทยในอนาคต ซึ่งจะต้องได้รับการปลูกฝังความคิดและทัศนคติด้านคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อเจริญงอกงามเป็นเมล็ดพันธ์แห่งคุณธรรม จริยธรรมที่จะเผยแพร่ในสังคมไทยต่อไป ส่วน การ “ปลุก” นั้น ใช้กับผู้ใหญ่ ที่บางครั้งได้หลงลืมหรือละเลยการนำคุณธรรมจริยธรรมมาใช้ในการประพฤติปฏิบัติให้เกิดการระลึก นึกถึง ตระหนักถึงความสำคัญ และนำคุณธรรมจริยธรรมกลับมาใช้ในการดำรงตน และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชนต่อไป ส่วน ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^๒ นักวิชาการอาวุโส มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้กล่าวถึงแนวคิด “จิตสาธารณะ” (Public Mind) หรือ “จิตสำนึกสาธารณะ” (Public Consciousness) ไว้ว่ามีใช้เป็นสิ่งที่ใหม่สำหรับสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตาม หากแต่มีการกล่าวถึงกันอย่างจริงจังมาเป็นเวลายาวนานมากกว่า ๕๐ ปี ตั้งแต่ที่เริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นครั้งแรก การอุบัติขึ้นของคำว่า “จิตสาธารณะ” หรือ “จิตอาสา” ในระยะหลัง ๆ จึงเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการเห็นคุณค่า การเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ ต่อสังคม ส่วนรวมของประชาชน และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของคำว่า “จิตสำนึกพลเมือง” คือ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ประชาชนแต่ละคนต้องมีจิตสาธารณะ กล่าวคือ การตระหนักถึงความสำคัญของการเสียสละแบ่งทรัพยากรหรือผลประโยชน์ส่วนตนให้กับสังคม เพื่อให้สังคมนำทรัพยากรหรือผลประโยชน์ดังกล่าวมาใช้ก่อเกิดประโยชน์ให้กับสมาชิกในสังคมตลอดจนตัวผู้ให้เอง ดังนั้น สมาชิกในสังคมจึงต้อง “รับผิดชอบต่อ” ต่อสังคมส่วนรวมร่วมกัน ทั้งแบบ “เป็นทางการ” ตามกฎกติกาของการอยู่ร่วมกัน เช่น การเสียภาษี การทำหน้าที่พลเมือง การยึดมั่น

^๑ ธานีทร กรีวิเชียร, ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ. (กรุงเทพฯ:บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐, หน้า ๑๐-๑๓)

^๒ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, โอกาสและอุปสรรคของประเทศไทยในการเป็น ประเทศที่มีเศรษฐกิจรายได้สูง. (วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๗), ๒๕๕๘, หน้า ๑-๑๓

ในการอยู่ร่วมกันโดยยึดระเบียบวินัย และแบบ “ไม่เป็นทางการ” เช่น การรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง ต่อผู้อื่นและสังคม ใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อผู้อื่น มีสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศและเป็นเจ้าของสังคม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้น การมีจิตสาธารณะหรือ Public Mind แสดงออกให้เห็นเป็นพฤติกรรมส่วนหนึ่งคือ ประชาชนในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและรักษาสาธารณสมบัติ^๑

โดยเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้มีสำนักข่าวต่างประเทศรายงานผลสำรวจและจัดอันดับประเทศที่ใญ่ญูที่สุดในโลกประจำปี ๒๐๑๑ หรือ เวิลด์ กิฟวิง อินเด็กซ์ ๒๐๑๑ ผลการสำรวจพบว่า ในปีนี้ประชาชนจำนวนมากอุทิศตนเอง เพื่อช่วยเหลืองานด้านการกุศลมากขึ้น โดยผลสำรวจประจำปี ระบุว่า สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใญ่ญูที่สุดในโลกประชากรกว่าร้อยละ ๔๓ ได้อุทิศตัวทำงานการกุศลกับองค์กรต่าง ๆ ร้อยละ ๗๓ ยินดีที่จะช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อน ส่วนประเทศที่ได้รับตำแหน่งให้เป็นชาติใญ่ญูอันดับที่ ๒ คือ ประเทศไอร์แลนด์ ชาวไอร์แลนด์กว่าร้อยละ ๗๕ ได้บริจาคเงินเพื่อการกุศลเป็นประจำทุกเดือน และกว่าร้อยละ ๖๕ ยินดีที่จะช่วยเหลือคนแปลกหน้าที่ได้รับความเดือดร้อน สำหรับประเทศไทยถูกจัดอันดับให้เป็นชาติใญ่ญูติดอันดับ ๙ ของโลก และอันดับ ๒ ของทวีปเอเชีย รองจากประเทศศรีลังกา ขยับจากอันดับที่ ๒๕ ในปีก่อน ทั้งนี้เนื่องมาจาก เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ครั้งที่ผ่านมา ทำให้ทั่วโลกเห็นว่า คนไทยมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามัคคีกันใญ่ยามทุกข์ ทั้ง ๆ ที่เมื่อไม่นานมานี้ คนไทยต้องเผชิญกับความแตกแยกทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่ออย่างหนัก แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสังคมไทยจะเป็นชาติใญ่ญูที่มีการบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อการกุศลจำนวนมาก แต่ในภาพรวมแล้วยังประสบปัญหาเชิงพฤติกรรมอันสะท้อนให้เห็นถึงการขาดจิตสาธารณะ (Public Mind) อยู่จำนวนไม่น้อย เช่น การไร้ระเบียบวินัยไม่ตรงต่อเวลา การไม่ดูแลรักษาความสะอาดในที่สาธารณะ การทำลายทรัพยากรและสมบัติส่วนรวม การแก่งแย่งแข่งขัน แบ่งพรรคแบ่งพวก จุจริตคอร์รัปชัน ลักษณะนิสัยที่เป็นอุปสรรคดังกล่าวเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ปรับปรุง ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อส่วนรวม หากแต่สิ่งที่เป็นของส่วนรวม เป็นสมบัติสาธารณะ มักไม่ได้รับการใส่ใจดูแลรักษาเท่ากับของส่วนตัว มีตัวอย่างมากมายที่สะท้อนการขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ ที่ผ่านมามีสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ เผยผลวิจัยเชิงสำรวจ ๑๐ อันดับพฤติกรรมยอดแย่ในที่สาธารณะของคนไทยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยปละละเลย โดยสำรวจประชาชนทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวนทั้งสิ้น ๑,๓๗๘ ตัวอย่าง พบว่าพฤติกรรมยอดแย่ในที่สาธารณะของคนไทยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยปละละเลย อันดับที่ ๑ การขับรถยนต์ไม่สวมหมวกกันน็อก อันดับที่ ๒ การขับรถเกินความเร็วที่กฎหมายกำหนด อันดับที่ ๓ การเลี้ยงน้ำใจต่อเด็ก สตรี คนชรา บนถนนหรือรถประจำทาง อันดับที่ ๔ การพนสเปรย์บนกำแพง ป้ายบอกทาง อันดับที่ ๕ การทำลายทรัพย์สินสาธารณะ อันดับที่ ๖ การแข่งคิว อันดับที่ ๗ การจอดรถซ้อนคัน จอดขวางทางเข้าออก อันดับที่ ๘ การทิ้งขยะไม่เป็นที่ มั่งง่าย อันดับที่ ๙ การขี่โกง เอรัดเอาเปรียบ เห็นแก่ตัว และอันดับที่ ๑๐ การ

^๑ บุญิกา จันทรเกตุ, การสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทย (ออนไลน์), (๒๕๕๖). [Online]. Available : [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๘-๕๔\(๕๐๐\)/page๑-๘-๕๔\(๕๐๐\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๘-๕๔(๕๐๐)/page๑-๘-๕๔(๕๐๐).html). [๒๕๖๓, มีนาคม ๖].

สื่อบุหรี่ในที่สาธารณะ จะเห็นว่าพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เหล่านี้ สะท้อนภาพความจริงของคนส่วนหนึ่งในสังคมไทยที่ยังขาดจิตสาธารณะ ซึ่งแน่นอนว่า มีจำนวนไม่น้อยทีเดียว

ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ประเทศไทยต้องมีหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่เป็น “พลเมือง” เป็นหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับที่เด็กไทยทุกคนต้องเรียน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนจบมัธยมศึกษา เป็น “พลเมืองเต็มขั้น” มีสำนึกพลเมืองครบถ้วนพร้อมสำหรับการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศ เมื่อเข้าสู่ระดับอุดมศึกษา หรือเข้าสู่ระบบแรงงานจะสามารถทำหน้าที่ความเป็นพลเมืองที่ดี มีจิตสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสิ่งแรกที่เด็กนักเรียนทุกคนจะต้องเรียนในโรงเรียนอนุบาลเมื่อมีความขัดแย้งหรือมีการทะเลาะกันเกิดขึ้น ก็คือ ห้ามตีกัน เมื่อมีการทะเลาะกัน ครูจะจับแยกกันทันที และจะให้เรียนรู้จักตีฝ่าพื้นฐานประการแรกของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามระบอบประชาธิปไตย คือ ขัดแย้งกันได้แต่ห้ามใช้ความรุนแรง เมื่อขึ้นชั้นประถมศึกษาเด็กนักเรียนจะเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยจะถูกฝึกฝนให้รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่นและรับผิดชอบต่อสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพแต่ต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพคนอื่น และหาสิ่งใดจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็อยู่ที่การกระทำของคนในสังคม^๒ ความท้าทายที่สำคัญของการปรับเปลี่ยนเรื่องใดในสังคมเป็นเรื่องที่ซับซ้อนทั้งในเรื่อง การออกแบบขั้นตอน และรูปแบบกิจกรรม ผู้ดำเนินการ ขณะที่สิ่งสำคัญของการพัฒนาเยาวชนคือ ความสัมพันธ์ของการกำหนดเป้าหมาย และผลลัพธ์ ตลอดจนการประเมินผลการดำเนินการ เพื่อปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการในอนาคต กระบวนการสร้างจิตสำนึกของเด็ก และเยาวชนไม่ได้เป็นสิ่งผูกขาดจากหน่วยงานใดๆ ควรมีการเปลี่ยนมุมมองจากแนวคิด มาเป็นการส่งเสริมกระบวนการคิดแบบแนวราบ เป็นการทำงานร่วมกัน และประสานซึ่งกันและกันของสมาชิก องค์กรต่างๆ ในสังคม โดยเป้าหมายของการสร้างจิตสำนึกเด็กและเยาวชนคือ การใช้วัฒนธรรม จริยธรรมทางสังคมเป็นฐานการพัฒนาจากสถาบันหลักที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ในขณะเดียวกันในทุกสังคมไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ต่างก็ต้องมีผู้นำเป็นศูนย์กลางการส่งเสริมพัฒนา เพื่อทำหน้าที่ช่วยการตัดสินใจ วินิจฉัย กำหนดนโยบาย วางแผนและจงใจให้สมาชิกในสังคมมีการรวมกลุ่มกัน ดังนั้นบทความฉบับนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอให้อ่านได้ตระหนักถึงบทบาท และความสำคัญของการส่งเสริมเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้ناةทางความคิด ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทย เพราะสถาบันหลักทางสังคมจะเป็นเสมือนจุดรวมพลัง และเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาเยาวชน ด้วยวิธีการส่งเสริมของสมาชิกจากภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเป็นผู้ช่วยชี้แนะแนวทางเพื่อการผลักดัน และชักจูงใจให้กลุ่มและภาคส่วนต่างๆ กระทำกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จ และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ^๓ อีกทั้งองค์กรที่ทำงานด้านสาธารณสุขประโยชน์ที่มีอยู่ ควรมีบทบาทเป็นแกนนำในการชักชวนคนในสังคม เข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร ในการช่วยทำงาน การให้คนเข้าร่วมทำกิจกรรมสาธารณะ

^๒ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education). บทความพิเศษการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง ตอนที่ ๕ : ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ประชาชนจะต้องเป็น “พลเมือง”, ๒๕๕๓

^๓ จันทนา อุดม นงนุช ไพบูลย์รัตนานนท์ ไพโรจน์ บุตรชิวัน และ หะริน สัจเจย์, สถาบันหลักของสังคมกับการพัฒนาเยาวชน, วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๑ , ๒๕๕๙, หน้า บทคัดย่อ

จะช่วยสร้าง “จิตสำนึกเพื่อสังคม” ที่ดี จากการที่ได้ลงไปปฏิบัติจริง ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยมีองค์กรที่ทำงานอาสาสมัครเป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่าง จากข้อมูลการสำรวจเครือข่ายและอาสาสมัครของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ พบว่า มีองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านพัฒนาสังคม ประมาณ ๓๐,๐๐๐ องค์กร ในจำนวนนี้ทางด้านสังคมอย่างต่อเนื่องและอยู่ในกลุ่มที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ส่งเสริม ๗,๓๐๐ องค์กร มีอาสาสมัครที่ทำงานด้านสังคม ประมาณ ๙.๗ ล้านคน เป็นอาสาสมัครที่ราชการส่งเสริม ๒๔ ล้านคน เป็นอาสาสมัครที่เอกชนส่งเสริม ๗๒ ล้านคน (รวมลูกเสือชาวบ้าน ๖.๗ ล้านคน) ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ยังไม่นับรวมถึงกลุ่มเครือข่ายขนาดเล็กที่กระจายกันอยู่ทั่วประเทศ หากองค์กรเหล่านี้ และองค์กรอื่น ๆ ในสังคมพยายามขยายขอบเขตของงาน และหาอาสาสมัครมากขึ้น ย่อมเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างจิตสาธารณะภาคปฏิบัติให้เกิดขึ้น และหากมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ย่อมสามารถกระจายไปได้ทุกพื้นที่ ทุกประเด็น ครอบคลุมทั่วประเทศได้ในที่สุด

การสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทยให้เจริญงอกงามต้องอาศัยระยะเวลาและความต่อเนื่องในการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อร่วมกันผลักดันให้มีผลเกิดขึ้นทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้ก้าวสู่การเป็นสังคมที่มีจิตสาธารณะอย่างแท้จริงโครงการวิจัย “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” จะเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในสังคมไทย อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ และปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยที่โครงการวิจัยนี้ยังเป็นการสร้างนวัตกรรมด้านสังคมที่จะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาสังคมในการที่จะร่วมกันสร้างหมู่บ้านต้นแบบเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จะเป็นต้นแบบในการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกสาธารณะและเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๑.๒.๒ เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๑.๒.๓ เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

การปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ประเทศไทยต้องมีหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่เป็น “พลเมือง” เป็นหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับที่เด็กไทยทุกคนต้องเรียน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนจบมัธยมศึกษา เป็น “พลเมืองเต็มขั้น” มีสำนึกพลเมืองครบถ้วนพร้อมสำหรับการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศ เมื่อเข้าสู่

ระดับอุดมศึกษา หรือเข้าสู่ระบบแรงงานจะสามารถทำหน้าที่ความเป็นพลเมืองที่ดี มีจิตสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ทำการสำรวจ รวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพลุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้คู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เช่น การใช้สิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบ, เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น, เคารพความแตกต่าง, เคารพหลักความเสมอภาค, เคารพกติกา, ไม่แก้ปัญหาคด้วยความรุนแรง, ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม, ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม, มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาฝืดคอหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่าง ๆ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้แก่ โรงเรียนพลเมืองพลุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี โดยศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานีและชุมชนเครือข่ายจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่ศึกษาอยู่ในเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทย ได้แก่ โครงการโรงเรียนพลเมืองพลุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี โดยศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ การคัดเลือกตัวแทนประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๕-๘ รูป/คน รวม ๑๕-๒๔ รูป/คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย ใช้ระยะเวลา ๑๕ วันติดต่อกัน

๑.๔.๔ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในสังคมไทยประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชนและนักวิชาการ ซึ่งคณะผู้วิจัยจะทำการสุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purpose Sampling) ได้ตัวแทนจังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๕ รูป/คนโดยทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Groups Discussion) เพื่อเป็นการวิเคราะห์ผลจากแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์ ที่จะทราบถึงกระบวนการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ** หมายถึง การอบรมให้เด็ก เยาวชน หรือประชาชนรับรู้ในสิ่งที่ดีงามจากผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์องค์เจ้า ในระดับชุมชน สังคม และสถาบันการศึกษาที่นอกจากจะอบรมสั่งสอนทั้งด้านวิชาการ ยังจะต้อง อบรมคุณธรรม จริยธรรม ปลูกฝังให้ผู้ที่อบรมรู้จักการเสียสละ การให้ มากกว่า การรับอย่างเดียว จะทำให้ผู้ที่ได้รับการอบรม พัฒนาจิตใจในการช่วยเหลือผู้อื่น มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เตรียมเข้าสู่การพัฒนา จิตใจตนเองสู่จิตสำนึกสาธารณะต่อไปในอนาคต

๑.๕.๒ **เครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทย** หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย คือการทำให้ประชาชนเป็นพลเมือง หรือปลูกจิตสำนึกพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในสังคมของประเทศ โดยเฉพาะเรียนรู้เข้าใจ เข้าถึง อำนาจอธิปไตย โครงสร้างอำนาจ บทบาทหน้าที่ทั้งของรัฐและของตนเองที่มีต่อรัฐ การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง คุณธรรมจริยธรรม ระบบภายในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ เป็นต้น และที่สำคัญคือ ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือทำ” อย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่อง การมีความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย การลงมือกระทำอย่างมีทักษะและประสิทธิภาพ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น

๑.๕.๓ **สามจังหวัดชายแดนใต้** หมายถึง จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส และ ๔ อำเภอ รอยต่อกับสามจังหวัดชายแดนใต้ ได้แก่ จะนะ เทพา สะบ้าย้อย และนาทวี แต่ในงานวิจัยเรื่องนี้จะขอใช้พื้นที่ในจังหวัดปัตตานี คือ โครงการโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี โดย ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี

๑.๕.๔ **การปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย** หมายถึง การได้รับการอบรมพฤติกรรมในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ควรปฏิบัติที่ดีงามเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับชมชอบหรือยอมรับของสังคม ได้แก่ การมีความรับผิดชอบต่อสังคม การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย การมีความตระหนักรู้ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

๑.๕.๔.๑ **การมีความรับผิดชอบต่อสังคม** หมายถึง ตระหนักและให้ความสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมและชุมชนโดยรอบ มีเจตนารมณ์ที่จะทำงานร่วมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมุ่งสร้างและสืบสานความสัมพันธ์อันดีที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม

๑.๕.๔.๒ **การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม** หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคม

๑.๕.๔.๓ **การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง** หมายถึง การใช้สิทธิที่เป็นไปตามขอบเขตและหลักการที่กฎหมายกำหนดไว้

๑.๕.๔.๔ **การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น** หมายถึง การยึดถือและปฏิบัติร่วมกันในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด

๑.๕.๔.๕ **การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม** หมายถึง การอยู่ร่วมกันในสังคมที่ต่างมีความหลากหลายของวัฒนธรรม ส่งเสริมวิถีการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสันติ ความเข้าใจ อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่จะพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

๑.๕.๔.๖ **การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย** หมายถึง การยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด และต่างปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วน มีความสุข และชาติบ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว การปฏิบัติตามสิทธิของตนเองภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญ โดยไม่กระทบสิทธิบุคคลอื่น และต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดไว้ ต้องตระหนักถึง บทบาท หน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติสอดคล้องกับหลักธรรม วัฒนธรรม ประเพณี และรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ รวมทั้งบทบาททางสังคมที่ตนดำรงอยู่

๑.๕.๔.๗ **การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม** หมายถึง การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่าย มีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเครือข่าย

๑.๕.๔.๘ **การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม** หมายถึง ลักษณะการเป็นผู้ให้และช่วยเหลือผู้อื่นแบ่งปันความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เข้าใจเห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยร่างกาย ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน

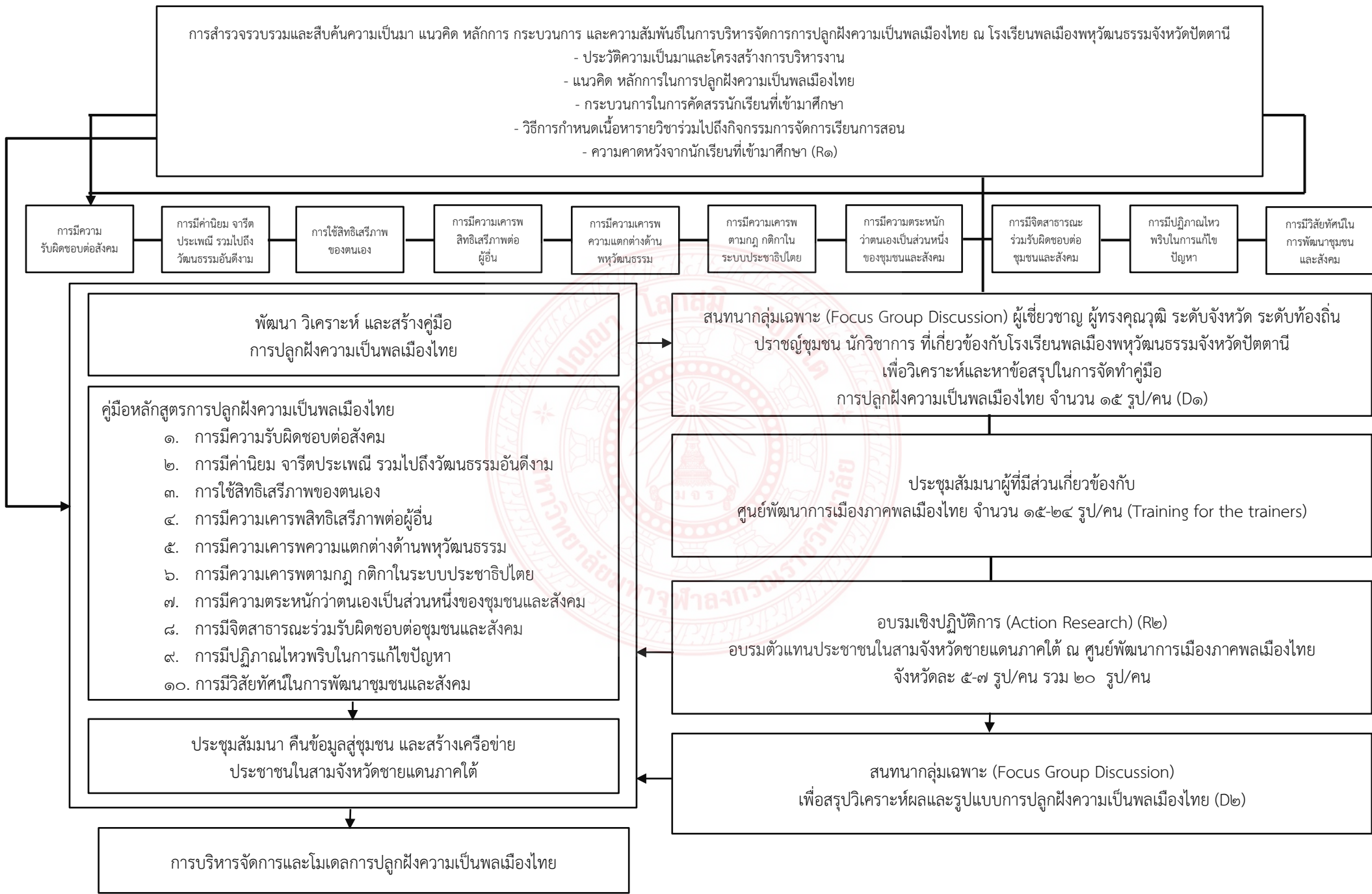
๑.๕.๔.๙ **การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา** หมายถึง ความสามารถในการคิดอย่างเป็นนามธรรมที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา การวางแผนในอนาคตและการมองหาความช่วยเหลือ จากบุคคลอื่น ๆ การใช้ประสบการณ์ที่ค้นพบด้วยตนเองที่เกิดจากการสังเกต การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตีความ และการสรุปความเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหามีเหตุผล เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตอย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับตนเองที่สุด

๑.๕.๔.๑๐ **การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม** หมายถึง การพัฒนาชุมชน การศึกษา ส่งเสริมวัฒนธรรม และแก้ปัญหาสังคมที่เป็นเป้าหมายที่เกิดขึ้นซึ่งล้วนเกิดจากวิสัยทัศน์และประสบการณ์

๑.๕.๕ **พหุวัฒนธรรม** หมายถึง การอยู่รวมกลุ่มของคนที่มีความหลากหลายทางด้านต่าง ๆ เช่น ภาษา ศาสนา การแต่งกาย หรือขนบธรรมเนียมประเพณี

๑.๖ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” นี้มีขึ้นเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนและปรับเปลี่ยนคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยมจารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๗.๑ ได้รูปแบบการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในสังคมไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๑.๗.๒ ได้รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๑.๗.๓ ได้คู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการดำเนินการวิจัย โดยแบ่งตามหัวข้อดังต่อไปนี้

๒.๑ ทฤษฎีจิตสาธารณะ

๒.๒ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม

๒.๓ สิทธิมนุษยชน

๒.๔ ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ

๒.๕ ความเป็นพลเมือง

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม

๒.๗ ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี โดยศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานีและชุมชนเครือข่ายจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ทฤษฎีจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะในสังคมไทยในปัจจุบัน มีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๗ มีความมุ่งหมายและกระบวนการในการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องด้านต่างๆ ให้กับผู้เรียน^๑ หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของหลักสูตร คือ ให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและมุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้แก่สังคม และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๒ กำหนดจิตสาธารณะเป็นหนึ่งใน ๘ คุณลักษณะ ที่สถานศึกษาจะต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การที่จิตสาธารณะมีความสำคัญเนื่องจากว่า คนมาอยู่รวมกันเป็นสังคมย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพากัน หากคนในสังคมขาดจิตสาธารณะจะมีผลกระทบหลายๆ ส่วน ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน ประเทศ

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. เอกสารประกอบการบรรยาย, (มปป.), หน้า ๑.

และระดับโลก ยกตัวอย่าง เช่น ผลกระทบที่ใกล้ตัวและเห็นชัดที่สุด คือ ผลกระทบในระดับบุคคล^๓ หากบุคคลใดไม่มีจิตสาธารณะ ย่อมความสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและสร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น ได้แก่ การทิ้งขยะมูลฝอยไม่ถูกที่ การไม่รักษาสิ่งของที่เป็นของสาธารณะ เป็นต้น

คำว่า “จิตสาธารณะ” แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า public mind จากการศึกษาค้นคว้าพบคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับจิตสาธารณะ ได้แก่ Public Consciousness, Public self-consciousness และ Public Mind โดยเฉพาะ Public mind ในต่างประเทศใช้ในความหมายที่เหมือนกับการแสดงความคิดเห็น คือ public opinion^๔ ฉะนั้น จิตสาธารณะ ควรที่จะใช้คำว่า Public consciousness จึงจะตรงกับความหมายที่เกี่ยวกับการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งมีผู้ให้นิยามความหมายต่างๆ ไว้ ดังนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ไม่ได้ให้ความหมายของ จิตสาธารณะ ไว้โดยตรง ฉะนั้น คำว่า จิตสาธารณะจึงเป็นคำผสม ๒ คำ คือ จิต + สาธารณะ จิต แปลว่า “ใจ, สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก ดวง” และ สาธารณะ แปลว่า “เพื่อประชาชนทั่วไป เช่น สวนสาธารณะ โทรศัพท์สาธารณะ บ่อน้ำสาธารณะ ทั่วไป” ฉะนั้น เมื่อรวมกัน จิตสาธารณะ แปลว่า คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มองเห็นว่าคนในสังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน^๕ บรรทม มณีโชติ กล่าวว่า จิตสาธารณะ คือ ความพร้อมที่จะเสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม^๖ หฤทัย อาจปฤษฎ กล่าวว่า จิตสาธารณะ คือ ความปรารถนาที่จะช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม^๗ ยุทธนา วรณปิติกุล กล่าวว่า จิตสาธารณะ คือ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม^๘

แนวคิดสำหรับพัฒนาจิตสาธารณะ โดยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social cognitive learning theory) ทฤษฎีนี้มีรากฐานมาจากทฤษฎีกลุ่มพฤติกรรมนิยม แต่เมื่อไม่นานมานี้ นักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยมพบว่า การวางเงื่อนไขมีข้อจำกัดในการอธิบายการเรียนรู้ ฉะนั้น พวกเขาจึงให้ความสนใจกับกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่สามารถสังเกตได้ เช่น ความคาดหวัง ความคิด และความเชื่อ การขยายความคิดจากแนวคิดเดิมนี้ มีนักจิตวิทยาที่สำคัญ คือ Albert Bandura เขาเรียกทฤษฎีใหม่นี้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social cognitive theory) Bandura เชื่อว่า ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมดั้งเดิมสามารถอธิบายการเรียนรู้ได้บางส่วน และมองข้ามสถานการณ์ที่สำคัญ โดยเฉพาะอิทธิพลทางสังคมที่มีต่อการเรียนรู้ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม (environment event) ปัจจัยส่วน

^๓ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจจร, **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒ – ๒๙.

^๔ Bowman, Karlyn: ๒๐๐๑; Price, Jammie, ๒๐๐๐; Kvashis, V. E.& Vale, Michel, ๑๙๙๙; Flanagan, Timothy J: ๑๙๙๖.

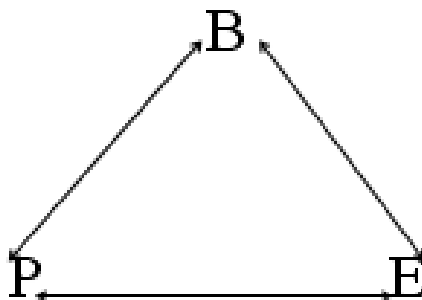
^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. (บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

^๖ บรรทม มณีโชติ, **การศึกษารูปแบบของข้อความวลักษณ์นิสัยด้านความเสียสละชนิดข้อความและชนิดสถานการณ์ที่ทรมผลต่อคุณภาพของแบบทดสอบ**. (ปริญญาานิพนธ์ กศม, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕.

^๗ หฤทัย อาจปฤษฎ, **ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะพยาบาลศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.**

^๘ ยุทธนา วรณปิติกุล, **สำนึกพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาคม**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม, , ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๑-๑๘๓.

บุคคล (personal factors) เช่น ความคิด แรงจูงใจ และพฤติกรรม (behavior) ทั้งสามปัจจัยนี้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน^๙ ดังภาพ

รูปที่ ๒ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social cognitive learning theory)
(ที่มา : <http://pinayo.blogspot.com/๒๐๐๙/๐๙/blog-post.html>)

B = พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคล P = บุคคล E = สิ่งแวดล้อม

ปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทฤษฎีพฤติกรรมนิยมดั้งเดิมมองข้ามไปคือ ตัวแบบ (modeling) และ การลอกเลียนแบบ (imitation) มีผลต่อการเรียนรู้ กล่าวคือ คนเรียนรู้ได้จากการดูหรือสังเกตด้วยความตั้งใจ (attention) จากนั้นสร้างภาพ จำ วิเคราะห์ และการตัดสินใจ ปัจจัยทั้งสองนี้เรียนรู้ด้วยการสังเกต บันทึกราย ได้อธิบายเพิ่มกระบวนการสังเกตมีทั้งหมด ๔ อย่าง คือ กระบวนการความเอาใจใส่ (Attention) กระบวนการจดจำ (Retention) กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวอย่าง (Reproduction) และมีแรงจูงใจที่จะทำให้เกิดการทำพฤติกรรมนั้นอีก

การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

จากการสำรวจงานวิจัยเกี่ยวกับจิตสาธารณะในประเทศไทยย้อนหลัง ๑๐ ปี คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๒ พบงานวิจัย ๗ เรื่อง ดังนี้

อัญชลี ยิ่งรักพันธุ์ ศึกษาผลการใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริงเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ ๓ องค์ประกอบ คือ ด้านการเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ด้านการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อสมบัติของส่วนรวม และ ด้านการถือเป็นที่หน้าที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวม โดยการศึกษาณักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนราชบพิธ ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๙ จำนวน ๔๐ คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยใช้ระยะเวลาในการทดลองจำนวน ๖ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๒ วัน วันละ ๕๐ นาที เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมใช้โปรแกรมการใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง แบบสังเกตพฤติกรรมจิตสาธารณะ แบบบันทึกพฤติกรรมจิตสาธารณะ แฟ้มสะสมงาน และแบบทดสอบจิต

^๙ Woolfolk, *Psychology of Learning*, (Copy,๑๙๙๓), หน้า ๒๒๐.

สาธารณะ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้น ที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยรวม ก่อนทดลอง หลังทดลอง และหลังทดลอง ๑ สัปดาห์ สูงขึ้น^{๑๐}

สุคนธรส หุตะวัฒนะ ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอ ตัวแบบผ่านภาพการดูร่วมกับการชี้แนะทางวาจา ที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ของโรงเรียนพิชญ์ชนกภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๔๙ จำนวน ๒ ห้องเรียน โดยจับฉลากเป็นนักเรียนกลุ่มทดลอง ๑ ห้อง และเป็นนักเรียนกลุ่มควบคุม ๑ ห้อง จำนวนห้องละ ๓๖ คน ในแต่ละห้องจะมีการแบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่มโดยการวัดการอบรมเลี้ยงดูแบ่งเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมาก และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยน้อย ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ๔ กลุ่ม จำนวนกลุ่มละ ๑๘ คน รวมทั้งสิ้น ๗๒ คน การทดลองครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาในการทดลองทั้งหมด ๑๒ ครั้ง ครั้งละ ๕๐ นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการดูร่วมกับการชี้แนะทางวาจา จำนวน ๑๒ ภาพ สำหรับกลุ่มทดลอง และภาพการดูที่ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะจำนวน ๑๒ ภาพสำหรับกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการดูร่วมกับการชี้แนะทางวาจา มีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ และ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยในระดับน้อยและในระดับมากไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการดูร่วมกับการชี้แนะทางวาจา^{๑๑}

บุญทัน ภูบาล การใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทนเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนบ้านศรีแก้วสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต ๔ ประจำปีภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๔๘ จำนวน ๓๔ คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยใช้ระยะเวลาในการทดลองจำนวน ๔ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๓ วัน วันละ ๑ ชั่วโมง ๓๐ นาที เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ แบบสอบถามวัดจิตสาธารณะ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทน มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยรวม ก่อนการใช้ชีวิตทัศน ระหว่างการใช้ชีวิตทัศนและหลังการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทนในแต่ละ

^{๑๐} อัญชลี ยิ่งรักพันธุ์, ผลการใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริงเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕, ปริญญาโท กศ.ม (การวัดผลการศึกษา), (กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๑๑} สุคนธรส หุตะวัฒนะ, ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการดูร่วมกับการชี้แนะทางวาจา ที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓, ปริญญาโท วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์), (กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

ช่วงสัปดาห์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยรวมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดช่วงระยะเวลา ๔ สัปดาห์^{๑๒}

ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง ศึกษา ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน จำนวน ๖๘ คน ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายเป็นกลุ่มทดลองและควบคุม กลุ่มละ ๑ ห้องเรียน เป็นเพศชาย ๑๗ คน และเพศหญิง ๑๗ คน โดยใช้การทดลอง ๑๒ ครั้ง ครั้งละ ๕๐ นาที เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบ จำนวน ๑๒ เรื่อง และบทละครที่ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจิตสาธารณะจำนวน ๑๒ เรื่อง กับกลุ่มควบคุม ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม และเพศไม่มีความสัมพันธ์กับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ^{๑๓}

ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ ศึกษา รูปแบบการพัฒนาให้นักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ : การศึกษาระยะยาว โดยในชั้นที่หนึ่งได้ศึกษากับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทานที่มีผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ และเพื่อศึกษาความคงทนของจิตสาธารณะในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ที่ได้รับรูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทาน โดยใช้รูปแบบการวิจัยเป็นกึ่งทดลอง ผลการทดลองสรุปได้ว่า นักเรียนที่ใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทานจะมีจิตสาธารณะมากกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบพัฒนาจิตสาธารณะ และนักเรียนที่ใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทานจะมีความคงทนของจิตสาธารณะมากกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทาน^{๑๔}

นันทวัฒน์ ชุนชี การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ ในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๖ โรงเรียนวัดประยูรวงศาวาส เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร จำนวน ๖๐ คน ได้มาโดยวิธีสุ่มอย่างง่ายแล้วจับสลากแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ ๑ ห้องเรียน ในแต่ละห้องสุ่มนักเรียนแบ่งเป็น เพศชาย ๑๕ คน เพศหญิง ๑๕ คน ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ๔ กลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการทดลองด้วยตนเอง โดยใช้เวลาในการทดลองทั้งหมด ๒๔ คาบ คาบละ ๕๐ นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ หนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมที่มีตัวแบบจิตสาธารณะจำนวน ๑๒ เล่ม สำหรับกลุ่มทดลอง และหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมที่ไม่มีตัวแบบจิตสาธารณะจำนวน ๑๒ เล่ม สำหรับกลุ่มควบคุม แบบแผนการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมแบบ ๒

^{๑๒} บุญทัน ภูบาล, การใช้วีดิทัศน์ละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒, ปรียญานินพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยและสถิติทางการศึกษา), (กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

^{๑๓} ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง, ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓, ปรียญานินพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์), (กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

^{๑๔} ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ, รูปแบบการพัฒนาให้นักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ : การศึกษาระยะยาว, (เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

องค์ประกอบ (๒ × ๒ Factorial Design) เป็นแบบแผนที่มีการทดลองการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม กับการไม่ใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม และตัวแปรเพศสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมแบบสองทาง (Two – Way Analysis of Covariance) ผลการวิจัยพบว่า เพศไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาจิตสาธารณะด้วยตัวแบบสัญลักษณ์ แต่นักเรียนหญิงมีคะแนนเฉลี่ยจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนชาย และ นักเรียนที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมจะมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็ก^{๑๕}

หทัย อาจปฐุ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล เขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาล ชั้นปีที่ ๑-๔ ของสถาบันการศึกษาพยาบาล ด้วยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ จำนวน ๕๑๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสอบถามภาวะผู้นำ แบบสอบถามรูปแบบการดำเนินชีวิต แบบสอบถามความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และแบบสอบถามการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษา พยาบาล ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ เกี่ยวกับความคิดเห็นและพฤติกรรมของนักศึกษาที่แสดงความต้องการช่วยเหลือสังคม ไม่เห็นแก่ตัวและลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา นั้น ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตกลุ่มวิชาการ กลุ่มวิชาชีพ กลุ่มก้าวหน้า กลุ่มกิจกรรม กลุ่มสังคม ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีจิตสาธารณะ นอกจากนี้ยังพบ ตัวแปรร่วมกันพยากรณ์จิตสาธารณะ ได้แก่ ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตกลุ่มก้าวหน้า รูปแบบการดำเนินชีวิตกลุ่มกิจกรรม และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ร้อยละ ๔๕.๖ ($R^2 = 0.๔$)^{๑๖}

สรุป จิตสาธารณะ คือ คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มีความพร้อม ความปรารถนาที่จะช่วยแก้ปัญหา การแสดงออกที่จะอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการใช้และการรักษาสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม การปลูกฝังการมีจิตสาธารณะ ควรปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก โดยผู้ปกครองควรเป็นต้นแบบที่ดีให้เด็กได้จดจำเรียนรู้ และกระทำตาม จนกลายเป็นนิสัยที่ดี

๒.๒ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม

สมาชิกทุกคนในสังคมย่อมต้องมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของตน ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันไป แต่ในหลักใหญ่และรายละเอียดจะเหมือนกัน ถ้าสมาชิกทุกคนในสังคมได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องก็จะได้ชื่อว่าเป็น "พลเมืองที่ดีของ

^{๑๕} นันทวัฒน์ ชุนชี, การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒, ปริญญาโท วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์), (กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๑๖} หทัย อาจปฐุ, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาลเขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (การพยาบาลศึกษา), (กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

สังคมและประเทศชาติ" และยังส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น สมาชิกในสังคมทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนที่ถือว่าเป็นอนาคตของชาติ จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน เพื่อช่วยนำพาประเทศชาติให้พัฒนาสืบไป^{๑๗}

๒.๓ สิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนบนโลกที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดและเป็นสากล ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ชนชาติ ประเทศ เพศ ผิวพรรณ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม สติ ปัญญา ความสามารถ ฐานะทางเศรษฐกิจ ที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีอิสระ เสรีภาพ เสมอภาค มีชีวิตที่ดี มีสิทธิแสวงหาวัตถุประสงค์มาดำรงชีพ ได้รับการยอมรับจากสังคมและการปฏิบัติจากรัฐอย่างเหมาะสม นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นต้นมา การเคลื่อนไหวปกป้องคุ้มครองและเผยแพร่แนวคิดสิทธิมนุษยชน ค่อยๆ ขยายตัวมากขึ้น จนถึงในปี ๒๕๔๐ จึงเกิดรัฐธรรมนูญที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง และยังมีบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอย่างเด่นชัด รวมไปถึงการก่อให้เกิดกระบวนการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติด้วย

ความหมายของสิทธิมนุษยชน หรือ Human Rights คือ สิทธิความเป็นมนุษย์หรือสิทธิในความเป็นคนเป็นของทุกคนไม่ว่าจะมีเชื้อชาติ แหล่งกำเนิด เพศ อายุ สีผิว ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรือจะยากดีมีจน ซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด สิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่กันได้ และไร้ซึ่งพรมแดน ดังนั้นจึงไม่มีบุคคล องค์กร หรือแม้แต่รัฐที่จะมาล่วงละเมิดความเป็นมนุษย์ได้ นอกจากนี้ ยังมีสิ่งจำเป็นที่ทำให้เรามีชีวิตอยู่รอดนอกจากปัจจัยสี่ที่ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค และ ที่อยู่อาศัยแล้ว คือ การศึกษา การมีงานทำ การไม่ถูกทรมาน และได้รับความเป็นธรรมเมื่อถูกกล่าวหาว่า ทำผิดกฎหมาย เราเรียกว่า สิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคนที่ต้องได้รับในฐานะที่เป็นมนุษย์ ซึ่งจะทำให้มนุษย์ อยู่รอดและสามารถพัฒนาตนเองได้ว่าเป็น “สิทธิมนุษยชน” ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด และอยู่เหนือกฎหมายและอำนาจใดๆ ของรัฐทุกรัฐ สิทธิเหล่านี้ได้แก่ สิทธิในชีวิต ห้ามฆ่าหรือทารุณต่อชีวิต ห้ามการค้ามนุษย์ ห้ามทรมานอย่างโหดร้าย คนทุกคนมีสิทธิในความเชื่อ มโนธรรมหรือลัทธิทางศาสนา มีเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นและแสดงออก สิทธิมนุษยชนเหล่านี้ไม่ต้องมีกฎหมายมารองรับ สิทธิเหล่านี้ก็ดำรงอยู่ เช่น แม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติว่าการฆ่าคนเป็นความผิดตามกฎหมาย แต่ คนทุกคนสาบรู้ได้เองว่า การฆ่าคนนั้นเป็นสิ่งต้องห้าม เป็นบาปในทางศาสนา หรือการที่คนในชาติไม่ได้รับอาหารที่เพียงพอ แก่การยังชีพซึ่งไม่ถือว่าใครทำผิดกฎหมายแต่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐบาลมีหน้าที่ต้องจัดการให้ คนในชาติได้รับอาหารอย่างเพียงพอแก่การมีชีวิตรอด นอกจากนี้ สิทธิมนุษยชนต้องได้รับรองในรูปแบบของกฎหมาย หรือต้องได้รับการคุ้มครองโดยรัฐบาล ได้แก่ ได้รับสัญชาติ การมีงานทำ การได้รับความคุ้มครองแรงงาน ความเสมอภาคของหญิงชาย สิทธิของเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ การได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การประกันการว่างงาน การได้รับบริการสาธารณสุข การสามารถแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมอย่างอิสระ สามารถได้รับความเพลิดเพลินจากศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มของตน เป็นต้น สิทธิมนุษยชนเหล่านี้ต้องเขียนรับรองไว้ในกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญหรือแนวนโยบายพื้นฐานของ

^{๑๗} ไพศาล ภูโพลย์ อังคณา ตติรัตน์ และปนัดดา มีสมบัติงาม, *หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ม.๑*, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ม.ป.ป.), หน้า ๗๒-๗๓.

รัฐของแต่ละประเทศ เพื่อเป็นหลักประกันว่าคนทุกคนที่อยู่ในรัฐนั้นจะได้รับความคุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่ ให้มีความเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์ ซึ่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้นิยามความหมาย สิทธิมนุษยชนไว้ว่า คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองทั่วโลก ว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อมนุษย์นั้น^{๑๘}

หลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน ๖ ประการ

๑. ทุกคนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) เป็นสิทธิติดตัวทุกคนตามธรรมชาติตั้งแต่เกิด (National Rights)

๒. คนทุกคนมีความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติ (Equality and non-discrimination)

๓. สิทธิมนุษยชนเป็นของคนทุกคนโดยไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ อาชีพ สถานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม สุขภาพ และความคิดเห็นด้านต่างๆ (Universality)

๔. สิทธิมนุษยชนเป็นองค์รวมแยกเป็นส่วนๆ ไม่ได้และพึ่งพิงกัน (Indivisibility & Interdependently)

๕. การมีส่วนร่วมและการเป็นส่วนหนึ่งของสิทธินั้น (Participation & Inclusion) หมายความว่า ประชาชนแต่ละคน หรือกลุ่มประชาชนหรือประชาสังคมย่อมมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการเข้าถึงและได้รับประโยชน์จากสิทธิพลเมืองและการเมือง และสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

๖. ตรวจสอบได้และใช้หลักนิติธรรม (Accountability & the Rule of Law) ดังนั้นการจะเข้าใจความหมายสิทธิมนุษยชนนั้น จำเป็นต้องเข้าใจหลักการต่างๆ ที่ถือเป็นองค์รวมของสิทธิมนุษยชนด้วย คือ

สิทธิ (Rights) ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนตามธรรมชาติที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ซึ่งไม่มีใคร ล่วงละเมิดได้ ทุกคนมีสิทธิมีชีวิตที่จะอยู่รอด อยู่อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แม้กฎหมาย ยังไม่รองรับแต่สิทธิก็ยังมีอยู่

เสรีภาพ (Freedom) คือการที่มนุษย์สามารถทำอะไรก็ได้ภายใต้ขอบเขตของศีลธรรมอันดีงาม โดยไม่เบียดเบียนสังคม หรือไม่ล่วงล้ำสิทธิของบุคคลอื่นหรือส่วนรวม ซึ่งคำว่าสิทธิและเสรีภาพมักจะ อยู่รวมกันดังปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ เพื่อแสดงออกทางความคิด และการปฏิบัติ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) เป็นคำอธิบายความหมายของสิทธิมนุษยชน ในแง่ของการให้คุณค่าแก่ความเป็นคน ว่าทุกคนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่กำหนดสิทธิมาตั้งแต่เกิด ใครจะละเมิดไม่ได้ และไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่กันได้ ซึ่งรวมไปถึงสิทธิในการมีชีวิตและ ความมั่นคงในการมีชีวิตอยู่ เพราะคนทุกคนที่เกิดมาบนโลกมี

^{๑๘} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖/ตอนที่ ๑๑๘ ก/หน้า ๑/๒๕ พุทธศักราช ๒๕๔๒, พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒.

ศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ ดังนั้นการปฏิบัติ ต่อกันของผู้คนในสังคมจึงต้องเคารพความเป็นมนุษย์ ห้ามทารุณร่างกายหรือทรมาณอย่างโหดร้าย ตลอดจนการกระทำใดๆ ที่ถือเป็นการเหยียดหยามความเป็นมนุษย์ ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับการรับรอง อยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศ อนุสัญญา และปฏิญญาระหว่างประเทศหลายฉบับ สังคมในปัจจุบันมักจะละเลยศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพราะมีการให้คุณค่าของคนต่างกัน ตามสถานภาพทางสังคมของคนแต่ละคน เช่น กำนัน นายทหาร ภารโรง นายกรัฐมนตรี ซึ่งสถานภาพเหล่านั้น ไม่ใช่ตัวชี้วัดว่ามนุษย์หรือคนคนนั้นมีศักดิ์ศรีของมนุษย์หรือไม่ แต่ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ คือการให้คุณค่าความเป็นคนตามธรรมชาติไม่ว่าจะเกิดมาเป็น ผู้ชาย ผู้หญิง ทุพพลภาพ คนพิการ ปัญญาอ่อนหรือยากจน ต้องถือว่าคนทุกคนมีคุณค่าเท่ากัน ต้องปฏิบัติต่อกันเยี่ยงมนุษย์อย่างเสมอหน้ากัน เพราะถือเป็นการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยกัน

ความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติ (Equality and Discrimination) คือเกณฑ์การวัดว่าสังคมหนึ่งสังคมใดมีการละเมิดหรือเคารพสิทธิมนุษยชนหรือไม่ ซึ่งให้เห็นถึงความเสมอภาค หรือการปฏิบัติต่อทุกคน อย่างเท่าเทียมกันหรือไม่เท่าเทียมกัน

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) หมายถึง คุณค่าของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องหรือขึ้นอยู่กับความเป็นมนุษย์ โดยในฐานะมนุษย์ทุกคนได้รับคุณค่าความเป็นมนุษย์โดยไม่ต้องคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา วัย ฐานะ หรือตำแหน่ง ในความเข้าใจทั่วไป การให้คุณค่ามนุษย์นั้น คุณค่าหรือศักดิ์ศรีขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ บทบาททางสังคม การดำรงตำแหน่ง ทางสังคม เมื่อเข้าใจอย่างนี้ ดังนั้น มนุษย์คนใดรวยหรือมีบทบาททางสังคมมากหรือมีตำแหน่ง ใหญ่โตก็จะมีคุณค่ามาก คนจนหรือคนที่ไม่มียศหรือตำแหน่ง ใดๆ ก็จะมีค่าน้อย หากเรามองเช่นนี้ เราก็จะมีความคิดวาระหว่างนักการภารโรงกับผู้อำนวยการโรงเรียนมีคุณค่าต่างกัน เด็กเรียนดีและเด็กที่มีพฤติกรรมแย่งเนื่องจากเรียนไม่เก่งมีคุณค่าต่างกัน เด็กที่มีฐานะรวยกับเด็กที่มีฐานะยากจนมีคุณค่าต่างกัน การปฏิบัติตนต่อคนเหล่านั้นก็จะแตกต่างกันด้วย

ซึ่งหากพิจารณากันให้ดีแล้ว เราจะเห็นว่าความแตกต่างของมนุษย์ ความจน ความรวย ผู้อำนวยการ นายพล นายอำเภอ สัญชาติ ภาษา ล้วนแล้วแต่สังคมเป็นผู้กำหนดทั้งสิ้น และเมื่อสังคมกำหนดแล้ว ก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติต่อคนเหล่านั้นได้ด้วย ถ้าหากคนจนกลายเป็นคนรวย คนที่มีตำแหน่ง สูงๆ อาจจะถูกถอดตำแหน่ง คนที่ไม่มีความสำคัญทางสังคมกลายเป็นคนดังในหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นต้น แต่มีสิ่ง ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้คือ อายุ เพศ เพราะธรรมชาติกำหนดมา แม้ว่าอาจจะมีการผ่าตัดแปลงเพศแต่ก็ยังถูกระบุว่าคนคนนั้นมีเพศดั้งเดิมคืออะไร ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความจริงข้อนี้ได้ แต่สิ่งที่มนุษย์ทุกคนมีคือ การรักชีวิต รักตัวกลัวตายมีอยู่ในมนุษย์ทุกคน คุณค่าของความเป็นคนหรือศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จึงไม่มีใครมีคุณค่ามากกว่าใครเพราะทุกคนมีคุณค่าความเป็นคนเหมือนกัน แต่ในสังคมทุกคนก็ยังคงมองเห็นความต่างนี้ไม่ว่าจะเป็น ความแตกต่างทางเพศ ซึ่งฐานะทางเพศชายถูกมองว่ามีคุณค่าทางสังคมมากกว่าเพศหญิงในทุกด้านนับแต่โบราณกาลมา ดังนั้น การละเมิดสิทธิมนุษยชนจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น หมายถึง การเหยียดหยาม ลดทอน หรือการปฏิบัติต่อคนเหมือนไม่ใช่มนุษย์ หรือลดฐานะมนุษย์เป็นเพียงวัตถุสิ่งของ เช่น เมื่อเราเห็นขอทานแล้วเกิดความสงสาร จึงไปซื้ออาหารกล่องมาให้แต่กลับโยนใส่ให้ขอทานแทนที่จะหยิบยื่นให้อย่างสุภาพ ก็ถือว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของ

ขอทาน ซึ่งแม้ขอทานจะยากจน แต่มนุษย์ด้วยกันก็ไม่มีสิทธิไปเหยียดหยามหรือละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยการโยนอาหารให้ขอทานราวกับขอทานนั้นเป็นสัตว์มากกว่าคน

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนครอบคลุมถึงสิทธิของทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา นับแต่ทารกแรกเกิดและมีชีวิต เด็กและเยาวชน สตรี ผู้ยากไร้ คนเร่ร่อน ผู้ใช้แรงงาน คนพิการ คนขอทาน เกษตรกร ผู้ป่วยรวมถึงคนป่วยโรคเอดส์ และคนฝากขัง

สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของ ชีวิตทุกชีวิต สิทธิ เสรีภาพ อิสระภาพ ความเสมอภาค ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ การคุ้มครองตามรัฐบาล ปฎิญาสาสกล กฎหมายและข้อตกลงระหว่างประเทศ มารฐานสาสกล

รัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่บัญญัติเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่อง สิทธิมนุษยชน อย่างแยกกันไม่ได้^{๑๙}

หลักการสำคัญของ สิทธิมนุษยชน

- ๑ สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิเฉพาะของมนุษย์แต่ละคนที่ไม่สามารถโอนให้กันและกันได้
- ๒ สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้ และต้องพึงพิงกันและกัน
- ๓ สิทธิมนุษยชน เป็นวิถีทางที่นำไปสู่สันติภาพและพัฒนาที่ยั่งยืน
- ๔ สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิที่บุคคลพึงมีในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์
- ๕ สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิที่ทุกคนพึงมีความเท่าเทียมกันอย่างเป็นสากลและตลอดไป

สิทธิมนุษยชน ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ หมวด ๑ บททั่วไป

มาตรา ๔ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา ๒๖ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๒๘ บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามของประชาชน บุคคลถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาล หรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

มาตรา ๓๑ บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้าย จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษประหารที่กฎหมายบัญญัติ ไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีโหดร้าย การจับ คุมขัง ตรวจค้นตัวบุคคล หรือการกระทำใดอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอำนาจบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๓๔ สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว ย่อมได้รับความคุ้มครอง การกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลาย ชื่อความหรือภาพไม่ว่าด้วยวิธีใดไปยังสาธารณชน

^{๑๙} รัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐.

อันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ ส่วนตัวจะกระทำมิได้ เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน

มาตรา ๕๓ เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับการคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม เด็กและเยาวชนไม่มีผู้ดูแล มีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมจากรัฐทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

๒.๔ ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ

ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights Theory) มีพื้นฐานความคิดว่า มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิบางอย่างในฐานะที่เป็นมนุษย์ สิทธิตามธรรมชาติต่างจากสิทธิที่เรามีในฐานะที่เป็นพลเมือง (Citizen) ในแง่สิทธิที่เกิดจากลักษณะทางธรรมชาติของมนุษย์มิได้เกิดจากการที่รัฐกำหนดให้พลเมือง ดังนั้น ถึงแม้ไม่มีรัฐ (State) มนุษย์ทุกคนก็ยังมีสิทธิบางอย่างอยู่ เพราะเป็นสิทธิที่ติดมากับความเป็นมนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้นสิทธิตามธรรมชาติเป็นบรรทัดฐานของสิทธิที่รัฐให้กับพลเมือง เพราะเป็นสิทธิที่บอกถึงความเป็นมนุษย์ รัฐจะต้องเคารพความเป็นมนุษย์ รัฐใดกระทำการใด โดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองถือว่าผิดศีลธรรม สิทธิเป็นเสรีภาพประเภทหนึ่ง ถ้าเรามีสิทธิในสิ่งหนึ่งย่อมหมายความว่า เราจะทำอะไรกับสิ่งนั้นก็ได้อีก เช่น ถ้าเรามีสิทธิในหนังสือเล่มหนึ่ง กล่าวคือ เป็นเจ้าของหนังสือเล่มนั้น เราจะยกหนังสือให้ผู้อื่น หรือเอาไปทิ้งขยะ หรือฉีกทิ้ง ก็ย่อมได้ ไม่เป็นความผิด แต่เสรีภาพประเภทที่เป็นสิทธินี้มีลักษณะเฉพาะตรงที่ผู้อื่นมีหน้าที่ ที่จะไม่ละเมิดสิทธิของเรา การละเมิดสิทธิของเราถือเป็นความผิด เช่น ผู้อื่นจะมาห้ามมิให้เราฉีกหนังสือของเราเองไม่ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การมีสิทธิเป็นการกั้นเขตมิให้ผู้อื่นเข้ามา เมื่อแต่ละคน มีสิทธิตามธรรมชาติที่คนอื่นจะละเมิดมิได้ เราอาจจะเปรียบเทียบได้กับว่า รอบตัวแต่ละคนมีรั้ว ทางศีลธรรมกั้นอยู่ ผู้ใดข้ามรั้วมาย่อมผิดศีลธรรม รั้วนี้มีไว้เพื่อให้เราสามารถกระทำในสิ่งที่บรรลุเป้าหมายในชีวิตของเราได้ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตเยี่ยงมนุษย์^{๒๐}

๒.๕ ความเป็นพลเมือง

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง ในการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาความหมายของ “ความเป็นพลเมือง” เพื่อเชื่อมโยงสู่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “คุณลักษณะที่ดีของความเป็นพลเมือง” หรือ “Civic virtue” โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๕.๑ พัฒนาการและความหมายของความเป็นพลเมือง

ในการศึกษาความหมายของความเป็นพลเมือง นอกจากการศึกษานิยาม ความหมายที่ให้อำนาจโดยนักคิดหรือนักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องแล้ว การศึกษาถึงพัฒนาการของความเป็นพลเมืองก็มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจความหมายและความสำคัญของความเป็นพลเมืองผ่านช่วงเวลา และบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการและความหมายของ ความเป็น

^{๒๐} อุดม รัฐอมฤต และคณะ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตาม มาตรา ๒๘. (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ), . ๒๕๕๔, หน้า ๓๔

พลเมืองทั้งในบริบทของสังคมตะวันตกและสังคมตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นพลเมืองในบริบทสังคมไทย

๒.๕.๑.๑ พัฒนาการและความหมายของความเป็นพลเมืองตามแนวคิดตะวันตก คำว่า “พลเมือง” หรือ “Citizen” เป็นคำที่มาจากภาษาละตินว่า “Civis” หรือ “Civitas” หมายถึง การเป็นสมาชิกของนครรัฐ (City-state) อาณาจักรโรมัน ทั้งนี้รากฐานของ คำว่า Civitas ในภาษาละตินมาจากคำว่า “Polites” ในภาษากรีก นิยามโดย อลิสโตเติล พลเมืองในยุคกรีกโบราณตามนิยามของ อลิสโตเติล หมายถึง สมาชิกของชุมชนทางการเมืองกรีก (Greek Polis) โดยเป็นผู้ที่อาศัยหรือใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนการเมืองและมีส่วนร่วมในกระบวนการอบรมขัดเกลา ทางสังคมเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง^{๒๑} ในบทสนทนาของ เพลโตและอริสโตเติล เรื่อง “พฤติกรรมที่พลเมืองที่สมบูรณ์ (Perfect Citizen) ควรมีในกรุงเอเธนส์” กล่าวถึงพลเมืองว่า เป็นองค์ประกอบหลักของระบอบประชาธิปไตย เพราะพลเมือง คือ ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างเอาการเอางาน โดยประชาชนแต่ละคนควรมีโอกาสได้ทำหน้าที่ เป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เพราะชีวิตมนุษย์จะพัฒนาได้เต็มที่ก็ต่อเมื่อได้เข้าไปมีส่วนร่วม ในกิจกรรมสาธารณะเท่านั้น^{๒๒} ในสมัยนครรัฐกรีกยังไม่มี การอธิบายความแตกต่างระหว่างศีลธรรม (Morality) และกฎหมาย (Legality) ความเป็นพลเมืองซึ่งเป็นเสมือนพลังทางการเมืองจึงเกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของศีลธรรมและกฎหมาย พลเมืองทุกคนจะได้รับ สิทธิที่เท่าเทียมกันจากการเป็นสมาชิก ของสังคมการเมือง สิทธิดังกล่าวหมายถึงรวมถึง สิทธิในการเลือกตั้ง การรับเลือกตั้ง การได้รับ การแต่งตั้งให้เป็นรัฐบาล การเป็นคณะลูกขุนหรือตุลาการ รวมถึง การมีส่วนร่วมทางการเมืองต่าง ๆ เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ การอภิปรายทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ในสมัยกรีก ความเป็นพลเมืองเป็นเอกสิทธิ์ของผู้ชายที่เป็นชนชั้นสูงเท่านั้น ส่วนผู้หญิง เด็ก และทาส ทั้งหญิงและชาย ไม่ถือว่าเป็นพลเมือง^{๒๓} เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองแบบกรีกโบราณก็เปลี่ยนไป ความเป็นพลเมืองในยุคโรมันยังคงเกี่ยวข้องกับสิทธิและการมีส่วนร่วมในการปกครอง โดยขยายขอบเขตครอบคลุมไปถึงไพร่และทาส นอกจากนี้ เนื่องจากเป็นยุคแห่งการขยายอาณาเขต และสร้างอาณาจักร ความเป็นพลเมืองของโรมันจึงครอบคลุมประชาชนในพื้นที่ที่อาณาจักรโรมัน แผ่อำนาจไปถึงด้วย ความหมายของพลเมืองในยุคนี้จึงมีความหมายในมิติของการได้รับการปกป้อง ตามกฎหมายมากกว่ามีส่วนร่วมในการบังคับใช้กฎหมาย ตามนัยดังกล่าว ความเป็นพลเมืองจึงถูกลดทอน ความหมายลงมาจนเหลือเพียงสถานภาพทางกฎหมายหรือที่ปัจจุบันเรียกว่า สัญชาติ (Nationality) และพลเมืองเป็นเพียงสมาชิกของรัฐที่ปกครองด้วยระบบกฎหมาย (Rule of Law) เท่านั้น^{๒๔} เมื่อจักรวรรดิโรมันล่มสลายความเป็นพลเมืองได้ถูกลดความสำคัญลงไปอีก ในยุค

^{๒๑} Bachmann & Staerkle, *The meanings of citizenship: From status to social process*. Retrieved from <http://www.cimera.org/files/reports/rr๑/chapter๒.pdf> Bosin, Sara. (๒๐๑๒). Civic Virtue. Retrieved from <http://learningtogive.org/papers/paper๑๒.html> Cambridge Free English Dictionary & Thesaurus. (๒๐๑๕). Civic. Retrieved from ๒๐๐๓, p. ๑๔

^{๒๒} ธเนศวร์ เจริญเมือง, *แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง*. (นนทบุรี: คลังวิชา), ๒๕๔๘, หน้า ๗๕

^{๒๓} อ่างแล้ว, Bachmann & Staerkle, ๒๐๐๓, p. ๑๕

^{๒๔} ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: ฐานรากของการเมืองภาคพลเมือง*. วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ ๖, ๒๕๕๓, หน้า ๑๐๑-๑๑๕

กลาง ซึ่งเป็นยุคของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในยุโรป แนวคิดความเป็นพลเมืองได้สูญหายไป เพราะผู้ปกครองเน้นให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์หรือผู้ปกครอง และมูลนายในระบบ ฟิวดัล (Feudalism) เท่านั้น ไม่มีสัญญาประชาคมระหว่างประชาชนและรัฐ ประชาชนไม่มีสิทธิแสดงบทบาททางการเมือง จึงไม่จำเป็นต้องมีคุณธรรมหรือจริยธรรมแห่งความเป็นพลเมือง^{๒๕} ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง โดยเป็นฐานคิดเบื้องต้นของการปฏิวัติรัฐธรรมนูญอังกฤษในศตวรรษที่ ๑๗ รวมทั้ง มีอิทธิพลต่อการปฏิวัติอเมริกัน และการปฏิวัติฝรั่งเศสในศตวรรษต่อมา^{๒๖} หลังยุคสงครามศาสนาที่เรียกกันว่าสงคราม ๓๐ ปีเกิดการทำสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย เมื่อ ค.ศ. ๑๖๔๘ เพื่อรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาและอำนาจรัฐเหนือเขตแดนของกษัตริย์ราชวงศ์ต่าง ๆ ในยุโรป ซึ่งถือเป็นรากฐานของการส่งเสริมความเข้มแข็งของรัฐชาติสมัยใหม่ภายใต้อำนาจปกครองของกษัตริย์ ที่ยังคงมีพระราชอำนาจเหนือพระราชอาณาเขตและราษฎรในดินแดนอาณาเขตของรัฐนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ยุโรประหว่าง ค.ศ. ๑๖๔๘ ถึงช่วงการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๗๘๙ สถาบันพระมหากษัตริย์ได้ปรับตัว ไปสู่การเป็นธรรมราชา (Enlighten Despot) โดยมีการใช้พระราชอำนาจไกล่เกลี่ยผลประโยชน์ ระหว่างชนชั้นขุนนางและชนชั้นกลาง รวมทั้งให้ข้าราชการในราชสำนักที่เป็นผู้รู้ทางกฎหมายดำเนิน กิจการของรัฐ ทั้งในด้านการรักษาความสงบ การส่งเสริมการค้าพาณิชย์ การเกษตรกรรม ตลอดจน เป็นผู้อำนวยความสะดวกในฐานะตุลาการอย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๗} ในขณะเดียวกันแนวคิดความเป็นพลเมืองถูกโยงเข้ากับแนวคิดประชาธิปไตย มากขึ้น Jean-Jacques Rousseau ผนวกแนวคิดสาธารณรัฐนิยมคลาสสิกเข้ากับแนวคิดสัญญานิยม สมัยใหม่ โดยเสนอว่าพลเมือง คือ ปัจเจกชนที่มีเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง พลเมืองควรมีสิทธิ ในการมีส่วนร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมเพื่อให้ทุกคนยึดถือร่วมกัน ตามนัยดังกล่าว ความเป็น พลเมือง คือ การเชื่อมโยงปัจเจกชนเข้ากับชุมชนทางการเมืองของสาธารณรัฐ ที่ซึ่งพลเมืองปกครองตนเอง และปฏิเสธอำนาจการปกครองของกษัตริย์ที่มีเหนือไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน^{๒๘}

จากการศึกษาพัฒนาการและความหมายของความเป็นพลเมืองตามแนวคิด ตะวันตก กล่าวได้ว่า นิยามความเป็นพลเมืองเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และ สังคมในแต่ละยุคสมัย โดยความเป็นพลเมืองในปัจจุบันนอกจากจะเกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ ของพลเมืองในฐานะปัจเจกบุคคลแล้ว ยังให้ความสำคัญกับบทบาทการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการ ขับเคลื่อนและสร้างสรรค์ชุมชนหรือสังคมของตนเอง บนฐานของการยึดถือคุณธรรมจริยธรรม แบบพลเมือง มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ตลอดจนการเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อสร้างประโยชน์ ส่วนรวม

^{๒๕} ถิลิวตี บุรีกุล และ รัชวดี แสงมทะหมัด, **ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย**. การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า, ครั้งที่ ๑๓, ๒๕๕๕, หน้า ๗

^{๒๖} ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, ๒๕๕๓, อ้างแล้ว

^{๒๗} กิตติศักดิ์ ปรกติ, **ความสำคัญของพลเมืองต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย**. เอกสารประกอบการอภิปราย การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า, ครั้งที่ ๑๓, เรื่อง “ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย” (Citizenship and the Future of Thai Democracy) ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ, ๒๕๕๕, หน้า ๑๐

^{๒๘} ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, ๒๕๕๓, อ้างแล้ว

๒.๕.๑.๒ พัฒนาการและความหมายของความเป็นพลเมืองในสังคมไทย ประวัติศาสตร์ทางสังคมการเมืองไทยเริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นทางการในสมัย สุโขทัย เดิมทีเดียวสุโขทัยใช้การปกครองระบอบพ่อขุนหรือการปกครองแบบบิดาปกครองบุตร โดยผู้ปกครองและราษฎรมีความใกล้ชิดกัน ต่อมาระบอบพ่อขุนได้ถูกแทนที่ด้วยอุดมการณ์ทางการเมือง แบบธรรมราชา ซึ่งกษัตริย์เป็นผู้มีความรอบรู้ในหลักธรรมของพุทธศาสนา และใช้หลักธรรมปกครอง ราษฎร กษัตริย์เป็นผู้ทำนุบำรุงพุทธศาสนาและสั่งสอนธรรมแก่ราษฎร^{๒๙} กล่าวได้ว่า แม้ว่าในสมัยสุโขทัยจะยังไม่ได้มีการกล่าวถึงความแตกต่างเรื่อง ชนชั้นหรืออำนาจอย่างชัดเจน แต่จากลักษณะทางการเมืองปกครองและสังคมก็แสดงให้เห็นว่า พ่อขุนหรือ กษัตริย์มีหน้าที่ในการดูแลอุปถัมภ์ราษฎร โดยเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าราษฎรทั้งปวง ต่อมาในสมัยอยุธยา ชนชั้นปกครองได้นำเอาลัทธิเทวราชาจากคติพราหมณ์ มาสร้างเป็นอุดมการณ์แห่งรัฐ กษัตริย์มีสถานะเป็นสมมุติเทพ โดยถูกยกให้ยิ่งใหญ่เหนือมนุษย์สามัญ ทัวไปอย่างไรก็ตาม อิทธิพลของศาสนาพุทธที่มีมาก่อนหน้านั้นทำให้กษัตริย์ที่เป็นสมมุติเทพ ถูกคาดหวังให้เป็นธรรมราชาไปพร้อมกัน ความเชื่อในกฎแห่งกรรมถูกนำมาใช้ในการอ้างความชอบธรรม ในการปกครองของกษัตริย์ว่าเป็นผู้มีบุญบารมีสูง เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้ทำกรรมดีสะสมบุญบารมีไว้มาก จากชาติปางก่อนจึงส่งผลให้ได้เป็นกษัตริย์ราษฎรมีหน้าที่สวามิภักดิ์และรับใช้กษัตริย์กษัตริย์เป็นเจ้า ชีวิตของราษฎร สามารถคุ้มครองให้ราษฎรมีความปลอดภัยและมีความสุขได้ดังนั้น ราษฎรจึงไม่มีสิทธิ ที่จะโต้แย้งหรือสงสัยในพระราชอำนาจของกษัตริย์^{๓๐} ภายใต้อุดมการณ์แห่งรัฐในลักษณะดังกล่าว การปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อเนื่องมาจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แบ่งคนออกเป็น ๒ ชนชั้น คือชนชั้นผู้ปกครอง ประกอบด้วย กษัตริย์ เหล่าเชื้อพระวงศ์ขุนนาง และชนชั้นล่างที่อยู่ภายใต้การปกครอง ได้แก่ ไพร่ กบฏทาสที่ถูกควบคุมอย่างเข้มงวด โดยมีการจัดระเบียบที่กำหนดให้ชายไทยทุกคนไปลงทะเบียน กับหัวหน้ากลุ่มซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบเกณฑ์ผู้คนยามมีสงคราม โดยหัวหน้ากลุ่มจะเรียกว่า “นาย” หรือ “มูลนาย” การดำรงตนเป็น “คนอิสระ” ของไพร่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดมากมาย เพราะตามกฎหมาย การที่คนทั่วไปจะครอบครองที่ดินทำกินจำเป็นต้องติดต่อกับทางราชการเพื่อจดทะเบียนที่ดิน ที่ดินหักล้างถางพง ไม่เช่นนั้นก็ไม่ถือว่าเป็นที่ดินของผู้นั้น การจดทะเบียนต้องอาศัยมูลนาย เพราะบุคคลที่ไม่ลงทะเบียนจะไม่ได้รับการคุ้มครองจากหลวง โดยถือว่าเป็นพวกนอกกฎหมาย ด้วยระเบียบเช่นนี้ ผู้ที่ไม่มีนายสังกัดจึงไม่สามารถอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข^{๓๑} ไพร่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานหรือมีฉะนั้นต้องส่งส่วยแทนแรงงาน ไพร่ไม่สามารถเดินทาง จากที่อยู่อาศัยได้ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากมูลนาย ไพร่ที่สังกัดมูลนายเรียกว่า “ไพร่สม” นอกจากนี้ ยังมี “ไพร่หลวง” ที่ขึ้นตรงกับกษัตริย์โดยกษัตริย์มอบให้ขุนนางเป็นผู้ควบคุมแทน ไพร่หลวงต้องถูก เกณฑ์แรงงานมาท างานให้แก่รัฐ ส่วนไพร่หลวงที่อยู่ห่างไกลจากราชธานีไม่สะดวกในการเกณฑ์ แรงงาน รัฐอนุญาตให้ส่งส่วยแทนการเกณฑ์

^{๒๙} พลศักดิ์ จิตรไกรศิริ และ ชัยสิริ สมุทวณิช, **วรรณกรรมการเมืองไทย**. เอกสารการสอน ชุดวิชาพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมการเมืองไทย, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมราชา), ๒๕๒๙, หน้า ๘๘๔

^{๓๐} สุมาลี บำรุงสุข และ ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, **ประวัติศาสตร์การเมืองไทยจากแง่มุมทางสังคม และวัฒนธรรม**. เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมการเมืองไทย. (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา), ๒๕๒๙, หน้า ๖๑-๖๓

^{๓๑} ยุทธนา วรณปิติกุล และ สุพิธา เริงจิต, **สำนักพลเมือง: ความเรียงว่าด้วยประชาชน บนเส้นทางประชาสังคม**. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม). ๒๕๔๒, หน้า ๒๘

แรงงานเรียกว่า ไพร่ส่วย มีการประมาณกันว่าคนส่วนใหญ่ ในสังคมไทยถึงร้อยละ ๘๐-๙๐ มีฐานะเป็นไพร่^{๓๒} อคิน รพีพัฒน์ อธิบายเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมไทย ในอดีตตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ว่า มีลักษณะของระบบอุปถัมภ์ซึ่งมีพื้นฐาน มาจากการปกครองและสังคมที่อยู่ในระบบไพร่ โดยมีฐานคิดอยู่ที่การควบคุมแรงงานหรือกำลังคน ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับรัฐโบราณที่มีราษฎรน้อยและควบคุมการเคลื่อนย้ายลำบาก เนื่องจากความกว้างใหญ่ของพื้นที่และกำลังที่จำกัดของรัฐ^{๓๓} นอกจากนี้ยังมีระบบศักดินาเป็นกลไกสำคัญในการ ควบคุมการแจกจ่ายแรงงานให้แก่มูลนายต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ควบคุมไพร่ ระบบศักดินาจึงเปรียบเสมือนโครงสร้างการจัดระเบียบชนชั้นในสังคมบนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของที่ดิน หรือแผ่นดินภายในราชอาณาจักร และทรงเป็นเจ้าของชีวิตของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าด้วย จากความเชื่อดังกล่าวทำให้มีการขยายแนวความคิดเพิ่มเติมว่า คนทุกคนจะต้องมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้คุ้มครองดูแลตน พระมหากษัตริย์ในฐานะมูลนายสูงสุดทรงปกครองให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองมูลนาย ทั้งปวง มูลนายหรือผู้บังคับบัญชาเป็นผู้คุ้มครองดูแลไพร่-ทาสในสังกัด และในแต่ละครอบครัวสามี เป็นผู้คุ้มครองดูแลภรรยาและบุตรของตน ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปและดำรงอยู่ของระบบอุปถัมภ์ ในสังคมไทยสมัยอยุธยาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ คือ ค่านิยมเรื่อง “การให้” เพื่อหวังจะได้รับ ความช่วยเหลือ ความคุ้มครองเป็นการตอบแทน รวมถึงค่านิยมเรื่อง “ความกตัญญูทดเวท” เมื่อ ผู้อุปถัมภ์ให้ความคุ้มครองช่วยเหลือผู้รับการอุปถัมภ์แล้ว ฝ่ายหลังย่อมต้องระลึกถึงบุญคุณ ของฝ่ายแรก และพยายามกระทำความดีสิ่งหนึ่งเป็นการตอบแทน^{๓๔} กล่าวได้ว่า ในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ มูลนายและไพร่ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายที่มีใช้ ญาติพี่น้องและมีฐานะไม่เท่าเทียมกัน โดยฝ่ายที่เหนือกว่า คือ มูลนายจะอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์ฝ่ายที่ อยู่ต่ำกว่า ได้แก่ ไพร่หรือผู้รับการอุปถัมภ์ ทั้งสองฝ่ายจะมีความผูกพันกันเป็นส่วนตัว มีการแสวงหา และแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยมูลนายจะให้ประโยชน์ในเรื่อง ความคุ้มครองแก่ไพร่ ขณะเดียวกันไพร่ก็จะให้ประโยชน์แก่มูลนายในลักษณะของความจงรักภักดี แรงงาน และของกำนัล ลักษณะที่น่าสนใจประการหนึ่งในความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในห้วงเวลาดังกล่าว คือ แม้ว่าความสัมพันธ์ ระหว่างมูลนายและไพร่ในระบบศักดินาจะมีลักษณะของความไม่เท่าเทียมกันในเชิงอำนาจที่เด่นชัด ซึ่งเปิดโอกาสให้มูลนายกดขี่และขูดรีดไพร่ แต่ระบบอุปถัมภ์กลับเป็นกลไกทางสังคมกลไกหนึ่งซึ่งช่วยลดปัญหาการขูดรีดโดยรัฐและขุนนาง^{๓๕} เพราะหากไพร่รู้สึกว่าการตนเองไม่ได้รับการคุ้มครองช่วยเหลือหรือถูกกดขี่ขูดรีดแล้ว ไพร่อาจสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แบบไม่เป็นทางการกับมูลนายที่มีอำนาจเหนือมูลนายของตนหรือหนีไปหลบซ่อนตัว ซึ่งจะสร้างความเดือดร้อน ให้กับมูลนายต้นสังกัด ดังนั้น มูลนายจึงต้องให้ความอุปถัมภ์ช่วยเหลือคุ้มครองไพร่บนหลัก

^{๓๒} เรื่องเดิม, สุมาลี บำรุงสุข และ ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, หน้า ๘๒

^{๓๓} อคิน รพีพัฒน์, ระบบอุปถัมภ์กับการพัฒนาสังคม: ด้านหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย , ใน ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์, ครั้งที่ ๙, จัดโดย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ณ ห้อง จัด เศรษฐบุตร คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘, หน้า ๖๑-๖๙

^{๓๔} อคิน รพีพัฒน์, อ้างถึงใน ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, ระบบอุปถัมภ์, ๒๕๔๓, หน้า ๗๐, สืบค้นจาก www.thailis.or.th

^{๓๕} เรื่องเดิม, อคิน รพีพัฒน์, ๒๕๔๘, หน้า ๗๓

ของ คุณธรรมและจริยธรรม ต่อมาในสมัย รัชกาลที่ ๕ สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมา โดยสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเกิดจากปัจจัยทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ เช่น เงื่อนไข ในการขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ที่ควรได้รับความยินยอมพร้อมใจจากบรรดาขุนนาง บทบาท ของขุนนางหรือเสนาบดีในการครองอำนาจ และภัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตก เงื่อนไข ต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้รัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะตั้งอำนาจกลับคืนมาสู่สถาบัน พระมหากษัตริย์ น ำไปสู่การปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยได้ทรงเปลี่ยนโครงสร้างระบอบ การปกครองเสียใหม่จากระบบจตุสดมภ์เป็นระบบกระทรวงเช่นเดียวกับชาติตะวันตก สำหรับระบบ ไพร่และทาสนั้น ทรงพิจารณาว่า การมีไพร่และทาสถือเป็นความล้าหลังของประเทศ นอกจากนี้ การ สังกัดมุลนายของไพร่ยังเป็นการสร้างฐานอำนาจที่อาจจะมากเกินไปกับบรรดา เจ้านาย และข้าราชการ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้น จึงทรง ดำเนินการเลิกระบบไพร่และทาสอย่างเป็นขั้นตอน^{๓๖} หลังการปฏิรูปการปกครอง ประเทศไทยเปลี่ยนจาก รัฐศักดินาเป็นรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจอย่าง แท้จริง ไม่มีมุลนายไพร่-ทาส มีแต่ข้าราชการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพสกนิกรภายใต้ เบื้องพระยุคลบาท รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทำให้อำนาจของกลุ่มขุนนางอ่อนแรงลง การรักษาความ มั่นคงของรัฐ เป็นหน้าที่ของทหารประจำกองทัพหลวงในระบบใหม่ อย่างไรก็ตาม รัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยังคงให้ความสำคัญกับการควบคุมผู้คน โดยในการบริหารรัฐแบบใหม่ พระมหากษัตริย์ทรงเปลี่ยนจากการให้ขุนนางควบคุมผู้คนมาเป็นการสร้างวัฒนธรรมการปกครองโดย ระบบราชการในมิติของการพัฒนา สิทธิและเสรีภาพของราษฎรพบว่า แม้จะมีการยกเลิกระบบไพร่- ทาส แต่การพัฒนาแนวคิดเรื่องสิทธิทางการเมือง (Political Rights) ของประชาชนมิได้เกิดขึ้นมา ควบคู่กัน การควบคุมโดยกฎหมายนำไปสู่วัฒนธรรมอุปถัมภ์ค้ำจุนแบบใหม่ในรูปแบบที่บิดเบี้ยวไป จากเดิมและสนองคนส่วนน้อย โดยจำกัดเฉพาะคนในหมู่เหล่ากรมกองของหน่วยงานราชการหรือ เฉพาะราษฎรส่วนที่ใกล้ชิด และเข้าถึงผู้กุมอำนาจในระดับต่าง ๆ เท่านั้น^{๓๗}

หากพิจารณาในมิติเกี่ยวกับหน้าที่ของรัฐที่พึงกระทำต่อสังคม พบว่า ประเทศไทยในอดีตมี บทบาทหลักที่สำคัญเพียงไม่กี่บทบาท ได้แก่ การป้องกันศัตรูภายนอก การรักษา ความสงบภายใน และการเก็บภาษีเข้ารัฐ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองเป็นรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่แนวคิดดังกล่าวก็ยังคงครอบงำจนกลายเป็นจุดอ่อน ทางการเมืองให้ชนชั้นนำ ใหม่ (New Elite) ซึ่งเติบโตมากับระบบราชการสมัยใหม่ สามารถตั้งข้อกังขา ต่อสถาบัน พระมหากษัตริย์ที่รับผิดชอบงานบริหารโดยตรง^{๓๘} ดังนั้น ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎร จึงได้ผนวกเอาหน้าที่ในการพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษา แม้แต่วัฒนธรรม

^{๓๖} ไพฑูรย์ มีกุล และ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, หนังสือเรียนประวัติศาสตร์ ม.๓. (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์พัฒนา พานิช), ๒๕๔๔, หน้า ๑๖๖

^{๓๗} ยุทธนา วรณปิติกุล และ สุพิธา เริงจิต, สำนักพลเมือง: ความเรียงว่าด้วยประชาชน บนเส้นทางประชา สังคม. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม), ๒๕๔๒, หน้า ๔๐

^{๓๘} เสกสรร ประเสริฐกุล, พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทย: แง่คิด เกี่ยวกับพลวัตทางการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตย. ใน วิพากษ์สังคมไทย. (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคม ศาสตร์), ๒๕๓๘, หน้า ๑๒๑

ตลอดจนการบริการสังคม ในเรื่องต่าง ๆ เข้ามาเป็นหน้าที่หลักของรัฐ การขยายบทบาทของรัฐในการดูแลสังคมออกไปทุกด้าน ของคณะราษฎรนับเป็นปรากฏการณ์ที่ขัดแย้งกันอย่างยิ่งกับการให้สิทธิทางการเมืองแก่ประชาชน ตามระบอบประชาธิปไตยที่ควรมาพร้อมกับความสามารถหรือพันธะหน้าที่ในการดูแลตนเองและ จำกัดบทบาทของรัฐลง ด้วยเหตุนี้ การปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงมิได้เป็นเพียงการกระทำกระบวนกร สร้างรัฐราชการให้สมบูรณ์แบบด้วยการให้ข้าราชการประจำขึ้นกุมอำนาจสูงสุดเท่านั้น หากยังเป็น ก้าวที่สำคัญยิ่งในการขยายตัวของรัฐรวมศูนย์ซึ่งก่อรูปมาก่อนหน้านี้ แนวคิดประชาธิปไตยที่ผูกติดอยู่ กับการให้บริการของรัฐ ซึ่งก่อรูปมาตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าว ส่งผลสะท้อน ที่ต่อเนื่องและยั่งยืน กลายเป็นบรรทัดฐานที่สังคมใช้วัดประสิทธิภาพของรัฐบาลมาจนถึงปัจจุบัน^{๓๙} กล่าวคือ ประชาชนยึดติดกับการพึ่งพิงหรือรอรับความช่วยเหลือ จากรัฐมากกว่าการคิดพึ่งพาและช่วยเหลือตนเอง รัฐบาลที่ดีและมีความชอบธรรม คือ รัฐบาลที่สามารถจัดบริการหรือให้ความช่วยเหลือทุกๆ อย่างแก่ประชาชน ปรากฏการณ์นี้แตกต่างกับทฤษฎีประชาธิปไตย ตะวันตก ซึ่งไม่เพียงเน้นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน แต่ยังเน้นความรับผิดชอบของปัจเจก บุคคลด้วย คนในสังคมจึงถือว่ารัฐไม่ควรเข้ามาอุปถัมภ์สังคมหรือแม้แต่แทรกแซงในเรื่อง ทางเศรษฐกิจเกินกว่าที่ควรจะเป็น บริบททางประวัติศาสตร์ของโครงสร้างสังคมไทยที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้จิตสำนึกหรือความตระหนักเรื่อง “ความเป็นพลเมือง” ของคนไทย ไม่สามารถพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล อธิบายว่า แม้ว่าในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบอื่น แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเพียงการยกฐานะพระมหากษัตริย์ขึ้นอยู่เหนือการเมือง และการใช้ระบบราชการ แบบรวมศูนย์ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเมืองและกลไกการปกครองในเวลาเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้น คณะราษฎรได้ขยายบทบาทของรัฐให้มากขึ้นด้วยการเข้าไปอุปถัมภ์สังคมในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา หรือวัฒนธรรม ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบโต้จุดหมายอันจำกัดของ รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ผลทางลบที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้คือ พื้นที่ในการฝึก “พลเมือง” ไทยให้เป็นพลเมืองที่เอาการเอางานในการดูแลชีวิตของตนเองและกิจการของบ้านเมือง กลับยิ่ง หดแคบลงไป ประชาชนค้นพบ “นายใหม่” ในรูปแบบเจ้าหน้าที่ของรัฐ และไม่รังรอที่จะเข้าไป ผากเนื้อผากตัว ส่วนที่หาสายใยแบบนี้ไม่ได้ก็ต้องใช้ชีวิตไปตามยถากรรม

จากการศึกษาพัฒนาการและความหมายของความเป็นพลเมือง ในสังคมไทย กล่าวได้ว่า สังคมไทยมีบริบททางประวัติศาสตร์และโครงสร้างทางสังคมแตกต่างจาก สังคมตะวันตก โดยค่านิยมและคุณค่าบางประการที่ปรากฏในโครงสร้างทางสังคมทำให้สังคมไทย ให้ความสำคัญกับความ เป็นชุมชนหรือส่วนรวมมากกว่าความเป็นปัจเจก ซึ่งอาจมีความแตกต่าง จากแนวคิดหรือปรัชญาตะวันตกในบางประเด็น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสังคมไทยไม่สามารถสร้าง ความเป็นพลเมืองร่วมสมัยหรือพลเมืองที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้

๒.๕.๒ คุณลักษณะที่ดีของความเป็นพลเมือง (Civic Virtue)

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่ได้จากการศึกษาคำจำกัดความของ “ความเป็น พลเมือง” คือ ความเป็นพลเมืองเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นคุณลักษณะ คุณสมบัติ หรือองค์ประกอบของ ความเป็น

^{๓๙} เรื่องเดิม, เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, ๒๕๓๘, หน้า ๑๒๖

พลเมืองที่สังคมปรารถนา โดยแต่ละสังคมอาจกำหนดคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง ที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในทางทฤษฎี กล่าวได้ว่า ความเป็นพลเมืองของระบอบต่าง ๆ ควรมียึดประกอบพื้นฐาน^{๔๐} ได้แก่ มีเอกลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการ เป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมือง การยึดถืออุดมคติและค่านิยมเฉพาะร่วมกัน มีสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชนหรือสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคม และการมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของคุณลักษณะพลเมืองที่ว่า

คุณลักษณะของพลเมืองที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น และช่วยจรรโลงให้สังคมประเทศชาติและโลกพัฒนาก้าวหน้า มีดังนี้^{๔๑}

๑. ต้องเป็นบุคคลที่เคารพกฎหมาย
๒. ต้องเป็นบุคคลที่เคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและบุคคลอื่น
๓. ต้องเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่มีต่อครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ประเทศชาติ และสังคมโลก
๔. ต้องเป็นบุคคลที่มีเหตุผล ใจกว้าง และรับฟังความคิดเห็นของคนบุคคลอื่นเสมอ
๕. ต้องเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน
๖. ต้องเป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชน ประเทศชาติ และสังคมโลก หรือองค์กรที่ตนสังกัดอยู่ เช่น ร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาสภาพแวดล้อมของโรงเรียนและชุมชนให้ดีขึ้น เป็นต้น
๗. ต้องเป็นบุคคลที่มีความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทาง การเมืองการปกครอง เช่น การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น

พลเมืองที่ดีมีคุณลักษณะดังกล่าวนี้ จะเป็นผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัว โรงเรียน ประเทศชาติ และสังคมโลกเสมอ ประเทศใดก็ตามที่มีพลเมืองดีเป็นจำนวนมาก ประเทศนั้นก็จะมีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม

แนวคิดเครือข่ายทางสังคมเป็นหนึ่งในกระบวนทัศน์ของศาสตร์ยุคใหม่ ซึ่งมีความแตกต่างจากกระบวนทัศน์ ของศาสตร์สาขา ฟิสิกส์ ชีววิทยา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และจิตวิทยา แนวคิดเครือข่ายถูกกล่าวถึงมานานแล้ว ใน ประเทศไทยได้มีการดำเนินงานลักษณะเครือข่ายกันอยู่บ้างทั้ง โดยการเริ่มต้นจากความพยายามจัดตั้งเครือข่ายแล้ว ลงมือดำเนินงาน โดยอาศัยตัวบุคคลในโครงสร้างเครือข่ายที่ออกแบบไว้เป็นกลไกดำเนินการ ซึ่งมักพบว่ามีโอกาส ล้มเหลวมากกว่าสำเร็จ

^{๔๐} Abowitz & Harnish, ๒๐๐๖, อ้างถึงใน ถวิลวดี บุรีกุล และ รัชชดี แสงมทะหมัด, **ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย**. เผยแพร่ ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า, ครั้งที่ ๑๓, ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ, ๒๕๕๕, หน้า ๗

^{๔๑} ธิติมา เมตตา. ๒๕๖๐. **พลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก**, เผยแพร่ในเวปไซต์โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://sites.google.com/site/๓๐๓๑๐great/khunlaksna-khxng-phlmeuxng-di>

เนื่องจากส่วนมากเครือข่ายแบบจัดตั้งจะละเลยคุณลักษณะสำคัญที่มีความละเอียดอ่อนของ แบบแผนของโครงสร้างเครือข่าย และองค์ประกอบเครือข่าย ทั้งในส่วนที่เป็นตัวปัจเจกบุคคล ตำแหน่งของบุคคล ต่างๆ ในเครือข่ายระบบการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนสาระที่ต้องการสื่อสารทำให้ไม่เกิดกระบวนการเครือข่ายอย่าง แท้จริง ในขณะที่นักวิชาการบางส่วนศึกษาเครือข่ายโดยเริ่มต้นจากปรากฏการณ์จริงในพื้นที่และวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เห็นแบบแผน และกระบวนการทำงานของเครือข่ายเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ทำให้เห็นถึงของความสัมพันธ์ ระหว่างปัจเจกบุคคล และองค์กร ที่ทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันในรูปของเครือข่ายมากขึ้นสำหรับ นัก ทฤษฎีเครือข่าย ต่างประเทศจะให้ความสนใจต่อความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล กลุ่มองค์กร ว่าเป็นการกระทำ ในลักษณะของความสัมพันธ์ระดับบุคคลขึ้นไป โครงสร้างที่เป็นรูปธรรมฐานของการเชื่อมโยงของ โครงสร้างทางสังคม อยู่ ที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่มีคุณค่า ทั้งทรัพย์สิน อำนาจและข้อมูลที่แตกต่างกัน ซึ่งจะมีอยู่ ในตัวปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรต่างๆ ในสังคม การ แลกเปลี่ยนแบ่งปันทรัพยากรจึงเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเครือข่าย

แนวคิดและทฤษฎีเครือข่ายทางสังคมที่จำเป็น และใช้เป็นพื้นฐาน ในการศึกษาและการ ดำเนินงานเครือข่าย ในอนาคต จากการศึกษางานที่เกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม พบว่า มีกลุ่มงานวิจัย ที่สามารถจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม^{๔๒} ดังนี้

๑. กลุ่มงานวิจัยที่ใช้ทฤษฎีนำเข้า (Import theories) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่หยิบยืมมาจากศาสตร์ สาขาอื่น เช่น คณิตศาสตร์และจิตวิทยาสังคม ทฤษฎีที่นำมาจากคณิตศาสตร์คือ ทฤษฎีกราฟ (Graph theory) ซึ่งเป็นพื้นฐานของ การวิจัยในด้านนี้อย่างต่อเนื่อง ส่วนทฤษฎีที่นำมาจากศาสตร์สาขา จิตวิทยาสังคม ได้แก่ ทฤษฎีสมดุล (Balance theory) และทฤษฎีการเปรียบเทียบทางสังคม (Social comparison Theory) ทฤษฎีเหล่านี้ต่างมีคุณประการต่อ กระบวนการศึกษาเครือข่ายทางสังคม ใน องค์กรต่าง ๆ

๒. กลุ่มงานวิจัยที่ใช้ทฤษฎีเติบโตจากภายใน (Home-grown theories) ได้แก่

๒.๑ ทฤษฎี Heterophily theory ซึ่งกล่าวถึงแนวคิดด้านจุดแข็งของการเกาะเกี่ยว กันอย่างหลวมๆ (The strength of weak ties) และหลุมของโครงสร้าง (Structure-Hole)

๒.๒ ทฤษฎีบทบาทเชิงโครงสร้าง (Structural role theory) ซึ่งกล่าวถึงแนวคิด ด้านความเท่าเทียมกัน ทางโครงสร้าง ความเหนียวแน่นในโครงสร้าง และความเท่าเทียมกันใน บทบาท ซึ่งจะสามารถทำนายว่าผู้แสดง (Actors) ในเครือข่ายมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของ คนอื่นอย่างไร

๓. กลุ่มงานวิจัยที่ส่งออก (Exportation) แนวคิดเรื่องเครือข่ายให้แก่กลุ่มทฤษฎีองค์กร โดย ใช้ทฤษฎีองค์กร (Organization theories) ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์กรภายใต้ มุมมองของ เครือข่ายทางสังคมและมี การศึกษาค้นคว้าก้าวไกลออกไป เพื่อให้เห็นศักยภาพของความสัมพันธ์ อย่างสำคัญระหว่างทฤษฎีองค์กรและแนวคิด ด้านเครือข่ายทางสังคม ซึ่งในภาคธุรกิจได้นำมาใช้เพื่อ สร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรในเครือข่ายและการสร้างอำนาจการต่อรองให้แก่องค์กรของตน เพื่อ

^{๔๒} kilduff and Tsai, *Social Networks and Organizations*. SAGE. London. ๒๐๐๓, p ๓๖-๓๗

สามารถดำเนินธุรกิจอยู่ให้ได้ท่ามกลางการแข่งขันที่สูงมากในปัจจุบัน งานวิจัยที่ใช้ทฤษฎีต่าง ๆ ดังกล่าว พยายามที่จะอธิบายว่าพื้นฐานทางทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านั้น สามารถอธิบาย ถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และระหว่าง องค์กรว่ามีลักษณะอย่างไร เช่น ในขณะที่ทฤษฎี Import theories จะกล่าวถึงความสัมพันธ์/ปฏิสัมพันธ์ในระดับ micro level ของปัจเจกบุคคลเป็นหลักนั้น ทฤษฎีที่เติบโตขึ้นจากภายใน (Home-grown theories) กลับมุ่งเน้นเอื้อต่องานวิจัยทั้งระดับ micro และระดับ macro

สรุปการสร้างเครือข่ายสามารถทำได้หลายวิธีภายใต้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติการเพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่าย ควรมีความเข้าใจเป็นพื้นฐานว่าแท้จริง เครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคล กลุ่ม องค์กร หรือขยายไปถึงระหว่างรัฐชาติ โดยมีการสื่อสารและสารที่นำเข้าสู่กระบวนการสื่อสาร เป็นเครื่องมือในการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ (รวมทั้งอาจทำลายความสัมพันธ์ได้ด้วย) การเกิดของเครือข่ายไม่ใช่การเรียกผู้คนมาร่วมประชุมในเวทีที่เป็นทางการ แต่เกิดจากการที่บุคคล หรือกลุ่ม/องค์กรได้มีโอกาสติดต่อสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเพื่อการสนับสนุนให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมายที่บุคคล กลุ่ม และองค์กร กำหนดไว้ข้อพิจารณาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งไม่จำเป็นต้องเกาะเกี่ยวกัน อย่างเหนียว แน่นเสมอไป การมีความสัมพันธ์แบบหลวม ๆ แต่สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่าง สม่่าเสมอก็สามารถช่วยให้การทำงานของเครือข่ายได้ดี จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network Concept) มีพัฒนาการมาจากพื้นฐานของทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) โดยมีหลักการที่ว่า ในเครือข่ายสังคมจะประกอบไปด้วย บุคคลที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ของแต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ซึ่งแต่ละคนนั้นมีได้ มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมในชีวิตประจำวัน บุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ ที่คาดหวังในสังคม หรือตามบรรทัดฐานที่ได้รับ การถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับ พื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ในปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายทางสังคม

เสรี พงศ์พิศ^๓ ได้กล่าวว่าตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๗๐ เป็นต้นมา แนวคิดเรื่อง “เครือข่าย” ได้รับความนิยมน้อยลงแพร่หลายทั้งในแวดวงงานพัฒนาและภาคธุรกิจ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ ภาวะการแข่งขันแบบใหม่ (New Competition) ในยุคการค้าใหม่ ทำให้ไม่สามารถใช้โครงสร้างและการบริหารจัดการแบบเก่าซึ่งเป็นแบบอำนาจตามลำดับชั้น (Hierarchical) ได้อีกต่อไป อำนาจแนวคิดไม่อาจนำองค์กร ให้ไปสู่เป้าหมายในยุคใหม่ได้จึงต้องมีการปรับความสัมพันธ์ให้เป็นแนวนอน ให้เป็น “เครือข่าย” ประการที่สองความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร (IT) ทำให้องค์กรต่างๆสามารถปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรอื่นๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้ายความก้าวหน้าทางวิชาการที่ก่อให้เกิดเครื่องมือในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมใน

^๓ เสรี พงศ์พิศ. วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้นชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. ๒๕๔๘. หน้า ๓๓-๓๔.

ลักษณะที่เป็นเครือข่าย และองค์การต่างๆ ล้วนมีลักษณะเป็นเครือข่ายทั้งภายในตัวมันเองและในความสัมพันธ์กับองค์การภายนอก

ด้วยเหตุนี้คำว่า “เครือข่าย” จึงถูกนำไปใช้ในทฤษฎีการ ซึ่งมีผลทำให้การนิยามความหมายของเครือข่ายมีความหลากหลายตามไปด้วย แต่ไม่ว่าจะถูกนำไปประยุกต์ใช้ในวงการใดก็ตาม ก็มักจะมียุทธศาสตร์เกี่ยวข้องกับความหมายตามรูปศัพท์เดิมอยู่เสมอ นั่นคือ “การเชื่อมต่อ/เชื่อมโยง” “ความสัมพันธ์” และ “การติดต่อสื่อสาร” ภายใต้ “วัตถุประสงค์หรือข้อตกลง” อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน อย่างเป็นระบบมีเป้าหมาย ซึ่งทำให้การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเท่ากับการเชื่อมโยงหลายๆ ระบบย่อยให้รวมกันขึ้นมาใหม่เป็นอีกหนึ่งระบบของหน่วยสมาชิกทุกหน่วยงานที่เข้ามารวมกัน

เครือข่ายเกิดขึ้นในสังคมไทยมานานแล้วจะเห็นได้จากวิถีชีวิตของชุมชนไทยเป็นแบบอยู่ร่วมกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกิจกรรมต่างๆ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์กันแบบเครือข่ายเพื่อร่วมป้องกันแก้ไขปัญหา หรือเพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต เครือข่ายมีแนวความคิดหลายแนวความคิด จึงได้มีผู้ให้ความหมายของเครือข่ายไว้หลายท่าน ทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ดังนี้

๑. ความหมายของการสร้างเครือข่ายสังคม

กาญจนา แก้วเทพ^{๔๔} ได้ให้ความหมายว่า “เครือข่าย” คือรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคลกลุ่มหรือหลายองค์การหลายๆองค์การที่ต่างก็มีทรัพยากรเป้าหมายมีวิธีการทำงานและมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเองบุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างไร้ระยะเวลาอันพอสมควรแม้ว่าจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตามแต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆเพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้เป็นการเข้าร่วมเป็นองค์การเครือข่ายแม้ว่าองค์การเหล่านี้จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกันเช่นมีเป้าหมายร่วมกันมีประโยชน์ร่วมกันองค์การเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์การเท่านั้น

วนิดา ก่องคำ^{๔๕} กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ได้ตกลง ที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน อย่างเป็นระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษา โดยกลุ่มเครือข่ายนี้ ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

^{๔๔} กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคณาจารย์แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ๒๕๓๘. หน้า ๖๐-๖๑.

^{๔๕} วนิดา ก่องคำ. “การสร้างเครือข่ายทางสังคมคนพิการของเทศบาลตำบลเจ็ดเสมียน”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์^{๔๖} ได้กล่าวว่า เครือข่ายเป็นกระบวนการของการร่วมมือกันเพื่อพัฒนาหรือจัดกิจกรรมที่กลุ่มบุคคลหรือองค์กรสนใจร่วมกันซึ่งนำไปสู่พลังในการจัดการกับปัญหาทั้งในระดับท้องถิ่นและสังคมโดยส่วนรวม ความร่วมมือในลักษณะนี้ได้ก่อตัวเคลื่อนไหวและพัฒนากว้างขวางออกไป

วรรณพร กลิ่นบัว^{๔๗} กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคม หมายถึง ช่องทางที่มีความสัมพันธ์ร่วมกับจุดยืนส่วนตัว ซึ่งเป็นเสมือน พื้นที่ภายในสังคมวัฒนธรรมหนึ่งและหลายๆ พื้นที่สังคมวัฒนธรรม เช่น เครือญาติมีอาชีพเป็นชนชั้น มีตำแหน่งฐานะในท้องถิ่นหลากหลาย แต่มีความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องอยู่ ขณะเดียวกัน ก็มีความสัมพันธ์กับเพื่อนฝูงและคนรู้จักด้วย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น)^{๔๘} ได้กล่าวว่า เครือข่าย คือสายใยของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีเอกภาพ มีพลังที่เชื่อมโยงสนับสนุนและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกับเทคโนโลยีที่มีสายใยเชื่อมโยงความสัมพันธ์และการสื่อสารของผู้คนต่างๆ ในสังคมด้วยระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และระบบการสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียง โทรศัพท์ โทรทัศน์ ซึ่งจะมีบทบาทในการสร้างเครือข่ายรูปแบบต่างๆ ที่สมาชิกมารวมกันโดยไม่จำกัดในเรื่อง เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา เพศ วัย และฐานะเศรษฐกิจ

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร^{๔๙} ให้นิยามของเครือข่ายทางสังคมว่าหมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมนมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่ายโดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสารความร่วมมือการพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันซึ่งมีความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย

เสรี พงศ์พิศ^{๕๐} ได้กล่าวว่า เครือข่าย คือ กระบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกเครือข่ายยังคงความเป็นเอกภาพ ไม่ขึ้นต่อกัน

^{๔๖} ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์, กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคม, ขอนแก่น : คลังนานาธรรม. ๒๕๔๔. หน้า ๒๕๑.

^{๔๗} วรรณพร กลิ่นบัว, “การสร้างเครือข่ายทางสังคมผ่าน www.facebook.com ของกลุ่มวัยทำงาน”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๓. หน้า ๑๙.

^{๔๘} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น) และปาริชาติ วลัยเสถียร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. ๒๕๔๗. หน้า ๓๗-๓๘.

^{๔๙} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น) และปาริชาติ วลัยเสถียร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. ๒๕๔๗. หน้า ๖

^{๕๐} เสรี พงศ์พิศ. เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาชนเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ:สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. ๒๕๔๘. หน้า ๘.

วนิดา ก่องคำ^{๕๑} กล่าวว่า การสร้างเครือข่าย หมายถึง กิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การจัด กิจกรรม หรือการผลิตระหว่างองค์กร สมาชิก การจะสร้างให้เกิดเครือข่ายนั้นจำเป็นต้องอาศัย การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย การสร้างเครือข่าย อาจปรากฏในรูปของการจัดตั้งเป็นเครือข่ายใหม่ เช่น การจัดตั้งเวทีสิทธิเด็ก หรือการขยายเครือข่าย ที่มีอยู่แต่เดิม เป็นต้น

ธีรวิทย์ กายแก้ว^{๕๒} กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยง เครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไป แต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็น ครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะ สังสรรค์ และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบ ให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน คือวัตถุประสงค์ หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สนธยา พลศรี^{๕๓} ได้กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไป แต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เดียวกันดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน คือวัตถุประสงค์ หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

^{๕๑} วนิดา ก่องคำ. “การสร้างเครือข่ายทางสังคมคนพิการของเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔. หน้า ๗

^{๕๒} ธีรวิทย์ กายแก้ว, ธีรวิทย์ กายแก้ว. “การสร้างเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพเหนือ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖. หน้า ๗.

^{๕๓} สนธยา พลศรี. *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. ๒๕๕๐. หน้า ๒๐๗.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๕๔} กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงานหรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลง ใดๆอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

ธีรวุฒิ กายแก้ว^{๕๕} กล่าวว่าเครือข่าย หมายถึง ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการ บางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินการกิจการบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน

สรุปความได้ว่า การสร้างเครือข่ายทางสังคม หมายถึง บุคคล องค์กร หน่วยงานหรือสถาบัน ใดที่มีความสัมพันธ์ร่วมกัน กระทำตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย โดยเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจ ร่วมกัน พบปะสังสรรค์ และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมาย และ วัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรม หรือการผลิตระหว่างองค์กรสมาชิกที่มีจุดประสงค์ เดียวกัน

๒. ประเภทของเครือข่ายสังคม

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ^{๕๖} ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายดังนี้

๑. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area Network) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่ายที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลัก ในการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัย กิจกรรมที่เกิดขึ้น ในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทางและเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่ สามารถจัดได้หลายระดับตามพื้นที่และ กิจกรรมที่เกิดขึ้น อาทิ

๑.๑ การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐเช่น

๑.๑.๑ เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ

๑.๑.๒ เครือข่ายระดับจังหวัด

๑.๑.๓ เครือข่ายระดับภูมิภาค

๑.๑.๔ เครือข่ายระดับประเทศ

^{๕๔} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป การศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา. ๒๕๔๓. หน้า ๒๘.

^{๕๕} ธีรวุฒิ กายแก้ว. “การสร้างเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพ เหนือ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร ศาสตร์, ๒๕๕๖. หน้า ๗.

^{๕๖} มหาวิทยาลัยทักษิณ. “เครือข่ายทางสังคม”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:GaNfKJ:www.edu.tsu.ac.th/major/admini stration/data/๒๕๖๑>.

๑.๑.๕ เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ

๑.๒ การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติเช่น

๑.๒.๑ เครือข่ายลุ่มน้ำปิง

๑.๒.๒ เครือข่ายอ่าวปัตตานี ฯลฯ

๒. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network) หมายถึง เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งได้อย่างมากมายตามประเด็นกิจกรรมและความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชนและภาคประชาชน โดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่ายเช่น

๒.๑ เครือข่ายป่าชุมชน

๒.๒ เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน

๒.๓ เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน

๒.๔ เครือข่ายผู้สูงอายุ

๒.๕ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค

๒.๖ เครือข่ายสิ่งแวดล้อม

๒.๗ เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา

๒.๘ เครือข่ายสิทธิมนุษยชน

๒.๙ เครือข่ายสุขภาพ ฯลฯ

๓. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ หมายถึง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรมและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่ายซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชนโดยเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ สำหรับสังคมไทยอาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ ๔ ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

๓.๑ เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐ เช่น สถาบันพระปกเกล้า สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

๓.๒ เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น สภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออกเครือข่าย SME ฯลฯ

๓.๓ เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคม เครือข่ายมูลนิธิ YMCA ฯลฯ

๓.๔ เครือข่ายภาคประชาชน เช่น เครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น

พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอุ้น)^{๕๗} การแบ่งประเภท รูปแบบ และลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายก็เพื่อสร้างความเข้าใจ และมองเห็นภาพความเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรเครือข่ายต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากพัฒนาการของความเป็นเครือข่ายในสังคมไทย จะเห็นได้ว่า มีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคส่วนต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) และภาคประชาชน รวมทั้งในด้านแนวคิด กิจกรรม ก็มีกระบวนการแบ่งประเภท และรูปแบบของเครือข่ายออกเป็นนัยต่างๆ ดังนั้น ประเภท และรูปแบบของเครือข่ายจึงมีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้น โดยในที่นี้จะกล่าวถึงเกณฑ์บางประการในการจัดประเภท และรูปแบบของเครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่าย ดังนี้

๑. เครือข่ายเชิงพื้นที่ หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กรเครือข่ายที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกัน เป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทาง และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่ที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

๒. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่ม องค์กร โดยมองข้ามในเชิงมิติพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็น เครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงการสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ

ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์^{๕๘} ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายทางสังคม ตามมิติ ๔ มิติ ดังนี้

^{๕๗} พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอุ้น) และปาริชาติ วลัยเสถียร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. ๒๕๔๗. หน้า ๘๔-๙๐.

^{๕๘} ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์. “การสร้างเครือข่ายทางสังคมของนายหน้าแรงงานอีสาน”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔. หน้า ๒๗.

๑. แบ่งตามพื้นที่ดำเนินการ เช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศอนุภูมิภาค ภูมิภาค เป็นต้น

๒. แบ่งตามกิจกรรมหรือประเด็นปัญหา เช่น เครือข่ายที่ทำงาน เด็ก สตรี สาธารณสุข เศรษฐกิจ พัฒนาชุมชน สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๓. แบ่งตามอาชีพหรือสถานภาพทางสังคม เช่น เครือข่ายด้านแรงงาน เครือข่ายกลุ่มพระ สหธรรม เครือข่ายครูพิทักษ์สิทธิเด็ก เครือข่ายसारวัตรนักเรียน เป็นต้น

๔. แบ่งตามรูปแบบโครงสร้างหรือความสัมพันธ์ ทำให้เกิดเครือข่ายใน ๒ ลักษณะ ดังนี้

๔.๑ เครือข่ายตามแนวตั้ง (Vertical Network) เป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างเป็นช่วงชั้น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในเครือข่ายไม่เท่ากัน

๔.๒ เครือข่ายตามแนวนอน (Horizontal Network) เป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภายในเครือข่ายที่มีความเท่าเทียมกัน

ธีรวุฒิ กายแก้ว^{๕๔} เครือข่ายสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท ซึ่งขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์กรของเครือข่ายเอง ดังนี้

๑. เครือข่ายแนวราบ โดยการประสานบุคคลที่อยู่ใน “ระดับ” เดียวกัน อาชีพเดียวกัน ให้มาเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายกัน เช่น เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น อาจเป็นปัจเจกบุคคล หรืออาจสถาบัน เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่ายศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป สถาบันทั่วไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่องหรือประเด็นเดียวกัน

๒. เครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่น การนำผู้คนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกันมาเป็นเครือข่ายกัน เช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ นักธุรกิจ นักการเมือง องค์กรทุน เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและร่วมกัน เครือข่ายที่เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตช่วยให้ทุกคน ทุกอาชีพ ทุกระดับ สามารถเป็นสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน

๓. เครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ดีขึ้นง่ายขึ้น และมีการร่วมมือกันในเรื่องต่างๆ ได้สะดวก และดียิ่งขึ้น และอีกบางส่วนทำให้เป็นพลังต่อรองกับอำนาจต่างๆ ได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะป็นองค์กรของรัฐ หรือเอกชน องค์กรทุนหรือองค์กรวิชาการ ทำให้ได้รับความสนใจ และความช่วยเหลือง่ายขึ้น

๔. เครือข่ายจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านการวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด บางเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากร เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น (เครือข่ายโยธธรรแลกเปลี่ยนข้าวกับขี้เลื่อย และผลผลิตอื่นๆ

^{๕๔} ธีรวุฒิ กายแก้ว. “การสร้างเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพเหนือ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖. หน้า ๑๓-๑๔.

ของเครือข่ายนครศรีธรรมราช) บางเครือข่ายเน้นการรวมตัวเพื่อกดดันทางการเมืองรณรงค์เพื่อให้สังคม เกิดสำนึกเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การสร้างเขื่อน เป็นต้น

จากความหมายและโครงสร้างดังกล่าวแล้ว จึงพิจารณาได้ว่า องค์ประกอบอันเป็นทางการบริหารที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของเครือข่ายมีดังนี้ ๑) กระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งต้องมีความสม่ำเสมอ ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เทคนิค ประสบการณ์ ตลอดจนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีการสรุปความก้าวหน้าในผลการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกและเครือข่าย ๒) ความต้องการของมวลชนสมาชิกเครือข่าย การได้แลกเปลี่ยนทัศนะ มุมมอง ต่อเป้าหมายของกิจกรรมในความร่วมมือ ตลอดจนกระบวนการตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกสามารถแปลงไปสู่การปฏิบัติและประสานความร่วมมือได้อย่างต่อเนื่อง ๓) ความร่วมมือ และโครงสร้างเครือข่ายมีประสิทธิภาพ ตอบสนองต่อการประสานความร่วมมือ ลดปัญหาความขัดแย้ง ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม ๔) การส่งเสริมบทบาทและการตัดสินใจในชั้นดำเนินการของมวลชนสมาชิก เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ๕) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์บทบาทของเครือข่ายและมวลชนสมาชิกเพื่อระดมความร่วมมือและสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานทั้งแก่มวลชนสมาชิกและประชาชนทั่วไป รวมทั้งการขยายผลต่อเนื่องให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

๓. ลักษณะของเครือข่ายทางสังคม

สนธยา พลศรี^{๖๐} ได้สรุปลักษณะสำคัญของเครือข่าย ไว้ดังนี้

๑) มีแกนนำและสมาชิกที่เข้มแข็ง สามารถดำเนินงาน และขยายกิจการของเครือข่ายได้ และมีประสิทธิภาพ

๒) มีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของเครือข่าย ที่อาจจะเกิดจากสมาชิก หรือชุมชนท้องถิ่นที่สมาชิกอยู่อาศัย หรือจากภายนอกชุมชน หรือจากการบูรณาการภูมิปัญญาทั้งสองได้อย่างเหมาะสมกับเครือข่าย

๓) มีสัมพันธภาพที่ดี เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก และภายนอกทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายราบรื่น เป็นที่ยอมรับ และประสบความสำเร็จ

๔) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิก เครือข่ายมีช่องทางให้สมาชิกได้มีเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถดำเนินการได้อย่างสะดวก ทำให้สมาชิกได้รับความรู้ และประสบการณ์ตลอดเวลา

๕) การทำกิจกรรมและความต่อเนื่อง เครือข่ายสามารถคิด และดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเองสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ไม่ขาดตอน ไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอก

^{๖๐} สนธยา พลศรี. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้ง เฮ้าส์. ๒๕๕๐. หน้า ๒๖๔-๒๖๕.

๖) ทรัพยากรและการแบ่งปัน เครื่องข่ายมีทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ อาจจะมีการจัดหาของเครื่องข่ายเอง หรือการแบ่งปันกับองค์กร และเครื่องข่ายอื่นๆ ทำให้เครื่องข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมได้ และมีประสิทธิภาพ

๗) การเรียนรู้และนวัตกรรม สมาชิกของเครื่องข่ายมีการเรียนรู้ผ่านกระบวนการต่างๆ สามารถสร้างนวัตกรรม ทั้งที่เป็นความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ประโยชน์ได้

๘) การสื่อสาร เครื่องข่ายสามารถสื่อสารระหว่างเครื่องข่ายกับสมาชิกได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว ทำให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย และเป็นประโยชน์

๙) การบริหารจัดการที่ดี เครื่องข่ายมีการบริหารจัดการที่ดี เหมาะสมกับการดำเนินงานของเครื่องข่าย ทำให้เครื่องข่ายดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

๑๐) ระบบการติดตามและประเมินงาน เครื่องข่ายมีระบบการติดตาม และประเมินงานที่มีประสิทธิภาพ มีฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเครื่องข่ายอย่างเพียงพอ สามารถให้การสนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกได้ทันเวลา และเหมาะสม

เสรี พงศ์พิศ^{๖๑} สรุปลักษณะของเครื่องข่าย ไว้ดังนี้

๑) เป็นกลุ่มองค์การและ/หรือบุคคลที่มาาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

๒) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๓) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน (ไม่ใช่เฉพาะกิจ) ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง

๔) มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาาร่วมกัน และร่วมกันรับผิดชอบ

๕) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกัน และความมุ่งมั่น ที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ใจร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือ หรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

นฤมล นิราทร^{๖๒} ได้กล่าวถึงลักษณะของเครื่องข่ายไว้ดังนี้

๑) เครื่องข่ายมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด (Cognitive Structure) ไม่ว่าจะพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์การเครื่องข่ายจะมีกรอบความคิดเกี่ยวกับองค์การเครื่องข่ายใกล้เคียงกันในด้านความสามารถ ความคาดหวังต่อเครื่องข่าย

๒) องค์การเครื่องข่ายไม่มีลำดับชั้น (Hierarchy) การเชื่อมโยงระหว่างองค์การเครื่องข่ายเป็นไปในลักษณะแนวราบแต่ละองค์การเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับความเป็นอิสระของแต่ละองค์การอาจไม่เท่ากัน

^{๖๑} เสรี พงศ์พิศ. เครื่องข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์ การพิมพ์. ๒๕๔๘. หน้า ๒๐๑.

^{๖๒} นฤมล นิราทร. การสร้างเครื่องข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๓. หน้า ๒๑-๒๒.

๓) องค์การเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ (Division of Labour) การที่องค์การเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายกันเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพาแลกเปลี่ยนความสามารถระหว่างกัน ดังนั้นหากองค์การใดไม่สามารถแสดงความสามารถนำไปสู่การพึ่งพิงและขึ้นต่อกัน

๔) ความเข้มแข็งขององค์การที่ร่วมกันเป็นเครือข่ายจะนำไปสู่ความเข้มแข็งโดยรวมของเครือข่าย ดังนั้นการพัฒนาของแต่ละองค์การเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๕) องค์การเครือข่ายกำหนดการบริหารจัดการกันเอง (Self-regulating) ในการทำงานร่วมกันในลักษณะแนวรวม จำเป็นต้องมีความสมานฉันท์ โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตยโดยตรง ซึ่งหมายถึงการต่อรอง ตกลงระหว่างองค์การเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในเพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๖) ความสำเร็จขององค์การเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืนแต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ ความศรัทธา และความไว้วางใจ เชื่อใจ ตลอดจนสร้างกรอบทางความคิดเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงข้อมูลข่าวสาร การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์รวมทั้งการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์การเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

๔. องค์ประกอบของเครือข่ายสังคม

วนิดา ก่องคำ^{๖๓} กล่าวว่า องค์ประกอบของเครือข่ายสังคมมี ๗ ประการ ดังนี้

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเครือข่ายอาทิ มีความเข้าใจในปัญหามีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างกันไป

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefit) หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์ และความต้องการดังกล่าวไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้นจึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมกันเป็นเครือข่าย

^{๖๓} วนิดา ก่องคำ. “การสร้างเครือข่ายทางสังคมคนพิการของเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔. หน้า ๘.

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholder Participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมกัน และในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างต้องการเสริมสร้างกระบวนการทำงานของกันและกันโดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่าย ซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่ร่วมเป็นเครือข่าย

๖. การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) เป็นการเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่ายเนื่องจากทุกฝ่ายต่างมีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) เป็นการที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

๕. ระดับของเครือข่ายสังคม

เครือข่ายสังคม เป็นระบบย่อยของสังคมที่สนับสนุนโดยเครือข่ายของสื่อ (Media Network) มีในทุกระดับจำแนกได้เป็น ๔ ระดับ นันทิพย์ วิภาวิน^{๖๔} ดังนี้

๑. ระดับความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคล (Individual Relations) โดยแต่ละคนจะสร้างจุดเชื่อมกับสมาชิกในครอบครัว เพื่อน คนคุ้นเคย เพื่อนบ้าน และอื่นๆ ระดับนี้จะได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายของสื่อและอินเทอร์เน็ต

๒. ระดับความสัมพันธ์ของกลุ่มและองค์กร เป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มถาวรและชั่วคราว โดยใช้เครือข่ายคอมพิวเตอร์และโทรคมนาคม (Group and Organizational relations)

๓. ระดับความสัมพันธ์ของสังคม (Societal Relations) เป็นระดับความสัมพันธ์ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กรที่ทำให้เกิดสังคมที่มีการเชื่อมโยงโดยใช้เครือข่ายของสื่อ ความสัมพันธ์ของระดับนี้ทำให้เกิดเศรษฐกิจเครือข่าย หรือเศรษฐกิจใหม่

๔. ระดับความสัมพันธ์ของโลก (Global Relations) เป็นระดับความสัมพันธ์ของสังคมทั่วโลกและองค์การระหว่างประเทศ

^{๖๔} นันทิพย์ วิภาวิน. “เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย”, ว. วิจัยสมาคมห้องสมุดฯ. (๒), กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๕๘. หน้า ๑๑๙ - ๑๒๗.

นฤมล นิราทร^{๖๕} ได้กล่าววาระดับของเครือข่ายสามารถแบ่งได้ใน ๒ มิติ ดังนี้

๑) มิติด้านโครงสร้างการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่ายนั้นสามารถทำได้ในหลายระดับที่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ไปจนถึงระดับที่มาร่วมมือกันเป็นครั้งคราว ในทางทฤษฎีโครงสร้างเครือข่ายการทำงาน สามารถอธิบายได้ ๔ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ ระดับการร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการ (Information Cooperation) หมายถึง การที่องค์กรหรือหน่วยงานร่วมกันทำงานโดยไม่ต้องมีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร

ระดับที่ ๒ ระดับการร่วมมืออย่างเป็นทางการ (Formal Agreement) ซึ่งหมายถึง การที่หน่วยงานร่วมกันทำงานภายใต้พันธสัญญา ซึ่งกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายโดยชัดเจน

ระดับที่ ๓ ระดับการร่วมมือโดยการร่วม “ลงทุน” ในองค์การใหม่ หรือโครงการใหม่ (Minority Investment) ซึ่งหมายถึงการที่หน่วยงานเข้าร่วม “ลงทุน” ในองค์การหรือหน่วยงานใหม่การลงทุนดังกล่าวนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การใหม่

ระดับที่ ๔ ระดับการร่วมมือแบบ Joint Venture โดยการที่องค์กร ๒ แห่งขึ้นไปเข้าไปร่วมจัดตั้งองค์การใหม่

๒) มิติด้านความสัมพันธ์ เราอาจจำแนกระดับของเครือข่ายได้จากการประสานงานภายในระดับต่างๆ ขององค์การ กล่าวคือ

(๑) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือผู้ปฏิบัติงานระดับล่าง ซึ่งเป็นระดับปฏิบัติการ เช่น ทำความรู้จักกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จัดให้มีการติดต่อสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ เป็นต้น

(๒) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือผู้ปฏิบัติงานระดับกลางซึ่งมักจะเป็นฝ่ายจัดการระดับกลาง เช่น จัดให้มีระบบการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลอย่างเป็นทางการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ จัดโครงการร่วมกัน เป็นต้น

(๓) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานระดับสูง หรือฝ่ายจัดการระดับสูงหรือระดับนโยบาย เช่น ลงทุนร่วมกัน หรือพิจารณางบประมาณร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการร่วมกัน หรือทำข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นทางการ เป็นต้น

^{๖๕} นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๓. หน้า ๒๒-๒๖.

๖. การก่อเกิดเครือข่ายทางสังคม

สนธยา พลศรี^{๖๖} ได้สรุปว่าเครือข่ายแต่ละประเภทมีลักษณะแตกต่างกัน การเกิดขึ้นของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายจึงมีสาเหตุ ปัจจัยสนับสนุน และการก่อรูปเครือข่ายที่แตกต่างกันออกไป สาเหตุของการเกิดเครือข่าย มีดังต่อไปนี้

๑) การเกิดโดยธรรมชาติ เป็นการเกิดเครือข่ายขึ้นเองโดยไม่มีใครจัดตั้งซึ่งเป็นผลของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ เช่น ความสัมพันธ์ของระบบครอบครัว และเครือข่ายความสัมพันธ์ของครูอาจารย์ และลูกศิษย์ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะของการเป็นเครือข่ายอยู่แล้ว เมื่อบุคคลมีส่วนร่วมในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือข่ายด้วย

๒) เกิดจากวิกฤตการณ์ของสังคมมนุษย์ เป็นการเกิดเครือข่ายที่เป็นผลจากการเกิดปัญหา หรือวิกฤตการณ์ขึ้นในสังคมที่สมาชิกตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของการรวมพลังกัน สมาชิกส่วนใหญ่จะมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน อาชีพเดียวกัน หรือเกี่ยวข้องกัน ดำรงชีวิตร่วมกัน หรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นต้น การเกิดของเครือข่ายอาจจะเริ่มจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์แสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา และร่วมกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของเครือข่ายที่เป็นอิสระปราศจากการครอบงำกันและกัน มีความสัมพันธ์แบบไม่ซับซ้อน หรือเป็นแนวราบที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน และกัน เช่น เครือข่ายพิทักษ์ป่า เครือข่ายอนุรักษ์กลุ่มน้ำ เป็นต้น

๓) การเกิดโดยวิวัฒนาการ เป็นการเกิดเครือข่ายเนื่องจากความสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น มารวมกันโดยวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นเวลานานในลักษณะของกลุ่ม และองค์การ แล้วพัฒนาความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย เช่น จากกลุ่มแบบสภากาแฟ พัฒนาเป็นเครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน หรือประชาคมเมือง เป็นต้น

๔) การเกิดโดยการจัดตั้ง เป็นการเกิดเครือข่ายที่มีผู้จัดตั้ง และให้การสนับสนุนเพื่อวัตถุประสงค์บางประการ จนสมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย ทั้งการจัดตั้งโดยผู้นำ รัฐบาล ภาคเอกชน และองค์การพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง เครือข่ายสหกรณ์เครือข่ายของกระทรวงต่างๆ เป็นต้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน)^{๖๗} ได้กล่าวเกี่ยวกับการก่อตัวของเครือข่ายว่าในการ การก่อตัวหรือการเกิดขึ้นของเครือข่ายนั้นมีการก่อตัวที่หลากหลายทั้งเกิดขึ้นด้วยการจัดตั้งของภาคส่วนต่างๆ เกิดขึ้นตามธรรมชาติจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดขึ้นเพราะสถานการณ์ก่อให้เกิดขบวนการ

^{๖๖} สนธยา พลศรี. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้ง เฮ้าส์. ๒๕๕๐. หน้า ๒๕๗.

^{๖๗} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และปาริชาติ วลัยเสถียร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. ๒๕๔๗. หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

เครือข่าย ในที่นี้จะกล่าวถึงการก่อตัวของเครือข่ายดังกล่าว ในสังคมไทยโดยจำแนกออกเป็น ๓ ด้าน ตามลักษณะการก่อตัว ได้แก่

๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ การก่อตัวของเครือข่ายในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ภาครัฐ หรือหน่วยงานบางแห่งต้องการส่งเสริมหรือเข้าไปจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามแนวนโยบายของภาครัฐ และเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนในการพึ่งพาตนเอง เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยเครือข่ายเหล่านี้ อาจแบ่งประเภทของการจัดตั้งได้อีก ๒ ประการ คือ เครือข่ายที่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายสหกรณ์ออมทรัพย์ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาไท ฯลฯ และเครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายชาวบ้าน เครือข่ายชมรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งนี้ จะมีลักษณะกิจกรรม และกระบวนการทำงานที่เป็นทางการ มีระบบระเบียบ และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง ที่เป็นไปตามกระแสของแหล่งทุน และนโยบายของหน่วยงานนั้นๆ

๒) เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์การร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่างๆ ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้ และการแก้ไขปัญหา ร่วมกันแล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนถึงการพึ่งพาอาศัย โดยเป็นเครือข่ายที่มีการสื่อสาร และความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิกมีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่างๆ และจะเกิดขึ้นในชุมชนปฏิบัติการที่ใช้ความสมานฉันท์ และการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายในลักษณะนี้ จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อน อยู่ในแนวราบบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพึ่งพาอาศัย มีความยืดหยุ่น และมีความสอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นในสังคม

๓) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่า จำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหา และสร้างพลังในการเรียนรู้ หรือการต่อรอง เพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเครือข่ายที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ จะเกิดขึ้นหลังจากที่สถานการณ์นั้นเกิดความสับสนอย่างเต็มที่ และมีผู้ประสานงานเพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายในลักษณะนี้ จะมีการรวมพลังอย่างแน่นหนาบงพื้นฐานของการต่อสู้ และการเรียกร้องเพื่อปกป้อง และรักษาสิทธิของตนเองในการพัฒนา และมีการปรับบทบาทต่อการพัฒนาในแง่มุมที่หลากหลาย โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้จากสถานการณ์และบริบททางสังคม

ธนา ประมุขกุล^{๒๘} กล่าวถึงการเกิดขึ้นของเครือข่ายไว้ว่าเครือข่ายแต่ละเครือข่ายต่างก็มีจุดเริ่มต้น หรือถูกสร้างขึ้นมาด้วยวิธีการต่างๆ โดยเกิดขึ้นได้ใน ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑) เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนที่มีความคิดเห็นตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกัน หรือประสบกับสภาพปัญหาแบบเดียวกัน มารวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ และอาจรวมไปถึงการร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่าเครือข่ายในลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในพื้นที่หรือชุมชนที่มีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน เข้ามารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือชมรม ตัวอย่างของเครือข่ายลักษณะนี้ ได้แก่ เครือข่ายอินแปงที่จังหวัดสกลนคร เป็นเครือข่ายที่เริ่มต้นจากครอบครัวเพียงไม่กี่ครอบครัวในการมุ่งปลดภาระหนี้สิน จนกระทั่ง ปัจจุบันเครือข่ายนี้ได้ขยายออกไปสู่หลายอำเภอในจังหวัดใกล้เคียงและเครือข่ายยังได้ขยายวัตถุประสงค์ของเครือข่ายเพิ่มขึ้นจากเดิมอีกหลายประการ

๒) เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายแบบนี้ส่วนมากมักจะมีความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐ ซึ่งจะเป็นไปตามแนวคิดแบบเดิมๆ ที่อาศัยกลไกของรัฐผลักดันให้เกิดการดำเนินงานในรูปของเครือข่ายอย่างเป็นทางการในเวลาอันรวดเร็ว โดยภาคีสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมิได้มีพื้นฐานความต้องการ ความคิด หรือความเข้าใจที่ตรงกันมาก่อนการรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะเพียงชั่วคราวหรือเป็นการเฉพาะกิจ ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปในที่สุด ยกเว้นเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดีจนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่ากลุ่มจะยังคงรักษาสถานภาพเครือข่ายไว้ได้แต่แนวโน้มเครือข่ายแบบนี้มักจะลดขนาดลงเมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของเครือข่ายเมื่อเริ่มก่อตั้ง

๓) เครือข่ายวิวัฒนาการ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการกำเนิดเครือข่ายที่มีได้เป็นไปโดยธรรมชาติแต่แรกเริ่มและมีได้ถูกจัดตั้งโดยตรง แต่จะเป็นไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานโดยเริ่มจากการที่กลุ่มบุคคล องค์กร มารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ ในการที่จะสนับสนุนซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันไปพลางก่อนโดยอาจจะยังไม่ได้มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใดๆ ที่ชัดเจนนักหรือในอีกลักษณะหนึ่งอาจเกิดจากการถูกจุดประกายความคิดจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟังหรือการได้เห็นเครือข่ายอื่นๆ แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกันสร้างพันธะสัญญาเป็นเครือข่ายเอช่วยเหลือพัฒนาเองบ้าง เครือข่ายที่ว่านี้แม้ว่าจะมิได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงแต่แรก แต่ถ้าหากสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดีและได้รับการกระตุ้นก็สามารถร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกทำให้เครือข่ายสามารถพัฒนาตนเองต่อไปจนสร้างเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งได้เช่นเดียวกับเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติได้เช่นเดียวกับเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติได้เช่นกัน เครือข่ายวิวัฒนาการที่กำลัง

^{๒๘} ธนา ประมุข. เครือข่าย. วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. ๒๔ (๓) (กรกฎาคม-กันยายน): ๒๕๔๔. หน้า ๒๓-๒๘.

พัฒนาตนเองอยู่ในขณะนี้ เช่น เครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียน ส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น

๗. ขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

นฤมล นิราทร^{๖๙} ได้จำแนกกระบวนการสร้างเครือข่ายออกเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๑) ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย (Realization) เพื่อที่ทำงานให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งพิจารณาองค์การต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายในการทำงาน โดยต้องพิจารณาว่าจะได้เข้าร่วมกับใคร จะได้รับผลประโยชน์ หรือสละประโยชน์ด้านใดบ้าง และระยะเวลาในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายนานเท่าใด

๒) ขั้นการติดต่อกับองค์การที่จะเป็นสมาชิก หรือภาคีเครือข่าย (Courtship) ซึ่งความต้องการ และอยากที่จะทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการเหมือนกัน โดยจะต้องสร้างความคุ้นเคย และการยอมรับ รวมทั้งความไว้วางใจ เป็นขั้นเตรียมกลุ่ม หรือ เครือข่ายมีการปลูกจิตสำนึก อยากจะมาแก้ปัญหาและพัฒนาาร่วมกัน

๓) ขั้นการสร้างพันธกรณีร่วมกัน (Commitment) เป็นการสร้างความผูกพัน ตกลงที่จะทำงานร่วมกัน โดยกลุ่มองค์การจะต้องมีความรู้เพียงพอที่จะทำกิจกรรม จึงต้องเสริมความรู้ที่จำเป็น อาจมีการแลกเปลี่ยนทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย เช่น ศึกษาดูงาน ฝึกอบรม ฯลฯ เรียกว่า เป็น กลุ่มศึกษาเรียนรู้ และเป็นที่มาของการสร้างเครือข่ายการจัดการความรู้ดังกล่าวถึงต่อไป

๔) ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ (Building) เป็นสร้างผลงานรูปธรรมร่วมกัน โดยมีการแบ่งปัน ใช้อทรัพยากรร่วมกัน มีการตกลงในเรื่องการบริหารจัดการเครือข่าย กำหนดกิจกรรมและบทบาท แต่ละองค์การต้องมีการปรับกระบวนการทำงานให้เอื้อต่อประโยชน์ของเครือข่าย แต่ยังคงความเป็นเอกเทศของตนเองเอาไว้

๕) ขั้นการเรียนรู้ร่วมกัน และขยายผล เมื่อผลงานรูปธรรมของเครือข่ายปรากฏชัดเจนก็จะทำให้ความสัมพันธ์ในเครือข่ายแน่นแฟ้นมากขึ้น อยากที่จะเรียนรู้ร่วมกัน และขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่มออกไป

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๗๐} ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายออกเป็น ๔ ขั้นตอนคือ

๑) ขั้นตอนการก่อรูปเครือข่าย (Network Forming) ไว้ว่า การก่อตัวของเครือข่ายนั้นอาจเกิดได้สองแนวทางใหญ่ๆ แนวทางแรกคือ เครือข่ายที่เกิดจากรัฐเข้าไปริเริ่ม (State Initiative) และเครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้ง (Citizen Initiative) และในการรวมตัวของเครือข่ายที่

^{๖๙} นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๓. หน้า ๓๖-๔๑.

^{๗๐} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา. ๒๕๔๓. หน้า ๖๑.

สองนั้น หน่วยงานภาครัฐก็อาจเข้าไปช่วยในฐานะของผู้สนับสนุน (Supporter) และผู้อำนวยการความสะดวก (Facilitator) ให้การจัดตั้งเครือข่ายทำงานขึ้น ซึ่งกระบวนการก่อตั้งของเครือข่ายมีดังนี้

(๑) การสร้างเครือข่ายตระหนักในปัญหา และสำนึกในการรวมตัว เกิดจากฉันทานุมติของทุกภาคีที่เกี่ยวข้อง อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจ และมีความจำเป็นในการสร้างกระแสให้เป็นกระแสสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระแสที่ลงไปสู่ประชาชนในระดับรากหญ้า ใช้กลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์ เช่น การใช้สื่อมวลชน การจัดรายการโทรทัศน์หรือวิทยุ การทำจดหมายข่าว การเปิดเวทีระดมความคิดเห็น การให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดสัมมนาเป็นต้น เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างภาพลักษณ์ สื่อสารให้สังคมได้รับรู้โดยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน

(๒) การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ เป็นการหาประเด็น (issues) ที่จะป็นศูนย์กลางที่จะทำให้เกิดการรวมตัวกันและการเข้าหากันอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อน ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งประเด็นที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

(๓) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย โดยการหาผู้เล่นหลัก (Key Actors) ในแต่ละภาคี และกลุ่มเป้าหมาย ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและมีอิทธิพลเพียงพอในการผลักดันด้านต่างๆ เช่น ด้านนโยบาย ด้านการสร้างกระแส ด้านข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น

(๔) การสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย เป็นการสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่ายให้กว้างขวางและการดึงปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายในลักษณะของ “ดาวกระจาย” โดยเน้นที่แกนนำของกลุ่ม หรือองค์กรที่มีการรวมตัวหรือเข้มแข็ง อยู่ก่อนแล้วจะทำให้การก่อตั้งเครือข่ายเป็นไปได้เร็วขึ้น

๒) การจัดระบบบริหารเครือข่าย (Network Organizing) เป็นการจัดระบบเครือข่ายที่จะช่วยให้เครือข่ายสามารถดำเนินงานไปได้อย่างราบรื่น โดยมีองค์ประกอบดังนี้

(๑) การจัดผังกลุ่มเครือข่าย (Mapping) หน่วยงานที่รับผิดชอบในการรวบรวมข้อมูลของเครือข่ายทุกกลุ่มในประเทศ โดยเอาข้อมูลของแต่ละเครือข่ายมาทำการจัดแผนที่หรือแผนผังของเครือข่าย (Network Map) ในภาพรวมระดับประเทศ จัดผังตามความสนใจและวัตถุประสงค์ของเครือข่าย เพื่อที่จะได้ทราบว่าเครือข่ายก็กลุ่มที่มีเป้าหมายการดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน การกระจายตัวของเครือข่ายตามเป้าหมายการทำงานเป็นอย่างไร เพื่อที่จะทราบเป้าหมายที่ยังขาดเครือข่ายเข้าไปช่วยจัดการ ด้วยเหตุนี้จึงควรที่จะมีแผนที่เครือข่ายที่ชัดเจนและทันสมัย จะช่วยสนับสนุนการรวมตัวเพื่อเครือข่ายแต่ต้องคำนึงถึงการยินยอมในการเข้าร่วมเครือข่ายรวมทั้งค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน

(๒) การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (Role and Responsibility) หลักการสำคัญในการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่คือ การนำเอาความสนใจ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญของสมาชิกแต่ละคนมาเสริมกัน การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบควรเป็นไป

ในลักษณะที่เอื้อให้สมาชิกเข้าร่วมได้แม้มีเวลาจำกัด ซึ่งผู้ที่บทบาทในการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบคือ ผู้นำ นั้นเอง

(๓) การจั ด ระเบ ย บ ตี ด ต่ อ สื่ อ สาร (Communication System) เปรียบเสมือนกลไกที่เชื่อมสมาชิกของเครือข่ายเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแพร่กระจายความคิด ซึ่งมีผลต่อการรักษา และขยายตัวของเครือข่าย ซึ่งแนวทางการสร้างระบบการติดต่อสื่อสารสามารถกระทำได้ทั้งแบบเป็นทางการ เช่น การจัดเวทีประชาคม การประชุม การสัมมนา เป็นต้น และช่องทางสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะสังสรรค์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในโอกาสสำคัญต่างๆ จดหมายข่าวระหว่างสมาชิก เป็นต้น

(๔) การจั ด ระเบ ย บ เรี ย น รู่ ร่ว ม กั น (Learning System) เครือข่ายจะพัฒนาให้ก้าวหน้าไปให้มากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับการเรียนรู้ความสามารถของสมาชิกเครือข่ายด้วยการทำให้เครือข่ายแข็งแรงจึงต้องอาศัยระบบการพัฒนาสมาชิกของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ผ่านระบบการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในรูปแบบของการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสัมมนา และการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Action Learning) ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจะดำเนินไปก็ต่อเมื่อสมาชิกในเครือข่ายต้องมีใจเปิดกว้างยินดีรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง สมาชิกแต่ละคนให้ความสนใจและเคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่น ต่างคนต่างประนีประนอมภายใต้ความคิดเห็นที่แตกต่างมิใช่ยึดมั่น ในความคิดของตนเอง

(๕) การจั ด ระเบ ย บ สาร ส น เท ศ (Information System) ความมีหน่วยงานเป็นแกนกลางทำหน้าที่จัดระบบฐานข้อมูลทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมาย รูปแบบ วิธีการความสำเร็จปัญหาและอุปสรรค และข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็น ระบบสารสนเทศควรยึดหลักการใช้งานได้ง่าย (User Friendly) เป็นข้อมูลที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้งานได้ (Accessible) และเผยแพร่ได้กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งเครือข่ายฐานข้อมูลที่ดีจะช่วยเพื่อประสิทธิภาพของการแลกเปลี่ยนข้อมูลและเรียนรู้ระหว่างกัน

๓) การใช้ประโยชน์เครือข่าย (Network Utilizing)

(๑) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีกลางประสานงานร่วมกัน เป็นช่องทางในการประสานความเข้าใจระหว่างกันในด้านวัตถุประสงค์ ขอบข่าย แผนการทำงาน วิธีการทำงาน ตลอดจนแนวทางปฏิบัติให้ไปในทิศทางเดียวกัน

(๒) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนสารสนเทศและความรู้ ยิ่งเครือข่ายมีอัตราการหมุนเวียนแลกเปลี่ยน (Velocity of Exchange) สารสนเทศและความรู้ระหว่างสมาชิกมากขึ้นเท่าใด เครือข่ายนั้นก็ยิ่งเกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น เพราะการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือบทเรียนใหม่ๆ ที่ค้นพบขึ้นมาจะช่วยต่อยอดความคิด และความรู้ระหว่างสมาชิกเครือข่าย อีกทั้งยังช่วยประสานงานให้รู้ว่าปัจจุบันใครสนใจเรื่องเดียวกันบ้าง ซึ่งอัตราการหมุนเวียนของการแลกเปลี่ยนขึ้นอยู่กับความสะดวกของการพบปะกันระหว่างสมาชิกความสามารถใน

การเข้าถึงสารสนเทศ และประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศของเครือข่าย ดังนั้นเครือข่ายพึงกระทำให้สมาชิกพบปะกันให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และทำให้สมาชิกเข้าถึงสารสนเทศได้ง่ายที่สุดเช่นเดียวกัน

(๓) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากร ควรมีหน่วยงานกลางเข้ามาทำหน้าที่สนับสนุนเงินทุนเพิ่มจากส่วนที่เครือข่ายได้ระดมจากสมาชิกในกลุ่มอยู่แล้วโดยอาจดำเนินการประสานงานกับองค์การระหว่างประเทศ หรือมูลนิธิในต่างประเทศที่มีจุดหมายเหมือนกันกับเครือข่ายนั้น หรืออาจทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารเรื่องแหล่งเงินทุน วัสดุ อุปกรณ์ และบุคลากรเพื่อให้เครือข่ายเข้ามาสืบค้นได้ โดยมีหน่วยงานกลางดำเนินการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างประเทศแทนเครือข่ายก็ได้ นอกจากนี้ ก็อาจใช้วิธีสร้างระบบรับรองเครือข่าย เช่น การออกเอกสารรับรองเครือข่าย เพื่อให้เครือข่ายสามารถนำไปใช้ขอทุนจากธุรกิจโดยตรงได้

(๔) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ควรมีให้สมาชิกของแต่ละเครือข่ายมีทักษะในการศึกษาวิจัยด้วยตนเอง ในกระบวนการที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific Thinking) ซึ่งองค์ความรู้ใหม่ๆ จะเกิดจากเครือข่าย หากมีการแลกเปลี่ยนความรู้และลงมือศึกษาค้นคว้าร่วมกันระหว่างสมาชิก และลักษณะองค์ความรู้ที่ได้รับจะสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของพื้นที่ของตนเอง

(๕) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างกระแสผลักดันประเด็นใหม่ๆ เครือข่ายสามารถที่ เป็นผู้ปลุกกระแสบางเรื่อง เพื่อปลุกให้สังคมเกิดความตื่นตัวในเรื่องนั้นๆ และอาจรวมถึงการขยายผลออกไปในวงกว้างขึ้นด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความกว้างและความเข้มแข็งของเครือข่าย รวมไปถึงความสามารถของเครือข่ายในการครอบคลุมกลุ่มคนหลักๆ ของสังคมความต่อเนื่องของกิจกรรม และความเป็นเอกภาพในการร่วมมือ

๔) การธำรงรักษาเครือข่าย (Network Maintaining)

(๑) การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การจะรักษาเครือข่ายสามารถกระทำได้ด้วยกำหนดโครงสร้างของกิจกรรมอย่างชัดเจน ทั้งในแง่ของเวลา ความถี่และการจัดกิจกรรมที่มีความน่าสนใจเพียงพอที่จะดึงดูดสมาชิกให้เข้าร่วม โครงสร้างของกิจกรรมดังกล่าวอาจมิได้เป็นกิจกรรมเดียวสำหรับสมาชิกทุกคนโดยรวม แต่น่าจะพิจารณาถึงความต้องการเฉพาะของสมาชิกในระดับย่อยลงไปแต่ละคนแต่ละกลุ่มย่อยด้วย

(๒) การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย สัมพันธ์ที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการช่วยรักษาเครือข่ายให้ยั่งยืนต่อไป ซึ่งควรมีการจัดกิจกรรมบางอย่างเพื่อการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยเฉพาะ และควรจัดอย่างสม่ำเสมอ และเมื่อใดที่เกิดความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันที่อาจเกิดขึ้นได้ ก็ต้องรับแก้ไขแบบดำเนินการไกล่เกลี่ยให้เกิดความเข้าใจกันใหม่ และควรมีมาตรการป้องกันปัญหาหาก่อนเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน

(๓) การดำเนินกลไกสร้างระบบจูงใจ สมาชิกจะยังเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายทราบเท่าที่ยังมีจูงใจในเพียงพอดึงดูดให้เข้าไปมีส่วนร่วม ดังนั้นในการรักษาเครือข่ายและการขยายเครือข่าย จึงจำเป็นต้องกำหนดกลไกบางประการที่จะช่วยจูงใจให้สมาชิกเกิดความสนใจอยากเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การให้ค่าตอบแทน การให้เกียรติยศชื่อเสียง เป็นต้น

(๔) การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ หลายเครือข่ายต้องหยุดดำเนินการไปเนื่องจากขาดทรัพยากรที่มาสับสนุนการดำเนินการ ดังนั้นหน่วยงานของรัฐควรมีบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่าย อีกทั้งประสานงานและอำนวยความสะดวกให้แก่องค์กรเอกชนในการจัดตั้งโครงการสนับสนุนการดำเนินงานอีกทางหนึ่งด้วย

(๕) การใช้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ปัญหา แต่ละเครือข่ายอาจจะเกิดปัญหาระหว่างการดำเนินการได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครือข่ายที่เพิ่งเริ่มต้นดำเนินการใหม่ๆ การมีที่ปรึกษาที่ดีคอยให้คำแนะนำและความช่วยเหลือจะช่วยให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้และจะช่วยสนับสนุนเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้นโดยอาจเป็นการจัดตั้งศูนย์ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชนและประชาชนในการดำเนินบทบาทหน้าที่หลักอันได้แก่ การให้ความช่วยเหลือ ให้ความรู้ และสร้างผู้นำ เป็นต้น

(๖) การสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง กฎเหล็กของการรักษาเครือข่ายให้คงอยู่และดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืนคือการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งแต่ละเครือข่ายจะต้องมีการคัดเลือก ฝึกฝน และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาอยู่เสมอ โดยแต่ละเครือข่ายต้องคัดเลือกที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ การมีประสบการณ์ร่วมกับเครือข่าย และเป็นที่ยอมรับนับถือและสามารถเป็นศูนย์รวมใจของคนในเครือข่ายได้

Starkey^{๗๑} เสนอแนวทางในการสร้างเครือข่ายว่าควรดำเนินการ ดังนี้

๑) เชิญองค์กรและผู้มีส่วนได้เสียมาร่วมประชุม โดยมีหัวข้อการประชุมที่น่าสนใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วม หรือเป้าประสงค์ที่เกี่ยวข้องกัน มอบหน้าที่ในการบริหารจัดการการประชุมให้กับบรรดาผู้มีส่วนได้เสียร่วมกันรับผิดชอบ การหาข้อตกลงร่วมในกิจกรรมที่เป็นผลประโยชน์ร่วมดังกล่าว

๒) กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่าย ทิศทาง กิจกรรมหลัก และคุณสมบัติของสมาชิกให้ชัดเจน โดยให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดด้วย เพื่อป้องกันการครอบงำจากกลุ่มคนบางคน ทั้งนี้ควรมีการทบทวนเป็นระยะๆ เพื่อปรับให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคม และความต้องการของสมาชิก

^{๗๑} Starkey, Paul. **Networking for Development**. London: IFRTD (The International Forum for Rural Transport and Development). ๑๙๙๗. P.๘๘.

๓) จัดตั้งกลุ่มแกนของเครือข่ายที่ปวารณาตัวเข้ามาทำหน้าที่ประสานงาน จัดการ และส่งกำลังบำรุงให้กับสมาชิก ซึ่งต้องไม่ติดอยู่กับกิจกรรมประจำวันขององค์การตัวเอง และกลุ่มแกนต้องดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้บังเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ต้องมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกลุ่มผู้นำเครือข่าย เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของสมาชิก และป้องกันการผูกขาดอำนาจ

๔) ความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและความผูกพันที่เหนียวแน่น มีส่วนอย่างสำคัญต่อความสำเร็จของเครือข่าย ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การเลือกกิจกรรมและวิธีการทำงานของเครือข่ายในลักษณะประชาธิปไตย

๕) เครือข่ายต้องมีวิธีการจัดหาและจัดการทรัพยากร เพื่อความมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่าย และความสามารถในการพึ่งตนเอง ทรัพยากรนี้ไม่ได้หมายถึงเงินทุนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงคุณภาพของสมาชิก วิธีการจัดการแบบมีส่วนร่วม เทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ

๖) ทำให้เครือข่ายมีสถานภาพถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้เครือข่ายและผู้นำเครือข่ายได้รับการสนับสนุน และความไว้วางใจจากสมาชิกเครือข่าย อีกทั้งยังได้สามารถดำเนินงานได้กว้างขวาง อาจมีชื่อและสัญลักษณ์ของเครือข่ายเพื่อให้เป็นที่จดจำได้ง่าย และอาจส่งข่าวสารไปให้กับบุคคลเป้าหมายที่สามารถให้การรับรองเครือข่ายได้

๗) ควรสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย เพื่อเสริมให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งมีได้ทั้งทางแนวนราบ แนวตั้ง หรือในภูมิภาคต่างระดับกัน การเชื่อมเครือข่ายทำได้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วยการมีกิจกรรมร่วมกันหรือเป็นตัวแทนร่วมกันในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง และการร่วมกันประสานงานการประชุม

๘) ควรมีการติดตามผลและประเมินผลเป็นประจำสม่ำเสมอและถี่ถ้วน โดยดูความสอดคล้องของแผนการทำงานกับวัตถุประสงค์ ความก้าวหน้าและความสำเร็จของเครือข่ายในแต่ละระยะ ทั้งนี้ควรให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดวิธีและเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพของกิจกรรมเครือข่าย และร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการติดตามและประเมินผล

๙) ควรมีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมด้านการจัดการเครือข่ายให้กับองค์กรแกน และผู้นำเครือข่ายสม่ำเสมอ

๑๐) ถ้าวัตถุประสงค์ของเครือข่ายดี การเชื่อมโยงภายในเครือข่ายเหมาะสมเอื้อให้เกิดความเคลื่อนไหวของกิจกรรมและความเข้มแข็งของสมาชิก โครงการหรือกิจกรรมมีลักษณะกระจายอำนาจไปให้กับมวลสมาชิกที่ได้รับประโยชน์ การดำเนินงานเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

เสรี พงศ์พิศ^{๗๒} ได้เสนอขั้นตอน ๘ ขั้นตอนต่อไปนี้เป็นเรื่องเครือข่ายองค์การที่ดำเนินงาน เพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนายั่งยืน สนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง เพราะการดำเนินงานเครือข่าย องค์การชุมชนมักเริ่มต้นเป็นเครือข่ายหลวมๆ แบบ “ธรรมชาติ” มากกว่า และไม่จำเป็นต้องมีการ กำหนดข้อความเอกสารอะไรให้ดูเป็นทางการยุ่งยาก แต่องค์การที่ต้องการทำงานเครือข่ายร่วมกับ องค์การอื่นๆ เพื่อให้การสนับสนุนชุมชน โดยการทำงานเป็นเครือข่ายควรดำเนินการ ดังนี้ ๑) ร่าง เป้าประสงค์ (Purpose) ให้ชัดเจน เพื่อให้รู้ว่าสาเหตุความเป็นมาของการก่อตั้งเครือข่ายคืออะไร ทำไมจึงต้องมีเครือข่ายนี้ ตั้งแล้วจะทำอะไร ๒) บอกรายละเอียด (Goals) และวัตถุประสงค์ (Objectives) ๓) กำหนดแผนการดำเนินงาน (Action Plan) ๔) กำหนดกฎระเบียบกฎเกณฑ์ขั้น พื้นฐาน ๕) กำหนดกระบวนการในการตัดสินใจ (Define Decision Making Process) ๖) เตรียม แผนการสื่อสารระหว่างสมาชิก ๗) เลือกโครงสร้างการจัดการองค์การ ๘) จัดหาทุนในการดำเนินงาน (Secure Resources)

ดังนั้นจากการศึกษาในครั้งนี้พบว่าตอนในการสร้างเครือข่ายนั้นประกอบด้วยขั้นตอนหลักๆ ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นก่อรูปเครือข่าย การจัดการระบบการบริหารงานเครือข่าย การใช้ประโยชน์จาก เครือข่าย และขั้นตอนสุดท้าย การดำรงรักษาเครือข่าย

๘. การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม

การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม น้ำทิพย์ วิภาวิน^{๗๓} เป็นกลุ่มของความสัมพันธ์ซึ่ง เป็นกลุ่มของบุคคลหรือตัวแสดง (Actors) รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ Actors และความสัมพันธ์ของ Actors ซึ่งประกอบด้วย

๑. Actor ศูนย์กลางของการวิเคราะห์เครือข่าย เป็นความเชื่อมโยงของสังคมที่ เรียกว่า Social Units หรือ Actors และผลลัพธ์ที่เกิดจากการเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์นั้น

๒. Ties เชื่อมโยง Actors เข้าด้วยกัน เป็นการเชื่อมโยงแบบใด เช่น

๒.๑ การคุยกันหรือส่งข้อความถึงกัน (Behavioral Interaction)

๒.๒ การพักอาศัยอยู่ในทำเลเดียวกัน การนั่งทานข้าวด้วยกัน (Physical Connection)

๒.๓ การเรียนชั้นเดียวกัน การอยู่ในกลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน (Association of Affiliation)

๒.๔ การเห็นว่าบุคคลนั้นเป็นเพื่อนหรือศัตรู (Evaluation of one person by another)

^{๗๒} เสรี พงศ์พิศ. วัฒนธรรมองค์การของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชน เข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. ๒๕๔๘. หน้า ๒๐๙.

^{๗๓} น้ำทิพย์ วิภาวิน. “เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย”, ว. วิจัยสมาคมห้องสมุดฯ. (๒), กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๕๘. หน้า ๑๑๙ - ๑๒๗.

๒.๕ การรู้ว่าบุคคลนั้นเป็นหัวหน้าหรือลูกน้อง หรือตำแหน่งหน้าที่ใด (Formal Relations)

๒.๖ การมีทางเลือกที่สามารถเลือกได้ (Moving Between Places or Status)

๓. Group ระดับพื้นฐานของเครือข่ายสังคม เป็นการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลหรือตัวแสดงที่สร้างจุดเชื่อมโยงระหว่างบุคคล ๒ คน การเชื่อมโยงระหว่างบุคคล ๒ คน ทำให้เกิด Dyad ซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของการวิเคราะห์เครือข่ายสังคม ดังนั้น Dyad จึงเป็นกลุ่มของ Actors ในขณะที่ Triads เป็น Triads of Actors ซึ่งการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับ Dyad, Triads หรือ Subgroups

๔. Relation ข้อมูลจะถูกรบกวนจากหลายๆ จุดเชื่อมโยง หรือ Ties เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง Actors ดังนั้นจึงมีการวัดหลายๆ ความสัมพันธ์ว่าเป็นกลุ่มของ Ties ที่เชื่อมโยงกันระหว่าง Actors ในกลุ่ม สำหรับกลุ่มของแต่ละบุคคลอาจวัดได้หลายๆ ความสัมพันธ์คนทุกคนที่นำมาเรียงรายชื่อ (Lists) ในเครือข่ายสังคม ถือว่าเป็นตัวแสดงหรือ Actors ของเครือข่ายซึ่งตัวแสดงในการวิเคราะห์เครือข่ายสังคม เรียกว่า โหนด (Nodes) และเวทิกซ์ (Vertices) ในการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมมี ๒ ลักษณะ คือ

๔.๑ Eco Network เป็นการศึกษาเครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ประกอบด้วย Focal Actors เรียกว่า Ego และคนที่ Ego ติดต่อด้วยเรียกว่า Alters ซึ่งหมายถึงคนที่มีความเชื่อมโยง (Tie) กับ Actor

๔.๒ Complete Network เป็นการศึกษากลุ่มคนและความสัมพันธ์ของกลุ่มคนเหล่านั้นเป็นความสัมพันธ์ของหลายๆ Eco Network ที่เชื่อมโยงกัน เป็นกลุ่มขององค์กรหรือกลุ่มบุคคลในขอบเขตของเครือข่ายเดียวกัน

วิธีการอธิบายความสัมพันธ์ของเครือข่ายสังคม น้ำทิพย์ วิภาวิน^{๗๔} ได้กล่าวมี ๒ รูปแบบ คือ การอธิบายด้วยกราฟ ซึ่งเป็นการแสดงเครือข่ายสังคมด้วยภาพ และการอธิบายด้วยตาราง ซึ่งสามารถอธิบายได้ ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. วิธีการทางสังคมศาสตร์ (Social Science) ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสังคม เช่น นักเขียน พนักงาน อาจารย์ นักศึกษา เป็นการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลและผลกระทบต่อการทำงานในรูปแบบเครือข่ายสังคม มักจะใช้อธิบายว่าใครเป็นผู้นำ ใครเป็นผู้ตาม ในเครือข่ายสังคมนั้น

^{๗๔} น้ำทิพย์ วิภาวิน. “เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย”, ว. วิจัยสมาคมห้องสมุดฯ. (๒), กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๕๘. หน้า ๑๑๙ - ๑๒๗.

๒. วิธีการทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Science) โดยใช้กราฟเป็นการเชื่อมโยงด้วยโหนด (Nodes) และจุดเชื่อมโยง (Links) ปัจจุบันทฤษฎีกราฟมักใช้ในการหา Communities in Networks โดยใช้ Formula และ Geometric Concept ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายสังคมขนาดใหญ่

๙. กระบวนการทำงานและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน)^{๗๕} กล่าวว่าความเป็นเครือข่ายมีความสัมพันธ์กับงานและสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน ซึ่งงาน/ภารกิจและความเป็นภาคีต่อกันนั้นจะนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างกระบวนการความเคลื่อนไหวทางสังคม กระบวนการทำงานของเครือข่ายพิจารณาได้จากการทำงาน สัมพันธ์ภาพ การเรียนรู้และความเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การจัดการกับสิ่งต่างๆ ภายใต้บริบทที่เกิดขึ้น โดยแต่ละเครือข่ายมีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และเป้าหมายที่กำหนด กระบวนการทำงานของเครือข่ายต่างๆ มีลักษณะร่วมกันใน ๔ ประเด็น คือ

๑. กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่
๒. การรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และ โลกทัศน์ร่วมกัน
๓. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว
๔. การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางวัฒนธรรมและวาทกรรมในการพัฒนา

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๗๖} ได้กล่าวว่าการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติจะช่วยให้เกิดองค์ความรู้ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่อยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์จริง กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจะดำเนินไปก็ต่อเมื่อสมาชิก ในเครือข่ายต้องมีใจเปิดกว้าง ยินดีรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง สมาชิกแต่ละคนให้ความสนใจและเคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่น ต่างคนต่างรู้จักการประนีประนอมภายใต้ความคิดเห็นที่แตกต่าง มิใช่ยึดมั่นถือมั่นในความคิดเห็นของตนเองอย่างแข็งตรง สรุปแล้วกุญแจหลักของระบบการเรียนรู้ร่วมกันจึงน่าจะอยู่ที่การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ระหว่างกัน (Learning Culture) นั้นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม

๑. ความหมายของกลุ่ม

พจนานุกรมสังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๗๗} ให้ความหมายของกลุ่มว่ากลุ่มประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่ได้สร้างแบบอย่างของการกระทำระหว่างกันทางจิตขึ้น กลุ่ม

^{๗๕} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน) และปาริชาติ วลัยเสถียร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. ๒๕๔๗. หน้า ๗๗.

^{๗๖} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: ชักเชสมิเดีย. ๒๕๔๕. หน้า ๔๕.

^{๗๗} พจนานุกรมสังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์. ๒๕๓๕. หน้า ๖๔.

หรือหมู่คณะนี้เป็นที่ยอมรับเป็นองค์การหนึ่ง ทั้งโดยสมาชิกของกลุ่มเอง และโดยผู้อื่นด้วย ทั้งนี้เพราะกลุ่มมีพฤติกรรมร่วมกันอ้างอิงในแบบฉบับเฉพาะของตนเอง

เมื่อพิจารณาจากความหมายเกี่ยวกับ “กลุ่ม” ดังกล่าวข้างต้นแล้วอาจสรุปได้ว่า ๑) กลุ่มจะต้องเกิดจากบุคคลอย่างน้อยที่สุด ๒ คนขึ้นไป ๒) กลุ่มจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Interaction) โดยต่อเนื่อง หมายความว่าทั้งกลุ่ม และบุคคลจะแยกกันไม่ได้ จะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีระเบียบและโครงสร้างกลุ่มเหมือนกับการที่จะสร้างบ้านอันประกอบด้วย เสา คาน ช่อ แปะ เหล่านี้เป็นหลัก เช่นเดียวกับกลุ่มเป็นแกนสำคัญ ๓) กลุ่มจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ ภายในช่วงเวลาหนึ่ง ๔) สมาชิกกลุ่มแต่ละคนรับรู้ และตระหนักว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ๕) มีเป้าหมายร่วมกัน มีกิจกรรมตอบสนองความต้องการของสมาชิก

Gully (๑๙๖๓: ๔๐๕ อ้างถึงใน พิชรี แรงค์โสม)^{๗๘}กล่าวไว้ว่า กลุ่มมีความหมายลึกซึ้งกว่าการที่บุคคลมาอยู่ร่วมกัน แต่กลุ่มจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑) มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน และวัตถุประสงค์นั้นจะต้องสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนด้วย ๒) ผลของการทำงานจะเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ๓) มีการสื่อสารทางวาจา (Verbal Communication) หรือมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกวิธีใดวิธีหนึ่ง

ไตรทิพย์ เศรษฐฤทธิ์^{๗๙} กล่าวว่า กลุ่ม หมายถึง ถ้าเป็นในรูปแบบขององค์กรประชาชน การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรของตนขึ้นมา เพื่อทำงานพัฒนานั้นเรียกว่า องค์กรเพื่อช่วยเหลือตนเองของชาวบ้าน องค์กรลักษณะนี้มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นสถาบันที่ประสานเอาเป้าหมาย ทั้งที่จะปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มประชาชนที่เสียเปรียบในสังคม พร้อมกับมีเป้าหมายที่จะดำเนินการให้ประชาชนในส่วนนี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการกำหนดวัตถุประสงค์ และในกระบวนการตัดสินใจ องค์กรดังกล่าวนี้อาจเป็นกลุ่มสหกรณ์ ซึ่งเป็นรูปแบบที่แพร่หลายที่สุด หรืออาจอยู่ในรูปแบบอื่นๆ ตามแต่ความต้องการ ปัญหาและสภาพการณ์ในแต่ละท้องถิ่นซึ่งแตกต่างกันออกไป

^{๗๘} พิชรี แรงค์โสม. การตลาดและโอกาสทางการตลาดของเครื่องจักสานไม้ไผ่กลุ่มแม่บ้านจักรสานบ้านนากลาง ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๔๙. หน้า ๑๙.

^{๗๙} ไตรทิพย์ เศรษฐฤทธิ์. “กระบวนการสร้างกลุ่มและการมีส่วนร่วมของกลุ่มในการสร้างฝายต้นน้ำลำธาร :กรณีศึกษา บ้านห้วยราชบุตร หมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านเป่า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๓. หน้า ๒๘.

ปิยพร ทำจิ้น^{๕๐} กล่าวว่า กลุ่มหมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมารวมกัน โดยติดต่อสัมพันธ์กันหรือมีปฏิสัมพันธ์กันและมีจุดมุ่งหมายที่จะกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสัมพันธ์นี้จะช่วยให้สมาชิกคงอยู่ร่วมกัน

ธีรวิทย์ กายแก้ว^{๕๑} กล่าวว่า กลุ่มหมายถึง กลุ่มต้องประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ ดังนี้

๑. มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน และวัตถุประสงค์นั้นจะต้องตอบสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนด้วย

๒. ผลของการทำงานจะเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม

๓. มีการสื่อสารทางวาจา หรือมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกวิธีใดวิธีหนึ่ง

สรุปความได้ว่า กลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมารวมกันมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีผลของการทำงานจะเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกวิธีใดวิธีหนึ่งซึ่งช่วยให้สมาชิกคงอยู่ร่วมกันอยู่ในรูปแบบอื่นๆ และถ้าหากการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบของประชาชนจะจัดขึ้นตามแต่ความต้องการ ปัญหา และสภาพการณ์ในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันออกไป

๒.ประเภทของกลุ่ม

กลุ่มคนในชนบทนั้นประกอบด้วยกลุ่มคนหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อนบ้าน หากแบ่งตามลักษณะของกฎระเบียบ และโครงสร้าง สามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท^{๕๒} ได้แก่ ๑) กลุ่มเป็นทางการ (Formal Group) กลุ่มชนิดนี้มักได้รับการจัดตั้ง หรือกระตุ้น การสนับสนุนจากองค์การภายนอกหมู่บ้าน หรือหน่วยราชการ มักมีการจัดระเบียบแบบแผนการดำเนินงานของกลุ่มไว้อย่างชัดเจน มีโครงสร้างของคณะผู้บริหารกลุ่ม มีการประชุม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มเยาวชน ฯลฯ ๒) กลุ่มไม่เป็นทางการ (Informal Group) กลุ่มแบบนี้มักเกิดจากความศรัทธาเริ่ม และความสนใจร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่ม หรือเนื่องจากมีผลประโยชน์ร่วมกัน อาจจะมีเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มธรรมชาติ มักไม่ได้วางกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ เป้าหมายที่ชัดเจน แต่อาจจะมีการมีกติกาของกลุ่ม หรือธรรมเนียมปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับ กลุ่มดังกล่าวนี้อาจจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ เรามีสมาชิกมีความสัมพันธ์กันอยู่แล้ว

^{๕๐} ปิยพร ทำจิ้น. “การสร้างกลุ่มและการบริหารจัดการกลุ่มของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเพื่อการพัฒนาอาชีพ กรณีศึกษาในเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร”. รายงานการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๕๘. หน้า ๘.

^{๕๑} ธีรวิทย์ กายแก้ว. “การสร้างเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพฯ เหนือ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖. หน้า ๒๘.

^{๕๒} กิตติ สมศิริวงศ์. กลุ่มและการทำงานกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๓๒. หน้า ๖๖-๖๗.

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา^{๕๓} ได้จำแนกกลุ่มออกได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้ คือ ๑) กลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) กลุ่มปฐมภูมินี้ นับเป็นส่วนสำคัญเบื้องต้นของการจัดระเบียบทางสังคม ลักษณะที่สำคัญของกลุ่มปฐมภูมิ คือ ความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างสมาชิก อีกทั้งสัมพันธภาพที่มีคุณค่าและทัศนคติที่สมาชิกแสดงออกร่วมกัน ตลอดถึงค่านิยมที่เกิดจากประสบการณ์ที่สมาชิกมาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มพี่น้องในวงศาคณาญาติเดียวกัน เป็นต้น ๒) กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Group) หมายถึง กลุ่มต่างๆในสังคมที่ไม่มีลักษณะของกลุ่มปฐมภูมิ โดยทั่วไปกลุ่มทุติยภูมิจะมีลักษณะเป็นกลุ่มใหญ่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะมีการกำหนดหน้าที่มอบหมายความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์อันเป็นที่คาดหวังของแต่ละบุคคลในกลุ่ม เช่น กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เป็นต้น สัมพันธภาพของสมาชิกในกลุ่มทุติยภูมินี้ ค่อนข้างจะมีลักษณะเป็นแบบทางการ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุและผล และปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะดำเนินไปตามสถานภาพของแต่ละบุคคลในกลุ่ม เช่น ตำแหน่ง หน้าที่ เป็นต้น

ทศพร มณีศรีชา^{๕๔} ได้แบ่งกลุ่มตามจุดประสงค์และบทบาทของสมาชิกไว้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑) กลุ่มปฏิบัติงาน (Task Group) เป็นกลุ่มที่สมาชิกมีภาระหน้าที่ต้องปฏิบัติงาน โดยทำงานชิ้นนั้นอาจจะต้องร่วมกันทำโดยบังเอิญ เช่น กรณีของคอนรอรถโดยสารที่ต้องไปร่วมกันช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุรถพลิกคว่ำ หรืออาจเป็นงานที่กลุ่มเองเป็นผู้กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมาย เช่น กลุ่มวัยรุ่น ๗-๘ คน อยู่บ้านใกล้กัน ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มเอชวยเขี้ยวรถยนต์ที่เครื่องดับเนื่องจากน้ำท่วม หรืออาจเป็นกลุ่มที่ได้กำหนดมาจากแหล่ง เช่น ผู้กองสั่งให้ตำรวจในโรงพัก ๗ คน ไปจับกลุ่มผู้ลักลอบเล่นการพนัน ๒) กลุ่มพัฒนา (Growth Group) เป็นกลุ่มที่สมาชิกส่วนมากสนใจในการเปลี่ยนแปลงไม่ชอบสิ่งจำเจจนน่าเบื่อ ส่วนมากเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในกลุ่มมากกว่าภายนอกและมีการเปลี่ยนแปลงไม่ทางที่คาดหวังว่าจะดีขึ้น เช่น การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวสมาชิกเองให้พัฒนาในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน จึงจัดเป็นกลุ่มเพื่อพัฒนาตนเอง กลุ่มในประเภทเดียวกัน เช่น กลุ่มบำบัด กลุ่มชุมนุมต่างๆ กลุ่มอภิปราย เป็นต้น การปฏิบัติของกลุ่มเหล่านี้จะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ อย่างไรทราบได้จากการประเมินผลความรู้ ความเชื่อ และความรู้สึกด้านจิตใจของบรรดาสมาชิกเองหรือไม่ก็ผลงานของกลุ่มที่ออกมาให้เห็นว่าดีหรือเลวแค่ไหน ๓) กลุ่มมิตรภาพ (Friendship Group) เป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความพึงพอใจของสมาชิก เช่น พากันไปเที่ยวสนุกสนานจับกลุ่มตามความพอใจ กลุ่มมิตรภาพจะเกิดขึ้นเองโดยความพอใจของสมาชิก ไม่มีใครบงการให้กระทำจากภายนอก

^{๕๓} พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา. พฤติกรรมกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา. ๒๕๔๒. หน้า ๗.

^{๕๔} ทศพร มณีชา. การเก็บข้อมูลรายบุคคล. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ๒๕๓๙ หน้า ๒๖.

ประเภทของกลุ่มจำแนกโดยหลักทางสังคมวิทยา^{๔๕} ซึ่งสามารถจัดประเภทของกลุ่มได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑. กลุ่มทางสถิติ (Statistical Group) เป็นกลุ่มที่สมาชิกไม่ได้จัดขึ้นด้วยตนเอง หากเป็นการจัดขึ้นโดยนักสังคมวิทยาและนักสถิติ โดยปกติแล้วสมาชิกของกลุ่มไม่มีความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มและไม่มีสิทธิหรือพันธะต่อกลุ่มแต่อย่างใด เช่น กลุ่มคนที่เกิดในโรงพยาบาลและกลุ่มคนที่เกิดนอกโรงพยาบาล เป็นต้นการจัดกลุ่มทางสถิตินั้นจัดขึ้นเพื่อความมุ่งหมายของสถิติ จึงสำคัญน้อยกว่าในทางสังคมวิทยา ซึ่งประโยชน์ที่ได้รับจากกลุ่มทางสถิติ คือ ช่วยให้ทราบถึงลักษณะสำคัญบางประการของชุมชนได้ เช่น ชุมชนที่เกิดในโรงพยาบาลร้อยละ ๑๐ ย่อมแตกต่างจากชุมชนที่ไม่เกิดในโรงพยาบาลร้อยละ ๙๐ เป็นต้น

๒. กลุ่มคนพวกเดียวกัน (Societal Group) กลุ่มคนประเภทนี้มีลักษณะแตกต่างไปจากกลุ่มสถิติ เนื่องจากเป็นสมาชิกของกลุ่มคนพวกเดียวกันมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งมีเครื่องแต่งกายเหมือนกันหรือมีภาษาเดียวกัน กลุ่มนี้มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันทั้งๆ ที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน และไม่มี การพบปะสังสรรค์กัน ตลอดทั้งไม่มีการจัดระเบียบทางสังคม เช่น กลุ่มที่มีภาษาเดียวกัน คนที่พูดภาษาเดียวกันอาจไม่รู้จักกันก็ได้ แต่พอพูดออกมาจึงทราบได้ว่าเป็นพวกเดียวกัน เป็นต้น

๓. กลุ่มทางสังคม (Social Group) การใช้คำว่า “สังคม” เนื่องจากต้องการอธิบายว่า มีการติดต่อกันทางสังคมและมีการพบปะสังสรรค์กันทางสังคม สมาชิกของกลุ่มประเภทนี้นอกจากจะมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันแล้ว ยังมีการพบปะสังสรรค์ทางสังคมอีกด้วยกลุ่มทางสังคมนี้ เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มนักเรียนร่วมชั้นเดียวกัน เป็นต้น

๔. กลุ่มสมาคม (Associational Group) กล่าวได้ว่า กลุ่มประเภทนี้เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมเชิงซ้อนสมัยใหม่ เนื่องจากกลุ่มสมาคมเป็นกลุ่มที่ได้มีการจัดระเบียบหรือองค์การ เป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ ดังนั้นกลุ่มสมาคมจึงมีลักษณะครบถ้วนในความหมายทางสังคมวิทยากล่าวคือ มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีการพบปะสังสรรค์ทางสังคม และมีการจัดกลุ่มอย่างมีระเบียบเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม

ประเภทของกลุ่มจำแนกโดยรูปแบบการจัดตั้งกลุ่ม^{๔๖} สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. กลุ่มที่เป็นทางการ เป็นกลุ่มซึ่งรัฐลงไปจัดตั้ง หรือจัดสรรงบประมาณสนับสนุนมีกฎหมายกฎระเบียบรองรับ กลุ่มที่เป็นทางการสามารถแบ่งย่อยได้ ๒ ประเภท ดังนี้

^{๔๕} บำานจอมยุทธ์. การจำแนกประเภทของกลุ่มทางสังคมวิทยา. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.baanjommyut.com/library/social_sciences/๑๙.html, ๒๕๔๓.

^{๔๖} การสร้าง ความ เข้ม แ ข็ง ข อง ก ลุ่ ม ชุ ม ช น . (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.wiangphangkhram.go.th/images/๑๒๐๖๗๗๑๐๘๑/๔.pdf>, ๒๕๖๑.

๑.๑. กลุ่มถาวร โดยการคงอยู่ของกลุ่มมีความมั่นคง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หมู่บ้าน มูลนิธิ สหกรณ์ การเกษตร เป็นต้น

๑.๒. กลุ่มชั่วคราว การคงอยู่ของกลุ่มจะมีลักษณะเป็นครั้งคราว ถูกแต่งตั้งขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เมื่อกิจกรรมนั้นๆ สิ้นสุด ภาระหน้าที่ของกลุ่มจะถูกยกเลิกตามไปด้วย เช่น คณะกรรมการการจัดงานประกวด คณะทำงานจัดงานกาชาดประจำปี เป็นต้น

๒. กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยสมาชิกมารวมกันตามธรรมชาติ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ มีกฎระเบียบที่สร้างขึ้นเอง เช่น ชมรมหมากรุก กลุ่มสมัชชาคนจน เป็นต้น ประเภทของกลุ่มจำแนกโดยโครงสร้างกลุ่ม^{๘๗} สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. กลุ่มที่มีโครงสร้างแบบง่าย เป็นกลุ่มที่มีการจัดแบ่งอำนาจหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่มไว้อย่างชัดเจน เช่น หัวหน้ากลุ่ม รองหัวหน้ากลุ่ม เลขานุการกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม เป็นต้น การบริหารจัดการกลุ่มไม่มีขั้นตอนซับซ้อน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเดี่ยวๆ เช่น กลุ่มพ่อค้าสุกร สมาคมพ่อค้าไทย-จีน เป็นต้น

๒. กลุ่มที่มีโครงสร้างซับซ้อน เป็นกลุ่มที่มีการจัดแบ่งอำนาจหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่มหลายระดับชั้น หรือมีโครงสร้างย่อยๆ ซ้อนกันอยู่ เช่น ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งประกอบด้วย การรวมกลุ่มของผู้คนในหลากหลายกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มชาวนา กลุ่มผู้เลี้ยงปลา กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ไข่ โดยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวนั้นมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์ร้านค้า หรืออื่นๆ เป็นต้น

ประเภทของกลุ่มจำแนกโดยลักษณะกิจกรรม^{๘๘} สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. กลุ่มเรียนรู้ เป็นกลุ่มที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง เช่น มีความสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตน้ำสกัดชีวภาพ มีการเข้ารับการฝึกอบรมร่วมกัน เป็นต้น ความสัมพันธ์ของกลุ่มในลักษณะนี้จะเป็นไปอย่างหลวมๆ ชั่วครั้งชั่วคราว การถ่ายทอดเทคโนโลยีของหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบันเป็นการสร้างกลุ่มประเภทนี้

๒. กลุ่มกิจกรรม เป็นกลุ่มที่มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางพาณิชย์ หรือหลายๆ กิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งอาจมีกิจกรรมการเรียนรู้ผสมผสาน ด้วยการรวมกลุ่มมีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างเหนียวแน่น มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ รวมทั้งปัจจัยการผลิตที่พัฒนาต่อเนื่องมากกว่ากลุ่มเรียนรู้ ในการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ กลุ่มประเภทนี้เป็นกลุ่มที่นำกระบวนการเรียนรู้มาพัฒนาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

ประเภทของกลุ่มจำแนกโดยเงื่อนไขการเกิดกลุ่ม สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

^{๘๗} การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มชุมชน. (ออนไลน์).เข้าถึงได้จาก :

<http://www.wiangphangkham.go.th/images/๑๒๐๖๗๗๑๐๘๑/๔.pdf>, ๒๕๖๑.

^{๘๘} “เรื่องเดียวกัน, ๒๕๖๑.”

๑. กลุ่มที่เกิดขึ้นมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันค่อนข้างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เช่น กลุ่มสหกรณ์ผู้เลี้ยงโคนม มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอาชีพและการสร้างความมั่นคงด้านรายได้ กลุ่มผู้เข้าอบรมด้านการแปรรูปมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความรู้ ความสามารถในการแปรรูป เป็นต้น

๒. กลุ่มเชิงวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวเนื่องจากมีปัญหาหรือได้รับผลกระทบคล้ายคลึงกัน เช่น กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากการกั้นน้ำของรัฐจนทำให้เกิดน้ำท่วมหมู่บ้านและออกมามีปิดถนนประท้วง ซึ่งโดยปกติหากไม่มีเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นจะไม่รวมตัวกัน เป็นต้น

ประเภทของกลุ่มจำแนกโดยความสัมพันธ์ของคนในกลุ่ม สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. กลุ่มปฐมภูมิ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สนับสนุนรักใคร่ โดยไม่มีอะไรแอบแฝง มีการติดต่อกันอยู่เสมอและเป็นเวลาอันยาวนาน กระทำกิจกรรมต่างๆโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ช่วยเหลือกัน เช่น กลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อนสนิท เป็นต้น

๒. กลุ่มทุติยภูมิ สมาชิกกลุ่มมีความผูกพันมิใช่เป็นการส่วนตัวมีความสัมพันธ์กันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ มีแบบแผน เช่น มีการแบ่งงานกันทำตามความสามารถเพื่อประสิทธิภาพของงานมีสายการติดต่องานเป็นไปตามลำดับขั้นตอน เป็นต้น

ประเภทของกลุ่มจำแนกโดยความสมัครใจ สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. กลุ่มสมัครใจ เป็นกลุ่มที่สมาชิกเข้ามารวมตัวกันโดยความสมัครใจอาจด้วยเป็นกลุ่มอาชีพเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน หรือมีความสนใจเรื่องเดียวกัน เช่น กลุ่มผู้ปลูกลำไย ชมรมคนรักฟุตบอลไทย แฟนคลับนักแสดงเกาหลี เป็นต้น

๒. กลุ่มไม่สมัครใจ เป็นกลุ่มสมาชิกเข้ามารวมกันโดยไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น เช่น กลุ่มเพศชาย กลุ่มเพศหญิง กลุ่มเชื้อชาติ เป็นต้น

๓. องค์ประกอบของกลุ่ม

กิติชัย รัตนะ^{๘๙} ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกลุ่ม เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มย่อยมีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ต้องมีอย่างน้อย ๕ องค์ประกอบหลัก ดังนี้

๑. ผู้นำกลุ่ม การเกิดขึ้นของกลุ่ม มักจะเริ่มต้นที่มีคณะบุคคลกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งมารวมตัวกันด้วยเหตุปัจจัยเดียวกัน ผู้นำกลุ่มอาจเกิดขึ้นมาจากความต้องการรวมกลุ่มตั้งแต่เริ่มแรกหรืออาจเกิดขึ้นเมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มแล้วก็ได้ ซึ่งเมื่อจัดตั้งกลุ่มได้แล้วบุคคลที่เป็นสมาชิกในกลุ่มนี้อาจได้รับ

^{๘๙} กิติชัย รัตนะ. การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.ieat.go.th/assets/uploads/cms/file/๒๐๑๖๐๔๐๗๑๗๓๒๓๐๑๕๙๖๗๙๔๔๐๖.pdf>, ๒๕๖๑

เลือกให้เป็นผู้นำกลุ่ม ฉะนั้นกลุ่มทุกกลุ่มจึงมักมีการกำหนดให้มีผู้นำกลุ่มขึ้น เพื่อให้มีอำนาจในการบริหารจัดการกลุ่ม

๒. สมาชิกกลุ่ม เป็นบุคคลที่อยู่ภายใต้วัตถุประสงค์ และกฎเกณฑ์ของกลุ่มแต่ละกลุ่มอาจมีตั้งแต่สิบคนจนถึงหลายร้อยคนก็ได้ ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม ส่วนใหญ่สมาชิกของกลุ่มจะมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคมที่คล้ายคลึงกัน เช่น เป็นเกษตรกรในหมู่บ้าน หรือเป็นกลุ่มสตรี หรือเป็นกลุ่มอาชีพเสริม สมาชิกกลุ่มจะมีบทบาทสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

๓. กฎระเบียบของกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม ต้องอาศัยทั้งความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งอาจต้องกำหนดให้กลุ่มมีกฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อบังคับที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในการทำงานของกลุ่มเอง จะเห็นได้ว่ากลุ่มต่างๆ มีการกำหนดกฎเกณฑ์ของตนเองขึ้นทั้งสิ้น เช่น กลุ่มป่าชุมชน มีการออกระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนขึ้น หากมีการละเมิดระเบียบจะมีการปรับเงินหรือระงับมิให้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอีกต่อไป นอกจากนี้ยังมีกฎระเบียบอื่นๆ อีก เช่น ระเบียบในการคัดเลือกผู้นำกลุ่ม หรือการรับสมัครใหม่ เป็นต้น

๔. คณะบริหารจัดการกลุ่ม เป็นบุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่ม ที่ได้รับการคัดเลือกหรือพิจารณาแล้วว่ามีความเหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนของกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ ที่กำหนดขึ้นมา โดยทั่วไปโครงสร้างการบริหารกลุ่มจะประกอบด้วยตำแหน่งหน้าที่ที่สำคัญ เช่น ประธาน รองประธาน เลขาธิการ ภูมิคุ้มกัน ประชาสัมพันธ์ เภรณูญิก เป็นต้น คณะบริหารกลุ่มมีบทบาทอย่างมากต่อการกำหนดท่าทีและกิจกรรมของกลุ่มที่จะขับเคลื่อนออกไป นอกจากนี้คณะผู้บริหารควรผลัดเปลี่ยนกันตามวาระ เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกคนอื่นๆ สามารถเข้ามาบริหารกลุ่มได้

๕. ทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการ ทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการในที่นี้เป็นทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการของกลุ่ม เช่น งบประมาณ เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ ที่กลุ่มได้ระดมให้มีขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำเนินงาน กลุ่มที่มีศักยภาพสูงจะมีทรัพยากรในการบริหารงานมากตามไปด้วย โดยเฉพาะงบประมาณของกลุ่ม นอกเหนือจากการระดมมาจากมวลสมาชิกแล้วยังสามารถแสวงหามาจากแหล่งความช่วยเหลือภายนอกได้

๔. ปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่ม

วิศิษฐ์ศักดิ์ ไทยทอง^{๔๐} ได้กล่าวถึงสาเหตุที่บุคคลจัดตั้ง และเข้าร่วมกลุ่มว่าโดยทั่วไปการที่คนมารวมกลุ่มก็เพราะเขารู้ว่ากลุ่มจะสามารถสนองความต้องการบางอย่าง หรือหลายๆ อย่างให้แก่เขาได้แต่ถ้าแยกออกเป็นเหตุผลแล้วก็มีหลายประการดังนี้ คือ ๑) บุคคลนั้นอาจถูกดึงเข้ากลุ่ม โดยบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นอยู่แล้ว โดยคนที่ถูกดึงจะคาดไว้ล่วงหน้าว่าการที่เขาได้เกี่ยวข้องกับกลุ่มนั้นจะได้รับผลดี ๒) บุคคลนั้นรู้สึกว่าจะมุ่งหมายของกลุ่มนั้นมีผลคุ้มค่าและเขารู้สึกว่าการที่เขา

^{๔๐} วิศิษฐ์ศักดิ์ ไทยทอง. ผู้นำและสภาวะการเป็นผู้นำ ใน จิตวิทยาสังคมร่วมสมัย. พิสมัย พิบูลย์สวัสดิ์. (บรรณาธิการ). เชียงใหม่: โครงการตำรามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๒๘. หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

มารวมกลุ่มนั้นจะช่วยให้สามารถบรรลุถึงความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มได้ง่ายขึ้น อันนี้แสดงว่าความต้องการของกลุ่ม และความต้องการของบุคคลนั้นมีความสอดคล้องกัน ๓) บุคคลนั้นเข้าร่วมกลุ่มเพราะเขาพอใจที่จะได้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่นๆในกลุ่ม ๔) กิจกรรมของกลุ่มเป็นที่ดึงดูดใจให้บุคคลนั้นเข้าร่วมเป็นสมาชิก เช่น เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมว่ายน้ำก็เพราะอยากจะว่ายน้ำให้เป็นหรือให้เก่งขึ้น ๕) บุคคลนั้นอาจเข้าร่วมกลุ่มเพื่อจุดมุ่งหมายทางอ้อม เช่น นักธุรกิจเข้าร่วมกลุ่มอาหารกลางวัน ไม่ใช่เพื่อการสังคมน่าคบที่เป็นวัตถุประสงค์ของกลุ่ม แต่เพื่อผลการติดต่อทางธุรกิจเป็นสิ่งสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๑. ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคล ได้มีส่วนช่วยเหลือระหว่างกัน ด้วยจิตใจและอารมณ์ของแต่ละบุคคลในการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของสังคม

ยุทธพงษ์ เสาะประมงค์^{๑๑} กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการรัฐกระทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

Cohen and Uphoff^{๑๒} ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน ๔ มิติ ได้แก่

- ๑) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
- ๒) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
- ๓) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

ประยูร ศรีประสาธน์^{๑๓} ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน ๓ ปัจจัย คือ ๑) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ ๒) ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ

^{๑๑} ยุทธพงษ์ เสาะประมงค์. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๕. หน้า ๙.

^{๑๒} Cohen , J.M. and Uphoff . N.T. ๑๙๘๑. Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation. Rural Development Committee Center for International Studies . Cornell University. ๑๙๘๑.p. ๖.

^{๑๓} ประยูร ศรีประสาธน์. รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานของคณะกรรมการการศึกษาประจำโรงเรียนประถมศึกษา. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.๒๕๕๒. หน้า ๕.

ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม ๓) ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

แสวง รัตนมงคลมาศ^{๔๔} ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึงกระบวนการซึ่งประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมของสังคม และประชาชนที่เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความรู้ ความคิด ความสามารถ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรของคนต่อกิจกรรมนั้นๆ ในการแสดงความคิดเห็นตัดสินใจ กำหนดนโยบาย หรือด้านการดำเนินนโยบาย ในการร่วมกำหนดเป้าหมาย และแผนงาน ดำเนินการในกระบวนการจัดการและร่วมหนุนช่วยทรัพยากรบริหาร และการที่ประชาชนมีส่วนร่วมมีเหตุ ๓ ประการ คือ

- ๑) มีจุดร่วมในอุดมการณ์เดียวกัน (Common Ideology)
- ๒) มีจุดร่วมในผลประโยชน์ (Common Interest)
- ๓) ยึดติดกับตัวบุคคล (Personality)

ธีรวุฒิ กายแก้ว^{๔๕} กล่าวว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางสังคม ด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วยเป็นการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีใช่เป็นเพียงแต่การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้นเท่านั้นหรือการมีส่วนร่วมอาจหมายถึง การทำงานดังกล่าวในห้วงเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือ ถูกจังหวะ และเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งการทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้ (ความรับผิดชอบ) ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มอีกด้วย

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ^{๔๖} กล่าวว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มคนเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการในรูปกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งด้วยความสมัครใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตั้งใจอันเป็นประโยชน์ต่อตัวบุคคลต่อกลุ่มคน รวมทั้งต่อส่วนรวม โดยที่ประชาชนต้องเป็นคนตัดสินใจในกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยตนเองและรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น

^{๔๔} แสวง รัตนมงคลมาศ. การระดมมวลชนและการมีส่วนร่วมของมวลชน การจัดตั้งองค์กรการนำและการตัดสินใจทางสังคม. เอกสารประกอบการสอนวิชา พค.๗๐๕ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๔๓. หน้า ๑๔.

^{๔๕} ธีรวุฒิ กายแก้ว. “การสร้างเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพฯเหนือ”. วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖. หน้า ๓๐.

^{๔๖} พระมหาประกาศิต สิริเมโธ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖. หน้า ๖๕.

สรุปความได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคล ได้มีส่วนช่วยเหลือระหว่างกัน โดยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกันซึ่งการทำงานดังกล่าวจะกระทำให้ถูกต้องเหมาะสมและเหมาะสมในการประสานงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตั้งใจ อันเป็นประโยชน์ต่อตัวบุคคล ต่อกลุ่มคน รวมทั้งต่อส่วนรวม โดยที่บุคคลต้องเป็นคนตัดสินใจในกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยตนเองและรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้น

๒. ลักษณะของการมีส่วนร่วม

โกวิท พวงงาม^{๑๗} สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมมีประเด็นสำคัญ ๑๐ ประการ

๑) ระยะเวลาและ สถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวงจรชีวิตของโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนโครงการยุติ หรือหากคณะผู้บริหารเห็นว่าเหมาะสมก็ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องด้วยจริงๆ เท่านั้นก็ได้

๒) การมีส่วนร่วมนั้นมีมิติทั้งด้านปริมาณและ คุณภาพ โดย ๑) ทางด้านปริมาณ ถ้ามีคนมามีส่วนร่วมมากก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีขึ้นมาก จากนั้นทำให้องค์การทางสังคมก่อตัวขึ้น ส่วน ๒) ทางด้านคุณภาพ ควรให้มีส่วนร่วม มีมิติ ที่จะขัดขวางความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล หรือความเป็นนาย-บ่าวกัน ให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกัน จึงจะถือว่าคุณภาพดี

๓) จะให้มีการมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง (An End) หรือจะให้เป็นแนวทาง (A Mean) คือ จะให้เพียงบุคคลต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็พอใจคิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์บางสิ่งแล้วหรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำให้ดี โดยตอบให้ได้ว่า “หลังจากการมีส่วนร่วมแล้วจะมีอะไรดีขึ้น อะไรควรเกิดขึ้นอีกบ้าง” อันเป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำให้งานเกิดความสำเร็จยิ่งขึ้น

๔) การมีส่วนร่วมนี้ ตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้นไม่สม่ำเสมอ หรือตลอดเวลาก็ได้ เช่น เวลาเกิดภัยพิบัติคนก็มาช่วยกัน เมื่อหมดภัยแล้ว ก็แยกกันกลับไปเช่นเดิม แต่ถ้าตั้งองค์การประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาภัยพิบัติต่างๆ ในพื้นที่กว้างขึ้นอาจต้องการตัวแทนประชาชนมีส่วนร่วมในเวลาที่ยาวนานขึ้น และอาจใช้วิธีการมีจดหมายข่าวแจ้งเรื่องไปยังประชาชนทั่วไปก็ได้

๕) การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคม และทางการศึกษา ซึ่งหากเกิดขึ้นได้คือให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันไปด้วย จะเป็นเสมือนการให้การศึกษาแก่สังคมไปในขณะเดียวกัน แต่หลายโอกาสต้องให้เกิดความพร้อมในแต่ละเรื่อง ต้องใช้เวลารอคอยบ้างเช่นกัน

๖) สถานการณ์การมีส่วนร่วมที่ ต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แข่งขันมิใช่เกิดขึ้นจากการออกคำสั่ง แต่ต้องสร้างขึ้นเอง จะให้ผู้ส่งว่ามาร่วมกันให้เต็มที่ แล้วคนก็มาร่วมกันคงไม่ค่อยเกิดขึ้นได้ การมีส่วนร่วมมักต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดแนวคิด

^{๑๗} โกวิท พวงงาม. โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๕๐. หน้า ๒๒.

ประชาสังคม มีจิตสาธารณะ เคารพความหลากหลายทางความคิด เพราะทำให้มุมมองกว้างขึ้น และเกิดความรอบคอบขึ้น จนเป็นวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน

๗) มีคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมพิจารณาเพื่อวางแผนวิธีดำเนินการให้เหมาะสมว่าจะให้บุคคลใด กลุ่มใด เข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใด และโดยวิธีใด ฯลฯ โดยคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมนี้ควรมีตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบในจำนวนมากพอสมควร และให้ความหลากหลายมากพอ

๘) การมีส่วนร่วมรับรู้สภาพปัญหาโดยมีส่วนร่วม จะทำให้คนในชุมชนได้รู้สภาพที่เป็นจริงมากขึ้น การมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาปัญหา ทำให้เมื่อเห็นปัญหาแล้วจะนำความมุ่งมั่น ที่จะคิดหาทางแก้ไขด้วยกัน และร่วมกันแก้ปัญหานั้นๆ ได้ จะทำให้เป็นบทเรียนที่จะแก้ปัญหาเองต่อไปได้

๙) คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนใหญ่ มิได้ใช้ชุมชนเป็นเพียงที่รวมคนคล้ายเอาก้อนหินมากองรวมกันเท่านั้น แต่คนในชุมชนหนึ่งๆ มักมีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน มีค่านิยมร่วมกัน

๑๐) ควรทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะปนอรรถมนชั้นประกอบไปบ้าง เพราะในสังคมไทยการมีอรรถมนชั้น จะช่วยให้บรรยากาศมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้ ดังนั้น ในการประชุมถ้าใช้อรรถมนชั้นดนตรี เกม กีฬา เข้าร่วมด้วยจะสร้างอรรถมนการมีส่วนร่วมให้เพิ่มขึ้นได้

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง^{๙๘} ได้แยกแยะขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ ๔ ขั้นตอน คือ

- ๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา
- ๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
- ๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติการ
- ๔) การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล

ไพรัตน์ เตชะรินทร์^{๙๙} (๒๕๒๗: ๖-๗) การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องต่อไปนี้จะบรรลุวัตถุประสงค์นั้น กล่าวไว้ ๘ ประการ

๑) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

๒) ร่วมคิดหา และสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ และลดปัญหาของชุมชน

๓) ร่วมวางนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อคิด และแก้ไข ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน

๔) ร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕) ร่วมจัดงาน หรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และมี

ประสิทธิผล

^{๙๘} เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. การบริหารงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. ๒๕๓๗. หน้า ๒๗๒-๒๗๓.

^{๙๙} ไพรัตน์ เตชะรินทร์. นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน: การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์. ๒๕๒๗. หน้า ๖-๗.

๖) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงานที่วางไว้

๗) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย

๘) ร่วมควบคุมติดตาม ประเมินผล และซ่อมแซมบำรุงโครงการ

ธีรวุฒิ กายแก้ว^{๑๐๐} ลักษณะของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ระยะเวลาและสถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวงจรชีวิตของโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนโครงการยุติ หรือหากคณะผู้บริหารเห็นว่าเหมาะสมก็ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องด้วยจริงๆ เท่านั้นก็ได้

๒. การมีส่วนร่วมนั้นมีมิติทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ดังนี้

๒.๑ ทางด้านปริมาณ ถ้ามีคนมามีส่วนร่วมมากจะส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีขึ้นมาก จากนั้นทำให้องค์กรทางสังคมก่อตัวขึ้น

๒.๒ ทางด้านคุณภาพ ควรให้มีส่วนร่วม มิติ ที่จะขัดขวางความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล หรือความเป็นนาย – บ่าวกัน ให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกัน จึงจะถือว่าคุณภาพดี

๓. การเปิดให้มีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง หรือให้เป็นแนวทาง โดยให้เพียงบุคคลต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็พอใจคิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์บางสิ่งแล้ว หรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำให้ดี โดยตอบให้ได้ว่า “หลังจากการมีส่วนร่วมแล้วจะมีอะไรดีขึ้น อะไรจะเกิดขึ้นอีกบ้าง” อันเป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำให้งานเกิดความสำเร็จดียิ่งขึ้น

๔. การมีส่วนร่วมตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้นไม่สม่ำเสมอ หรือตลอดเวลาได้ เช่น เวลาเกิดภัยพิบัติคนจะมาช่วยกัน เมื่อภัยพิบัติผ่านพ้นไปจึงค่อยแยกย้ายกลับไปเช่นเดิม แต่ถ้าตั้งองค์กรประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาภัยพิบัติต่างๆ ในพื้นที่กว้างขึ้นอาจต้องการตัวแทนประชาชนมีส่วนร่วมในเวลาที่ยาวนานขึ้น และอาจใช้วิธีการมีจดหมายข่าวแจ้งไปยังประชาชนทั่วไปได้ เป็นต้น

๕. การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคม และทางการศึกษา ซึ่งหากเกิดได้โดยให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันไปด้วย เป็นเสมือนการให้การศึกษาแก่สังคมไปในขณะเดียวกันแต่หลายโอกาสต้องให้เกิดความพร้อมในแต่ละเรื่องต้องใช้เวลารอคอยบ้างเช่นกัน

๖. สถานการณ์การมีส่วนร่วมนั้น ต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง มิใช่เกิดขึ้นจากการออกคำสั่ง แต่จะต้องสร้างขึ้นเอง การมีส่วนร่วมมักต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็น

^{๑๐๐} ธีรวุฒิ กายแก้ว. “การสร้างเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพเหนือ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖. หน้า ๓๑.

อันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดแนวคิดประชาสังคม มีจิตสาธารณะ เคารพความหลากหลายทางความคิด เนื่องจากทำให้มุมมองกว้างขึ้น และเกิดความรอบคอบขึ้น จนเป็นวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน

๗. คณะผู้บริหารมีส่วนร่วมพิจารณาเพื่อวางแผนวิธีดำเนินการให้เหมาะสมว่าจะให้บุคคลใด กลุ่มใด เข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใด และด้วยวิธีการใด โดยคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมนี้ควรมีตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบในจำนวนมากพอสมควร และให้ความหลากหลายมากพอ

๘. การมีส่วนร่วมรับรู้สภาพปัญหาโดยมีส่วนร่วม ส่งผลทำให้คนในชุมชนได้ทราบสภาพที่เป็นจริงมากขึ้น การมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาปัญหา ทำให้เมื่อเห็นปัญหาแล้วนำความมุ่งมั่นที่จะคิดหาทางแก้ไขด้วยกัน และร่วมกันแก้ปัญหานั้นๆ ได้ ทำให้เป็นบทเรียนที่จะแก้ปัญหาลงต่อไปได้

๙. คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนใหญ่ที่มักมีความผูกพัน เอื้ออาทรต่อกัน และมีค่านิยมร่วมกัน

๑๐. ควรทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะปนอารมณ์ขันประกอบไปบ้าง เนื่องจากสังคมไทยการมีอารมณ์ขันจะช่วยให้บรรยากาศมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้ ดังนั้นในการประชุมถ้าใช้อารมณ์ขัน ดนตรี เกม กีฬา เข้าร่วมด้วยจะสร้างอารมณ์การมีส่วนร่วมให้เพิ่มขึ้นได้

๓. ปัจจัยของการมีส่วนร่วม

William W. Reeder (๒๕๒๑: ๓๙) อ้างถึงใน เมธา หริมเทพาธิป^{๑๑๑} กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหรือไม่เข้ามามีส่วนร่วมของบุคคล ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

๑. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้อง กับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติ และค่านิยมของตน

๒. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้น มีคุณค่าสอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน

๓. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีเป้าหมาย ที่จะส่งเสริมและปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน

๔. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อตัวเองมีประสบการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมนั้นมาแล้ว

๕. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่ตัวเองคาดหวังเอาไว้

๖. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่

๗. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ เป็นไปโดยการบีบบังคับไม่ได้

^{๑๑๑} เมธา หริมเทพาธิป. ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม. เข้าถึงได้จาก: <https://www.gotoknow.org/posts/๖๒๙๘๖๔, ๒๕๖๑>.

- ๘. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและจารีตประเพณี
- ๙. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับโอกาสที่เอื้ออำนวย
- ๑๐. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ
- ๑๑. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน กระตุ้นยั่วยุ และจูงใจให้เกิดขึ้น

Koufman^{๑๐๒} ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประยูร ศรีประสาธน์^{๑๐๓} ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน ๓ ปัจจัย คือ ๑) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ ๒) ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม ๓) ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

วันเพ็ญ วอกกลาง (๒๕๓๔ อ้างถึงใน ธนะจักร เอ็นบำรุง)^{๑๐๔} ได้ศึกษาถึงลักษณะการมีส่วนร่วม และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมดังนี้คือ ๑) การมีส่วนร่วมประชุม ๒) การมีส่วนร่วมเสนอปัญหา ๓) การมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนา ๔) การมีส่วนร่วมตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขปัญหา ๕) การร่วมประเมินผลในกิจกรรมต่างๆ ๖) การร่วมได้รับประโยชน์ และพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม คือ ๑) ปัจจัยภายในบุคคล ๒) ปัจจัยด้านผู้นำ ๓) การมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนากิจกรรม ๔) ปัจจัยด้านเจ้าหน้าที่

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์^{๑๐๕} กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีอย่างน้อย ๓ ประการ คือ ๑) ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม ๒) ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม และ ๓) ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขย่อยอื่นๆ อีกดังนี้

- ๑) ประชาชนต้องมีเวลา
- ๒) ประชาชนต้องไม่เสียค่าใช้จ่ายเกินกว่าที่คาดว่าจะได้รับผลคืนกลับมา

^{๑๐๒} Koufman, H.F. ๑๙๔๙. Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities. Agricultural Experiment Station Bulletins. ๑๙๔๙. p. ๗.

^{๑๐๓} ประยูร ศรีประสาธน์. รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานของคณะกรรมการการศึกษาประจำโรงเรียนประถมศึกษา. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๒. หน้า ๕.

^{๑๐๔} ธนะจักร เอ็นบำรุง. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินการองค์กรธุรกิจชุมชน: ศึกษากรณีกลุ่มแปรรูปข้าว อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๔๐. หน้า ๒๐.

^{๑๐๕} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณการ. ๒๕๒๗. หน้า ๑๘๖.

- ๓) ประชาชนต้องมีความสนใจ
- ๔) ประชาชนต้องสามารถสื่อสารด้วยความเข้าใจต่อกันทั้งสองฝ่าย
- ๕) ประชาชนต้องไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นผลกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคม

Reeder (๑๙๖๓: ๓๔-๓๕ อ้างถึงใน สานิตย์ บุญชู)^{๑๐๖} ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ได้ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม หรือไม่นำเข้ามามีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- ๑) บุคคล และกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติ และค่านิยมของตน
- ๒) บุคคล และกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีคุณค่าสอดคล้องกับประโยชน์ของตน
- ๓) บุคคล และกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีเป้าหมายที่จะส่งเสริม และปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน
- ๔) บุคคล และกลุ่มบุคคลจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อตนเองได้เคยมีประสบการณ์ที่เป็นอกตितอกกิจกรรมนั้นมาแล้ว
- ๕) บุคคล และกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่ตนเองได้มา หรือหวังเอาไว้
- ๖) บุคคล และกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่
- ๗) การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคล และกลุ่มบุคคล จะกระทำโดยการบีบบังคับหาได้ไม่
- ๘) การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคล และกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับอุปนิสัย และจารีตประเพณี
- ๙) บุคคล และกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะเอื้ออำนวย
- ๑๐) การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคล และกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ
- ๑๑) บุคคล และกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนกระตุ้น ยั่ว ยุ และจูงใจให้เกิดขึ้น

^{๑๐๖} สานิตย์ บุญชู. การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน. เอกสารทางวิชาการหมายเลข ๗ สาขา พัฒนาชุมชน. คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สาขาพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๔. หน้า ๑๑-๑๒.

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

๑. ความหมายของทุนทางสังคม

ชลดา บุญอยู่^{๑๐๗} กล่าวว่า ทุนทางสังคม หมายถึง สถาบันทางสังคม และรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน ชนบทที่ทำหน้าที่จัดระเบียบความสัมพันธ์ ให้ความชอบธรรมแก่แบบแผนของการจัดสรรแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันเป็นการสร้างความผสมกลมกลืนทางสังคม และลดความขัดแย้งในชุมชน อีกนัยหนึ่งทุนทางสังคม หมายถึง วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม จารีต ประเพณีของชุมชนวิถีความสามารถในการจัดการองค์กรของประชาชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ซุตินันท์ โคตรทัศน์^{๑๐๘} กล่าวว่า ทุนทางสังคม หมายถึง กฎเกณฑ์ วิธีที่ร้อยรัดผู้คนให้สัมพันธ์กันอยู่ร่วมกันแบบเป็นพี่น้องเป็นครอบครัว ชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งกับธรรมชาติ และทุนในสังคมไทยหมายถึง ๒ อย่าง อย่างแรกเป็นระบบคุณค่าที่ร้อยรัดผู้คนเข้าด้วยกันให้อยู่เป็นครอบครัว ชุมชน เป็นกฎเกณฑ์ระเบียบ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติของชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงคนกับธรรมชาติ คนกับคนอื่น เป็นพี่เป็นน้องเป็นกลุ่มเป็นก้อน ไม่อยู่แบบตัวใครตัวมัน ทุนทางสังคมเป็นคุณธรรมต่างๆ ความไว้วางใจกันความเอื้ออาทรต่อกัน การพึ่งพาอาศัยกัน เป็นพรหมวิหารสี่ (เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา) ที่ทำให้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน อย่างที่สอง ทุนทางสังคมเป็นรูปธรรมที่มีคุณค่าดั่งาม เหล่านั้นร้อยรัดจัดระเบียบให้ปรากฏออกมาเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน สถาบันหมู่บ้าน สถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์

Robert Putnum (๒๕๓๖: ๑๗๑ – ๑๗๖ อ้างถึงใน ศศิกุล อ่อนเฉวียง)^{๑๐๙} กล่าวว่า ทุนทางสังคม หมายถึง ความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกและเครือข่ายของกลุ่มสังคม นำมาซึ่งบรรทัดฐานการปฏิบัติ (Norm) ความเป็นเครือข่าย (Network) ความไว้วางใจสังคม (Social Trust) และความไว้นับถือเชื่อใจ (Trustworthiness) ของการตอบแทนซึ่งกันและกัน (Reciprocity)

World Bank (๒๕๔๒ อ้างถึงใน สุวรรณี คำมั่น และคณะ^{๑๑๐}) กล่าวว่าทุนทางสังคม หมายถึง การระบุดึงสถาบัน ระบบความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานที่ช่วยหล่อหลอมการมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคม ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงสังคมเข้าด้วยกันรวมทั้งได้กล่าวถึงทุน

^{๑๐๗} ชลดา บุญอยู่. ทุนทางสังคมกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖. หน้า ๘.

^{๑๐๘} ซุตินันท์ โคตรทัศน์. ทุนทางสังคมในการดูแลผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอดส์และครอบครัวของศูนย์สุขภาพชุมชน. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑. หน้า ๑๑.

^{๑๐๙} ศศิกุล อ่อนเฉวียง. ทุนทางสังคมในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๕๐. หน้า ๘.

^{๑๑๐} สุวรรณี คำมั่น และคณะ. ทุนทางสังคมกับการพัฒนาทุนมนุษย์. รายงานการสัมมนาวิชาการประจำปี ๒๕๕๑. หน้า ๓.

ทางสังคมและแนวคิดทุนทางสังคมไปใช้ในรูปแบบของทุนแบบหนึ่งที่เป็นต่อการพัฒนา โดยพยายามที่จะตอบคำถามว่า อะไรเป็นทุนทางสังคมและจะอย่างไรเพื่อที่จะเกิดการพัฒนายั่งยืนที่สุดต่อประเทศหรือชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดการสร้างองค์กรที่เป็นประโยชน์ หมายถึง การเพิ่มขึ้นของความยึดเหนี่ยวกันในสังคม สามารถนำไปพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

สรุปความได้ว่า ทุนทางสังคม หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนที่ร้อยรัดผู้คนเข้าด้วยกันให้อยู่เป็นครอบครัว ชุมชน เป็นกฎเกณฑ์ ระเบียบ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติของชุมชน อยู่รวมกันไม่อยู่แบบตัวใครตัวมัน ซึ่งความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกและเครือข่ายของกลุ่มสังคม นำมาซึ่งบรรทัดฐานการปฏิบัติ ความเป็นเครือข่าย ความไว้วางใจสังคม และความไว้นับถือเชื่อใจของการตอบแทนซึ่งกันและกัน ท้ายที่สุดการเพิ่มขึ้นของความยึดเหนี่ยวกันในสังคม สามารถนำไปพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

๒. องค์ประกอบของทุนทางสังคม

สำนักพัฒนาสังคม และคุณภาพชีวิต (ม.ป.ป. อ้างถึงใน ธีรวุฒิ กายแก้ว)^{๑๑๑} ได้จัดองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่สำคัญไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. ทุนมนุษย์ ที่มีคุณภาพ ความรู้ สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัยและความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างประโยชน์ให้ส่วนรวม

๒. ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ เป็นต้น

๓. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึก วัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น แหลงประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น

โดยทุนทั้ง ๓ ประการ เป็นทุนทางสังคมได้ก็ต่อเมื่อมีกระบวนการบนพื้นฐานของความสัมพันธ์กันอย่างไว้นับถือเชื่อใจ มีบรรทัดฐาน และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย จึงจะเป็นทุนทางสังคมที่เป็นพลวัตขับเคลื่อนการพัฒนา และเสริมสร้างอย่างต่อเนื่อง

๓. ประโยชน์ของการมีทุนทางสังคม

ประโยชน์ของทุนทางสังคมมี ๓ ประการ S. Adler, Paul and Kwon, (๒๕๔๕: ๑๗-๔๐ อ้างถึงใน ประพันธ์ นีกรระโทก)^{๑๑๒} ดังนี้

^{๑๑๑} ธีรวุฒิ กายแก้ว. การสร้างเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพเหนือ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖. หน้า ๓๗.

^{๑๑๒} ประพันธ์ นีกรระโทก. ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗. หน้า ๒๗.

๑. การที่ตัวแสดงมีทุนทางสังคมย่อมจะเอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงทรัพยากรและสารสนเทศที่กว้างขวางโดยใช้ทุนต่ำ

๒. อำนาจเป็นอิทธิพลที่เกิดจากการมีทุนทางสังคม ดังเรื่องกลุ่มอาวุโสที่บางคนยอมมีอำนาจเหนือกว่าคนอื่น เนื่องจากพวกเขาได้สร้างบุญคุณแก่คนอื่น ดังนั้นผู้อาวุโสจึงสามารถใช้ความเชื่อศรัทธาที่มีอยู่ออกแนวทางปฏิบัติ ประโยชน์ของอำนาจทำให้มีการร่วมมือที่กว้างจากภายนอก และอำนาจก็เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จของงานด้วย

๓. ความเป็นปึกแผ่น การมีบรรทัดฐานทางสังคมและความศรัทธาที่เข้มแข็งจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระดับสูงส่งเสริมและสนับสนุนอย่างดีต่อกฎท้องถิ่นและขนบธรรมเนียมและยังลดการควบคุมแบบเป็นทางการได้

๒.๗ ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี โดยศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานีและชุมชนเครือข่ายจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส

๒.๗.๑ โรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี

ด้วยจังหวัดปัตตานีเป็นหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองในระดับที่สูงมากจะสังเกตได้จากการใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้งในระดับชาติ ซึ่งคะแนนเฉลี่ยจะไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๖๕ ซึ่งเป็นดัชนีชี้วัดว่าจำนวนผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งจะใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้จังหวัดปัตตานียังมีความโดดเด่นในการดำรงสภาพความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมของพุทธหลายนิกายรวมทั้งนิกายของฝ่ายจีนด้วย และมุสลิม นอกจากนี้มีการสืบสานงานศิลปะ และวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากวัฒนธรรมเดิมคือ พราหมณ์ ฮินดู พุทธจนกระทั่งมาสู่อิสลามไว้อย่างมั่นคงโดยผ่านทางประเพณี วิถีชีวิต งานศิลปะหัตถกรรมต่างๆ สภาพการณ์ดังกล่าวนี้แม้ว่าจะมีกลุ่มคนผู้ไม่หวังดีต่อประเทศชาติและบ้านเมืองได้พยายามแสวงหาจุดอ่อนต่างๆ มาสร้างเสี้ยนให้เกิดความแตกแยกแต่ไม่บรรลุผล ส่วนหนึ่งคือประชาชนชาวปัตตานีส่วนมากยังยึดมั่นในวัฒนธรรมเดิมอย่างเหนียวแน่น และยังยึดมั่นในความเป็นพลเมืองไทยอย่างสิ้นประเด็นสงสัย และเพื่อเสริมฐานความรู้ให้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ในด้านความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

กล่าวได้ว่าปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย คือการทำให้ประชาชนเป็นพลเมืองหรือสร้างจิตสำนึกพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในสังคมของประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่ภูมิภาค วิธีการจะปลูกจิตสำนึกให้เจริญงอกงาม หรือการจะเปลี่ยนจากประชาชนทั่วไป ให้เป็นพลเมืองนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องการเมืองการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ เป็นต้น และสิ่งที่สำคัญคือ ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือทำ” อย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่อง การมีความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย การลงกระทำอย่างมีทักษะและประสิทธิภาพ การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น การที่จะทำให้ประชาชนเกิดสิ่งเหล่านี้ได้ ต้องมีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ

ลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดโรงเรียนพลเมืองของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง

๒.๗.๒ วัตถุประสงค์ในการจัดโครงการพลเมืองพหุวัฒนธรรม สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี

โดยในการจัดโครงการพลเมืองพหุวัฒนธรรม สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานีมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๒.๗.๒.๑ เพื่อเปิดโอกาสและเพิ่มช่องทางให้คนในชุมชนมีพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๒.๗.๒.๒ เพื่อผู้เข้าศึกษาเรียนรู้มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และกระบวนการนโยบายสาธารณะเพิ่มขึ้น

๒.๗.๒.๓ เพื่อพัฒนาศักยภาพคนและชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามความต้องการที่แท้จริงของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม

๒.๗.๒.๔ เกิดสำนึกของความเป็นพลเมืองในการพัฒนาและแก้ปัญหาของตนเองและชุมชน รวมทั้งสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยด้วยข้อมูลและเหตุผล

๒.๗.๒.๕ เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบสังคมพหุวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานี และชายแดนภาคใต้เพื่อก่อให้เกิดสันติสุข สันติภาพ และสันติธรรม

จากที่กล่าวมาข้างต้น โรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี เป็นโครงการหลักของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ซึ่งมีเป้าหมายในการสร้างสำนึกพลเมือง ปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของปวงชนในชาติ ให้เป็นพลเมืองไทยที่มีคุณภาพ ด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรมประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

๒.๗.๓ กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่เป้าหมาย

๒.๗.๓.๑ บุคคล ได้แก่ประชาชนทั่วไป ผู้นำท้องชุมชน ผู้นำท้องที่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำกลุ่มองค์กรเครือข่ายต่างๆ จำนวน ๕๐ - ๑๐๐ คน

๒.๗.๓.๒ พื้นที่เป้าหมาย จำนวน ๑ แห่ง/ จำนวน ๑ โรงเรียน จากพื้นที่สำรวจดังต่อไปนี้

(๑) อำเภอโคกโพธิ์ มุ่งเน้นตำบลทรายขาว

(๒) อำเภอเมือง ตำบลบาราโหม ตำบลบานา

(๓) อำเภอยะหริ่ง ตำบลตาโล๊ะกาโปร์,ตาแกะ,เปีย,ยามู,หนองแรด และ

ตำบลจะรัง

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑ ที่วัดโพธาราม หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าไร่ อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี นายไกรสร วิศิษฐ์วงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี มอบหมายให้นายสมมาตร บารา นายอำเภอแม่ลาน เป็นประธานเปิดโครงการพลเมืองพหุวัฒนธรรม สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี โดย ดร.อังคาร กาญจนเพชร รองประธานศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบัน

พระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี กล่าวรายงาน โครงการโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรม สถาบันพระปกเกล้า

โครงการนี้มีเป้าหมาย คือ ต้องการพัฒนาประชาชน ให้มีศักยภาพ มีขีดความสามารถเป็นพลเมืองพหุวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง มีการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม ภายใต้หลักการ คือ "แสวงหาจุดต่าง สร้างจุดร่วม" และมีความเชื่อว่า "สังคมพหุวัฒนธรรมหรือกำแพงระฆังยี่ห้านั้น คือ ทางนำที่จะไปสู่สังคมสันติสุข สันติธรรมอย่างแท้จริง" และส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนได้รับประสบการณ์ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาเป็นหลัก โดยบูรณาการเข้ากับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และปลูกฝังเจตคติที่ดี เป็นคนดี ที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น บุคคลต่างศาสนิกได้อย่างมีความผาสุก

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังตื่นตัวและให้ความสำคัญในเรื่องของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยกันอย่างมากทีเดียว โดยที่วรากรณ์ สามโกเศศ^{๑๑๓} ได้กล่าวถึง "พลเมือง" ในระบอบประชาธิปไตยว่า แตกต่างจากพลเมืองของระบอบอื่นที่พลเมืองจะมี "คุณสมบัติ" อย่างไร จะเป็นไปได้ตามที่ผู้มีอำนาจประสงค์จะให้ เป็น ขณะที่ระบอบประชาธิปไตยเจ้าของอำนาจสูงสุดคือประชาชน ดังนั้น ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจจึงกำหนดชีวิตตนเองได้ "ประชาชน" ในระบอบประชาธิปไตยจึงแตกต่างหลากหลายได้ เมื่อแตกต่างหลากหลายได้ จึงต้องเคารพซึ่งกันและกัน และใช้กติกาในการแก้ปัญหาจึงจะสามารถอยู่ร่วมกันและปกครองกันตามวิถีทางประชาธิปไตยได้ ดังนั้น "พลเมือง" ในระบอบประชาธิปไตย จึงหมายถึงสมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพ (liberty) และ พึ่งตนเองได้ (independent) ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ในครอบครัวชุมชนจนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียน และระดับประชาคมโลก "พลเมือง" ในระบอบประชาธิปไตยสามารถ สรุปลักษณะได้ ๖ ประการดังต่อไปนี้

๑) มีอิสรภาพ (liberty) และพึ่งตนเองได้ (independent) ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์

๒) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น (ทั้งนี้ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๒๘ ที่บัญญัติว่า "บุคคลย่อมใช้...สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น")

^{๑๑๓} วรากรณ์ สามโกเศศ, การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง. ใน มติชนออนไลน์. สืบค้นจาก www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=๒๒๗๒๑&key=new_research, ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

๓) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง

๔) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคุณค่าเทียบกันมองคนเป็นแนวระนาบ ไม่ใช่แนวตั้ง

๕) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย

๖) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อและร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

โดยที่นักการศึกษาไทยหลายท่าน ได้กล่าวถึงลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยไว้ ๓ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านการยอมรับ หมายถึง การมีความเคารพซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย

๑.๑ เคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุ เคารพครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ โดยแสดงความเคารพและกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพ

๑.๒ เคารพกฎระเบียบทางสังคม เช่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ

๑.๓ เคารพสิทธิของผู้อื่น เช่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนา ไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น

๑.๔ เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ควรฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจ และไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และไม่ควรมีถือความคิดเห็นของตนเองถูกเสมอไป

๑.๕ เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ

๒. ด้านสามัคคีธรรม หมายถึง การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ประกอบด้วย

๒.๑ ร่วมกันคิด ช่วยกันวางแผน และร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจ

๒.๒ ร่วมกันรับผิดชอบ ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

๒.๓ ร่วมกันติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

๒.๔ ร่วมกันปรับปรุง มีการแก้ไข พัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ

๒.๕ ร่วมกันทำงาน โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

๓. ด้านปัญญาธรรม หมายถึง การใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๓.๑ มีความคิดกว้างไกล โดยรับฟังข่าวสารและความคิดเห็นของผู้อื่น

๓.๒ ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่นำอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวมาใช้ตัดสินปัญหา

๓.๓ แสดงความคิดเห็น โดยปราศจากอคติ

๓.๔ รู้จักการคิด มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์อย่างมีเหตุผล

๓.๕ รู้จักโต้แย้งด้วยเหตุผล ถ้ามีการโต้แย้งในหมู่คณะให้ใช้เหตุผล และสติปัญญา เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับฟัง ไม่ใช่อารมณ์มาเป็นตัวตัดสินปัญหา

ลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยดังกล่าวจึงเป็นลักษณะที่มีความสอดคล้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย

๑. ส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยระดับครอบครัว การส่งเสริมในระดับนี้จะป็นระดับที่ทำได้ง่ายที่สุดเพราะสมาชิกในครอบครัวสนิทสนมมักคุ้นกันเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิบัติได้ดังนี้

๑.๑ พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของลูก

๑.๒ พ่อแม่ให้ความเคารพในหลักเหตุผล ให้ความยุติธรรมแก่ลูก

๒. ส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยระดับโรงเรียน ในโรงเรียนครูจะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี โดยการปฏิบัติดังนี้

๒.๑ ครูต้องเป็นตัวแบบที่ดีของความเป็นประชาธิปไตยให้ปรากฏแก่เด็กและบุคลากรในโรงเรียนทั้งในการบริหารจัดการชั้นเรียนและการใช้ชีวิตประจำวัน

๒.๒ ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้วิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยการปฏิบัติ เน้นให้เด็กเคารพซึ่งกันและกันทั้งทางกาย วาจา เคารพในสิทธิของผู้อื่นและเคารพต่อกฎ ระเบียบของสังคม วัฒนธรรม และประเพณี ครูต้องเน้นให้เด็กรู้ว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเคารพในสิทธิของผู้อื่น ให้เกียรติคนอื่นด้วย เพราะในขณะที่เรามีสิทธิ คนอื่นก็มีเช่นกัน ดังนั้นทุกคนจึงมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นที่จะทำอะไรเพื่อส่วนรวมได้ ซึ่งครูสามารถปลูกฝังให้กับเด็ก ตั้งแต่การทำกิจกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นภารกิจที่เด็กต้องปฏิบัติทุกวัน อาทิ การต่อแถวเรียงลำดับรับของ การขออนุญาตครูก่อนที่จะพูด

๒.๓ ส่งเสริมให้เด็กได้รับผิดชอบและปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มร่วมกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเล่น การทำงาน ครูต้องปลูกฝังให้เด็กมีความสามัคคี กลมเกลียวกัน โดยนำกระบวนการกลุ่มมาใช้ในการทำงานร่วมกัน คิดร่วมกัน อยู่ร่วมกัน ครูต้องให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในการรวมกลุ่ม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นสิ่งสำคัญในเรื่องของประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยจะต้องอยู่ร่วมกัน แสดงความคิดเห็นและทำงานร่วมกันหลาย ๆ คน ในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กมีความสามัคคี นั้น ครูต้องเน้นกระบวนการกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการจัดชั้นเรียน การทำกิจกรรมเมื่อมีการมอบหมายงานแล้วก็ควรให้มีผู้รับผิดชอบในหน้าที่ต่าง ๆ

๒.๔ ส่งเสริมให้เด็กใช้สติปัญญาในการดำเนินงานและแก้ปัญหา โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น พุดจาโต้ตอบด้วยเหตุผล

๓. ส่งเสริมปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยระดับชุมชนและท้องถิ่น เช่น

๓.๑ ให้ความร่วมมือปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ของชุมชนและท้องถิ่น

๓.๒ ให้ความช่วยเหลือ เสียสละ ทำตนให้เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดความรัก สามัคคี ในชุมชนและท้องถิ่น

ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ^{๑๑๔} ได้นำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เพื่อพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยตามองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ๓ ประการ ได้แก่

๑. ด้านคารวะธรรม ประกอบด้วย รู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

๒. ด้านสามัคคีธรรม ประกอบด้วย รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ

๓. ด้านปัญญาธรรม ประกอบด้วย คิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ ความมีเหตุผล รูปแบบการเรียนการสอนนี้ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ วิเคราะห์ตัวแบบ แยกแยะข้อดีข้อเสียซึ่งต้องใช้กระบวนการคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับตนเองถึงผลกระทบของการกระทำของตนเองที่มีต่อผู้อื่นและส่วนรวม ประกอบด้วยขั้นของรูปแบบ ๔ ขั้นตอน ได้แก่

๑) ขั้นรับประสบการณ์ (Receiving Experience: R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตย เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการฟังนิทาน การแสดงบทบาทสมมติ การรับฟังข่าวสาร การสนทนา หรือการสัมภาษณ์บุคคลที่มีลักษณะประชาธิปไตย การจัดประสบการณ์ในลักษณะต่างๆ ให้กับเด็กจะเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ในเด็กปฐมวัยซึ่งอาศัยการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบเป็นหลัก^{๑๑๕} การที่เด็กได้สังเกตเห็นการแสดงลักษณะประชาธิปไตยของตัวแบบซ้ำ ๆ ทำให้เกิดกระบวนการจดจำที่เด็กได้บันทึกสิ่งที่สังเกตจากตัวแบบไว้ในความจำ ระยะยาว^{๑๑๖} การได้เห็นตัวแบบซ้ำจะช่วยให้เด็กจดจำได้ดียิ่งขึ้น

๒) ขั้นร่วมวิเคราะห์ (Analyzing Together: A) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับ ทำการเปรียบเทียบความคิดเห็นของตนกับบุคคลอื่นตลอดจนแสวงหาประสบการณ์เพิ่มเติมด้วยการสอบถาม สัมภาษณ์บุคคลรอบตัว และการอภิปรายร่วมกับเพื่อนหรือครูผู้สอน โดยครูผู้สอนจะกระตุ้นให้เด็กคิดวิเคราะห์ด้วยการใช้คำถาม และฝึกให้เด็กใช้คำถามเพื่อการแสวงหาข้อมูลเพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการคิด การที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นจะช่วยสนับสนุนให้เด็กปฐมวัยเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญของกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน รู้จักการประนีประนอมและการเคารพสิทธิตลอดจนความคิดเห็นของกันและกัน นอกจากนี้การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นจะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาตนเองจากระดับที่เป็นอยู่ไปถึงระดับศักยภาพสูงสุด^{๑๑๗} และการที่เด็กได้มีโอกาสอภิปรายปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกัน

^{๑๑๔} ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ, การวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย, (สักทอง : วารสารการวิจัย ปีที่ : ๑๗ ฉบับที่ : ๒, ๒๕๕๔, หน้า ๑๐๑-๑๑๑)

^{๑๑๕} สิริมา ภิญโญนนตพงษ์, การวัดและประเมินแนวใหม่ : เด็กปฐมวัย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้าวิชาการ), ๒๕๔๗, หน้า ๕๐

^{๑๑๖} สุรางค์ ไคว์ตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๒๔๑

^{๑๑๗} ทิศนา แคมมณี, รูปแบบการเรียนการสอนทางเลือกที่หลากหลาย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า ๙๐-๙๖

และกันเด็กจะได้รับรู้มุมมองและแนวทางการคิดของผู้อื่น ส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นอันจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัย

๓) ชั้น คิด คัดสรร (Selective Thinking: S) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์ที่ได้รับจากชั้นรับประสบการณ์ และชั้นร่วมวิเคราะห์มาใช้ในการตัดสินใจเลือกการแสดงลักษณะประชาธิปไตยโดยเด็กจะเลือกตัดสินใจเลียนแบบและแสดงพฤติกรรมที่ให้ผลดีกับเด็กมากกว่าที่จะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้โทษ และมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพฤติกรรมที่เด็กพอใจมากกว่าพฤติกรรมที่เด็กทำแล้วไม่สบายใจ^{๑๑๘} ซึ่งเด็กจะเป็นผู้ประเมินคุณค่าของสิ่งที่ต้องตัดสินใจและการแสดงออกถึงลักษณะประชาธิปไตยที่ควรยึดถือด้วยตนเองซึ่งส่งผลให้การแสดงลักษณะประชาธิปไตยในเด็กแต่ละคนแตกต่างกันออกไป เนื่องจากการเรียนรู้โดยการเลียนแบบไม่ใช่การลอกแบบอย่างตรงไปตรงมาแต่ต้องอาศัยกระบวนการทางพุทธิปัญญา และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน^{๑๑๙} ครูผู้สอนจึงควรมีบทบาทในการใช้คำถามเพื่อช่วยเหลือให้ผู้เรียนมีโอกาสได้คิดทบทวนเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยที่เด็กแสดงออกจะช่วยให้เด็กสามารถเลือกที่จะเลียนแบบและแสดงลักษณะประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

๔) ชั้นสร้างนิสัย (Building Characters: B) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้นำประสบการณ์ที่ตนได้ยอมรับไว้แล้วมาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นนิสัยในที่สุด ซึ่งอาศัยหลักการเรียนรู้จากการปฏิบัติโดยการที่เด็กปฐมวัยได้ลงมือปฏิบัติลักษณะประชาธิปไตยด้วยตนเองส่งผลให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดการเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ปฏิบัติในโรงเรียนเรียนกับชีวิตประจำวัน และหากเด็กได้มีโอกาสปฏิบัติร่วมกับกลุ่มเพื่อนเด็กอาจสามารถแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงองค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตยทั้ง ๓ ด้าน เนื่องจากเด็กต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและครูในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน เด็กจะคำนึงถึงผลของการกระทำของตนเองที่มีต่อบุคคลอื่น^{๑๒๐} ก่อให้เกิดการเคารพต่อสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎ กติกา และระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ เด็กจะพัฒนาจิตสำนึกที่จะรับผิดชอบหน้าที่หรือความรับผิดชอบ และการเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นก่อให้เกิดเคารพซึ่งกันและกัน เช่น เรื่องเล่นไม้สีน เด็กจะได้เรียนรู้จากตัวแบบว่าการไม่อดทนรอคอยให้ถึงลำดับในการเล่นของตนเองส่งผลให้เพื่อนไม่พอใจและทะเลาะกัน เมื่อเด็กได้ปฏิบัติเกี่ยวกับการรอคอยในการรับบริการต่าง ๆ เด็กได้ทราบถึงประโยชน์ของการรอคอยเพื่อรับบริการตามลำดับว่า มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสะดวกรวดเร็ว เด็กได้รับคำชมเชยจากการปฏิบัติ ส่งผลให้เด็กมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น เพราะเด็กจะแสดงพฤติกรรมที่ได้รับความพึงพอใจมากกว่าพฤติกรรมที่เด็กทำแล้วไม่สบายใจ^{๑๒๑} และเมื่อเด็กค่อย ๆ พัฒนาจิตสำนึกที่จะรับผิดชอบหน้าที่หรือความรับผิดชอบขึ้นแล้ว เด็กจะแสดงความช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้งานของกลุ่มสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ เด็กอาจอาสาช่วยเพื่อนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ ที่ตนมีให้กับเพื่อนภายในกลุ่ม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจขึ้นมา

^{๑๑๘} ดวงเดือน ศาสตราจารย์, การพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยในเยาวชนไทย, (ภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ:กรุงเทพฯ), ๒๕๔๗, หน้า ๑๑๔-๑๑๕

^{๑๑๙} อ่างแล้ว, สุรางค์ ไคว่ตระกูล, ๒๕๕๓, หน้า ๒๔๑-๒๔๒

^{๑๒๐} Bierhoff, Hans-Werner. (๒๐๐๒). *Prosocial behaviour*. New York: Psychology Press

^{๑๒๑} อ่างแล้ว, ดวงเดือน ศาสตราจารย์, ๒๕๔๗, หน้า ๑๑๔-๑๑๕

ได้ นอกจากนี้ในขณะที่เด็กกำลังฝึกปฏิบัติร่วมกันอาจมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น เมื่อเด็กต้องการให้ผลงานของกลุ่มประสบความสำเร็จเด็กต้องร่วมมือร่วมใจกันในการคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยไม่ให้เกิดกระทบกระเทือน ต่อทุกคนในกลุ่มเป็นวิธีการที่ทุกคนในกลุ่มพึงพอใจและยอมรับ และสามารถแก้ไขปัญหาคิดได้ดีที่สุด เด็กจะสามารถพัฒนาการวางแผน การแก้ไขปัญหา และการใช้เหตุผล ซึ่งเป็นกระบวนการของวิธีการแห่งปัญญาขึ้น การที่เด็กปฐมวัยมีโอกาสปฏิบัติกิจกรรมที่ได้แสดงลักษณะประชาธิปไตยซ้ำ ๆ จะส่งผลให้ลักษณะประชาธิปไตยนั้นพัฒนา ขึ้นเป็นนิสัยได้ เห็นได้ว่าครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากครูผู้สอนสามารถแสดงความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยที่เป็นแบบอย่างให้กับเด็กปฐมวัย ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการสอนด้วยการวางแผนการจัดการเรียนรู้ การคัดเลือกกิจกรรมและสื่อวัสดุที่เหมาะสมนำมาใช้พัฒนาความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัย โดยเฉพาะการใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้มีโอกาสในการวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยและการตัดสินใจเลือกแนวทางในการปฏิบัติได้ ซึ่งการใช้คำถามจะเป็นการฝึกให้เด็กคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของการกระทำที่ส่งผลต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวและขยายกว้างออกไปก็จะช่วยให้เด็กมีความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยได้ โดยเด็กจะพึงพาการเสริมแรงภายนอกน้อยลง และทำให้เด็กมีสติปัญญา มีเหตุผลเพิ่มมากขึ้น มองว่าผลประโยชน์ส่วนตนที่จะได้รับนั้นเกิดจากการกระทำที่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่นและส่วนรวม ทำให้เด็กมีความเคารพต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเพิ่มมากขึ้น มีความปรารถนาที่ทำการสิ่งต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมเพิ่มมากขึ้น เกิดความร่วมมือร่วมใจนำไปสู่ความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยในที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของการสร้างเครือข่าย

พระดาวเหนือ บุตรสีทา^{๑๒๒} ได้ศึกษาการสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพชรมน้ำสุข อำเภอรุ่งเสถียม จังหวัดสุโขทัย การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษารูปแบบเครือข่ายทางสังคมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของชุมชนบ้านพชรมน้ำสุข ๒) ศึกษาขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของชุมชนบ้านพชรมน้ำสุข ๓) ศึกษาการจัดการเครือข่ายทางสังคมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพชรมน้ำสุข ๔) ศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการจัดการเครือข่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของชุมชนบ้านพชรมน้ำสุข เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ๑๕ ราย ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบเครือข่ายของชุมชนบ้านพชรมน้ำสุข มี ๒ รูปแบบ คือ ๑) เครือข่ายระดับชุมชน/เครือข่ายเชิงพื้นที่ และเครือข่ายระดับบุคคล โดยมีการรวมกลุ่มกัน ของบุคคล กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจมาทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมายเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกัน และเสริมสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนสำหรับขั้นตอนการสร้าง/ก่อรูปเครือข่ายนั้น ๕ ขั้นตอน ดังนี้ ๑)

^{๑๒๒} พระดาวเหนือ บุตรสีทา. ๒๕๕๗. การสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพชรมน้ำสุข อำเภอรุ่งเสถียม จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย ๒) มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน ๓) สร้างความไว้วางใจ ๔) การแสวงหาแกนนำที่ดี ๕) การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่ายแนวทางการจัดการเครือข่ายมีการจัดการใน ๒ ขั้นตอน คือ ขั้น ๑) การสร้างความเป็นองค์การเครือข่ายและการทำให้เกิดความมั่นคงประกอบด้วย (๑) จัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (๒) สร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน (๓) จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (๔) จัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อข่าวสาร และ ขั้นที่ ๒) การรักษาความต่อเนื่องของการเป็นองค์การเครือข่าย ประกอบด้วย (๑) มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (๒) สร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม (๓) รักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน (๔) การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิก

นลินี เรืองฤทธิศักดิ์^{๑๒๓} ได้ศึกษา รูปแบบและแนวทางการสร้างเครือข่ายและการเป็นหุ้นส่วนทางสังคม ระหว่างประเทศขององค์การคนพิการ: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและประมวลความรู้เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างประเทศขององค์การคนพิการ และรูปแบบการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างประเทศของศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก โดยใช้การวิจัยเอกสาร มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ๑๐๓ แหล่ง จัดลำดับข้อมูลโดยแยกประเภทตามเนื้อหา และวิเคราะห์สังเคราะห์ภาพรวม ร่วมกับการสัมภาษณ์ ผลการศึกษามีดังนี้ องค์การคนพิการแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ ๑) องค์การของคนพิการ เป็นองค์การที่คนพิการจัดตั้งขึ้นและเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการ และ ๒) องค์การเพื่อคนพิการเป็นองค์การที่จัดตั้งและบริหารงานโดยคนไม่พิการ องค์การของ/ เพื่อคนพิการมีบทบาทด้านฟื้นฟูสมรรถภาพการพิทักษ์สิทธิและการให้โอกาส การสนับสนุนทางสังคม การประสานงาน การสร้างเครือข่ายและการสร้างการตระหนักรู้ของสังคม โดยรูปแบบการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมขององค์การและเพื่อคนพิการ อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนทรัพยากร การสนับสนุนองค์การ การสร้างพันธมิตร และการสร้างความร่วมมือโดยมีคนพิการเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา จากกรณีศึกษาศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก เป็นองค์การเพื่อคนพิการที่ดำเนินการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ผ่านการดำเนินงาน ๓ กิจกรรมหลักคือ การประสานเครือข่ายและพัฒนาความร่วมมือ การสนับสนุนข้อมูล และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามรูปแบบความร่วมมือระหว่างประเทศกำลังพัฒนา (South-to South Cooperation) เพื่อสร้างเวทีในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เสริมสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมขององค์การเครือข่ายและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในและต่างประเทศ นอกจากนี้แนวทางการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างประเทศของศูนย์ฯ คือ ๑) การพัฒนาด้าน

^{๑๒๓} นลินี เรืองฤทธิศักดิ์. ๒๕๕๓. รูปแบบและแนวทางการสร้างเครือข่ายและการเป็นหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างประเทศขององค์การคนพิการ: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ข้อมูลข่าวสาร ๒) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรสมาชิก และ ๓) การพัฒนาความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้เสียต่างๆ

ปิยฉัตร วงศาโรจน์^{๑๒๔} ได้ศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็นของประชาชนต่อการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชน ความคิดเห็นของประชาชนต่อการรับรู้ถึงกิจกรรมในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย และความคิดเห็นของประชากรต่อ แนวทางในการดำเนินการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชน ซึ่งกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือเจ้าหน้าที่ องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ ชุมชน และครอบครัว ที่มีบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์กันในการจัดทำโครงการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชน ในเขตพื้นที่อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี และอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี จำนวน ๒๗๑ คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมพันธ์ด้วยค่าทางสถิติ t-test และค่าสถิติ F-test ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ผลการศึกษา พบว่า ประชากรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง , อายุระหว่าง ๒๕-๒๙ ปี, มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี, มีรายได้อยู่ระหว่าง ๘,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท และทำงานอยู่ในองค์กรภาครัฐ ความคิดเห็นของกลุ่มประชากรต่อการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชน อยู่ในระดับมากโดยเฉพาะในเรื่องของการประสานงานและการแลกเปลี่ยนข้อมูล ส่วนความคิดเห็นของกลุ่มประชากรต่อการรับรู้ถึงกิจกรรมในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย อยู่ในระดับมากโดยเฉพาะในเรื่องของการแบ่งบทบาทหน้าที่ นอกจากนั้นความคิดเห็นของกลุ่มประชากรต่อแนวทางในการดำเนินการสร้างเครือข่ายฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชน อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะเรื่อง การตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย และความคิดเห็นของประชากรต่อการสร้างเครือข่ายและการรับรู้ถึงกิจกรรมในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของประชากรต่อแนวทางในการดำเนินการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑

ไผท วงศ์อนุตรโรจน์^{๑๒๕} กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาพัฒนาการกระบวนการทำงาน ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ ระหว่างแกนนำ กลุ่ม และองค์กรในเครือข่ายทางสังคมของชุมชน รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เพื่อนำเสนอแบบแผนความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมของชุมชน (Community Network map) การศึกษาได้ใช้ขอบเขตในระดับ

^{๑๒๔} ปิยฉัตร วงศาโรจน์. ๒๕๕๐. การศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

^{๑๒๕} ไผท วงศ์อนุตรโรจน์. ๒๕๕๔. กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม: ศึกษากรณี บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

ตำบลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาพบว่า โครงสร้าง และพื้นฐานเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีในชุมชน อันประกอบไปด้วย ความสัมพันธ์แบบเครือข่าย เพื่อบ้าน และพรรคพวกเพื่อนฝูง ความสัมพันธ์ผ่านการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ผ่านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรม วัด โรงเรียน และโครงสร้างและช่องทางการติดต่อสื่อสาร เป็นรากฐานที่สำคัญที่นำไปสู่ความร่วมมือในชุมชน และความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ นี้ได้พัฒนาไปสู่กลุ่มที่มีความเป็นทางการมากขึ้น ในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ภายนอก พบว่า เครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคลเป็นตัวกลางที่จะเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์ให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กร หรือหน่วยงานภายนอกกับชุมชน ดังนั้น การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมของชุมชน สามารถแยกพิจารณา ระดับความสัมพันธ์เป็น ๓ ชั้น (Layer) คือ ชั้นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน ชั้นกลุ่มต่างๆ หรือพลเมืองที่ตื่นตัว (Active citizen) และชั้นตัวกลาง หรือแกนนำ โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชน คือฐานความสัมพันธ์ที่หลากหลาย สถานภาพของกลุ่ม และบุคคล ผู้นำ ภูมิศาสตร์ และทรัพยากร ศูนย์รวมจิตใจ และสำนึกร่วมของคนในชุมชน โครงสร้าง และช่องทางการติดต่อสื่อสาร ธรรมเนียมปฏิบัติ ผลประโยชน์ร่วมกับความเข้าใจของคนในชุมชน และกระแสแนวคิดในสังคม

บุญยวีร์ ลูมาตกมลพันธ์^{๑๒๖} แนวทางการสร้างเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมในระดับจังหวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจขององค์กรที่ปฏิบัติงานด้านสวัสดิการสังคมต่อการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย ศึกษาความแนวทางการสร้างเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมในระดับจังหวัด ในการวิจัยเชิงสำรวจมีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้นำองค์กรภาคีภาคเอกชน องค์กรส่วนท้องถิ่น องค์กรภายในชุมชน และองค์กรสื่อมวลชน ที่อยู่ในจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวนทั้งสิ้น ๑๔ คน ประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย มัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยค่า t- test , F- test ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ และ Pearson Correlation ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี สถานภาพการสมรส สมรส มีการศึกษาระดับปริญญาตรี รายได้ระหว่าง ๑๐,๐๐๐- ๒๐,๐๐๐ บาท สังกัดองค์กรภาครัฐ และรับผิดชอบกลุ่มเป้าหมายหลักประเภทชุมชนเป็นส่วนใหญ่ โดยมีระยะเวลาการปฏิบัติงานภายในองค์กรระหว่าง ๑-๕ ปี มีความรู้ในระดับสูงเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจทั้งในด้านลักษณะของเครือข่าย และข้อดีของการทำงานในลักษณะเครือข่าย ในด้านความคิดเห็น กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นด้วยในระดับมากต่อการ

^{๑๒๖} บุญยวีร์ ลูมาตกมลพันธ์. ๒๕๔๙. แนวทางการสร้างเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมในระดับจังหวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มีเครือข่าย และการก่อตัวของเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมในจังหวัดสมุทรสงคราม มีความพร้อมในการเข้าร่วมบริหารจัดการเครือข่ายในด้านคน เวลา การประสานงาน ในระดับมาก มีความพร้อมในด้านเงิน และวัสดุอุปกรณ์มีความพร้อมในระดับปานกลาง ลักษณะของเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมที่ต้องการให้เกิดขึ้นในจังหวัดสมุทรสงครามกลุ่มตัวอย่างเห็นว่า เครือข่ายสวัสดิการสังคมควรมีเป้าหมายในการทำงานให้กับเด็กมากที่สุดประเภทเครือข่ายที่ต้องการให้เกิดขึ้น คือ เครือข่ายกิจกรรม ที่เน้นการช่วยเหลือร่วมมือกันในการทำกิจกรรม โครงสร้างความสัมพันธ์ในเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมควรมีโครงสร้างตามแนวนอนคุณลักษณะของเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคม ควรประกอบด้วยองค์การที่มาจากทุกภาคส่วนในจังหวัด มีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีการรวมตัวกันระหว่างองค์กรที่มีความสนใจที่จะร่วมมือกันอย่างจริงจังก่อน มีองค์การที่ทำหน้าที่ประสานงานที่มีประสิทธิภาพ และเห็นว่ากฎระเบียบในเครือข่ายควรมีความยืดหยุ่น ผู้นำเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคม ควรมีคุณสมบัติเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์สุจริต รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีทักษะด้านการประสานงาน มีความรู้ความสามารถ และควรเป็นคณะบุคคล กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมประเภทการจัดเวทีสนทนา และการประชาสัมพันธ์ และเห็นว่าสำนักงานพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดฯ ควรมีบทบาทในการจัดประชุมหารือกับองค์การที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคมเรื่องการสร้างเครือข่าย เป็นผู้ประสานงานกับองค์การในเครือข่าย ติดต่อกับองค์การที่สนใจเข้าร่วมเป็นเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคม และมีบทบาทในการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ เรื่องการสร้างเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคม

มิ่งมิตร บุญเขตการ^{๑๒๗} ได้ศึกษา กระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาหมู่บ้านใหม่คุณธรรม อำเภอแม่จวนคีรี จังหวัดขอนแก่น การศึกษาเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ๒) เพื่อศึกษาปัญหาและการแก้ไขเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) จำนวน ๑๕ ราย จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย ผู้อาวุโสที่คนในชุมชนเคารพนับถือ ปราชญ์ชุมชนผู้นำชุมชน คณะกรรมการ และสมาชิกเครือข่ายองค์การชุมชน รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการพรรณนาความประกอบตรรกะโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาช่วยด้วย ผลการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้ ๑) กระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย ๑) ขั้นตอนการสำรวจและการค้นหา พบว่าชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ประโยชน์ในการผลิตสินค้าโดยไม่ต้องลงทุนซื้อ และใช้กรรมวิธีจากภูมิ

^{๑๒๗} มิ่งมิตร บุญเขตการ. ๒๕๕๐. กระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาหมู่บ้านใหม่คุณธรรม อำเภอแม่จวนคีรี จังหวัดขอนแก่น. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ปัญญาของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปเป็นผ้าไหม ซึ่งนับว่าเป็นการค้นพบของดีที่สามารถถ่ายทอดให้แก่เด็ก และเยาวชน ๒) การตัดสินใจ และพิจารณาความพร้อม พบว่า วัตถุประสงค์เป็นเรื่องสำคัญเรื่องแรก รองมาการสำรวจข้อมูล ทดลองทำเทคนิค และวิธีการนำทรัพยากรต่างๆ มาใช้อย่างเหมาะสม ต่อจากนั้นพิจารณาคณะที่มีความประพฤติดี และเต็มใจ เข้าร่วมเป็นสมาชิก และมีความซื่อสัตย์ ความร่วมมือ การไว้น้ำใจเชื่อใจ และต้องอยู่ในกติกา และมีเงื่อนไข คือ ต้องเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านใหม่คุณธรรม ๓) การผลิต พบว่า สมาชิกเครือข่ายจะร่วมกันคิด ร่วมวางแผนการทำงานในการผลิตสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของการตลาด โดยมีข้อตกลงให้สมาชิกแต่ละคนแยกรับงานไปทำที่บ้านของตนเอง ๔) การทำงานของเครือข่าย พบว่า กลุ่มแม่บ้านจะคอยสนับสนุน และช่วยเหลือลูกข่าย ในขณะที่เดียวกันลูกข่ายก็จะช่วยเหลือแม่ข่ายกลับคืนเช่นกัน โดยเฉพาะในเรื่องของบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ การตลาด การแก้ปัญหา ตลอดจนงบประมาณจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ๕) การขยายผล พบว่า เครือข่ายได้พัฒนาองค์ความรู้ การประสานงาน การจัดสวัสดิการ การส่งเสริมอาชีพ การผลิต การตลาดสรุปผลการดำเนินการ และการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ๒) ปัญหาและการแก้ไขเกี่ยวกับสร้างเครือข่าย พบว่า การดำเนินการด้านการตลาด และการประชาสัมพันธ์ในเรื่องเกี่ยวกับสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ยังขาดความชัดเจน และไม่ทั่วถึงขาดการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การดำเนินงานไม่สอดคล้องกับโครงการ และแผนงานที่วางไว้

มงคล ทองจิบ^{๑๒๘} ศึกษา การพัฒนากลุ่มและแนวทางการสร้างเครือข่ายเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ : กรณีศึกษา ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความเป็นมาและศักยภาพของกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ๒) การพัฒนากลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ และ ๓) หาแนวทางการสร้างเครือข่ายเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ในตำบลเกาะแก้ว ทั้ง ๔ กลุ่มเป็นกลุ่มที่เกิดจากการสนับสนุนของหมอดินอาสาและแกนนำในพื้นที่ คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ขาดความรู้ ทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม และขาดความรู้ ทักษะด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ขาดมาตรฐานในการผลิต เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อพัฒนาชุมชนใน ๖ ขั้นตอน คือ ขั้นก่อตัว ขั้นรื้อวาง ขั้นสร้างบรรทัดฐาน ขั้นดำเนินการ ขั้นพหุกลุ่ม ขั้นสร้างเครือข่าย และจัดกระบวนการเรียนรู้ตามผลวิเคราะห์ที่ประชุมและศึกษาร่วมกัน คือ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการศึกษาดูงาน การสาธิตผลิตปุ๋ยอินทรีย์ คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มร่วมนำความรู้ และทักษะที่ได้รับมาพัฒนาจัดการกลุ่มและผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ทดสอบการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ มีผลสำเร็จจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิก ชุมชนและหน่วยงานที่สนับสนุนแนวทางการสร้างเครือข่ายเพื่อผลิตปุ๋ย

^{๑๒๘} มงคล ทองจิบ. ๒๕๕๐. การพัฒนากลุ่มและแนวทางการสร้างเครือข่ายเพื่อ ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ : กรณีศึกษา ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

อินทรี ผู้วิจัยจัดกระบวนการระดมความคิดอย่างมีส่วนร่วม (AIC) กำหนดเป็นเครือข่ายกิจกรรมเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ มีการคัดเลือกแกนนำเครือข่ายเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนและพัฒนาความรู้ ทักษะด้านการจัดการและการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ให้แก่คณะกรรมการและสมาชิกเครือข่าย กระจายผลิตภัณฑ์ออกไปตามจุดต่างๆของเครือข่าย มีข้อเสนอแนะคือ ควรสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะกรรมการสมาชิกของกลุ่มและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง กรมพัฒนาที่ดิน ควรพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาเพื่อเป็นแกนนำหลักในการพัฒนากลุ่มและเครือข่ายผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ให้เกิดความเข้มแข็งและดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อเนื่องต่อไป

ฐากร ชัยสถาพร^{๑๒๙} ศึกษาเรื่อง แนวทางการสร้างเครือข่ายทางสังคม กรณีศึกษา ระบบทวิภาคี เพื่อยกระดับคุณภาพแรงงานไทย มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาและค้นหาประเด็นในแนวทางการสร้างเครือข่ายทางสังคม กรณีศึกษา ระบบทวิภาคี เพื่อยกระดับคุณภาพแรงงานไทย ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคม กรณีศึกษา ระบบทวิภาคี เพื่อยกระดับคุณภาพแรงงานไทยและ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายทางสังคม กรณีศึกษา ระบบทวิภาคี เพื่อยกระดับคุณภาพแรงงานไทย โดยทำการสัมภาษณ์ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำแรงงานนอกระบบและนักการเมือง จำนวน ๘ คน ผลการศึกษาพบว่า การสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานไทย เป็นการสร้างเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ในการพัฒนาอาชีพซึ่งกันและกัน เพื่อการมีรายได้ที่แน่นอนในการเลี้ยงชีพและเป็นการรวมกลุ่มของคนที่มีอาชีพเดียวกัน สภาพปัญหาเดียวกันที่รวมตัวเพื่อแก้ปัญหา ร่วมกันโดยกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้นควรเริ่มด้วยการพูดคุย เพื่อสร้างความเข้าใจว่า ให้แก่สมาชิก ว่าสมาชิกจะได้ผลประโยชน์อย่างไรบ้าง บอกถึงข้อดี ข้อเสียในการสร้างเครือข่ายทางสังคม หลังจากนั้นต้องวางแผนระบบการทำงานอย่างชัดเจน กำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน แบ่งหน้าที่งาน กระจายอำนาจแก่สมาชิก และมีนักการเมืองเข้ามาช่วยประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ให้มาช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่แรงงานไทยและในการสร้างเครือข่ายทางสังคม ร่วมกันแก้ปัญหาและขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมไปด้วยกัน

ภัทรวรรณ นิลแก้ววรวิษญ์^{๑๓๐} ศึกษาองค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือ สร้าง และพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็น

^{๑๒๙} ฐากร ชัยสถาพร. ๒๕๖๑. แนวทางการสร้างเครือข่ายทางสังคม กรณีศึกษา ระบบทวิภาคีเพื่อยกระดับคุณภาพแรงงานไทย. หลักสูตร วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๐. หน้าบทคัดย่อ

^{๑๓๐} ภัทรวรรณ นิลแก้ววรวิษญ์. ๒๕๕๙. รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. หน้าบทคัดย่อ

ผู้อำนวยการสำนักเขตพื้นที่ฯ รองผู้อำนวยการสำนักเขตพื้นที่ฯ ศึกษาพิเศษผู้บริหารสถานศึกษา ครู
คณะกรรมการติดตามฯคณะกรรมการเขตพื้นที่ฯ โดยใช้เทคนิคการสุ่มหลายขั้นตอน จำนวน ๓๘๐
คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า เครื่องมือ
มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาตั้งแต่ ๐.๘๐ ถึง ๑.๐๐ ค่าความสัมพันธ์รายข้อ มีค่าตั้งแต่ ๐.๒๑ ถึง ๐.๘๒
และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าเท่ากับ ๐.๘๘ สถิติที่ใช้ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วน
เบี่ยงเบนมาตรฐาน และ Z-test ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทาง
วิชาการ ประกอบด้วย ๑) กระบวนการสร้างเครือข่ายมี ๖ ขั้นตอน คือ ๑.๑) ขึ้นตระหนักถึงความ
จำเป็นในการสร้าง เครือข่าย ๑.๒) ขึ้นประสานหน่วยงาน/ องค์กรเครือข่าย ๑.๓) ขึ้นสร้างพันธ
สัญญาร่วมกัน ๑.๔) ขึ้นบริหารจัดการเครือข่าย ๑.๕) ขึ้นพัฒนาความสัมพันธ์ ๑.๖) ขึ้นรักษา
ความสัมพันธ์ อย่างต่อเนื่อง ๒) องค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการมี ๕
องค์ประกอบ คือ ๒.๑) กิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการดำเนินงานของเครือข่าย ๒.๒)
เทคนิค วิธีการพัฒนา สมาชิกเครือข่าย ๒.๓) กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment)
๒.๔) คุณลักษณะที่ดี ของสมาชิกและผู้นำเครือข่าย ๒.๕) การปฏิบัติงานของเครือข่ายและการ
สะท้อนผล ๓) ขอบข่าย ภารกิจงานด้านวิชาการมี ๗ ภารกิจคือ ๓.๑) การพัฒนาหลักสูตร ๓.๒) การ
พัฒนากระบวนการเรียนรู้ ๓.๓) การพัฒนาการวัดและประเมินผลการศึกษา ๓.๔) การพัฒนาสื่อ
นวัตกรรมและ เทคโนโลยีทางการศึกษา ๓.๕) การพัฒนาระบบการนิเทศติดตาม ๓.๖) การพัฒนา
ระบบประกัน คุณภาพการศึกษา ๓.๗) การพัฒนาระบบบริหารจัดการศึกษา ๔) ผลการทดลองใช้
รูปแบบ การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ .๐๑

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมุ่งศึกษาการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ โดยใช้วิธีทวิภาคีวิจัย มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม, ทฤษฎีจิตสาธารณะ, สิทธิมนุษยชน, การบริหารจัดการชุมชน, ความเป็นพลเมือง, การสร้างเครือข่าย, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะและคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ เป็นต้น การวิจัยในครั้งนี้จะมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพลุฒินิยม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

๓.๖ สรุป

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ โดยใช้วิธีทวิภาคีวิจัย มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม, ทฤษฎีจิตสาธารณะ, สิทธิมนุษยชน, การบริหารจัดการชุมชน, ความเป็นพลเมือง, การสร้างเครือข่าย, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะและคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ โดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพลุฒินิยม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่าน

การศึกษาข้อมูล และแนวความคิดจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน และนักวิชาการ ที่ตอบวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีสาระโดยสรุปในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องของศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม, ทฤษฎีจิตสาธารณะ, สิทธิมนุษยชน, การบริหารจัดการชุมชน, ความเป็นพลเมือง, การสร้างเครือข่าย, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะและคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ เป็นต้น

๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพลุฒินิยม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบกระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๒. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการบริหารจัดการชุมชนบนพื้นฐานแห่ง ความเป็นพลุฒินิยม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า คือ

๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมบนพื้นฐานแห่งความเป็นพลุฒินิยมให้กับประชาชนในหมู่บ้านชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างตัวแบบหรือคู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๒) จัดอบรมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย เพื่อเป็นวิทยากรบรรยายให้กับประชาชนในสามจังหวัดชายแดน

๓) การศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพลุฒินิยม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทนประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๕-๘ รูป/คน รวม ๑๕-๒๔ รูป/คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยจัดอบรมเป็นระยะเวลา ๑๕ วันติดต่อกัน

๔) สทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อ
สรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย จำนวน ๒๐ รูป/คน

๓. จัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน และสร้างเครือข่าย ชุมชนในพื้นที่สาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้

๔. สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในเรื่องของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนั้น มุ่งเน้นการศึกษวิเคราะห์จากการเก็บ
รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การ
สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action
Research) ส่วนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็น
หลักในการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งความสัมพันธ์และสอดคล้องกับแนวทางการปลูกฝังความเป็น
พลเมืองไทย ก่อนที่เสนอเป็นองค์ความรู้ต่อสาธารณชน โดยมีการดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ
ได้แก่

๑. แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิง
ลึก (In-depth Interviews) สำหรับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับ
ท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยแบบสัมภาษณ์
ได้พัฒนาจากการวิเคราะห์เอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด หลักการ
ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์สอดคล้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๒. แบบสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตพฤติกรรมและวิถีแห่งการ
ดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี
และวัฒนธรรมอันดี รวมไปถึงการแสดงออกถึงการใช้สิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบต่อ
เสรีภาพของผู้อื่น, เคารพความแตกต่าง, เคารพหลักความเสมอภาค, เคารพกติกา, ไม่แก้ปัญห
ด้วยความรุนแรง, ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม, ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม, มีจิตสาธารณะ
และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อน
สังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ

๓. คู่มือการฝึกอบรมเพื่อการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย การมีความ
รับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพ
ของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุ
วัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็น
ส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณ
ไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

๔. แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ
ผู้เชี่ยวชาญ ที่จะมีสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๕. ชุดความรู้เรื่อง “การบริหารจัดการและโมเดลการปลูกฝังความเป็นพลเมือง
ไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” เพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมสัมมนา คืนข้อมูลสู่ชุมชน และสร้าง
เครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่
หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. การลงพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) บุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์สอดคล้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๒. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งการสังเกต พฤติกรรมการมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

๓. จัดอบรมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย เพื่อเป็นวิทยากรบรรยายให้กับประชาชนในสามจังหวัดชายแดน เพื่อเป็นวิทยากรจัดอบรมและควบคุมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการให้กับประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน ๒๐ รูป/คน

๔. ฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทยจังหวัดละ ๕-๘ รูป/คน รวม ๑๕-๒๔ รูป/คน ใช้เวลาอบรม ๑๕ วัน

๕. สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญระดับพื้นที่ ได้ร่วมกันสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๖. จัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลเรื่อง “การบริหารจัดการและโมเดลการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” และสร้างเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ได้จากการสังเกต (Observations) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของเกี่ยวกับ ความเป็นมา แนวคิด หลักการ กระบวนการ และความสัมพันธ์ในการบริหารจัดการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย ณ โรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี

- ประวัติความเป็นมาและโครงสร้างการบริหารงาน
- แนวคิด หลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย
- กระบวนการในการคัดสรรนักเรียนที่เข้ามาศึกษา
- วิธีการกำหนดเนื้อหาวิชาพร้อมไปถึงกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน

- ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษา

๒. ศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้กรอบความคิดที่นำไปสู่การสร้างกรอบคำถามเพื่อนำไปสู่การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ รูป/คน

๓. นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ พัฒนา และสร้างคู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อให้ประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดการมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

๔. วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และผลสรุปการประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะของตัวแทนผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในเชิงพื้นที่หรือหมู่บ้านชุมชนที่เป็นตัวแทนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๕. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้ทั้งจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลวิเคราะห์บริบทเชิงปัญหาและข้อเท็จจริงที่รวบรวมได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ นำเข้าสู่การประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันหาข้อสรุป

๖. นำปัญหาและข้อเสนอแนะที่ได้จากการจัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลเรื่อง “การบริหารจัดการและโมเดลการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” และสร้างเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นำไปสู่การอภิปรายผลการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และครอบคลุม

ในการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยนั้น จะเป็นการนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบฐานข้อมูล ภาพถ่ายกิจกรรม และการพรรณนาความประกอบการบรรยายข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเชิงพื้นที่ เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการที่จะส่งต่อก่อให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงคุณภาพและศักยภาพบนพื้นฐานแห่งชุมชนและสังคมที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ที่จะนำไปสู่การเชื่อมต่อการบริหารจัดการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กรที่สนใจในโอกาสต่อไป

๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในลักษณะของการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในการศึกษาเป็นเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทย ที่ประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพ บนพื้นฐานแห่งชุมชนและสังคมที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อเชื่อมต่อการบริหารจัดการและสร้างเมืองอัจฉริยะตามแนวพระพุทธศาสนา ถือเป็นชุมชนและสังคมเมืองอัจฉริยะที่มากด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา และถือเป็น สังคมแห่งความสงบสุขและสังคมแห่งความสันติสุขต้นแบบ

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ การวิจัยในครั้งนี้จะมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยมจารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

๑) ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน พัฒนา วิเคราะห์ มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม, ทฤษฎีจิตสาธารณะ, สิทธิมนุษยชน, การบริหารจัดการชุมชน, ความเป็นพลเมือง, การสร้างเครือข่าย, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะและคุณลักษณะที่เกี่ยวกับจิตสาธารณะ เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การสร้างคู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๒) จากการประชุมสัมมนาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย จำนวน ๒๐ รูป/คน และคัดเลือกตัวแทนประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๕-๘ รูป/คน รวม ๑๕-๒๔ รูป/คน เข้าร่วมอบรม ณ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย แล้วทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีการประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

ในเรื่องของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนั้น มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ส่วนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งความสัมพันธ์และสอดคล้องกับแนวทางการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย ก่อนที่เสนอเป็นองค์ความรู้ต่อสาธารณชน โดยมีการดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญได้แก่

๑. แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยแบบสัมภาษณ์ได้พัฒนาจากการวิเคราะห์เอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น ประวัติความเป็นมาและโครงสร้างการบริหารงาน แนวคิด หลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย กระบวนการในการคัดสรรนักเรียนที่เข้ามาศึกษา วิธีการกำหนดเนื้อหาวิทยาร่วมไปถึงกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษา

๒. แบบสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตพฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมี

ความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

๓. คู่มือการฝึกอบรมเพื่อการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย บนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดี สำหรับตัวแทนประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๔. แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญ ที่จะมีส่วนสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๕. ชุดความรู้เรื่อง “การบริหารจัดการและโมเดลการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” เพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมสัมมนา คั้นข้อมูลสู่ชุมชน และสร้างเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. การลงพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) บุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน เพื่อค้นหาแนวคิด ประวัติความเป็นมาและโครงสร้างการบริหารงาน หลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย กระบวนการในการคัดสรรนักเรียนที่เข้ามาศึกษา วิธีการกำหนดเนื้อหาวิชาวิจัยรวมถึงกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษา

๒. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งการสังเกตพฤติกรรม การมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

๓. จัดอบรมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย เพื่อเป็นวิทยากรบรรยายให้กับประชาชนในสามจังหวัดชายแดน เพื่อเป็นวิทยากรจัดอบรมและควบคุมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการให้กับประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน ๒๐ รูป/คน

๔. ฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทยจังหวัดละ ๕-๘ รูป/คน รวม ๑๕-๒๔ รูป/คน ใช้เวลาอบรม ๑๕ วัน

๕. สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญระดับพื้นที่ ได้ร่วมกันสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๖. จัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลเรื่อง “การบริหารจัดการและโมเดลการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” และสร้างเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ที่ได้ได้จากการสังเกต (Observations) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของเกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม, ทฤษฎีจิตสาธารณะ, สิทธิมนุษยชน, การบริหารจัดการชุมชน, ความเป็นพลเมือง, การสร้างเครือข่าย, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะและคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ เป็นต้น และ ทำการศึกษาวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๒. ศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้กรอบความคิดที่นำไปสู่การสร้างกรอบคำถามเพื่อนำไปสู่การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ รูป/คน

๓. นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ พัฒนา และสร้างคู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อให้ประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดการใช้สิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบต่อ, เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น, เคารพความแตกต่าง, เคารพหลักความเสมอภาค, เคารพกติกา, ไม่แก้ปัญหาคด้วยความรุนแรง, ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม, ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม, มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่าง ๆ

๔. วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และผลสรุปการประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะของตัวแทนผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในเชิงพื้นที่หรือหมู่บ้านชุมชนที่เป็นตัวแทนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๕. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้ทั้งจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลวิเคราะห์บริบทเชิงปัญหาและข้อเท็จจริงที่รวบรวมได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ นำเข้าสู่การประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันหาข้อสรุป

๖. นำปัญหาและข้อเสนอแนะที่ได้จากการจัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลเรื่อง “การบริหารจัดการและโมเดลการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” และสร้างเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นำไปสู่การอภิปรายผลการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และครอบคลุม

ส่วนการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย จะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์

๓.๖ สรุป

การศึกษาวิจัย “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” โดยมีเป้าหมายการวิจัย เพื่อประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพ บนพื้นฐานแห่งชุมชนและสังคมที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อเชื่อมต่อการบริหารจัดการและสร้างเมืองอัจฉริยะตามแนวพระพุทธศาสนา ถือเป็นชุมชนและสังคมเมืองอัจฉริยะที่มากด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา และถือเป็นสังคมแห่งความสงบสุขและสังคมแห่งความสันติสุขต้นแบบ ซึ่งเป็นงานวิจัยมุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม, ทฤษฎีจิตสาธารณะ, สิทธิมนุษยชน, การบริหารจัดการชุมชน, ความเป็นพลเมือง, การสร้างเครือข่าย, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะและคุณลักษณะที่เกี่ยวกับจิตสาธารณะ เป็นต้น การวิจัยในครั้งนี้จะมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน พัฒนา วิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่การสร้างคู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย จากการประชุมสัมมนาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย จำนวน ๒๐ รูป/คน และคัดเลือกตัวแทนประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๕-๘ รูป/คน รวม ๑๕-๒๔ รูป/คน เข้าร่วมอบรม ณ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย แล้วทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และมีการประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” ได้ศึกษาค้นคว้าจาก เอกสาร หนังสือ ตำราทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยคณะผู้วิจัยใช้ ๑.การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยแบบสัมภาษณ์ได้พัฒนาจากการวิเคราะห์เอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น ประวัติความเป็นมาและโครงสร้างการบริหารงาน แนวคิด หลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย กระบวนการในการคัดสรรนักเรียนที่เข้ามาศึกษา วิธีการกำหนดเนื้อหา รายวิชา รวมไปถึงกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษา ๒. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งการสังเกตพฤติกรรมการมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม ๓. จัดอบรมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย เพื่อเป็นวิทยากรบรรยายให้กับประชาชนในสามจังหวัดชายแดน เพื่อเป็นวิทยากรจัดอบรมและควบคุมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการให้กับประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน ๒๐ รูป/คน ๔. ฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทยจังหวัดละ ๕-๘ รูป/คน รวม ๑๕-๒๔ รูป/คน ใช้เวลาอบรม ๑๕ วัน ๕. สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและ ผู้เชี่ยวชาญระดับพื้นที่ ได้ร่วมกันสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย ๖. จัดประชุมสัมมนาเพื่อค้นข้อมูลเรื่อง “การบริหารจัดการและโมเดลการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” และสร้างเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๒) เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๓) เพื่อเสริม

สร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าว โดยแบ่งตามหัว ข้อดังนี้

- ๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
- ๔.๒ ปัญหา และอุปสรรค รวมทั้งข้อเสนอแนะ
- ๔.๓ องค์กรความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑.๑ เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชนชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน แบบสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) ประกอบไปด้วย ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับกระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เพื่อเป็นการวิเคราะห์ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์ ที่จะทำให้ทราบถึงกระบวนการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๕ รูป/คน เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓ ณ วัดโพธาราม หมู่ ๓ บ้านละโพะ ตำบลป่าไร่ อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี

ความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิจากการสนทนากลุ่ม(Focus Groups Discussion) คณะผู้วิจัย ได้ทำการสังเคราะห์ประมวลความรู้โดยแยกเป็นรายด้านตามประเด็นการสนทนา ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ สภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี

คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่า ชอบช่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์^๑ รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริต^๒ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแก่บุคคลทั่วไป^๓ ภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นคนไทยและดีใจที่ได้มีพระมหากษัตริย์ไทย^๔ เป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป^๕ ภูมิใจที่ได้เกิดมาบนพื้นแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข^๖

จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า ประชาชนในชุมชนภูมิใจที่ได้เกิดมาบนพื้นแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชอบช่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริตเป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยบริหารจัดการภายในชุมชน

ประเด็นที่ ๒ แนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชน

^๑ สนทนากลุ่ม นางดวงจันทร์ จุระเจริญ เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^๒ สนทนากลุ่ม นางกัญญา อ่อนยะลา เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^๓ สนทนากลุ่ม นางวิเชียร แก้วแสงสุข เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^๔ สนทนากลุ่ม นางประนอม สุขจันทร์รา เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^๕ สนทนากลุ่ม นายเอกสิทธิ์ เขียวจันทร์ เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^๖ สนทนากลุ่ม นางพิศ พรหมรักษา เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่า มาประชุมหมู่บ้าน พัฒนาหมู่บ้าน^๗ การได้ช่วยออกพัฒนาหน่วยงานในหมู่บ้าน^๘ มีเข้าร่วมการประชุมเข้าร่วมการเลือกตั้งเข้าร่วมกิจกรรม^๙ ผู้เข้าร่วมประชุม^{๑๐} เป็นจิตอาสาพัฒนาชุมชน^{๑๑}

จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า แนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชน การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อมาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้อง และผู้นำที่ดี ที่ประชาชนเขาตัดสินใจ ให้เกียรติให้มาทำหน้าที่เป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ รู้จักตน รู้จักชุมชน รู้จักเหตุและผล คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักในการบริหารจัดการทุกอย่าง โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมี ความเข้มแข็ง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุข

ประเด็นที่ ๓ กระบวนการในการคัดสรรนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพหุวัฒนธรรม จังหวัดปัตตานีเป็นอย่างไร

คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่า ประชาชนภายในชุมชนหมู่ ๓ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน และผู้ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน แต่มีความต้องการเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และมีความสมัครใจอยากเรียนรู้อีก^{๑๒} ประชาชนภายในชุมชนทั้งชายและหญิงสามารถเข้ารับการอบรมได้โดยยื่นใบสมัครต่อนายทะเบียน^{๑๓} เนื่องจากเป็นโรงเรียนพหุวัฒนธรรม เรารับนักเรียนทั้งที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นทุกคนที่อยู่ในชุมชน^{๑๔} กระบวนการไม่ยุ่งยาก ผู้ที่สนใจเข้ายื่นความจำนงต่อนายทะเบียน เขียนใบสมัคร ไม่มีค่าใช้จ่ายใดทั้งสิ้น^{๑๕}

จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า ผู้ที่สนใจเข้ายื่นความจำนงต่อนายทะเบียน เขียนใบสมัคร ไม่มีค่าใช้จ่ายใดทั้งสิ้น ประชาชนภายในชุมชนหมู่ ๓ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน และผู้ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน ทั้งชายและหญิงนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นสามารถเข้ารับการอบรมได้

ประเด็นที่ ๔ การกำหนดเนื้อหาวิทยาร่วมทั้งการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน

คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่า สิทธิหน้าที่ตามที่ประชาชนมีตามกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน การปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การปกครองตนเองโดยประชาชนโดยมีหน่วยงานของรัฐสนับสนุน^{๑๖} ในด้านกิจกรรมเสริมความรู้ เป็นไปตามบริบทของท้องถิ่นและชุมชน เช่นการทำนา การเกี่ยวข้าว การเลี้ยงปลา รวมทั้ง

^๗ สนทนากลุ่ม นางกัญญา อ่อนยะลา เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^๘ สนทนากลุ่ม นางประนอม สุขจันทร์ เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^๙ สนทนากลุ่ม นายเอกสิทธิ์ เขียวจันทร์ เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๐} สนทนากลุ่ม นางตาต้า จันทนวล เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๑} สนทนากลุ่ม นางโสภา คงแก้ว เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๒} สนทนากลุ่ม ดร.อังคาร กาญจนเพชร เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๓} สนทนากลุ่ม นางสมบุญ สุวรรณแพทย์ เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๔} สนทนากลุ่ม นายสุรินทร์ เพชรโกษี เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๕} สนทนากลุ่ม นายย่วน สุวรรณคูหา เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๖} สนทนากลุ่ม ดร.อังคาร กาญจนเพชร เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

กิจกรรมอื่นที่สนับสนุนการเรียนรู้ในรายวิชาต่างๆ^{๑๗} การเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตย การมีจิตสาธารณะ การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม เป็นหลักเนื้อหารวิชาที่โรงเรียนเน้นเป็นพิเศษ^{๑๘}

จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดี ทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อมาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้องโดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมี ความเข้มแข็งมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่า การที่จะทำให้ชุมชนของเรามีความเข้มแข็ง ทั้งประชาชน ผู้นำชุมชน องค์กรต่างๆ จะต้องมีความเสียสละร่วมมือกัน ช่วยส่งเสริมสนับสนุน การเรียนรู้ของชุมชน โดยการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ และจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญหาท้องถิ่น อันติงามของชุมชน และช่วยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน อีกทั้งร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน บนพื้นฐานของความรักความสามัคคีเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก

ประเด็นที่ ๕ ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่า การมีความรับผิดชอบต่อสังคมมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันติงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองและความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น^{๑๙} การความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตยและความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรมและศาสนา^{๒๐} การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม^{๒๑} การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมการมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาชุมชน^{๒๒} คนในชุมชนควรทำงานเป็นทีม เป็นหนึ่งเดียวสร้างเครือข่าย ในการแก้ปัญหาต่างๆของชุมชนมีการประสานความร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และประชาชน^{๒๓}

จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมหลังจากจบหลักสูตร นักเรียนมีแนวคิด หลักการการมีความรับผิดชอบต่อสังคมมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันติงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองและความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การยึดถือกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย ความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมมีจิตอาสาร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมรวมทั้งการแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๕ รูป/คน คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ได้ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ผู้นำมีลักษณะผู้นำหลายด้าน ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความรู้ ประสบการณ์ การวางแผนในการทำงาน การกำหนดเป้าหมาย มีแรงจูงใจในการเสียสละเพื่อส่วนรวม มีคุณธรรม จริยธรรม ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว

^{๑๗} สนทนากลุ่ม นางสุนัย ลังคัง เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๘} สนทนากลุ่ม นางสมบุญ สุวรรณแพทย์ เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๙} สนทนากลุ่ม ดร.อังคาร กาญจนเพชร เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๒๐} สนทนากลุ่ม นายย่วน สุวรรณคุหา เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๒๑} สนทนากลุ่ม นางสมบุญ สุวรรณแพทย์ เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๒๒} สนทนากลุ่ม นางสุนัย ลังคัง เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๒๓} สนทนากลุ่ม นายสุรินทร์ เพชรโกษี เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับกระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี ประชาชนในชุมชนภูมิใจที่ได้เกิดมาบนแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชอบช่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริตเป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยบริหารจัดการภายในชุมชน แนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชน การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิเลือกผู้นำ เพื่อมาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้อง และผู้นำที่ดี ที่ประชาชนเขาตัดสินใจ ให้เกียรติให้มาทำหน้าที่เป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ รู้จักตน รู้จักชุมชน รู้จักเหตุและผล คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักในการบริหารจัดการทุกอย่าง โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมี ความเข้มแข็ง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ผู้ที่สนใจเข้ายื่นความจำนงต่อนายทะเบียน เขียนใบสมัคร ไม่มีค่าใช้จ่ายใดทั้งสิ้น ประชาชนภายในชุมชนหมู่ ๓ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน และผู้ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน ทั้งชายและหญิงนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นสามารถเข้ารับการอบรมได้ การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิเลือกผู้นำ เพื่อมาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้อง โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมี ความเข้มแข็งมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่า การที่จะให้ชุมชนของเรามีความเข้มแข็ง ทั้งประชาชน ผู้นำชุมชน องค์กรต่างๆ จะต้องมีความเสียสละร่วมมือกัน ช่วยส่งเสริมสนับสนุน การเรียนรู้ของชุมชน โดยการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ และจัดกิจกรรมต่างๆร่วมกันที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญหาท้องถิ่น อันติงามของชุมชน และช่วยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน อีกทั้งร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน บนพื้นฐานของความรักความสามัคคีเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมหลังจากจบหลักสูตร นักเรียนมีแนวคิด หลักการการมีความรับผิดชอบต่อสังคมมี ค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันติงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองและความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การยึดถือกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย ความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมมีจิตอาสาพร้อมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมรวมทั้งการแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย ประชาชนภายในชุมชนมีความต้องการและยินดีให้มีโครงการการปลูกฝังความเป็นพลเมือง การพัฒนาผู้นำ การศึกษา การฝึกอบรม การศึกษาดูงานเพื่อให้ผู้นำ และประชาชนในชุมชนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทย นอกจากนี้ยังต้องการผู้นำที่มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความมุ่งมั่น สามารถปลูกเร้าให้สมาชิกภายในชุมชนเกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนและการสร้างเครือข่ายให้ดียิ่งขึ้น

๔.๑.๒ การปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคน

ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยโดยใช้หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี แต่ใช้งบประมาณในการดำเนินโครงการจากงบวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ใช้ระยะเวลา ๑๕ วันติดต่อกัน และติดตามผลทุกวัน

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งการสังเกตพฤติกรรมการมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

๑) แบบฟอร์มสำรวจข้อมูลประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย”

คณะผู้วิจัยได้ทำแบบฟอร์มสำรวจข้อมูลประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” คณะผู้วิจัยได้จัดทำคำถามเบื้องต้นเพื่อสำรวจข้อมูลและความคิดเห็นประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ดังนี้

๑. ท่านคิดว่าจิตสำนึกการเป็นพลเมืองไทย คืออะไร
 ๒. ท่านมีบทบาทหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชนหรือไม่อย่างไร
 ๓. ชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่มีปัญหาด้านใดบ้าง
 ๔. ท่านมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นอย่างไร
 ๕. ท่านเคย/ไม่เคย เข้าร่วมกิจกรรม/โครงการวิจัยในลักษณะคล้ายคลึงกันนี้
 ๖. หากคณะผู้วิจัยจะเชิญท่านเข้ามาเป็นนักศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีและวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพลเมืองพหุวัฒนธรรม เป็นเวลา ๑๕ วัน ติดต่อกัน ณ วัดโพธาราม บ้านละโพ๊ะ ตำบลป่าไร่ อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี ท่านยินดีเข้าร่วมหรือไม่
- ผลของแบบสำรวจข้อมูลประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ประมวลได้ข้อสรุปดังนี้
๑. ท่านคิดว่าจิตสำนึกการเป็นพลเมืองไทย คืออะไร คณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้านการสร้างพลเมืองให้เข้มแข็ง

๑.๑ โดยการแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง รวมทั้งการคัดค้าน การสนับสนุน และการเสนอแนะ รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและนักการเมืองทุกระดับ

๑.๒ การช่วยเหลือสังคม การรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชน ให้ความร่วมมือกับชุมชน และสังคม

๑.๓ รักและภูมิใจในความเป็นคนไทย รักและเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๑.๔ มีจิตสาธารณะ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม

๑.๕ การเคารพต่อกฎหมาย กฎ ระเบียบต่างๆของสังคมไทย

๒. ท่านมีบทบาทหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชนหรือไม่
อย่างไร คณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้านบทบาทหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน

๒.๑ เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ส่วนเหลือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

๒.๒ ช่วยเหลือ ให้ความแนะนำ ปรีกษาหารือในการบริหารจัดการชุมชน

๒.๓ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน เสริมสร้างทักษะเชิงสังคมผ่านกิจกรรมสาธารณะ

๒.๔ เสริมสร้างความเป็นระเบียบวินัยในด้านรักษาความสะอาด และสิ่งแวดล้อม

๒.๕ กำกับ ดูแล เยาวชนภายในชุมชน ไม่ให้กระทำผิดกฎหมาย

๓. ชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่มีปัญหาด้านใดบ้าง คณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้าน

๓.๑ ปัญหายาเสพติดภายในชุมชน

๓.๒ ปัญหาด้านโจรกรรม

๓.๓ ปัญหารายได้ลดลง

๓.๔ ปัญหาขยะ ความสะอาด

๓.๕ ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร

๓.๖ ปัญหา หมา แมว จรจัด

๓.๗ ปัญหาการศึกษา

๓.๘ ปัญหาคอร์รัปชั่น

๓.๙ ปัญหาด้านข่าวสาร

๓.๑๐ ปัญหาการใช้ยานพาหนะ

๓.๑๑ ปัญหาขาดความร่วมมือในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ

๓.๑๒ ปัญหาสิ่งแวดล้อม

๓.๑๓ ปัญหาชุมชนแออัด

๓.๑๔ ปัญหาครอบครัว

๔. ท่านมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอันอย่างไร คณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหา

๔.๑ ปัญหายาเสพติดภายในชุมชน แนวทางในการแก้ไขปัญหา รณรงค์ต่อต้านยาเสพติด บำบัดฟื้นฟูแก้ไขผู้ติดยา จัดตั้งด่านตรวจ ด่านสกัด ทำการตรวจค้นจับกุม ผู้ค้า ผู้เสพ มี

สถานที่ออกกำลังกายในหมู่บ้าน ชุมชน เพื่อให้เยาวชนห่างไกลจากยาเสพติด เชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้ ความเข้าใจ และโทษ ของยาเสพติด

๔.๒ ปัญหาด้านกิจกรรม แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ จัดตั้งด้านตรวจ ด้านสกัด

๔.๓ ปัญหารายได้ลดลง แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ การประกอบอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้

๔.๔ ปัญหาขยะ ความสะอาด แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชน หมู่บ้าน แยกประเภทขยะ รับรู้ เข้าใจ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทิ้งขยะไม่เป็นที่ โดยเฉพาะในเรื่องสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเสีย ท่อระบายน้ำอุดตัน ก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขัง และปัญหาอื่นๆตามมา เช่น สุขภาวะของคนในหมู่บ้าน ชุมชน

๔.๕ ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ควรมีหน่วยงานเข้ามาดูแลอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะสาธารณสุข อสม. หน่วยงานปกครองท้องถิ่น

๔.๖ ปัญหา หมา แมว จรจัด แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ควรมีหน่วยงานควบคุมทำการฉีดวัคซีนป้องกันโรค ทำการควบคุมโดยทำหมัน หมา แมว ป้องกันการขยายพันธุ์

๔.๗ ปัญหาการศึกษา แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มากขึ้น

๔.๘ ปัญหาคอร์ปชั่น แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ให้ความรู้ ความเข้าใจ และผลที่เกิดขึ้นกับประชาชน

๔.๙ ปัญหาด้านข่าวสาร แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ รมณรงค์ ประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารให้ทั่วถึง และต่อเนื่อง

๔.๑๐ ปัญหาการใช้ยานพาหนะ แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ จัดการจราจรภายในหมู่บ้าน ให้ความรู้ความเข้าใจในการใช้ยานพาหนะภายในชุมชน การจำกัดความเร็ว

๔.๑๑ ปัญหาขาดความร่วมมือในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ทำการประชาสัมพันธ์ ในทุกรูปแบบ

๔.๑๒ ปัญหาสิ่งแวดล้อม แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ให้คนในชุมชนตระหนักรู้ถึงสิ่งแวดล้อม รมณรงค์เพื่อลดปัญหาในด้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างการอนุรักษ์ธรรมชาติ

๔.๑๓ ปัญหาชุมชนแออัด แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการสร้างบ้านเรือน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคนในหมู่บ้าน ชุมชนในด้านสุขภาวะ

๔.๑๔ ปัญหาครอบครัว แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ เรียนรู้ เข้าใจ ใช้เวลาอยู่ร่วมกันให้มากขึ้น

๕.ท่านเคย/ไม่เคย เข้าร่วมกิจกรรม/โครงการวิจัยในลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ คณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นไม่เคย เข้าร่วมกิจกรรม/โครงการวิจัยในลักษณะคล้ายคลึงกันนี้

๖.หากคณะผู้วิจัยจะเชิญท่านเข้ามาเป็นนักศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีและวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม เป็นเวลา ๑๕ วัน ติดต่อกัน

ณ วัดโพธาราม บ้านละโพ๊ะ ตำบลป่าไร่ อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี ท่านยินดีเข้าร่วมหรือไม่ คณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นยินดีที่จะเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการวิจัยในครั้งนี้

๒) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งการสังเกตพฤติกรรมการมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

ในการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความเป็นพหุวัฒนธรรม ความเป็นพหุวัฒนธรรม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยโดยใช้หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี แต่ใช้งบประมาณในการดำเนินโครงการจากงบวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ใช้ระยะเวลา ๑๕ วันติดต่อกัน และติดตามผลทุกวัน

คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีและวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ของงานวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย เป็นการสังเกตพฤติกรรม รวมไปถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรมของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยใช้เวลาสังเกตพฤติกรรมรวมตลอดระยะเวลาอบรม ๑๕ วัน และติดตามผลทุกวัน โดยมีหัวข้อในสังเกตพฤติกรรม จำนวน ๑๐ ข้อ ดังนี้

๑. การมีความรับผิดชอบต่อสังคม
๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม
๓. การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง
๔. การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น
๕. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม
๖. การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย
๗. การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม
๘. การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม
๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา
๑๐. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

คณะผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรม รวมไปถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรมของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยใช้เวลาสังเกตพฤติกรรมรวมตลอดระยะเวลาอบรม ๑๕ วัน โดยมีรายละเอียดในการสังเกตพฤติกรรม จำนวน ๑๐ ข้อ พบว่า

วันที่ ๑. การฝึกอบรมในเรื่องของ “โลกของเราและการเมืองการปกครองไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) การเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทยและระบอบการปกครองประเภทต่าง ๆ ๒) สถานการณ์การเมืองไทยและการเมืองวิถีสากลและโลก ๓). เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียการปกครองประเภทต่าง ๆ ๔) การเมืองการปกครองที่มีผลต่อชีวิต สังคมประจำวัน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้แสดงออกถึงความภูมิใจในชาติ และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่มีการแสดงออกในลักษณะการดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือไม่กระทำการอันเป็นการทำลายความมั่นคงของชาติ รวมทั้งไม่กระทำการอันเป็นการให้ร้ายหรือก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่อภาพลักษณ์ของประเทศ

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ และเคารพในความแตกต่างของการนับถือศาสนา

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้แสดงออกถึงความเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

๕) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย

๖) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่มีการกระทำการอันเป็นการต่อต้านการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๗) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเป็นกลางทางการเมือง และไม่ใช้อำนาจหน้าที่เอื้อประโยชน์ต่อพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งเป็นการเฉพาะ

วันที่ ๒. การฝึกอบรมในเรื่องของ “รัฐธรรมนูญใกล้ตัว” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) หลักการ เจตนารมณ์แก่นแท้รัฐธรรมนูญที่ใกล้ตัว ๒) พัฒนาการของรัฐธรรมนูญในสังคมไทย เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับรู้ถึงบทบัญญัติที่เป็นบททั่วไป รูปแบบและการปกครองของประเทศ อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับรู้ถึงรูปแบบการแบ่งแยกอำนาจและการใช้อำนาจนั้น การบริหารราชการส่วนกลาง การบริหารราชการส่วนภูมิภาค และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับรู้ถึงการยอมรับถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของสมาชิกย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวไทยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเสียภาษีให้รัฐเพื่อนำเงินมาพัฒนาประเทศ เป็นต้น

วันที่ ๓. การฝึกอบรมในเรื่องของ “กฎหมายใกล้ตัวพลเมือง” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) สิทธิ หน้าที่ กฎหมายใกล้ตัวพลเมือง ๒) การเลือกใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาชุมชน ๓) ตระหนักรู้และการใช้สิทธิตัวเองในชุมชนได้เหมาะสม ๔) กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการแสดงความคิดเห็น การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้จักใช้สิทธิของตนเองและแนะนำให้ผู้อื่นรู้จักใช้สิทธิของตนเอง

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพในเคหสถาน

วันที่ ๔. การฝึกอบรมในเรื่องของ “สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) แนวคิด ปรัชญาของสิทธิชุมชน ๒) สิทธิชุมชนและการสร้างฉันทามติ ได้อย่างถูกต้อง เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เคารพสิทธิของกันและกัน โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงออกได้หลายประการ เช่น การแสดงความคิดเห็น การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้จักใช้สิทธิของตนเองและแนะนำให้ผู้อื่นรู้จักใช้สิทธิของตนเอง

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพในเคหสถาน เป็นต้น

วันที่ ๕. การฝึกอบรมในเรื่องของ “เครื่องมือและทักษะที่จำเป็นของพลเมือง” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) เครื่องมือและทักษะต่าง ๆ ทักษะการสื่อสาร การตัดสินใจ การเจรจา ไกล่เกลี่ย การคิดเชิงระบบ การจัดทำฐานข้อมูล การประชุม ฯลฯ เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้จักปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทักษะการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสร้างความมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อสังคม

วันที่ ๖. การฝึกอบรมในเรื่องของ “ชุมชนศึกษา” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) สภาพเศรษฐกิจ สังคม วิถีวัฒนธรรม ทูทางสังคม ๒) ปัญหาและความต้องการของชุมชน ๓) แนวทางการพัฒนาชุมชน/แผนชุมชน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ฝ่าพหุกิจกรรมทางสังคมภายในชุมชนมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ หรือพิธีกรรมต่างๆ ในด้านที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีบทบาทในลักษณะมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนตามธรรมชาติ มีส่วนร่วมในการทำงาน มีทัศนคติร่วมกัน และมีความคุ้นเคยกับชีวิตคนในชุมชนนั้น

วันที่ ๗. การฝึกอบรมในเรื่องของ “การเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิต/เศรษฐกิจพอเพียง” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบของความมั่นคง ๒) หลักการสร้าง ความมั่นคงในชีวิต/เศรษฐกิจยุคทุนนิยมยุคโลกาภิวัตน์ ๓) วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง/บัญชีรับจ่ายภาคครัวเรือน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถทำบัญชีเพื่อควบคุมรายรับ-รายจ่ายของ ตนเอง

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถใช้จ่ายเงินตามความจำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ใช่จ่ายเงินเกินรายรับ รู้จักประหยัด และ อดออม

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถปรับลดรายจ่ายเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น พิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างมีเหตุผลก่อนการตัดสินใจทุกครั้ง

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถปฏิบัติในการบริโภคทุกด้านให้ เป็นไปอย่างพอเพียง โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ให้ตนเอง โดยอาศัยความรู้ และคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับในการปฏิบัติทุกขั้นตอน

๕) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถตรวจสอบและควบคุมพฤติกรรมการบริโภคของตนเองทุกด้านอยู่เสมอ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข พฤติกรรมที่ยังบกพร่องให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

วันที่ ๘. การฝึกอบรมในเรื่องของ “สังคมพหุวัฒนธรรม” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) ความเป็นมา นิยาม และความหมาย สังคมพหุวัฒนธรรม ๒) แนวโน้มทิศทางและการปรับตัว ๓) ผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสังคมไทย/ ๔) วัฒนธรรมอาเซียน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการอบรมได้ตระหนักถึงความรู้ทางวัฒนธรรมที่เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างจากเขา

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ปรับเปลี่ยนความรู้ทางวัฒนธรรมของเขา เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนจากวัฒนธรรมที่เขาไม่คุ้นเคย

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพอใจและมั่นใจว่าการมีปฏิสัมพันธ์และสามารถทำงานกับผู้คนในวัฒนธรรมที่แตกต่างได้

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมพอใจกับการใช้ชีวิตในสังคมสามจังหวัดชายแดนใต้ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

วันที่ ๙. การฝึกอบรมในเรื่องของ “การบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) การอนุรักษ์ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ๒) การจัดการทรัพยากรน้ำ ป่า ที่ดิน ทำกิน ๓) การจัดการขยะ เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้เข้าใจ ความหมายและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการรณรงค์ สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักรักษาหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการร่วมมือกัน ระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการจัดตั้งกลุ่ม ชุมชน ชมรม สมาคม เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตลอดจนการให้ความร่วมมือทั้งทางด้านพลัง ภาย พลังใจ พลังความคิด ด้วยจิตสำนึกในควมมีคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

๕) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ประชาสัมพันธ์ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้ คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน

๖) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและ เกิดประโยชน์สูงสุด

วันที่ ๑๐. การฝึกอบรมในเรื่องของ “ประชาธิปไตยชุมชน” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) การเมืองภาคพลเมือง/องค์กรภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง/สภาองค์กรชุมชน ๒) ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประชาธิปไตยชุมชนยั่งยืน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคม โดยเฉพาะผู้นำและประชาชนภายในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันหาแนวทางแก้ไข

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงความเป็นพลเมืองที่มองเห็น ปัญหาาร่วมกัน และมีสำนึกที่จะแสดงความคิดเห็น หาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมถึงมีสำนึก ที่จะรับผิดชอบต่อนาคตของชุมชนท้องถิ่น ว่าควร จะพัฒนาไปทิศทางใด

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงการเสริมพลังอำนาจของประชาชนให้เข้มแข็งขึ้น โดยการยกระดับ สร้างกลไกภาคประชาสังคมเพื่อขับเคลื่อนไปสู่การ บริหารจัดการตนเองของท้องถิ่น อย่างเต็มรูปแบบ

วันที่ ๑๑. การจัด “กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของดีในชุมชน” ในเรื่องของ “เด็กตานี รัชชวัฒนธรรมโนราห์” จากการสังเกตผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีบทบาทการ แสดงออกของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมกิจกรรมด้านการเผยแพร่วัฒนธรรม

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ เผยแพร่ไปสู่ หน่วยงาน องค์กร และประชาชน

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมไทยระดับท้องถิ่น เก็บรักษารวบรวม และศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมสาขาต่างๆ

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมไทยโดยจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรมไทยการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยรวมทุกด้าน

วันที่ ๑๒. การจัด “กิจกรรมธรรมาภิบาลสังคมพหุวัฒนธรรมท้องถิ่นสร้างสรรค์” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ในความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการสังเกตผู้เข้ารับการ ฝึกอบรมมีบทบาทการ แสดงออกของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงการปฏิบัติตนเองต่อประชาชนด้วยความเที่ยงธรรม

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงการปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติ ไม่นำ ความรู้สึกส่วนตัว ได้แก่ ความรัก ความโกรธ ความกลัว ความหลง มาใช้ในการตัดสินใจปฏิบัติหน้าที่ ในเรื่องต่าง ๆ

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงการปฏิบัติด้วยเหตุผลของความแตกต่างในเรื่อง เชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ สภาพร่างกาย หรือสถานะทางเศรษฐกิจสังคม และความเชื่อทางการเมือง

วันที่ ๑๓. การจัด “กิจกรรมปลูกป่า ปลูกจิตสำนึกรักษ์ธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์” เพื่อส่งเสริม การอนุรักษ์และรักษาธรรมชาติปลูกจิตสำนึกรักษ์ธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์ จากการสังเกตผู้เข้ารับการ ฝึกอบรมมีบทบาทการ แสดงออกของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถแยกเรื่องส่วนตัวออกจากหน้าที่การงาน ไม่แสวงหา ประโยชน์โดยมิชอบ

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีจิตสำนึกในการใช้ทรัพย์สิน บุคลากร และเวลาของหน่วยงาน

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่แสดงพฤติกรรมอันเป็นการเอื้อประโยชน์โดยมิชอบต่อตนเอง หรือพวกพ้อง

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่ประกอบกิจการหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในการ ปฏิบัติหน้าที่ของตน

๕) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีจิตบริการที่จะปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึงความผาสุกและ ประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน และชุมชนเป็นหลัก

๖) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ร่วมกัน

วันที่ ๑๔. การจัด “กิจกรรมเสริมอาชีพชุมชนเข้มแข็ง” เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านอาชีพของพลเมืองในชุมชนพหุวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดปัตตานี จากการสังเกตผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีบทบาทการแสดงออกของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถเข้าใจถึงวิถีเกษตร ได้แก่

- ปลูกพืช เช่น ทำนา ทำสวนผัก สวนผลไม้ เพาะต้นอ่อน เพาะเห็ด ทำไร่
- ปลูกสัตว์ เช่น เลี้ยงไก่ เป็ด หมู แพะ จิ้งหรีด ผึ้ง
- ประมง/เลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น เลี้ยงกบ ปลา
- อื่น ๆ เช่น ทำปุ๋ย ทำน้ำหมักชีวภาพ

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร ได้แก่

- อาหาร เช่น ขนมหวาน พริกแกง กลัวยาบ ปลาต้ม น้ำพริก ข้าวเกรียบ ขนมจีน
- เครื่องดื่ม เช่น น้ำสมุนไพร น้ำเห็ด
- ผ้าและเครื่องแต่งกาย เช่น ทอผ้า ทำผ้านวม เย็บเสื้อผ้า ปักผ้า ทำกระเป๋า
- ของใช้/ของตกแต่ง/ของที่ระลึก เช่น จักสานตะกร้า ไม้กวาด ประติษฐานดอกไม้
- สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร เช่น สมุนไพร น้ำยาอเนกประสงค์สมุนไพร ยาดมสมุนไพร ลูกประคบสมุนไพร

สมุนไพร ลูกประคบสมุนไพร

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น ท่องเที่ยวเชิงเกษตร โฮมสเตย์ เป็นต้น

วันที่ ๑๕. การสรุปเนื้อหาหลังจากการฝึกอบรมทั้ง ๑๔ วัน จากการสังเกตผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีพฤติกรรมแสดงออกดังต่อไปนี้

ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีพฤติกรรมแสดงออกถึงความภูมิใจในชาติ และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ แสดงออกถึงความเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวไทยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มีความเป็นระเบียบ มีวินัยปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมและเคารพกฎหมาย มีทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อสังคมและมีทักษะการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม มีบทบาทในลักษณะมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนตามธรรมชาติ มีส่วนร่วมในการทำงาน มีทัศนคติร่วมกัน และมีความคุ้นเคยกับชีวิตคนในชุมชน ในด้านการเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตมีการปฏิบัติในการบริโภคทุกด้านให้ เป็นไปอย่างพอเพียง โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้ตนเอง โดยอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับในการปฏิบัติทุกชั้นตอนมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไปมีการจัดตั้งกลุ่ม ชุมชน ชมรม สมาคม เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจนการให้ความร่วมมือทั้งทางด้านพลังกาย พลังใจ พลังความคิด ด้วยจิตสำนึกในความมีคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคม โดยเฉพาะผู้นำและ ประชาชนภายในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันหาแนวทางแก้ไขรวมถึงมีสำนึก ที่จะรับผิดชอบต่ออนาคตของชุมชนท้องถิ่น ว่าควรจะพัฒนาไปทิศทางใดโดยการเสริมพลังอำนาจของประชาชนให้เข้มแข็งขึ้นโดยการยกระดับ สร้างกลไกภาคประชาสังคมเพื่อขับเคลื่อนไปสู่ การ บริหารจัดการตนเองของท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ มีส่วนร่วมกิจกรรมด้านการเผยแพร่วัฒนธรรมระดับท้องถิ่น โดยจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เกี่ยวกับ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรมไทยการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยรวมทุกด้านโดยใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ เผยแพร่ไปสู่ หน่วยงาน องค์กร และประชาชน ส่วนในด้านธรรมาภิบาลมีการปฏิบัติด้วย

เหตุผลของความแตกต่างในเรื่อง เชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ สภาพร่างกาย หรือสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อทางการเมืองด้วยความเที่ยงธรรม ในส่วนกิจกรรมเสริมอาชีพชุมชนเข้มแข็งด้าน เกษตร ได้แก่ ได้แก่ ปุ๋ยพืช ปศุสัตว์ ประมง/เลี้ยงสัตว์น้ำ อื่น ๆ เช่น ทำปุ๋ย ทำน้ำหมักชีวภาพ ด้านแปรรูป ได้แก่ อาหาร เครื่องดื่ม ผ้าและเครื่องแต่งกาย ของใช้/ของตกแต่ง/ของที่ระลึก สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร ด้านท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น ท่องเที่ยวเชิงเกษตร โฮมสเตย์ เป็นต้น

สรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดน ภาคใต้ พบว่า พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างที่คณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกต ได้แก่ พฤติกรรมการมีความ รับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพ ของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุ วัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็น ส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณ ไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยพฤติกรรมเหล่านี้ เป็นพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ภายใต้กติกาการอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ได้ชื่อว่า “พหุ วัฒนธรรม” ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นที่ทำการศึกษามีความหลากหลายทาง วัฒนธรรมซึ่งมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้นในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดมีขึ้นแก่ชาวชุมชน ทั้งนี้เพื่อ การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการ ปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองของชาวชุมชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ คณะผู้วิจัยได้ ดำเนินการภายใต้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีจิตสาธารณะ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม สิทธิมนุษยชน ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ ความเป็นพลเมือง แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมเป็น ต้นโดยเริ่มต้นวิธีการคือการสำรวจความคิดเห็นพื้นที่เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ พร้อมการแสดงผลการ สืบสวนจากกลุ่มประชากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยโดยพบประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เช่น ประเด็น จิตสำนึกการเป็นพลเมืองไทยโดยคณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้านการสร้างพลเมืองให้เข้มแข็ง เช่น การแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง รวมทั้งการ คัดค้าน การสนับสนุน และการเสนอแนะ รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและ นักการเมืองทุกระดับ การช่วยเหลือสังคม การรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมการเข้าร่วม กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ให้ความร่วมมือกับชุมชน และสังคม การรักและภูมิใจในความเป็นคนไทย รักและเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์การมีจิตสาธารณะ คุณธรรม จริยธรรม และ วัฒนธรรมที่ดีงามการเคารพต่อกฎหมาย กฎ ระเบียบต่าง ๆ ของสังคมไทย ส่วนด้านการแสดง บทบาทที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชนคณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่ เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้านบทบาทหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการ บริหารจัดการชุมชนการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่ เกิดขึ้นภายในชุมชนการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ปกป้องหรือในการบริหารจัดการชุมชน การมีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนอันเป็นการเสริมสร้างทักษะเชิงสังคมผ่านกิจกรรมสาธารณะ การเสริมสร้างความเป็นระเบียบวินัยในด้านรักษาความสะอาด และสิ่งแวดล้อมการกำกับ ดูแล เยาวชน ภายในชุมชน ไม่ให้กระทำความผิดกฎหมาย เป็นต้น โดยพฤติกรรมเหล่านี้ ถือเป็นการแสดงออกที่ชาว ชุมชนได้ปฏิบัติเป็นนิตยอยู่แล้ว

๔.๑.๓ เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๑) รูปแบบการสร้างเครือข่าย

จากการศึกษาข้อมูลรูปแบบเครือข่าย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน ๑๕ รูป/คน รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีดังนี้ คือเครือข่ายระดับชุมชน หรือ เครือข่ายเชิงพื้นที่ คือเป็นการรวมกลุ่มกันของสมาชิกเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันเพื่อทำกิจกรรมการเผยแพร่ร่วมกัน โดยสมาชิกแต่ละคนมีความเต็มใจที่จะมาร่วมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมโดยไม่มีการบังคับมาด้วยความสมัครใจ แต่อาจจะได้รับการเชิญชวนจากเพื่อนบ้านหรือสมาชิกด้วยกันเอง มาร่วมกันทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ให้การช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันก่อให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน มีเป้าหมายในการดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์และพื้นที่ของสังคมหรือชุมชน มีแนวทางในการเผยแพร่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะ โดยอาศัยพื้นที่เป็นหลักคือพื้นที่ที่เครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสถานที่ในการทำงานผ่านกิจกรรมโครงการต่างๆเช่นโครงการชุมชนสัมพันธ์ เป็นโครงการที่เสริมสร้างความเข้มแข็งด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เกิดความรักความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อาศัยหลัก บวร คือ บ้าน วัด โรงเรียน โดยมีวัดเป็นแกนกลางในการดำเนินการเชื่อมโยงบุคคล กลุ่มบุคคลเข้าหากัน ผ่านกิจกรรมการทำนา กิจกรรมปลูกต้นไม้ ที่มีพระสงฆ์ สามเณร เป็นแกนหลัก และโครงการอื่นๆมากมายที่มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นทั้งที่เป็นบุคคลและองค์กร เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมให้มีความสงบสุขบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชน โดยสอดคล้องหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการจัดการบนพื้นฐานของความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น หากพิจารณาในแง่ ระดับบุคคล พบว่าเป็นการรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเครือญาติกัน เพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกันดีทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน หรือห่างไกลออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการเชื่อมโยงทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน หรือในเชิงพื้นที่

๒) ขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นเครือข่ายการเมืองภาคประชาชน หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย คือการทำให้ประชาชนเป็นพลเมือง หรือปลูกจิตสำนึกพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในสังคมของประเทศ โดยเฉพาะเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง อำนาจอธิปไตย โครงสร้างอำนาจ บทบาทหน้าที่ทั้งของรัฐและของตนเองที่มีต่อรัฐ การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง คุณธรรมจริยธรรม ระบบภายในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ เป็นต้น และที่สำคัญคือ ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือทำ” อย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่อง การมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย การลงมือทำอย่างมีทักษะและประสิทธิภาพ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็น

ปัจจัยสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น จากการที่สัมภาษณ์ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน และประชาชนของคณะผู้วิจัย พบว่า กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในความคิดเห็นของข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน และประชาชน นั้นควรเริ่มด้วยการมาพูดคุย ประชุม เพื่ออธิบาย ให้สมาชิกเข้าใจว่าการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ทำแล้วสมาชิกจะได้ผลประโยชน์อย่างไร บอกถึงข้อดี ข้อเสียในการเสริมสร้างเครือข่าย หลังจากนั้นต้องวางแผนระบบการทำงานอย่างชัดเจน กำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน แบ่งหน้าที่งาน กระจายอำนาจแก่สมาชิก

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คณะผู้วิจัย พบว่า ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย สร้างความไว้วางใจ มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย และการแสวงหาแกนนำที่ดี

จากข้อมูลข้างต้นคณะผู้วิจัยพบว่า ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การตระหนักถึงปัญหาร่วมกันจากการที่เห็นบทบาทของหน่วยงานของรัฐในแต่ละมีรูปแบบการทำงานแบบเดิมซ้ำๆ นี้จะเน้นหนักในเรื่องของฝึกรวม สัมมนา มากกว่าการที่จะทำงานเพื่อพัฒนาสติปัญญาของคนในสังคม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านความสัมพันธ์ให้กับชุมชนและสังคม ให้อยู่กันอย่างสงบสุข จึงเกิดการรวมตัวกันโดยยึดวัดหรือโรงเรียน หรือศูนย์ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยอาศัยความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันในเชิงเครือญาติ ร่วมกันพัฒนาสถานที่ให้มีมาตรฐานเหมาะสมแก่ทำกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ทำงานด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ พุ่มเท เสียสละ โปร่งใส ตรวจสอบได้ ทำให้เกิดความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย ด้วยการประชาสัมพันธ์ ชักชวน เชิญชวน เข้าร่วมโครงการกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นที่รู้จัก เริ่มแรกใหม่ๆ เราออกโฆษณา ติดป้ายประชาสัมพันธ์บ้าง บอกผ่านหอกระจายข่าวบ้าง วิทยุชุมชนบ้าง ซึ่งในการจัดตั้งกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น เป็นการจัดตั้งเครือข่ายที่จำแนกโดยเงื่อนไขของการเกิดกลุ่ม สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้ ๑. กลุ่มที่เกิดขึ้นมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายร่วมกัน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันค่อนข้างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ๒. กลุ่มเชิงวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวเนื่องจากมีปัญหาหรือได้รับ ผลกระทบคล้ายคลึงกัน

คณะผู้วิจัย พบว่า ในกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้นต้องมีการติดต่อสื่อสาร พูดคุย จัดการประชุมระหว่างกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้นเป็นการรวมตัวกันเพื่อให้ได้รับสิทธิตามกฎหมาย และในการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้น สร้างด้วยการแบ่งแยกตามอาชีพ ตามพื้นที่ และเมื่อมีการสร้างเครือข่ายที่ชัดเจนแล้ว ทางภาคการเมืองอาจมีส่วนร่วมในการประสานงาน ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และแรงงานนอกระบบให้มาร่วมกันแก้ปัญหาและขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมไปด้วยกัน ดึงองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ ดังนี้ ๑. ทุนมนุษย์ ที่มีคุณภาพ ความรู้ สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

รวมกลุ่ม และสร้างเครือข่าย เพื่อสร้างประโยชน์ให้ส่วนรวม ๒. ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ เป็นต้น ๓. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึก วัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น โดยทุนทั้ง ๓ ประการ เป็นทุนทางสังคมได้ก็ต่อเมื่อมีกระบวนการบนพื้นฐานของความสัมพันธ์กันอย่างไว้วางใจ มีบรรทัดฐาน และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย จึงจะเป็นทุนทางสังคมที่เป็นพลวัตขับเคลื่อนการพัฒนา และเสริมสร้างอย่างต่อเนื่อง

๓) แนวทางการจัดการเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คณะผู้วิจัยพบว่า การกำหนดโครงสร้างการทำงาน นั้นไม่มีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน การจัดบทบาทหน้าที่ในการทำงานคือ แบ่งงานกันทำตามความถนัด ไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารงาน เป็นเพียงแต่สัญญาทางใจที่รับรู้ร่วมกัน การสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน คือ สำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือข่ายเดียวกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คือ ประชุมปรึกษาหารือก่อนการทำงานทุกครั้ง และเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน จัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสาร กระจายผ่าน ๔ สื่อช่องทางเท่า ๆ กัน คือ กระจายข่าวผ่านแกนนำชุมชน สื่อสารผ่านหอกระจายข่าวหมู่บ้าน การกระจายข่าวระหว่างสมาชิกด้วยกัน (ปากต่อปาก) สื่อสารผ่านโทรศัพท์ และสื่อสารผ่านวิทยุชุมชน มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกปีตามแต่ช่วงระยะเวลาของโครงการ โดยโครงการทุกโครงการชาวบ้านหรือคนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกโครงการ การสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม คือ มีอำนาจในการตัดสินใจเหมือนเป็นพี่เป็นน้องและมีสิทธิเท่าเทียมในการเสนอความคิดเห็น การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน คือ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิก คือ ชาวบ้านช่วยเหลือเวลาที่วัดมีกิจกรรมวัดช่วยเหลือชาวบ้านเวลาว่าง การช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกด้วยกัน

คณะผู้วิจัย พบว่า ในกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการกำหนดโครงสร้างการทำงาน การจัดบทบาทหน้าที่ในการทำงานคือ แบ่งงานกันทำตามความถนัด การสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน คือ สำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือข่ายเดียวกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คือ ประชุมปรึกษาหารือก่อนการทำงานทุกครั้ง และเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน จัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสาร การสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม คือ มีอำนาจในการตัดสินใจเหมือนเป็นพี่เป็นน้องและมีสิทธิเท่าเทียมในการเสนอความคิดเห็น การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน คือ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิก ดังองค์ประกอบของเครือข่ายสังคม ๗ ประการ ดังนี้

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามา อยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหาที่มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือ ในลักษณะที่

คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนิน กิจกรรม บางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมาย ในอนาคต ร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมาย ที่จะดำเนินไป ด้วยกัน จะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วย บรรเทาความ ขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างกันไป

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefit) หมายถึง การที่ สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์ และความ ต้องการดังกล่าวไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้นจึงมีการรวมตัวกัน บน ฐานของผลประโยชน์ร่วมกันที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมกันเป็นเครือข่าย

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholder Participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เนื่องจาก กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรับรู้ ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือ กระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่า เทียมกัน และในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) หมายถึง การที่ สมาชิกในเครือข่ายต่างต้องการเสริมสร้างกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ผู้จุดแข็ง ของฝ่าย หนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การ เสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่าย ซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่รวมเป็น เครือข่าย

๖. การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) เป็นการเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละ ฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างมีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) เป็นการที่สมาชิกในเครือข่าย การทำ กิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิง แลกเปลี่ยนระหว่าง กันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

บทสรุป

รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเครือข่ายระดับ ชุมชน หรือ เครือข่ายเชิงพื้นที่ คือเป็นการรวมกลุ่มกันของสมาชิกเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวก เดียวกันเพื่อทำกิจกรรมการเผยแพร่ร่วมกัน โดยสมาชิกแต่ละคนมีความเต็มใจที่จะมารวมกลุ่ม และมี ส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมโดยไม่มีการบังคับมาด้วยความสมัครใจ ให้การช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน มี เป้าหมายในการดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะและการพัฒนาที่สอดคล้องกับ สถานการณ์และพื้นที่ของสังคมหรือชุมชน มีแนวทางในการเผยแพร่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิต สาธารณะ โดยอาศัยพื้นที่เป็นหลักคือพื้นที่เครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็น สถานที่ในการทำงานผ่านกิจกรรมโครงการต่างๆ อาศัยหลัก บวร คือ บ้าน วัด โรงเรียน ในการดำเนิน

กิจกรรมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการจัดการบนพื้นฐานของความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น การรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นครือญาติกัน เพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกันดีทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน หรือห่างไกลออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการเชื่อมโยงทั้งในระดับบุคคล และระดับชุมชน หรือในเชิงพื้นที่

กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นเครือข่ายการเมืองภาคประชาชน หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย คือการทำให้ประชาชนเป็นพลเมือง หรือปลูกจิตสำนึกพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในสังคมของประเทศ โดยเฉพาะเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง อำนาจรัฐ โครงสร้างอำนาจ บทบาทหน้าที่ทั้งของรัฐและของตนเองที่มีต่อรัฐ การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมื่องค์ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง คุณธรรมจริยธรรม ระบบภายในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ สำคัญคือ ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือทำ” อย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่อง การมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย การลงมือทำอย่างมีทักษะและประสิทธิภาพ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย สร้างความไว้วางใจ มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย และการแสวงหาแกนนำที่ดี เป็นการจัดตั้งเครือข่ายที่จำแนกโดยเงื่อนไขของการเกิดกลุ่ม สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้ ๑. กลุ่มที่เกิดขึ้นมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายร่วมกัน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันค่อนข้างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ๒. กลุ่มเชิงวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวเนื่องจากมีปัญหหรือได้รับ ผลกระทบคล้ายคลึงกัน และมีองค์ประกอบของทุนทางสังคม ๑. ทุนมนุษย์ ที่มีคุณภาพ ความรู้ สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบต่อ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่าย เพื่อสร้างประโยชน์ให้ส่วนรวม ๒. ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ เป็นต้น ๓. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึก วัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น โดยทุนทั้ง ๓ ประการ เป็นทุนทางสังคมได้ก็ต่อเมื่อมีกระบวนการบนพื้นฐานของความสัมพันธ์กันอย่างไร้เนื้อเชื่อใจ มีบรรทัดฐาน และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย จึงจะเป็นทุนทางสังคมที่เป็นพลวัตขับเคลื่อนการพัฒนา และเสริมสร้างอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการจัดการเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการกำหนดโครงสร้างการทำงาน การจัดบทบาทหน้าที่ในการทำงานคือ แบ่งงานกันทำตามความถนัด การสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน คือ สำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือญาติเดียวกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสาร การสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน การให้ความช่วยเหลือกันระหว่าง

เพื่อนสมาชิก ตามองค์ประกอบของเครือข่ายสังคม ๗ ประการ ๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) ๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) ๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefit) ๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholder Participation) ๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) ๖. การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) ๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction)

๔.๒ ปัญหา และอุปสรรค รวมทั้งข้อเสนอแนะ

การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย คณะผู้วิจัยพบว่า การส่งเสริมให้เกิดความเป็นพลเมืองในบริบทของการบริหารจัดการตนเองของชุมชนมีปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ คือ

๑. สังคมไทยยังขาดแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาองค์ความรู้ และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารสังคมที่มีภาคพลเมืองเป็นผู้ปฏิบัติการหลัก เช่น แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาทางเลือก ประชาสังคม ทูตทางสังคม คุณธรรมความเป็นพลเมือง การจัดการตนเอง ฯลฯ แม้ว่านวัตกรรมเหล่านี้จะปรากฏในหลักสูตรการศึกษา ตลอดจนมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้เป็นจำนวนมาก แต่ยังคงขาดการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงรูปธรรม ส่งผลให้คนส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญและไม่ต้องการมีส่วนร่วมในการร่วมตัวหรือการเคลื่อนไหวของภาคพลเมือง

๒. ประเด็นเกี่ยวกับทิศทางและแนวโน้มการพัฒนาตามแนวทางกระบวนการทัศน์ การพัฒนาทางเลือก พบว่า แม้ว่าประเทศไทยจะหันมาให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง และการพัฒนาแบบบูรณาการที่เน้นความสมดุลในทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ แต่ในทางปฏิบัติพบว่า การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวเป็นเรื่องยาก เนื่องจากประเทศไทยไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบที่เกิดจากทุนนิยมเสรีภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เมื่อเกิดปัญหาในภาคเศรษฐกิจรัฐจะให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาในภาคเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้เกิดปรากฏการณ์การพัฒนาที่เน้นภาคเศรษฐกิจเป็นหลักอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประกอบกับการที่สังคมไทยขาดความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเอง ทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นจากกรอบของการพัฒนากระแสหลักได้

๓. ค่านิยมประการที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย ยังคงเป็นอุปสรรคในการพัฒนาความเป็นพลเมืองและการบริหารจัดการตนเองของชุมชนไทย เช่น ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในสังคมไทย ระบบอุปถัมภ์ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าก่อให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาสังคมไทย

๔. ภาคราชการมีความอ่อนแอ การนำยุทธศาสตร์และนโยบายเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งไปปฏิบัติโดยภาครัฐยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร แม้ว่าจะมีนโยบายที่ดี แต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการที่รัฐให้ความสำคัญกับการสนับสนุนด้านงบประมาณ โดยไม่ได้คำนึงถึงศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อประโยชน์ของชุมชน ผลที่เกิดจากการพัฒนา คือ ชุมชนจำนวนมากไม่สามารถนำงบประมาณหรือได้รับงบประมาณน้อยมาก ที่ได้รับการจัดสรรไปใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจุบันหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวกับการ

พัฒนาชุมชนมีหลายหน่วยงาน การดำเนินงานมีความซ้ำซ้อน ขาดการบูรณาการเพื่อการทำงานร่วมกัน

๕. ในบริบทของชุมชน พบปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมให้เกิดความเป็นพลเมือง ได้แก่ ชุมชนชนบทมีปัญหาที่สำคัญ เช่น คนหนุ่มสาวละทิ้งอาชีพทางการเกษตรเข้ามาแสวงหารายได้ในกรุงเทพและเมืองใหญ่ด้วยการเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ การขาดพลังในการรวมตัวเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองเนื่องจากต้องพึ่งพิงภาครัฐ หนี้สินภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น เพราะส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือการปลูกพืชชนิดเดียวในพื้นที่ทางการเกษตร รวมทั้งราคาพืชผลไม่แน่นอน และการถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง

- ชุมชนเมืองมีปัญหาที่สำคัญ เช่น ขาดการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนของตนเอง คนในเมืองมีวิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ คนในชุมชนแออัดขาดโอกาสในการพัฒนาอย่างเท่าเทียม ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหามลพิษ รายได้ไม่แน่นอน

- ปัจจัยสำคัญในการจัดการเครือข่ายของชุมชนสู่ความเข้มแข็ง คือ ความคิดริเริ่มและการมีส่วนร่วมของชุมชน หากชุมชนยังไม่มีกรริเริ่มในการแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง ชุมชนจะไม่สามารถพัฒนาเครือข่ายการจัดการของชุมชนสู่ความเข้มแข็งได้

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

๑.๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ภาครัฐต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง การเมืองภาคพลเมือง ตลอดจนการบริหารสังคมที่มีภาคพลเมืองเป็นผู้ขับเคลื่อนการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย เริ่มต้นจากการลดขนาดและลดบทบาทของตนเองลง รัฐต้องเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากผู้ปกครองมาเป็น “ผู้ประสานทางสังคม” โดยเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสังคมมากขึ้น รัฐอาจทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายภาคพลเมืองที่เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้

- รัฐต้องเน้นนโยบายการบริหารจัดการเชิงสร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาาร่วมกัน

- รัฐบาลต้องให้ความสำคัญในปรับปรุงและบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคนและชุมชน ไม่ให้การดำเนินงานมีความซ้ำซ้อน แต่ต้องทำให้หน่วยงานเหล่านี้มีการประสานการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในมิติขององค์ความรู้ บุคลากร และงบประมาณ โดยต้องสนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมและมี

คุณภาพ ระหว่างหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ชุมชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป เพื่อให้การทำงานด้านการพัฒนาชุมชนสามารถเข้าถึงชุมชนและประชาชนได้อย่างแท้จริง

- รัฐต้องปรับปรุงและพัฒนาระบบการศึกษาให้สามารถสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อสังคมส่วนรวมเป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาควรเป็นหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่น สามารถเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่แตกต่างกัน โดยเป็นหลักสูตรที่มีความสมดุลทั้งในมิติของการพัฒนาด้านวิชาการ การพัฒนาทักษะอาชีพ และด้านชุมชนศึกษา และการเรียนรู้ควรมีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตร่วมกันของคนในชุมชนหรือสังคม

- พิจารณาปรับปรุงและพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยต้องเป็นกฎหมายที่มีความทันสมัยและครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ เช่น การพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิในการบริหารจัดการตนเองของชุมชน การปรับปรุงระเบียบการเบิกจ่ายงบประมาณให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน เป็นต้น

๑.๒. ภาคพลเมือง ชุมชน และภาคประชาสังคม ควรมีบทบาทในการพัฒนาความเป็นพลเมือง ดังนี้

- ภาคพลเมือง ชุมชน และภาคประชาสังคม ต้องแสดงจุดยืนอย่างชัดเจน ถึงความต้องการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและดูแลชุมชน และสังคม เริ่มต้นจากการเปิดพื้นที่สาธารณะในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนับสนุนให้เกิดกระบวนการสร้างเครือข่ายและพัฒนาความเข้มแข็งของพลเมือง ชุมชน และภาคประชาสังคม ให้มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และสังคม สามารถพัฒนาชุมชนและสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ได้นำองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

- ภาคพลเมือง ชุมชน และภาคประชาสังคมต้องเชื่อมั่นในอุดมการณ์เกี่ยวกับจิตสำนึกในการสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยให้ความสำคัญกับหลักปฏิบัติ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) การเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อมุ่งให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์สังคม ด้วยพลังของคนในชุมชนเอง ๒) ให้ความสำคัญกับพลังความคิด พลังปัญญา และมนธรรมสำนึกเรื่องการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ในการกระทำเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ๓) การใส่ใจและตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน และ ๔) เป้าหมายสูงสุดในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติของภาคพลเมือง ชุมชนและภาคประชาสังคม คือ การร่วมกันเปลี่ยนแปลงสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม

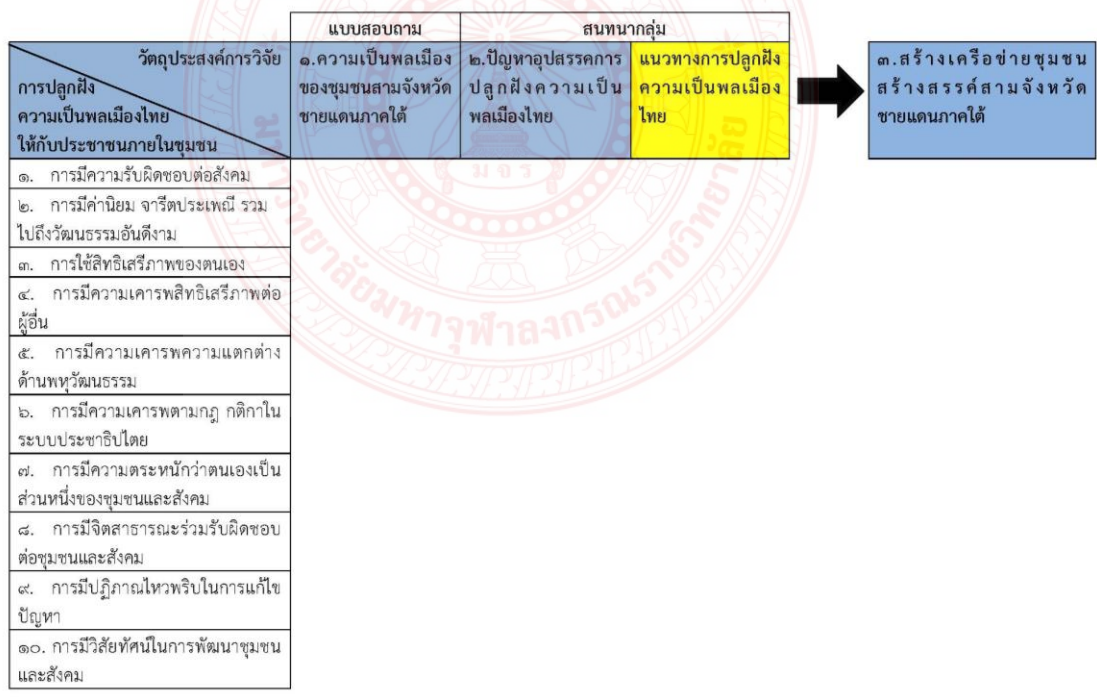
- ภาคพลเมือง ชุมชน และภาคประชาสังคม ต้องมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้เกิดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education) ที่มีประสิทธิภาพในสังคมไทย การศึกษาจะต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยสนับสนุนให้เกิดวัฒนธรรมของการแสดงความคิดเห็นและการวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ การยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย และความต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและบริหารจัดการสังคม

๓. สนับสนุนให้เกิดการปลูกฝังการมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองของคนในชุมชน รวมทั้งจิตสำนึกของความรักและภาคภูมิใจในชุมชนของตน ภูมิใจในวัฒนธรรม องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างค่านิยมของการมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน การเชื่อมั่นในเรื่องของความซื่อสัตย์ ความขยัน ความอดทน การยอมรับในความแตกต่างของผู้อื่น และการมีความสุขแบบพอมีพอกิน

๔. ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยสนับสนุนให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน นำไปสู่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันของหน่วยต่าง ๆ ในชุมชน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

๕. สนับสนุนให้มีการพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน เช่น ข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลการรวมกลุ่มและการจัดกิจกรรมของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลชุมชนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

แผนภาพที่ ๓ แสดงกรอบองค์ความรู้จากการวิจัย

แนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชน จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า แนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชน การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกหวังใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อมา

บริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้อง และผู้นำที่ดี ที่ประชาชนเขาตัดสินใจ ให้เกียรติให้มาทำหน้าที่เป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ รู้จักตน รู้จักชุมชน รู้จักเหตุและผล คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักในการบริหารจัดการทุกอย่าง โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมีคามเข้มแข็ง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมหลังจากจบหลักสูตร นักเรียนมีแนวคิด หลักการการมีความรับผิดชอบต่อสังคมมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองและความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การยึดถือกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย ความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน และสังคมมีจิตอาสาช่วยรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมรวมทั้งการแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม

กระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี ประชาชนในชุมชนภูมิใจที่ได้เกิดมาบนพื้นแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ขอบช่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริตเป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยบริหารจัดการภายในชุมชน แนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชน การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อมาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้อง และผู้นำที่ดี ที่ประชาชนเขาตัดสินใจ ให้เกียรติให้มาทำหน้าที่เป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ รู้จักตน รู้จักชุมชน รู้จักเหตุและผล คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักในการบริหารจัดการทุกอย่าง โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมีคามเข้มแข็ง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ผู้ที่สนใจเข้ายื่นความจำนงต่อนายทะเบียน เขียนใบสมัคร ไม่มีค่าใช้จ่ายใดทั้งสิ้น ประชาชนภายในชุมชนหมู่ ๓ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน และผู้ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน ทั้งชายและหญิงนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นสามารถเข้ารับการอบรมได้ การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อมาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้องโดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมีคามเข้มแข็งมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่า การที่จะทำให้ชุมชนของเรามีคามเข้มแข็ง ทั้งประชาชน ผู้นำชุมชน องค์กรต่างๆ จะต้องมีความเสียสละร่วมมือกัน ช่วยส่งเสริมสนับสนุน การเรียนรู้ของชุมชน โดยการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ และจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญหาท้องถิ่น อันติงามของชุมชน และช่วยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน อีกทั้งร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน บนพื้นฐานของความรักความ

สามัคคีเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมือง พหุวัฒนธรรมหลังจากจบหลักสูตร นักเรียนมีแนวคิด หลักการการมีความรับผิดชอบต่อสังคมมี ค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองและความเคารพ สิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การยึดถือกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย ความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม มี วิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมมีจิตอาสาพร้อมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมรวมทั้งการแก้ไข ปัญหาของชุมชนและสังคม ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย ประชาชนภายในชุมชนมีความต้องการและยินดีให้มีโครงการการปลูกฝังความเป็นพลเมือง การ พัฒนาผู้นำ การศึกษา การฝึกอบรม การศึกษาดูงานเพื่อให้ผู้นำ และประชาชนในชุมชนมีคุณลักษณะ ของความเป็นพลเมืองไทย นอกจากนี้ยังต้องการผู้นำที่มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความมุ่งมั่น สามารถปลุกเร้าให้สมาชิกภายในชุมชนเกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนและการสร้างเครือข่ายให้ ดียิ่งขึ้น

คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุ วัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีและวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพลเมือง วัฒนธรรม ของ งานวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ใน สังคมไทย เป็นการสังเกตพฤติกรรม รวมไปถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพล วัฒนธรรมของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยใช้เวลา สังเกตพฤติกรรมรวมตลอดระยะเวลาอบรม ๑๕ วัน และติดตามผลทุกวัน โดยมีหัวข้อในสังเกต พฤติกรรม จำนวน ๑๐ ข้อ ดังนี้ ๑.การมีความรับผิดชอบต่อสังคม ๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม ๓. การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง ๔. การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อ ผู้อื่น ๕. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม ๖. การมีความเคารพตามกฎ กติกาใน ระบบประชาธิปไตย ๗. การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม ๘. การมีจิต สาธารณะพร้อมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม ๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา ๑๐. การมี วิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม คณะผู้วิจัยพบว่า

๑. การมีความรับผิดชอบต่อสังคม นักเรียนรู้จักรับผิดชอบต่อการทำกิจกรรมต่างๆที่ส่งผล กระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมและที่มาของการให้ความหมายมาจาก ผลประโยชน์ ที่เกิดขึ้นต่อสังคมเป็นผลประโยชน์ส่วนรวมถ้าช่วยกันดูแลรักษาก็ส่งผลให้สังคมมีความ น่าอยู่และรู้สึกถึงความปลอดภัยในความเป็นอยู่มากขึ้น

๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม การเป็นพลเมืองดีมีค่านิยมที่ดี งาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ... มีการเรียนรู้ความรับผิดชอบต่อ ร่วมกัน การมีวินัยในการทำงาน และการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบต่อ ... ควรอนุรักษ์สืบสานเผยแพร่ เพื่อให้คนรุ่นหลัง รับรู้และสืบทอดต่อไป การอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้

๓. การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง ความหมายของสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ... ก่อให้เกิด สิทธิเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตน ... และสิทธิเสรีภาพตาม รัฐธรรมนูญเป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้ความเคารพ ...

๔. การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทกำหนดกรอบให้ทุกภาคส่วนของสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน โดยกรอบที่สำคัญในการดำรงตนอย่างเหมาะสมของประชาชน คือการยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด หากประชาชนทุกคนรู้ถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ และต่างปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ประชาชนในชาติย่อมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และชาติบ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว สิทธิของตนเองและผู้อื่นตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย การปฏิบัติตนตามสิทธิของตนเองภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญ โดยไม่กระทบสิทธิบุคคลอื่น ย่อมได้ชื่อว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีส่วนนำพาบ้านเมืองให้พัฒนา การปฏิบัติตนในการรักษาและเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและ ผู้อื่น ต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยการเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่นที่มีต่อชุมชนและสังคมสมาชิกทุกคนในสังคมมีสิทธิเท่าเทียมกันในการดำรงชีวิตในสังคม โดยสิทธิดังกล่าวจะต้องไม่ละเมิดสิทธิของสมาชิกคนอื่นในสังคม

๕. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม คำว่า “พหุวัฒนธรรม” หรือ “สังคมพหุวัฒนธรรม” หมายถึงสภาพสังคมวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางชาติพันธุ์และทางศาสนา แล้วนั้น ยังหมายถึงขบวนการเคลื่อนไหว ที่มีเป้าหมายเพื่อการสร้างความเท่าเทียมหรือตระหนักในความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งหมายถึง นโยบายรัฐ หรือรัฐประชาชาติ ที่ก่อตัวขึ้นมาท่ามกลางความหลากหลายของคน และพยายามหาดุลยภาพ ระหว่างการเคารพความในความแตกต่างกับสร้างวัฒนธรรมร่วมแห่งชาติขึ้นมา

๖. การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย ๑.การเคารพกฎหมายและกติกาสังคม ๒.การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและบุคคลอื่น ๓.การมีเหตุผล รับผิดชอบต่อความคิดเห็นของผู้อื่น ๔.การมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน ประเทศชาติและสังคมโลก ๕.การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง ๖.การมีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และสิ่งแวดล้อม ๗.การมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

๗. การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีนั้นจำเป็นต้องคำนึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน ประเทศชาติและสังคมโลกตามบทบาทและหน้าที่ของตนในสังคมระดับต่างๆซึ่งมีแนวทางปฏิบัติตนดังนี้ การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในครอบครัว การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น การปฏิบัติเป็นพลเมืองดีในโรงเรียน การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของประเทศ

๘. การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม จิตสาธารณะ (Public mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกรู้ถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแลและบำรุงรักษาส่วนรวม เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้ง ขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นของส่วนรวม โดยให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าตลอดจนช่วยดูแลรักษา

ให้ความช่วยเหลือผู้ทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกระทำ เพื่อให้เกิดปัญหาหรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนร่วม

๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา โดยนำเอาความคิดสร้างสรรค์(Creative Thinking) เป็นที่มาของวิธีการใหม่ๆ นวัตกรรมหรือสินค้าใหม่ๆ ที่ผู้อื่นหรือที่อื่นไม่มี ทำให้องค์กรนั้น ประสบความสำเร็จมากกว่า เพื่อทำให้เกิดแนวทางใหม่ๆ ในการดำรงชีวิต และหนทางใหม่ๆ ในการ แก้ปัญหาชีวิตและการทำงาน สร้างความเชื่อมั่นให้ตนเองเมื่อพัฒนาขีดความสามารถในการคิด สร้างสรรค์ จนสามารถแก้ปัญหาต่างๆได้อย่างราบรื่น ก็จะเป็นผู้นำทางด้านความคิด นักประดิษฐ์ หรือเป็น นวัตกรรม ย่อมเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง พัฒนาชีวิตให้ทันสมัยและเกิดความสุข การค้นหา วิธีการคิดและการกระทำใหม่ๆ ขึ้นมาทดแทนความคิดเก่า จะทำให้ชีวิตมีความทันสมัยและสนุกสนาน

๑๐. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม การพัฒนาสังคม คือ การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ หรือตามแผนที่วางไว้ล่วงหน้า ส่วนประกอบของ โครงสร้างที่สำคัญมีสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นองค์การสังคมและส่วนที่เป็นสถาบันสังคม ดังนั้น การ พัฒนาสังคมจึงพัฒนาทั้งองค์การและสถาบันสังคม ทำให้ทั้งคนในองค์การสังคมและกฎระเบียบหรือ วัฒนธรรมมีความเจริญก้าวหน้า การพัฒนาสังคมนับเป็นการกระบวนการทางสังคม (social process) ที่สำคัญ เพราะการมีกระบวนการนี้ทำให้สังคมไม่อยู่นิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองจาก ความไม่เจริญพัฒนา ให้เจริญก้าวหน้า ครอบคลุมมีความมั่นคง ชุมชนมีความเข้มแข็ง และประชาชนที่ ได้รับการพัฒนามีความสุข การดำเนินการพัฒนา โดยทั่วไปจะเริ่มด้วยการให้ชุมชนสร้างวิสัยทัศน์ของ ชุมชนขึ้น แล้ววางแผนการดำเนินการให้บรรลุวิสัยทัศน์ แล้วกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาโดยใช้ กระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาทั้งตัวชาวบ้าน ครอบคลุม และชุมชนที่เขาอยู่ การ ดำเนินการพัฒนาโดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมจะทำให้ชาวบ้านได้รู้และเข้าใจการทำงาน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของผลการพัฒนา แล้วเขาจะหวงแหนเพราะถือเป็นงานของเขา

คณะผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรม จังหวัดปัตตานีและวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ของงานวิจัยเรื่อง การ เสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย เป็นการ สังเกตพฤติกรรมรวมไปถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรมของนักเรียนที่ กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยใช้เวลาสังเกตพฤติกรรมรวมตลอด ระยะเวลาอบรม ๑๕ วัน และติดตามผลทุกวัน โดยมีหัวข้อในสังเกตพฤติกรรม จำนวน ๑๐ ข้อ ดังนี้ ๑.การมีความรับผิดชอบต่อสังคม ๒.การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม ๓.การ ใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง ๔.การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น ๕.การมีความเคารพความ แตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม ๖. การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย ๗.การมีความ ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม ๘.การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน และสังคม ๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา ๑๐. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและ สังคม

รูปแบบการการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชน สร้างสรรค์ในสังคมไทย คณะผู้วิจัยพบว่า ประกอบด้วย ๓ ด้านหลัก ได้แก่

๑. ด้านทักษะบุคคล มี ๔ องค์ประกอบ คือ ๑.การมีความรับผิดชอบต่อสังคม นักเรียนรู้จักรับผิดชอบต่อการทำกิจกรรมต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม และที่มาของการให้ความหมายมาจากผลประโยชน์ ที่เกิดขึ้นต่อสังคมเป็นผลประโยชน์ส่วนรวมถ้าช่วยกันดูแลรักษาก็ส่งผลให้สังคมมีความน่าอยู่และรู้สึกถึงความปลอดภัยในความเป็นอยู่มากขึ้น ๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม การเป็นพลเมืองดีมีค่านิยมที่ดีงาม และดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ... มีการเรียนรู้ความรับผิดชอบร่วมกัน การมีวินัยในการทำงาน และการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ... ควรอนุรักษ์สืบสานเผยแพร่เพื่อให้คนรุ่นหลัง รับรู้และสืบทอดต่อไป การอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้ ๓. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา โดยนำเอาความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นที่มาของวิธีการใหม่ๆ นวัตกรรมหรือสินค้าใหม่ๆ ที่ผู้อื่นหรือที่อื่นไม่มี ทำให้องค์กรนั้นประสบความสำเร็จมากกว่า เพื่อทำให้เกิดแนวทางใหม่ๆในการดำรงชีวิต และหนทางใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาชีวิตและการทำงาน สร้างความเชื่อมั่นให้ตนเองเมื่อพัฒนาขีดความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ จนสามารถแก้ปัญหาต่างๆได้อย่างราบรื่น ก็จะเป็นผู้นำทางด้านความคิด นักประดิษฐ์ หรือเป็น นวัตกรรม ย่อมเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง พัฒนาชีวิตให้ทันสมัยและเกิดความสุข การค้นหาวิธีการคิดและการกระทำใหม่ๆขึ้นมาทดแทนความคิดเก่า จะทำให้ชีวิตมีความทันสมัยและสนุกสนาน ๔. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม การพัฒนาสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ หรือตามแผนที่วางไว้ล่วงหน้า ส่วนประกอบของโครงสร้างที่สำคัญมีสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นองค์การสังคมและส่วนที่เป็นสถาบันสังคม ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงพัฒนาทั้งองค์การและสถาบันสังคม ทำให้ทั้งคนในองค์การสังคมและกฎระเบียบหรือวัฒนธรรมมีความเจริญก้าวหน้า การพัฒนาสังคมนับเป็นการกระบวนการทางสังคม (social process) ที่สำคัญ เพราะการมีกระบวนการนี้ทำให้สังคมไม่อยู่นิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองจากความไม่เจริญพัฒนา ให้เจริญก้าวหน้า ครอบครัวมีความมั่นคง ชุมชนมีความเข้มแข็ง และประชาชนที่ได้รับการพัฒนามีความสุข การดำเนินการพัฒนาโดยทั่วไปจะเริ่มด้วยการให้ชุมชนสร้างวิสัยทัศน์ของชุมชนขึ้น แล้ววางแผนการดำเนินการให้บรรลุวิสัยทัศน์ แล้วกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาโดยใช้กระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาทั้งตัวชาวบ้าน ครอบครัว และชุมชนที่เขาอยู่ การดำเนินการพัฒนาโดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมจะทำให้ชาวบ้านได้รู้และเข้าใจการทำงาน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของผลการพัฒนา แล้วเขาจะห่วงแหนเพราะถือเป็นงานของเขา

๒. ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน สังคม มี ๓ องค์ประกอบ คือ ๑. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม คำว่า “พหุวัฒนธรรม” หรือ “สังคมพหุวัฒนธรรม” หมายถึงสภาพสังคมวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางชาติพันธุ์และทางศาสนา แล้วนั้น ยังหมายถึงขบวนการเคลื่อนไหว ที่มีเป้าหมายเพื่อการสร้างความเท่าเทียมหรือตระหนักในความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งหมายถึง นโยบายรัฐ หรือรัฐประชาชาติ ที่ก่อตัวขึ้นมาท่ามกลางความหลากหลายของคน และพยายามหาดุลยภาพ ระหว่างการเคารพความในความแตกต่างกับสร้างวัฒนธรรมร่วมแห่งชาติขึ้นมา ๒. การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีนั้นจำเป็นต้องคำนึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน

ประเทศชาติและสังคมโลกตามบทบาทและหน้าที่ของตนในสังคมระดับต่างๆซึ่งมีแนวทางปฏิบัติตน ดังนี้ การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในครอบครัว การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในโรงเรียน การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของประเทศ ๓. การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบ ต่อชุมชนและสังคม จิตสาธารณะ (Public mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแลและบำรุงรักษาาร่วมกัน เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้ง ขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่นโทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นของส่วนรวม โดยให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าตลอดจนช่วยดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกระทำเพื่อให้เกิดปัญหาหรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม

๓. ด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย มี ๓ องค์ประกอบ คือ ๑.การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเอง และผู้อื่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทกำหนดกรอบให้ทุกภาคส่วนของสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน โดยกรอบที่สำคัญในการดำรงตนอย่างเหมาะสมของประชาชน คือการยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด หากประชาชนทุกคนรู้ถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ และต่างปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ประชาชนในชาติย่อมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และชาติบ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว สิทธิของตนเองและผู้อื่นตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒. การปฏิบัติตนตามสิทธิของตนเองภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญ โดยไม่กระทบสิทธิบุคคลอื่น ย่อมได้ชื่อว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีส่วนนำพาบ้านเมืองให้พัฒนา การปฏิบัติตนในการรักษาและเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและ ผู้อื่นต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยการเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่นที่มีต่อชุมชนและสังคมสมาชิกทุกคนในสังคมมีสิทธิเท่าเทียมกันในการดำรงชีวิตในสังคม โดยสิทธิดังกล่าวจะต้องไม่ละเมิดสิทธิของสมาชิกคนอื่นในสังคม ๓. การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย ๑. การเคารพกฎหมายและกติกาสังคม ๒. การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและบุคคลอื่น ๓. การมีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ๔. การมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน ประเทศชาติและสังคมโลก ๕. การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง ๖. การมีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และสิ่งแวดล้อม ๗. การมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง ความหมายของสิทธิ เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ...ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตน ... และสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้ความเคารพ ...

จากการศึกษารูปแบบการการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย คณะผู้วิจัย พบว่า รูปแบบแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมี ๒ รูปแบบหลักๆ ได้แก่ เครือข่ายระดับชุมชนหรือเชิง

พื้นที่ และเครือข่ายระดับบุคคล นั้น เครือข่ายที่เด่นชัดที่สุดของรูปแบบแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ เครือข่ายระดับชุมชน หรือเครือข่ายเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียงกัน เพื่อมาทำกิจกรรมร่วมกันโดยสมาชิกแต่ละคนมาด้วยความเต็มใจและสมัครใจ แต่อาจจะได้รับการเชิญชวนจากเพื่อนสมาชิกด้วยกันเองมาร่วมทำกิจกรรมด้านต่างๆ โดยยึดพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมเป็นหลัก ในการทำกิจกรรมร่วมกันพัฒนาสถานที่ให้เป็นสถานที่ที่มีมาตรฐาน มีความน่าเชื่อถือ ทำให้เกิดความวางใจ ดึงดูดบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานต่างๆ เข้ามาร่วมทำกิจกรรม และเข้ามาใช้บริการพื้นที่ในการพัฒนาบุคลากรด้าน ศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม การรวมตัวของกลุ่มเครือข่ายระดับชุมชนต่างๆ ที่สมาชิกประกอบด้วยชุมชนขนาดต่างๆ เช่น ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเมืองกับเมือง ระดับประเทศ เป็นต้น อาศัยพื้นที่รูปธรรม หรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายหลักในการทำงานร่วมกัน และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันทุกฝ่าย และรูปแบบที่ ๒ คือ เครือข่ายระดับบุคคล ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆ ที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งที่เป็นเครือญาติกัน เพื่อนบ้านทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียง หรือห่างไกลออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่นับถือศาสนาต่างกันก็ตาม

ในส่วนของขั้นตอนในการสร้างรูปแบบแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีอยู่ ๔ ขั้นตอน คือ เริ่มจากการตระหนักถึงปัญหาของรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในเรื่องของการพัฒนาเรื่องทักษะชีวิต และเพิ่มพูนสติปัญญาให้กับคนในชุมชนและสังคม และไม่มีสร้างปฏิสัมพันธ์ในเชิงระหว่างวัดกับบ้าน คือ ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ จึงเกิดการรวมตัวกันโดยใช้วัดหรือศูนย์กลางชุมชนในหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางในการรวมตัวกันทำกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ความเป็นคนพื้นที่เดียวกัน เป็นเครือญาติกัน มาร่วมกันกิจกรรมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ และคนชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ร่วมกันสร้าง ร่วมกันพัฒนาสถานที่ที่เป็นสถานที่ที่มีมาตรฐาน เหมาะแก่การทำกิจกรรมในด้านการพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างการพัฒนาทางด้านสังคม เป็นทุนทำให้คนทั่วไป หรือหน่วยงานต่างๆ เกิดความไว้วางใจอยากเข้ามาร่วมทำกิจกรรม โดยมีผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการเชื่อมโยงวัดกับบ้าน เชื่อมโยงชาวบ้านกับชาวบ้านเข้าหากันคล้ายคลึงกับขั้นตอนการก่อรูปเครือข่าย (Network Forming) คือ (๑) ตระหนักถึงปัญหา และสำนึกในการรวมตัว (๒) การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ (๓) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย และ (๔) การสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่าย

สำหรับการจัดการเครือข่าย เป็นเครือข่ายที่ไม่มีโครงสร้างการทำงานอย่างชัดเจน เป็นแต่เพียงการมาตัวกันเป็นกลุ่มทำงาน แบ่งงานกันทำตามความถนัดใครช่วยในส่วนไหนได้ก็ช่วยกันไปไม่มีจัดตั้งเป็นคณะกรรมการบริหารงานเป็นเพียงสัญญาทางใจที่รับรู้ในการทำงานร่วมกัน มีสำนึกในความเป็นพวกพ้อง เป็นคนในชุมชนเดียวกัน เป็นเครือญาติกัน เป็นแรงจูงใจในการทำงานร่วมกัน ระหว่างการทำงานก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน ก่อนทำงานหรือทำกิจกรรมร่วมกันต้อง

ประชุมปรึกษาหารือก่อนทุกครั้งเพื่อวางแผนการทำงานร่วมกัน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเริ่มจากการประชุมผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน แล้วกระจายข่าวสารผ่าน ๕ สื่อช่องทาง คือ กระจายข่าวผ่านแกนนำชุมชนบอกต่อยังไปชาวบ้าน สื่อสารผ่านหอกระจายข่าวหมู่บ้าน การกระจายข่าวระหว่างสมาชิกด้วยกัน (ปากต่อปาก) สื่อสารผ่านโทรศัพท์ และสื่อสารผ่านวิทยุชุมชนเวลาที่โครงการหรือกิจกรรมใหญ่ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เพื่อให้สมาชิกหรือชาวบ้านรับรู้รับทราบถึงกิจกรรมงานโครงการต่างๆที่จะจัดขึ้น ซึ่งการดำเนินกิจกรรมนั้นมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องทุกปี ตามแต่ช่วงระยะเวลาของโครงการนั้นๆ และหลังจากมีการประชุมระดับผู้นำ ก็จะมีการประชุมชาวบ้านหรือสมาชิกอีกครั้ง เพื่อกำหนดแผนการทำงานร่วมกัน ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการออกความคิดเห็นต่างๆ มีความเป็นกันเองสูงอยู่กันแบบพี่น้อง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน โดยการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และมีการให้ความช่วยเหลือระหว่างเพื่อนสมาชิกเวลาที่เพื่อนสมาชิกเกิดปัญหา ทั้งการให้คำปรึกษา หรือแม้แต่กำลังแรงงานและส่วนอื่นที่พอจะช่วยเหลือได้ตามแนวทางการจัดการเครือข่าย คือ ขั้นที่ ๑) ขั้นการสร้างความเป็นองค์การเครือข่ายและการทำให้มั่นคง ประกอบด้วย (๑) การกำหนดโครงสร้างการทำงานร่วมกัน (๒) การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (๓) การจัดการบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (๔) สร้างความรู้สึกร่วมกันกับกระบวนการทำงานเครือข่าย (๕) การพัฒนาระบบความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้ (๖) การจัดระบบข้อมูลสารสนเทศในการติดต่อข่าวสาร และขั้นที่ ๒) การรักษาความต่อเนื่องของการเป็นองค์การเครือข่าย ประกอบด้วย (๑) การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (๒) การแสวงหาทรัพยากรสนับสนุน (๓) รักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิก (๔) การให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาภายในเครือข่าย (๕) การสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม

ส่วนปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ ขาดแคลนบุคลากรในการทำงาน (วิทยากรที่ทำหน้าที่ในการฝึกอบรม) วิทยากรที่ใช้ในการอบรม คุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรมไม่เพียงพอ ตลอดจนวิทยากรที่มีไม่มั่นคงไม่ได้อยู่ประจำต้องรับงานจากหน่วยงานภายนอกที่เชิญหรือนิมนต์ งบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ในดำเนินกิจกรรมโครงการหลายโครงการ ต้องอาศัยจากงบประมาณศรัทธาจากประชาชนทั่วไป ซึ่งไม่มีความแน่นอน เกิดปัญหาการไม่โปร่งใสไม่มีความจริงใจในการทำงานร่วมกัน ของหน่วยงานภาครัฐ แต่เข้ามาเพื่อต้องการแสวงหาผลประโยชน์บางอย่าง และสุดท้ายสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ

สำหรับผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายของชุมชนนั้น มี ๒ ประเด็นหลัก คือ ๑) ผลที่เกิดต่อประชาชน เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน หรือสังคม ทำให้คนในชุมชนหรือสังคมมองเห็นคุณค่า เปลี่ยนทัศนคติในด้านลบที่มีต่อการพัฒนาชุมชน หรือสังคม เป็นสิ่งไม่มีคุณค่าไม่มีประโยชน์ ไม่มีความหมายอะไร อีกทั้งยังส่งผลให้ชุมชนหรือสังคม เป็นสิ่งสำคัญเป็นสิ่งที่จำเป็นในด้านการพัฒนาจิตใจ หรือสถานที่ยึดเหนี่ยวใจ เป็นแหล่งเรียนรู้ให้คนชุมชนหรือสังคมได้เข้ามาศึกษาพัฒนาความรู้ด้านต่างๆ ที่มีค่าจำเป็นต่อการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม ๒) ผลต่อสังคมและชุมชน เป็นศูนย์รวมหรือแหล่งรวมตัวในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน อันก่อให้เกิดความรักความสามัคคีภายในชุมชน สร้างจิตที่เป็นสาธารณะ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นส่วนช่วยลดปัญหาอาชญากรรมต่างๆ เช่น ทะเลาะ

บทที่ ๕

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

บทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งจะกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย สมมติฐานของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป รายละเอียดได้กล่าวเป็นลำดับดังต่อไปนี้

๕.๑. สรุปผลการศึกษา

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์การศึกษาคือ เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจากผลการศึกษาสามารถสรุปผลได้ตามวัตถุประสงค์การศึกษาดังนี้

๕.๑.๑ การศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คนแบบสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) ประกอบไปด้วย ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับกระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เพื่อเป็นการวิเคราะห์ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์ ที่จะทำให้ทราบถึงกระบวนการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๕ รูป/คน เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓ ณ วัดโพธาราม หมู่ ๓ บ้านละโพ๊ะ ตำบลป่าไร่ อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานีซึ่งจากการศึกษาในประเด็นนี้คณะผู้วิจัยได้สรุปความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิจากการสนทนากลุ่ม(Focus Groups Discussion)โดยแยกเป็นรายด้านตามประเด็นการสนทนา คือ

๑) ประเด็นสภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างชอบช่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริตการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแก่บุคคลทั่วไป ภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นคนไทยและดีใจที่ได้มีพระมหากษัตริย์ไทยเป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป ภูมิใจที่ได้เกิดมาบนพื้นแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขซึ่งจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า ประชาชนในชุมชนภูมิใจที่ได้เกิดมาบนพื้นแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขช่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริตเป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป จากสภาพการณดังกล่าวจึงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยบริหารจัดการภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาสุทิตย์ อาภากร^๑ ที่ได้ให้นิยามของเครือข่ายทางสังคมว่าหมายถึงความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่ายโดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสารความร่วมมือการพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย และเสรี พงศ์พิศ^๒ ได้กล่าวว่า เครือข่าย คือ กระบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกเครือข่ายยังคงความเป็นเอกภาพ ไม่ขึ้นต่อกัน

๒) ประเด็นแนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชนโดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้มาประชุมหมู่บ้าน พัฒนาหมู่บ้าน การได้ช่วยออกพัฒนาช่วยงานในหมู่บ้านมีเข้าร่วมการประชุมเข้าร่วมการเลือกตั้งเข้าร่วมกิจกรรมผู้เข้าร่วมประชุมเป็นจิตอาสาพัฒนาชุมชน ซึ่งจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่าแนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชนการที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อมาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้อง และผู้นำที่ดี ที่ประชาชนเขาตัดสินใจ ให้เกียรติให้มาทำหน้าที่เป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ รู้จักตน รู้จักชุมชน รู้จักเหตุและผล คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักในการบริหารจัดการทุกอย่าง โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมี ความเข้มแข็ง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับวนิดา ก่องคำ^๓ กล่าวว่า การสร้างเครือข่าย หมายถึง กิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่ม ทั้งนี้ เพื่อวัตถุประสงค์ใน

^๑ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และปาริชาติ วัลย์เสถียร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. ๒๕๔๗. หน้า ๖

^๒ เสรี พงศ์พิศ. เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาชนเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ:สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. ๒๕๔๘. หน้า ๘.

^๓ วนิดา ก่องคำ. “การสร้างเครือข่ายทางสังคมคนพิการของเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว”.วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔. หน้า ๗

การแลกเปลี่ยน การจัด กิจกรรม หรือการผลิตระหว่างองค์กร สมาชิก การจะสร้างให้เกิดเครือข่ายนั้น จำเป็นต้องอาศัย การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย การสร้างเครือข่าย อาจปรากฏในรูปของการจัดตั้งเป็นเครือข่ายใหม่ เช่น การจัดตั้งเวทีสิทธิเด็ก หรือการขยายเครือข่าย ที่มีอยู่แต่เดิม เป็นต้น และยิ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระดาวเหนือ บุตรสีทา^๔ ได้ศึกษาการสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพชรธรรม นำสุข อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษารูปแบบเครือข่ายทางสังคมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของชุมชนบ้านพชรธรรมนำสุข ๒) ศึกษาขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของชุมชนบ้านพชรธรรมนำสุข ๓) ศึกษาการจัดการเครือข่ายทางสังคมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพชรธรรมนำสุข ๔) ศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการจัดการเครือข่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของชุมชนบ้านพชรธรรมนำสุข เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ๑๕ ราย ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบเครือข่ายของชุมชนบ้านพชรธรรมนำสุข มี ๒ รูปแบบ คือ ๑) เครือข่ายระดับชุมชน/เครือข่ายเชิงพื้นที่ และเครือข่ายระดับบุคคล โดยมีการรวมกลุ่มกัน ของบุคคล กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจมาทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมายเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกัน และเสริมสร้างความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนสำหรับขั้นตอนการสร้าง/ก่อรูปเครือข่ายนั้น ๕ ขั้นตอน ดังนี้ ๑) ตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย ๒) มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน ๓) สร้างความไว้วางใจ ๔) การแสวงหาแกนนำที่ดี ๕) การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่ายแนวทางการจัดการเครือข่ายมีการจัดการใน ๒ ขั้นตอน คือ ขั้น ๑) การสร้างความเป็นองค์กรเครือข่ายและการทำให้เกิดความมั่นคงประกอบด้วย (๑) จัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (๒) สร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน (๓) จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (๔) จัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อข่าวสารและ ขั้นที่ ๒) การรักษาความต่อเนื่องของการเป็นองค์กรเครือข่าย ประกอบด้วย (๑) มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (๒) สร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม (๓) รักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน (๔) การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิก

๓) ประเด็นกระบวนการในการคัดสรรนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี โดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่าประชาชนภายในชุมชน หมู่ ๓ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน และผู้ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน แต่มีความต้องการเข้ารับการศึกษาอบรม และมีความสมัครใจอยากเรียนรู้ ประชาชนภายในชุมชนทั้งชายและหญิงสามารถเข้ารับการศึกษาอบรมได้โดยยื่นใบสมัครต่อนายทะเบียน เนื่องจากเป็นโรงเรียนพหุวัฒนธรรมเรารับนักเรียนทั้งที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นทุกคนที่อยู่ในชุมชนกระบวนการไม่ยุ่งยาก ผู้ที่สนใจเข้ายื่นความจำนงต่อนายทะเบียน ยื่นใบสมัคร ไม่มีค่าใช้จ่ายใดทั้งสิ้น ซึ่งจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่าผู้ที่สนใจเข้ายื่นความจำนงต่อนายทะเบียน ยื่นใบสมัคร ไม่มีค่าใช้จ่ายใด

^๔ พระดาวเหนือ บุตรสีทา. ๒๕๕๗. การสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพชรธรรมนำสุข อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์.

ทั้งสิ้นประชาชนภายในชุมชนหมู่ ๓ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน และผู้ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน ทั้งชายและหญิงนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นสามารถเข้ารับการอบรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนลินี เรื่องฤทธิศักดิ์^๕ ได้ศึกษา รูปแบบและแนวทางการสร้างเครือข่ายและการเป็นหุ้นส่วนทางสังคม ระหว่างประเทศขององค์การคนพิการ: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและประมวลความรู้เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างประเทศขององค์การคนพิการ และรูปแบบการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างประเทศของศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก โดยใช้การวิจัยเอกสาร มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ๑๐๓ แหล่ง จัดลำดับข้อมูลโดยแยกประเภทตามเนื้อหาและวิเคราะห์สังเคราะห์ภาพรวม ร่วมกับการสัมภาษณ์ ผลการศึกษามีดังนี้ องค์การคนพิการแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ ๑) องค์การของคนพิการ เป็นองค์การที่คนพิการจัดตั้งขึ้นและเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการ และ ๒) องค์การเพื่อคนพิการเป็นองค์การที่จัดตั้งและบริหารงานโดยคนไม่พิการ องค์การของ/ เพื่อคนพิการมีบทบาทด้านฟื้นฟูสมรรถภาพการพิทักษ์สิทธิและการให้โอกาส การสนับสนุนทางสังคม การประสานงาน การสร้างเครือข่ายและการสร้างการตระหนักรู้ของสังคม โดยรูปแบบการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมขององค์การและเพื่อคนพิการ อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนทรัพยากร การสนับสนุนองค์การ การสร้างพันธมิตร และการสร้างความร่วมมือโดยมีคนพิการเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา จากกรณีศึกษาศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก เป็นองค์การเพื่อคนพิการที่ดำเนินการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ผ่านการดำเนินงาน ๓ กิจกรรมหลักคือ การประสานเครือข่ายและพัฒนาร่วมมือ การสนับสนุนข้อมูล และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามรูปแบบความร่วมมือระหว่างประเทศกำลังพัฒนา (South-to South Cooperation) เพื่อสร้างเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสริมสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมขององค์การเครือข่ายและผู้มีส่วนเสียทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้ แนวทางการสร้างเครือข่ายและหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างประเทศของศูนย์ฯ คือ ๑) การพัฒนาด้านข้อมูลข่าวสาร ๒) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์การสมาชิก และ ๓) การพัฒนาความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้เสียต่างๆ

๔) ประเด็นการกำหนดเนื้อหาวิทยาร่วมทั้งการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่าสิทธิหน้าที่ตามที่ประชาชนมีตามกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน การปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การปกครองตนเองโดยประชาชนโดยมีหน่วยงานของรัฐสนับสนุน ในด้านกิจกรรมเสริมความรู้ เป็นไปตามบริบทของท้องถิ่นและชุมชน เช่นการทำนา การเกี่ยวข้าว การเลี้ยงปลา รวมทั้งกิจกรรมอื่นที่สนับสนุนการเรียนรู้ในรายวิชาต่างๆ การเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตย การมีจิตสาธารณะ การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม เป็นหลักเนื้อหาวิชาที่โรงเรียนเน้นเป็นพิเศษ^๖ ซึ่งจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่าการที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกหวังใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อ

^๕ นลินี เรื่องฤทธิศักดิ์. ๒๕๕๓. รูปแบบและแนวทางการสร้างเครือข่ายและการเป็นหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างประเทศขององค์กรคนพิการ: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาและฝึกอบรมคนพิการแห่งเอเชียและแปซิฟิก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

^๖ สนทนากลุ่ม นางสมบุรณ์ สุวรรณแพทย์ เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

มาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้องโดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมีความเข้มแข็งมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่า การที่จะให้ชุมชนของเรามีความเข้มแข็ง ทั้งประชาชน ผู้นำชุมชน องค์กรต่างๆ จะต้องมีความเสียสละร่วมมือกัน ช่วยส่งเสริมสนับสนุน การเรียนรู้ของชุมชน โดยการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ และจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญหาท้องถิ่น อันติงามของชุมชน และช่วยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน อีกทั้งร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน บนพื้นฐานของความรักความสามัคคีเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งได้สอดคล้องกับผลงานวิจัยของไพท วงศ์อนุตรโรจน์^๗ ที่ได้ศึกษากระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาพัฒนาการกระบวนการทำงาน ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ ระหว่างแกนนำ กลุ่ม และองค์การในเครือข่ายทางสังคมของชุมชน รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เพื่อนำเสนอแบบแผนความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมของชุมชน (Community Network map) การศึกษาได้ใช้ขอบเขตในระดับตำบลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาพบว่า โครงสร้าง และพื้นฐานเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีในชุมชน อันประกอบไปด้วย ความสัมพันธ์แบบเครือข่าย เพื่อบ้าน และพรรคพวกเพื่อนฝูง ความสัมพันธ์ผ่านการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ผ่านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรม วัด โรงเรียน และโครงสร้างและช่องทางการติดต่อสื่อสาร เป็นรากฐานที่สำคัญที่นำไปสู่ความร่วมมือในชุมชน และความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ นี้ได้พัฒนาไปสู่กลุ่มที่มีความเป็นทางการมากขึ้น ในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ภายนอก พบว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคล เป็นตัวกลางที่จะเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์ให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กร หรือหน่วยงานภายนอกกับชุมชน ดังนั้น การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมของชุมชน สามารถแยกพิจารณาระดับความสัมพันธ์เป็น ๓ ชั้น (Layer) คือ ชั้นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน ชั้นกลุ่มต่างๆ หรือพลเมืองที่ตื่นตัว (Active citizen) และชั้นตัวกลาง หรือแกนนำ โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชน คือฐานความสัมพันธ์ที่หลากหลาย สถานภาพของกลุ่มและบุคคล ผู้นำภูมิศาสตร์ และทรัพยากร ศูนย์รวมจิตใจ และสำนึกร่วมของคนในชุมชน โครงสร้างและช่องทางการติดต่อสื่อสาร ธรรมเนียมปฏิบัติ ผลประโยชน์ร่วมกับความเข้าใจของคนในชุมชน และกระแสแนวคิดในสังคม

๕) ประเด็นความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมโดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่าการมีความรับผิดชอบต่อสังคมมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันติงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองและความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตยและความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรมและศาสนา การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมการมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาชุมชน คนในชุมชนควรทำงานเป็นทีม เป็นหนึ่งเดียวสร้างเครือข่าย ในการแก้ปัญหาต่างๆของชุมชนมีการประสานความร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และประชาชน^๘ ซึ่งจากการ

^๗ไพท วงศ์อนุตรโรจน์. ๒๕๔๔. กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม: ศึกษากรณี บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหิดล.

^๘สนทนากลุ่ม นายสุรินทร์ เพชรโกษี เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

สนทนากลุ่มสรุปได้ว่าความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรม หลังจากจบหลักสูตร นักเรียนมีแนวคิด หลักการการมีความรับผิดชอบต่อสังคมมีค่านิยม จารีต ประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองและความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การยึดถือกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย ความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมมีจิตอาสาพร้อมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมรวมทั้งการแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม ที่ผลการศึกษาวิจัยได้สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญยวีร์ ลูมาตกมลพันธ์^๙ แนวทางการสร้างเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมในระดับจังหวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจขององค์กรที่ปฏิบัติงานด้านสวัสดิการสังคมต่อการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย ศึกษาความแนวทางการสร้างเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมในระดับจังหวัด ในการวิจัยเชิงสำรวจมีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้นำองค์กรภาคีภาคเอกชน องค์กรส่วนท้องถิ่น องค์กรภายในชุมชน และองค์กรสื่อมวลชน ที่อยู่ในจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวนทั้งสิ้น ๑๔ คน ประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย มัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยค่า t-test , F-test ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ และ Pearson Correlation ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี สถานภาพการสมรส สมรส มีการศึกษาระดับปริญญาตรี รายได้ระหว่าง ๑๐,๐๐๐- ๒๐,๐๐๐ บาท สังกัดองค์การภาครัฐ และรับผิดชอบต่อกลุ่มเป้าหมายหลักประเภทชุมชนเป็นส่วนใหญ่ โดยมีระยะเวลาการปฏิบัติงานภายในองค์กรระหว่าง ๑-๕ ปี มีความรู้ในระดับสูงเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจทั้งในด้านลักษณะของเครือข่าย และข้อดีของการทำงานในลักษณะเครือข่าย ในด้านความคิดเห็น กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นด้วยในระดับมากต่อการมีเครือข่าย และการก่อตัวของเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมในจังหวัดสมุทรสงคราม มีความพร้อมในการเข้าร่วมบริหารจัดการเครือข่ายในด้านคน เวลา การประสานงานในระดับมาก มีความพร้อมในด้านเงิน และวัสดุอุปกรณ์มีความพร้อมในระดับปานกลาง ลักษณะของเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมที่ต้องการให้เกิดขึ้นในจังหวัดสมุทรสงครามกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าเครือข่ายสวัสดิการสังคมควรมีเป้าหมายในการทำงานให้กับเด็กมากที่สุดประเภทเครือข่ายที่ต้องการให้เกิดขึ้น คือ เครือข่ายกิจกรรม ที่เน้นการช่วยเหลือร่วมมือกันในการทำกิจกรรม โครงสร้างความสัมพันธ์ในเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมควรมีโครงสร้างตามแนวนอนคุณลักษณะของเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคม ควรประกอบด้วยองค์การที่มาจากทุกภาคส่วนในจังหวัด มีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีการรวมตัวกันระหว่างองค์กรที่มีความสนใจที่จะร่วมมือกันอย่างจริงจังก่อน มีองค์การที่ทำหน้าที่ประสานงานที่มีประสิทธิภาพ และเห็นว่าภาวะเปียบในเครือข่ายควรมีความยืดหยุ่น ผู้นำเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคม ควรมีคุณสมบัติเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์สุจริต รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีทักษะด้านการประสานงาน มีความรู้ความสามารถ และควรเป็นคณะบุคคล กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมประเภทการจัดเวทีสนทนา และการประชาสัมพันธ์ และเห็นว่าสำนักงานพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดฯ ควรมีบทบาทในการจัดประชุมหารือกับองค์กรที่ทำงานด้านสวัสดิการสังคมเรื่องการสร้างเครือข่าย เป็นผู้

^๙ บุญยวีร์ ลูมาตกมลพันธ์. ๒๕๔๙. แนวทางการสร้างเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคมในระดับจังหวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประสานงานกับองค์การในเครือข่าย ติดต่อกับองค์การที่สนใจเข้าร่วมเป็นเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคม และมีบทบาทในการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ เรื่องการสร้างเครือข่ายด้านสวัสดิการสังคม

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion)จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๕ รูป/คนคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ได้ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ผู้นำมีลักษณะผู้นำหลายด้าน ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความรู้ ประสบการณ์ การวางแผนในการทำงาน การกำหนดเป้าหมาย มีแรงจูงใจในการเสียสละเพื่อส่วนรวม มีคุณธรรม จริยธรรม ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับกระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี ประชาชนในชุมชนภูมิใจที่ได้เกิดมาบนแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชอบช่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริตเป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยบริหารจัดการภายในชุมชน แนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชน การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิเลือกผู้นำ เพื่อบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้อง และผู้นำที่ดี ที่ประชาชนเขาตัดสินใจ ให้เกียรติให้มาทำหน้าที่เป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ รู้จักตน รู้จักชุมชน รู้จักเหตุและผล คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักในการบริหารจัดการทุกอย่าง โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมี ความเข้มแข็ง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยประชาชนภายในชุมชนมีความต้องการและยินดีให้มีโครงการการปลูกฝังความเป็นพลเมือง การพัฒนาผู้นำ การศึกษา การฝึกอบรม การศึกษาดูงานเพื่อให้ผู้นำ และประชาชนในชุมชนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทย นอกจากนี้ยังต้องการผู้นำที่มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความมุ่งมั่น สามารถปลูกเร้าให้สมาชิกภายในชุมชนเกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนและการสร้างเครือข่ายให้ดียิ่งขึ้น

๕.๑.๒ การปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในประเด็นการปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะผู้วิจัยได้ใช้การฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยโดยใช้หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี ใช้ระยะเวลา ๑๕ วัน ติดต่อกัน และติดตามผลทุกวันนอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations

Participant) ร่วมด้วยซึ่งการสังเกตพฤติกรรมมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีต ประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกา ในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม ที่สอดคล้องกับงานวิจัยของมิ่งมิตร บุญเขตการ^{๑๐} ได้ศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาหมู่บ้านใหม่คุณธรรม อำเภอแม่จางาติรี จังหวัดขอนแก่น การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ๒) เพื่อศึกษาปัญหาและการแก้ไขเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) จำนวน ๑๕ ราย จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย ผู้อาวุโสที่คนในชุมชนเคารพนับถือ ปราชญ์ชุมชนผู้นำชุมชน คณะกรรมการ และสมาชิกเครือข่ายองค์การชุมชน รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการพรรณนาความประกอบตรรกะโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาช่วยด้วย ผลการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้ ๑) กระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ๑) ขั้นตอนการสำรวจและการค้นหา พบว่า ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ประโยชน์ในการผลิตสินค้าโดยไม่ต้องลงทุนซื้อ และใช้กรรมวิธีจากภูมิปัญญาของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปเป็นผ้าไหม ซึ่งนับว่าเป็นการค้นพบของดีที่สามารถถ่ายทอดให้แก่เด็ก และเยาวชน ๒) การตัดสินใจ และพิจารณาความพร้อม พบว่า วัตถุประสงค์เป็นเรื่องสำคัญเรื่องแรก รองมาการสำรวจข้อมูล ทดลองทำเทคนิค และวิธีการนำทรัพยากรต่างๆ มาใช้อย่างเหมาะสม ต่อจากนั้นพิจารณาคณะที่มีความประพฤติดี และเต็มใจ เข้าร่วมเป็นสมาชิก และมีความซื่อสัตย์ ความร่วมมือ การไว้วางใจ และต้องอยู่ในกติกา และมีเงื่อนไข คือ ต้องเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านใหม่คุณธรรม ๓) การผลิต พบว่า สมาชิกเครือข่ายจะร่วมกันคิด ร่วมวางแผนการทำงานในการผลิตสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของการตลาด โดยมีข้อตกลงให้สมาชิกแต่ละคนแยกรับงานไปทำที่บ้านของตนเอง ๔) การทำงานของเครือข่าย พบว่า กลุ่มแม่บ้านจะคอยสนับสนุน และช่วยเหลือลูกข่าย ในขณะที่เดียวกันลูกข่ายก็จะช่วยเหลือแม่ข่ายกลับคืนเช่นกัน โดยเฉพาะในเรื่องของบุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ การตลาด การแก้ปัญหา ตลอดจนงบประมาณจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ๕) การขยายผล พบว่า เครือข่ายได้พัฒนาองค์ความรู้ การประสานงาน การจัดสวัสดิการ การส่งเสริมอาชีพ การผลิต การตลาดสรุปผลการดำเนินการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ๒) ปัญหาและการแก้ไขเกี่ยวกับสร้างเครือข่าย พบว่า การดำเนินการด้านการตลาด และการประชาสัมพันธ์ในเรื่องเกี่ยวกับ

^{๑๐} มิ่งมิตร บุญเขตการ. ๒๕๕๐. กระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาหมู่บ้านใหม่คุณธรรม อำเภอแม่จางาติรี จังหวัดขอนแก่น. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สินค้า หรือผลิตภัณฑ์ยังขาดความชัดเจน และไม่ทั่ว ถึงขาดการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การดำเนินงานไม่สอดคล้องกับโครงการ และแผนงานที่วางไว้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรวรรณ นิลแกวบรรวิชัย^{๑๑} ศึกษาองค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือ สร้าง และพัฒนา รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็น ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ฯ รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ฯ ศึกษาพิเศษผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการติดตามฯ คณะกรรมการเขตพื้นที่ฯ โดยใช้เทคนิคการสุ่มหลายขั้นตอน จำนวน ๓๘๐ คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า เครื่องมือมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาตั้งแต่ ๐.๘๐ ถึง ๑.๐๐ ค่าความสัมพันธ์รายข้อ มีค่าตั้งแต่ ๐.๒๑ ถึง ๐.๘๒ และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าเท่ากับ ๐.๙๘ สถิติที่ใช้ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ Z-test ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ประกอบด้วย ๑) กระบวนการสร้างเครือข่ายมี ๖ ขั้นตอน คือ ๑.๑) ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้าง เครือข่าย ๑.๒) ขั้นประสานหน่วยงาน/ องค์กรเครือข่าย ๑.๓) ขั้นสร้างพันธสัญญาาร่วมกัน ๑.๔) ขั้นบริหารจัดการเครือข่าย ๑.๕) ขั้นพัฒนาความสัมพันธ์ ๑.๖) ขั้นรักษาความสัมพันธ์ อย่างต่อเนื่อง ๒) องค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการมี ๕ องค์ประกอบ คือ ๒.๑) กิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการดำเนินภารกิจของเครือข่าย ๒.๒) เทคนิค วิธีการพัฒนา สมาชิกเครือข่าย ๒.๓) กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ๒.๔) คุณลักษณะที่ดี ของสมาชิกและผู้นำเครือข่าย ๒.๕) การปฏิบัติงานของเครือข่ายและการสะท้อนผล ๓) ขอบข่าย ภารกิจงานด้านวิชาการมี ๗ ภารกิจคือ ๓.๑) การพัฒนาหลักสูตร ๓.๒) การพัฒนากระบวนการ เรียนรู้ ๓.๓) การพัฒนาการวัดและประเมินผลการศึกษา ๓.๔) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและ เทคโนโลยีทางการศึกษา ๓.๕) การพัฒนาระบบการนิเทศติดตาม ๓.๖) การพัฒนาระบบประกัน คุณภาพการศึกษา ๓.๗) การพัฒนาระบบบริหารจัดการศึกษา ๔) ผลการทดลองใช้รูปแบบ การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่ง การสังเกตพฤติกรรมมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบ

^{๑๑} ภัทรวรรณ นิลแกวบรรวิชัย. ๒๕๕๙. รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. คุษภูนิพนธ์หลัก สุตปรัชญาคุษภูบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. หน้าบทคัดย่อ

ต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

ในการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยโดยใช้หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี แต่ใช้งบประมาณในการดำเนินโครงการจากงบวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ใช้ระยะเวลา ๑๕ วันติดต่อกัน และติดตามผลทุกวัน

คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีและวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ของงานวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย เป็นการสังเกตพฤติกรรมรวมไปถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรมของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยใช้เวลาสังเกตพฤติกรรมรวมตลอดระยะเวลาอบรม ๑๕ วัน และติดตามผลทุกวัน โดยมีหัวข้อในสังเกตพฤติกรรม จำนวน ๑๐ ข้อ ดังนี้

๑. การมีความรับผิดชอบต่อสังคม
๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม
๓. การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง
๔. การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น
๕. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม
๖. การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย
๗. การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม
๘. การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม
๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา
๑๐. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

คณะผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมรวมไปถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรมของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยใช้เวลาสังเกตพฤติกรรมรวมตลอดระยะเวลาอบรม ๑๕ วัน

ผลการสังเกตพบว่า

๑. การมีความรับผิดชอบต่อสังคม นักเรียนรู้จักรับผิดชอบต่อการทำกิจกรรมต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมและที่มาของการให้ความหมายมาจากผลประโยชน์ ที่เกิดขึ้นต่อสังคมเป็นผลประโยชน์ส่วนรวมถ้าช่วยกันดูแลรักษาที่ส่งผลให้สังคมมีความน่าอยู่และรู้สึกถึงความปลอดภัยในความเป็นอยู่มากขึ้น

๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม การเป็นพลเมืองดีมีค่านิยมที่ดีงาม และดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ... มีการเรียนรู้ความ

รับผิดชอบร่วมกัน การมีวินัยในการทำงาน และการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ... ควรอนุรักษ์สืบสาน เผยแพร่เพื่อให้คนรุ่นหลัง รับรู้และสืบทอดต่อไป การอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ได้

๓. การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองความหมายของสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ก่อให้เกิด สิทธิเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตนและสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ เป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้ความเคารพ

๔. การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่นการมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การเคารพ สิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญ เป็นแม่บทกำหนดกรอบให้ทุกภาคส่วนของสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน

๕. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรมคำว่า “พหุวัฒนธรรม” หรือ “สังคม พหุวัฒนธรรม”

๖. การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย นั่นคือ การเคารพกฎหมายและ กติกาสังคม การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและบุคคลอื่น การมีเหตุผล ระวังความคิดเห็นของผู้อื่น การมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน ประเทศชาติและสังคมโลก การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง การปกครอง การมีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และ สิ่งแวดล้อม การมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

๗. การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคมที่จะต้องมีส่วน รับผิดชอบสังคม มีส่วนในการดูแลพัฒนาสังคม ตลอดถึงมีส่วนรับประโยชน์ที่พึงเกิดขึ้นในชุมชน

๘. การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม การเป็นส่วนหนึ่งในการทำหน้าที่ ดูแลรับผิดชอบต่อความเป็นไปของชุมชน

๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาโดยนำเอาความคิดสร้างสรรค์(Creative Thinking) เป็นที่มาของวิธีการใหม่ๆ เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคมหรือชุมชนของตนให้เกิดการ พัฒนาในด้านต่าง ๆ

๑๐. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมการพัฒนาสังคม มีส่วนร่วมในการแสดง ความคิดเห็นเพื่อพัฒนาชุมชนของตน

๕.๑.๓ การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในด้านการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะผู้วิจัย แบ่งเป็นประเด็นซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑) รูปแบบการสร้างเครือข่าย

จากการศึกษาข้อมูลรูปแบบเครือข่าย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ให้ข้อมูล ที่สำคัญจำนวน๑๕ รูป/คน รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มี ดังนี้ คือ

๑.๑) เครือข่ายระดับชุมชน หรือ เครือข่ายเชิงพื้นที่คือเป็นการรวมกลุ่มกัน ของสมาชิกเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันเพื่อทำกิจกรรมการเผยแพร่ร่วมกัน โดยสมาชิกแต่ละคนมีความเต็มใจที่จะมารวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมโดยไม่มีการบังคับมาด้วยความสมัครใจ แต่อาจจะได้รับการเชิญชวนจากเพื่อนบ้านหรือสมาชิกด้วยกันเอง มาร่วมกันทำ กิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ให้การช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เกิดความ

สมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน มีเป้าหมายในการดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์และพื้นที่ของสังคมหรือชุมชน มีแนวทางในการเผยแพร่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะ โดยอาศัยพื้นที่เป็นหลักคือพื้นที่เครือข่ายชุมชน สร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสถานที่ในการทำงานผ่านกิจกรรมโครงการต่างๆ

๑.๒) ระดับบุคคล พบว่าเป็นการรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายกัน เพื่อนบ้านที่รู้จักกันดีทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน ในระแวกใกล้เคียงกัน หรือห่างไกลออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการเชื่อมโยงทั้งในระดับบุคคล และระดับชุมชน หรือในเชิงพื้นที่

๒) ขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คณะผู้วิจัย พบว่า ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย สร้างความไว้วางใจ มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย และการแสวงหาแกนนำที่ดี

คณะผู้วิจัยพบว่า ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การตระหนักถึงปัญหาร่วมกันจากการที่เห็นบทบาทของหน่วยงานของรัฐในแต่ละมีรูปแบบการทำงานแบบเดิมซ้ำๆ นี้จะเน้นหนักในเรื่องของฝึกรบรรม สัมมนา มากกว่าการที่จะทำงานเพื่อพัฒนาสติปัญญาของคนในสังคม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านความสัมพันธ์ให้กับชุมชนและสังคม ให้อยู่กันอย่างสงบสุข จึงเกิดการรวมตัวกันโดยยี่ดวัดหรือโรงเรียน หรือศูนย์ชุมชน เป็นศูนย์กลางของการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยอาศัยความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันในเชิงเครือญาติ ร่วมกันพัฒนาสถานที่ให้มีมาตรฐานเหมาะสมแก่ทำกิจกรรมการพัฒนาด้านต่างๆ ทำงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ทุ่มเท เสียสละ ไปรุ่งใส ตรวจสอบได้ ทำให้เกิดความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย ด้วยการประชาสัมพันธ์ ชักชวน เชิญชวน เข้าร่วมโครงการกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักเริ่มแรกใหม่ๆ เราออกโฆษณา ติดป้ายประชาสัมพันธ์บ้าง บอกผ่านหอกระจายข่าวบ้าง วิทยุชุมชนบ้าง ซึ่งในการจัดตั้งกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น เป็นการจัดตั้งเครือข่ายที่จำแนกโดยเงื่อนไขของการเกิดกลุ่ม สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้๑. กลุ่มที่เกิดขึ้นมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันค่อนข้างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ๒. กลุ่มเชิงวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวเนื่องจากมีปัญหาหรือได้รับผลกระทบคล้ายคลึงกัน

คณะผู้วิจัย พบว่า ในกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นต้องมีการติดต่อสื่อสารพูดคุย จัดการประชุมระหว่างกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้นเป็นการรวมตัวกันเพื่อให้ได้รับสิทธิตามกฎหมายและในการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้นสร้างด้วยการแบ่งแยกตามอาชีพ ตามพื้นที่และเมื่อมีการสร้างเครือข่ายที่

ชัดเจนแล้ว ทางภาคการเมืองอาจมีส่วนร่วมในการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และ แรงงานนอกระบบให้มาร่วมกันแก้ปัญหาและขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมไปด้วยกัน

๓) แนวทางการจัดการเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัย พบว่า ในกระบวนการเสริมสร้าง เครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการกำหนดโครงสร้างการทำงานการจัด บทบาทหน้าที่ในการทำงานคือแบ่งงานกันทำตามความถนัดการสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงาน ร่วมกันคือสำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือญาติเดียวกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัด กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันคือประชุมปรึกษาหารือก่อนการทำงานทุกครั้งและเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน ร่วมกันจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสารการสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียมคือมีอำนาจ ในการตัดสินใจเหมือนเป็นพี่เป็นน้องและมีสิทธิเท่าเทียมในการเสนอความคิดเห็นการรักษา สัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน คือ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การให้ ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิกองค์กรประกอบของเครือข่ายสังคม ๗ ประการ ดังนี้

- การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) หมายถึง การที่สมาชิกที่ เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์เข้าร่วมเครือข่าย อาทิ มี ความเข้าใจในปัญหาที่สำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะ ที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรม บางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

- การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) หมายถึง การมองเห็น จุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมี เป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และ ช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างกันไป

- การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefit) หมายถึงการที่สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์ และความต้องการดังกล่าวไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้นจึงมีการ รวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมกันเป็นเครือข่าย

- การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholder Participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจ และ ร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของ ความเท่าเทียมกันและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

- กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) หมายถึงการที่สมาชิกในเครือข่ายต่างต้องการเสริมสร้างกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ใช้ จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์

ร่วมกันการเสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่าย ซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่ร่วมเป็นเครือข่าย

- การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) เป็นการเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างมีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่างกันดังนั้นจึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

- การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) เป็นการที่สมาชิกในเครือข่ายการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

กล่าวโดยสรุป คือ รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเครือข่ายระดับชุมชน หรือ เครือข่ายเชิงพื้นที่คือการรวมกลุ่มกันของสมาชิกเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันเพื่อทำกิจกรรมการเผยแพร่ร่วมกัน โดยสมาชิกแต่ละคนมีความเต็มใจที่จะมาร่วมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมโดยไม่มีการบังคับมาด้วยความสมัครใจให้การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน มีเป้าหมายในการดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์และพื้นที่ของสังคมหรือชุมชน มีแนวทางในการเผยแพร่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะ โดยอาศัยพื้นที่เป็นหลักคือพื้นที่เครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสถานที่ในการทำงานผ่านกิจกรรมโครงการต่างๆอาศัยหลัก บวร คือ บ้าน วัด โรงเรียนในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการจัดการบนพื้นฐานของความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น การรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะ เป็นเครือข่ายติดกัน เพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกันดีทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน หรือห่างไกลออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการเชื่อมโยงทั้งในระดับบุคคล และระดับชุมชน หรือในเชิงพื้นที่ ซึ่งแนวทางการจัดการเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการกำหนดโครงสร้างการทำงานการจัดบทบาทหน้าที่ในการทำงานคือแบ่งงานกันทำตามความถนัด การสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกันคือสำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือข่ายติดกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสารการสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียมการรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิกตามองค์ประกอบของเครือข่ายสังคม ๗ ประการ ๑) การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) ๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) ๓) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefit) ๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholder Participation) ๕) กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) ๖) การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) ๗) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction)

๕.๒. อภิปรายผล

การศึกษาถึงการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทยคณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) บุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน นอกจากนี้ยังได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) โดยสังเกตถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงจิตสำนึกสาธารณะ เช่น การมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย เป็นต้น อันเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคมซึ่งในที่นี่ คณะผู้วิจัยจะได้อภิปรายผลตามประเด็นที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์แต่ละข้อดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ด้านการศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาถึงประเด็นจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้แสดงออกถึงการมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระดับสูง พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาโดยธรรมชาติบนพื้นฐานจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง กลุ่มตัวอย่างได้แสดงให้เห็นถึงความสำนึกรับผิดชอบในฐานะที่เป็นคนไทยที่มีความสำนึกในการแสดงออกที่อยู่ในกรอบแนวคิดเรื่อง สิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างได้แสดงออกถึงพฤติกรรมที่รู้ว่าตนเองมีสิทธิในฐานะพลเมืองอย่างไร ควรแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางสังคมในชุมชนอย่างไรเพื่อการทำให้ชุมชนของตนเกิดเป็นปกติภาวะหรือช่วยกันขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนไปสู่เป้าหมายอันพึงประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันหรือความสำนึกว่าตนเองมีหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่ออะไรบ้าง โดยพฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมเชิงบวกที่มีความหลากหลายและได้สะท้อนถึงการที่ชาวชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจในปรัชญาของการอยู่ร่วมกัน มีความเข้าใจในกรอบแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพทั้งของตนเองและบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน

การแสดงพฤติกรรมอันสะท้อนถึงจิตสำนึกสาธารณะดังกล่าวนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดเรื่องมนุษย์เป็นสัตว์สังคม กล่าวคือ มนุษย์มีธรรมชาติด้านความรู้สึกอย่างหนึ่งคือความต้องการที่จะอยู่ร่วมกัน เมื่อมีความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันแล้วก็ย่อมแสวงหาแนวทางแห่งการแสดงออกที่พึงประสงค์ร่วมกันที่อยู่บนฐานข้อตกลงทางสังคม มีการแจ้งกติกาคือสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคลในการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขที่จะพึงเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมดังกล่าว

นายแพทย์วิชัย เทียนถาวร ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า:มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Men are social animal) กล่าวคือ มนุษย์ส่วนใหญ่ต้องการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ยกเว้นแต่ผู้ซึ่งตั้งใจจะปลีกวิเวกซึ่งเป็นข้อยกเว้น การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์นั้นเกิดจากความจำเป็น ๓ ประการ ใหญ่ๆ คือ

๑. มนุษย์มีความจำเป็นที่ต้องอยู่รวมกันเป็น “กลุ่ม” เพื่อร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อ “การอยู่รอด” ของมนุษย์เอง ที่เรียกว่า การอยู่รอดของเผ่าพันธุ์โดยจะต้องร่วมมือกันต่อสู้กับสัตว์ร้ายที่จะเข้ามาคร่าชีวิตมนุษย์ รวมทั้งการต่อสู้กับเผ่าพันธุ์อื่นที่อาจจะเข้ามารุกรานแย่งอาหารและจับไปเป็นทาส

๒. มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเพื่อทำกิจกรรมที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อคนส่วนรวม เนื่องจากไม่สามารถกระทำด้วยเพียงหนึ่งคนหรือสองคน เป็นต้นว่าการสร้างกำแพงหมู่บ้านหรือกำแพงเมืองต้องใช้คนเป็นจำนวนมากในการสร้างสิ่งก่อสร้างดังกล่าว หรือการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนจำนวนมาก เพราะมีขอบข่ายของงานที่เกินกว่าความสามารถของมนุษย์เพียงคนเดียวหรือคนไม่กี่คน

๓. มนุษย์มีความต้องการและความจำเป็นทาง “จิตวิทยา” ที่จะอยู่ร่วมกันเพื่อให้เกิดความอบอุ่นและมีความรู้สึกเป็นชุมชนเดียวกัน ความต้องการจิตวิทยานี้ มีแม้กระทั่งในกลุ่มสัตว์และอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นฝูง เช่น หมาป่า ฝูงนก และส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งที่มีความใกล้เคียงกัน เช่น มนุษย์เผ่าเดียวกันอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม การอยู่ร่วมกันของคนต่างเผ่าก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน^{๑๒}

จากทัศนะข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีความต้องการที่จะอยู่ร่วมตลอดถึงการทำกิจกรรมชีวิตร่วมกับบุคคลคนอื่น ซึ่งจากการที่มนุษย์มีความต้องการทางธรรมชาติดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นเหตุทำให้มนุษย์ต้องมีการทำกติกาในการอยู่ร่วมกัน เช่น การมอบสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบให้กับแต่ละบุคคล เป็นการแบ่งภาระกันทำเพื่อความเท่าเทียมกันในสังคม อย่างไรก็ตาม ธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ แม้จะไม่ได้อยู่บนฐานของกติกาในการอยู่ร่วมกัน แต่มนุษย์บางคนก็มีจิตสำนึกพื้นฐานบางอย่างที่เรียกว่าจิตสำนึกสาธารณะอยู่แล้ว ธรรมชาติของมนุษย์ส่วนนี้เรียกว่า “จิตสำนึกเชิงบวก” หรือ “ธรรมชาติฝ่ายดี” ซึ่งจากการศึกษาในประเด็นการวิจัยนี้ พบว่าชาวชุมชนหรือกลุ่มตัวอย่างได้มีจิตสำนึกเชิงบวกหรือธรรมชาติฝ่ายดีในการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่เรียกว่าจิตสำนึกสาธารณะโดยไม่ได้ผ่านกระบวนการฝึกอบรมหรือพัฒนาให้มีขึ้นแต่อย่างใด

๕.๒.๒ ด้านการปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคน (ชาวชุมชน) สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการดำเนินการด้านการปลูกฝังความเป็นพลเมืองของชาวชุมชนในสามจังหวัดชายแดนใต้คณะผู้วิจัยได้ใช้การฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมบนฐานคิดปรัชญาสังคม เช่น หลักสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังทัศนคติของกลุ่มเป้าหมายให้เห็นความสำคัญของหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมของตนและพัฒนาพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายให้มีการแสดงออกที่พึงประสงค์บนฐานคิดเรื่องหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่โดยอบรมประชาชนกลุ่มเป้าหมายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน

ในกระบวนการการพัฒนาและปลูกฝัง นอกจากการดำเนินการในลักษณะของการพัฒนาแล้ว คณะผู้วิจัยยังได้ใช้กระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ทั้งนี้เพื่อเก็บรวบรวมเป็นข้อมูลในการพัฒนาและปลูกฝังให้ดียิ่งขึ้นและเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในการแสดงออกบนฐานจิตสำนึกสาธารณะอีกด้วย โดยพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างที่คณะผู้วิจัยได้ทำ

^{๑๒} นพ.วิชัย เทียนถาวร, https://www.matichon.co.th/columnists/news_๑๕๖๑๒๔๔, ออนไลน์วันที่ ๑๔ ธ.ค. ๒๕๖๓.

การสังเกต ได้แก่พฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยพฤติกรรมเหล่านี้ เป็นพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ภายใต้กติกาการอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ได้ชื่อว่า “พหุวัฒนธรรม” ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการศึกษามีความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้นในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดขึ้นแก่ชาวชุมชน ทั้งนี้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองของชาวชุมชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการภายใต้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีจิตสาธารณะ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมสิทธิมนุษยชน ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ ความเป็นพลเมือง แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมเป็นต้นโดยเริ่มต้นวิธีการคือการสำรวจความคิดเห็นพื้นที่เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ พร้อมการแสดงผลการสำรวจจากกลุ่มประชากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยโดยพบประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เช่น ประเด็นจิตสำนึกการเป็นพลเมืองไทยโดยคณะผู้วิจัยพบว่าประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้านการสร้างพลเมืองให้เข้มแข็งเช่น การแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง รวมทั้งการคัดค้าน การสนับสนุน และการเสนอแนะ รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและนักรการเมืองทุกระดับ การช่วยเหลือสังคม การรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชน ให้ความร่วมมือกับชุมชน และสังคม การรักและภูมิใจในความเป็นคนไทย รักและเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์การมีจิตสาธารณะ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม การเคารพต่อกฎหมาย กฎ ระเบียบต่างๆของสังคมไทย

ในด้านการแสดงบทบาทที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชนคณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้านบทบาทหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชนการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ปรึกษาหารือในการบริหารจัดการชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนอันเป็นการเสริมสร้างทักษะเชิงสังคมผ่านกิจกรรมสาธารณะ การเสริมสร้างความเป็นระเบียบวินัยในด้านรักษาความสะอาด และสิ่งแวดล้อมการกำกับ ดูแล เยาวชนภายในชุมชน ไม่ให้กระทำผิดกฎหมาย เป็นต้น โดยพฤติกรรมเหล่านี้ ถือเป็น การแสดงออกที่ชาวชุมชนได้ปฏิบัติเป็นนิตยอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการปลูกฝังและพัฒนา คณะผู้วิจัยได้มีการอบรมและส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายให้ได้มีการแสดงพฤติกรรมแสดงออกเหล่านั้นอย่างต่อเนื่องโดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นของการแสดงบทบาทที่มีต่อชุมชน โดยการดำเนินการปลูกฝังและพัฒนานี้ถือเป็นผลสืบเนื่องจากขั้นตอนของการสำรวจที่อยู่บนฐานแนวคิดดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น โดยแนวคิดเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกัน เช่น แนวคิดเรื่องจิตสาธารณะก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม และแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับแนวคิดความเป็น

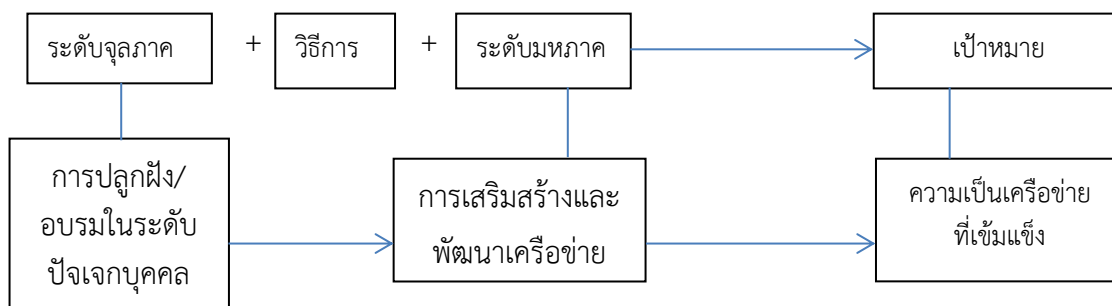
พลเมือง และแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมนั้นคือ การมีจิตสาธารณะถือเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีความรับผิดชอบต่อสังคมก็ถือเป็นการทำหน้าที่พลเมืองที่ดีซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นกับตัวบุคคลหรือกลุ่มชนหลาย ๆ กลุ่มในลักษณะของภาคีเครือข่ายทางสังคมที่มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมเช่นนี้ ทุกคนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมย่อมต้องมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของตน ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันไป แต่ในหลักใหญ่และรายละเอียดจะเหมือนกัน ถ้าสมาชิกทุกคนในสังคมได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องก็จะได้ชื่อว่าเป็น "พลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ" และยังส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น สมาชิกในสังคมทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนที่ถือว่าเป็นอนาคตของชาติ จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน เพื่อช่วยนำพาประเทศชาติให้พัฒนาสืบไป^{๑๓}

๕.๒.๓ ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการเสริมสร้างเครือข่ายการเมืองภาคประชาชนโดยเกิดจากแนวคิดที่ว่า การเป็นพลเมืองที่ดีคือการที่พลเมืองต้องเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง อำนาจรัฐ โครงสร้างอำนาจ บทบาทหน้าที่ทั้งของรัฐและของตนเอง ที่มีต่อรัฐ การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง คุณธรรมจริยธรรม ระบบภายในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ เป็นต้น และที่สำคัญคือ ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือทำ” อย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่อง การมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย การลงมือทำอย่างมีทักษะและประสิทธิภาพ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความ เป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องได้รับการปลูกฝังและเสริมสร้าง แม้ว่าโดยธรรมชาติของความเป็นพลเมือง ภาคประชาชนจะมีความสำนึกในการเป็นพลเมืองอยู่แล้ว แต่สำหรับปัจเจกบุคคลบางคน ความสำนึกในความเป็นพลเมืองอาจอยู่ในระดับต่ำ จึงจำเป็นต้องมีการปลูกฝังและเสริมสร้างทั้งนี้ เพื่อให้ภาคประชาชนที่มีความสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดีอยู่แล้วมีความสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดียิ่งขึ้น และเพื่อให้ภาคประชาชนที่ยังมีความสำนึกในความเป็นพลเมืองในระดับต่ำได้มีความสำนึกในระดับสูงขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์จำเป็นต้องเริ่มต้นจากระดับปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งหรือองค์ประกอบที่จะรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ดังนั้น เมื่อก้าวถึงกระบวนการเสริมสร้างจึงต้องเริ่มจากระดับปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ โดยผ่านกระบวนการอบรมดังที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นเพื่อให้ปัจเจกบุคคลได้เข้าใจและตระหนักถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบต่อตนในฐานะพลเมือง อันเป็นการพัฒนาเครือข่ายโดยเริ่มตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับต้นน้ำหรือระดับจุลภาคมาสู่ระดับสังคมหรือเครือข่ายหรือระดับมหภาค ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายโดยเริ่มต้นจากการปลูกฝังพัฒนาในระดับตัวบุคคลนี้ถือเป็นการปูฐานแห่งความสำเร็จของการเป็นเครือข่าย ซึ่งการอบรมหรือปลูกฝังปัจเจกบุคคลให้มีความพร้อมอันนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายนี้เป็นเสมือนวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าคือความเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งต่อไปดังแผนภาพข้างล่าง

^{๑๓}ไพศาล ภูโพบูลย์ อังคณา ตติรัตน์ และบัณฑิตดา มีสมบัติงาม, หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ม.๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ม.ป.ป.), หน้า ๗๒-๗๓.

แผนภาพที่ ๔ แสดงกระบวนการสร้างเครือข่าย

ในกระบวนการสร้างเครือข่าย คณะผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ มาเป็นฐานคิดในการเสริมสร้างซึ่งในที่นี้คณะผู้วิจัยจะได้ยกแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนจำนวนสองแนวคิดมาอธิบายประกอบดังนี้

๑) แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมมีแนวคิดที่ว่าสมาชิกทุกคนในสังคมย่อมต้องมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของตน ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันไป แต่ในหลักใหญ่และรายละเอียดจะเหมือนกัน ถ้าสมาชิกทุกคนในสังคมได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องก็จะได้ชื่อว่าเป็น "พลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ" และยังส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น สมาชิกในสังคมทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนที่ถือว่าเป็นอนาคตของชาติ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน เพื่อช่วยนำพาประเทศชาติให้พัฒนาสืบไป^{๑๔} ซึ่งจากแนวคิดนี้ คณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นฐานคิดในการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยการใช้กระบวนการอบรมและการสนทนากลุ่ม พูดคุยถึงบทบาทหน้าที่ที่แต่ละคนควรตระหนักรู้และให้ความสำคัญในการปฏิบัติ แม้ว่ากลุ่มประชากรตัวอย่างจะมีความสำนึกในหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองอยู่แล้ว แต่การจัดอบรมและสนทนากลุ่มถือเป็นการเสริมสร้างและกระตุ้นให้กลุ่มประชากรได้ตระหนักรู้มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามในกระบวนการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่พลเมืองของตน อันเป็นเปิดโอกาสให้กลุ่มประชากรได้แสดงทัศนะส่วนตัวและเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ

ในด้านการนำแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมมาเป็นฐานทางความคิดเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ คณะผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการอบรมในการอธิบายให้กลุ่มเป้าหมายได้เห็นถึงความสำคัญของการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมว่ามีความจำเป็นต่อการทำงานเชิงเครือข่าย นั่นคือ เครือข่ายจะเกิดขึ้นและขับเคลื่อนงานไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล การรู้จักหน้าที่ของตน รู้ว่าอยู่ในฐานะอะไร ต้องปฏิบัติหรือวางตนอย่างไร มีส่วนรับผิดชอบในงานใดบ้าง ความรับผิดชอบในหน้าที่ดังกล่าวนี้จะเป็นสิ่งส่งเสริมงานของเครือข่ายให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้ เพราะผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายย่อมขึ้นกับความรับผิดชอบส่วนบุคคล

^{๑๔}ไพศาล ภูไพบูลย์ อังคณา ตติรัตน์ และบัณฑิตดา มีสมบัติงาม, หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ม.๑, (กรุงเทพฯมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ม.ป.ป.), หน้า ๗๒-๗๓.

๒) แนวคิดความเป็นพลเมือง

แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองมีแนวคิดว่าความเป็นพลเมืองหมายความว่าถึงประชาชนหรือพลเมืองของรัฐ หรือสังคม หรือชุมชนที่อาศัยอยู่ที่มีความกระตือรือร้น รับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อสาธารณะหรือส่วนรวม ไม่ใช่เป็นบุคคลที่เห็นเรื่องสาธารณะหรือเรื่องส่วนรวมที่ไม่ใช่เรื่องของตัวเอง แต่เป็นเรื่องของคนอื่น หรือหน่วยงานอื่นที่ต้องทำแทนตน ตนเป็นเพียงผู้รับผลจากการกระทำเหล่านั้น ประชาชนในชุมชน หรือสังคม หรือในรัฐ ต้องมีความกระตือรือร้น ลูกขึ้นมารับผิดชอบต่อกิจการสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับตน ทั้งการคิด พัฒนา และเข้าไปมีส่วนร่วมในประเด็นที่รัฐจัดทำขึ้น เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้^{๑๕} ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นฐานคิดในการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยการใช้กระบวนการอบรมและการสนทนากลุ่ม พูดคุยถึงบทบาทหน้าที่ในฐานะพลเมืองที่แต่ละคนควรตระหนักรู้และให้ความสำคัญในการปฏิบัติ เนื่องจากทุกคนอยู่ในฐานะพลเมืองจึงต้องดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์โดยเฉพาะแก่สังคมหรือคนส่วนใหญ่ ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

๕.๓. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทยคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ดูแลด้านความมั่นคงของชาติควรร่วมมือกับชุมชนหรือท้องถิ่นให้การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึกในพื้นที่ในภาพรวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับนโยบาย

๒) ภาคประชาชนควรร่วมมือกับภาครัฐจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและมีการกำกับการดำเนินงานตามแผน ตลอดถึงมีการติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคงติดตามและประทับประกองการดำเนินงานด้านการเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะอย่างใกล้ชิด

๒) หน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคงควรให้การสนับสนุนงบประมาณอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการที่เกี่ยวกับกิจกรรมเชิงเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะดำเนินไปได้

๓) ภาคประชาชนซึ่งเป็นชาวชุมชนควรให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมเชิงเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะต่าง ๆ ตามสมควร

^{๑๕}ความเป็นพลเมือง, ศสยารัฐออนไลน์, <https://siamrath.co.th/n/๒๙๘๔๕>. ออนไลน์วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาหรือวิจัยเชิงปฏิบัติการต่อยอดกิจกรรมการเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้สามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างต่อเนื่อง
- ๒) ควรมีการศึกษาหรือวิจัยพัฒนาหลักสูตรสำหรับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือโดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๖, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.)
- กระทรวงศึกษาธิการ, (มปป.), หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. เอกสาร
ประกอบการบรรยาย
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ๒๕๕๘, **โอกาสและอุปสรรคของประเทศไทยในการเป็น ประเทศที่มี
เศรษฐกิจรายได้สูง**. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ ปีที่ ๗
- จันทนา อุดม นงนุช ไพบุลย์รัตนานนท์ ไพโรจน์ บุตรชิววัน และ ทะริน สัจเจย์, ๒๕๕๙, สถาบันหลัก
ของสังคมกับการพัฒนาเยาวชน, วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๑
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร, ๒๕๕๓, สำนักไทยที่พึงปรารถนา, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิบูรณะ
ชนบทแห่งประเทศไทย,
- ธานีทร กรัยวิเชียร, ๒๕๕๐, **ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ**. กรุงเทพฯ:บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง, ๒๕๕๗, ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัว
แบบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓, ปรินญาณิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
ประยุกต์), กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- บุญิกา จันท์เกตุ, **การสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทย** (ออนไลน์), (๒๕๕๖). [Online]. Available :
[http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๘-๕๔\(๕๐๐\)/page๑-๘-๕๔\(๕๐๐\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๘-๕๔(๕๐๐)/page๑-๘-๕๔(๕๐๐).html).
[๒๕๖๓, มีนาคม ๖]
- บุญทัน ภูบาล, ๒๕๕๙, การใช้ชีวิตที่คนละครุ่นเข็ดเป็นต้นแบบเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๒, ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม (การวิจัยและสถิติทางการศึกษา), กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- บรรทม มณีโชติ, ๒๕๕๒, การศึกษารูปแบบของข้อคำถามวัดลักษณะนิสัยด้านความเสียสละชนิด
ข้อความและชนิดสถานการณ์ที่ทรมันผลต่อคุณภาพของแบบทดสอบ. ปรินญาณิพนธ์ กศม
ปรินญา เทวานฤมิตรกุล, ๒๕๕๓, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education). บทความพิเศษ
การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง ตอนที่ ๕ : ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ประชาชน
จะต้องเป็น “พลเมือง”
- ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒. บริษัทนานมีบุ๊คส์
จำกัด
- ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ, ๒๕๕๖ รูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิต
สาธารณะ : การศึกษาระยะยาว, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ สถาบันวิจัยพฤติกรรม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ยุทธนา วรณปิติกุล, ๒๕๕๒, สำนักพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาคม,
กรุงเทพฯ : มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม

สุคนธรส หุตะวัฒน์, ๒๕๕๐, ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจา ที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓, ปรินญาณิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์), กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หญทัย อาจปรุ, ๒๕๔๔, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะพยาบาลศาสตร์

อัญชลี ยิ่งรักพันธุ์, ๒๕๕๐, ผลการใช้สถานการณ์จำลองผสมกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕, ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม (การวัดผลการศึกษา), กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Bowman, Karlyn: ๒๐๐๑; Price, Jammie, ๒๐๐๐; Kvashis, V. E.& Vale, Michel, ๑๙๙๙; Flanagan, Timothy J: ๑๙๙๖.

Woolfolk, ๑๙๙๓, Psychology of Learning, (Copy)

ภาคผนวก

๒.๒ ท่านได้นำแนวคิดหรือใช้หลักการอะไรในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนของท่าน มาพอสังเขป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ท่านมีกระบวนการในการคัดสรรนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีเป็นอย่างไร กรุณาอธิบาย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ท่านมีวิธีการกำหนดเนื้อหารายวิชา รวมไปถึงกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน เป็นอย่างไรบ้าง กรุณาอธิบาย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๕ ท่านมีความคาดหวังอะไรจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม
คณะผู้วิจัย

แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี
และวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม

คำชี้แจง แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีและวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ของงานวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย เป็นการสังเกตพฤติกรรมรวมถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรมของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี โดยมีหัวข้อในสังเกตพฤติกรรมจำนวน ๑๐ ข้อ ดังนี้

๑. การมีความรับผิดชอบต่อสังคม
๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม
๓. การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง
๔. การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น
๕. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม
๖. การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย
๗. การมีความตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม
๘. การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม
๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา
๑๐. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย (Informed Consent)
รับรองโดยคณะกรรมการพิจารณาโครงการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โครงการวิจัย การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ใน
 สังคมไทย

Enhancing public awareness and network management of the creative community in
 Thailand

วันที่ลงนาม.....

ก่อนที่จะลงนามในใบยินยอมให้ทำการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายจากคณะผู้วิจัยถึง
 วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย อันตราย รวมทั้งประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการวิจัยอย่าง
 ละเอียดยุติ และมีความเข้าใจดีแล้ว

คณะผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามที่ข้าพเจ้าสงสัยด้วยความเต็มใจ จะไม่ปิดบังซ่อนเร้น จน
 ข้าพเจ้าพอใจ

ข้าพเจ้าเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้ด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากการบังคับหรือชักจูง
 ข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมในโครงการวิจัยเมื่อใดก็ได้ และการบอกเลิกนี้จะไม่
 ผลิตต่อข้าพเจ้าจะพึงได้รับในปัจจุบันและในอนาคต

คณะผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยเฉพาะใน
 ของสรุปผลการวิจัยโดยไม่มีการระบุชื่อนามสกุลของข้าพเจ้า การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อ
 หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จะกระทำด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

คณะผู้วิจัยรับรองว่าหากเกิดอันตรายใด ๆ จากการวิจัย ข้าพเจ้าจะได้รับการรักษาพยาบาล
 ตามที่ระบุในเอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

ข้าพเจ้าจะได้รับเอกสารชี้แจงและหนังสือยินยอมที่มีข้อความเดียวกันกับที่คณะผู้วิจัยเก็บไว้
 เป็นส่วนตัวข้าพเจ้า ๑ ชุด

ข้าพเจ้าได้รับทราบข้อความข้างต้นแล้ว มีความเข้าใจดีทุกประการ และลงนามในใบยินยอม
 ด้วยความเต็มใจ

ลงชื่อ.....ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย
 (.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)
 ลงชื่อ.....ผู้ดำเนินโครงการวิจัย
 (.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)
 ลงชื่อ.....พยาน
 (.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)
 ลงชื่อ.....พยาน
 (.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)

ในกรณีที่ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย อายุต่ำกว่า ๑๘ ปี/ไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง
และไม่สามารถลงลายชื่อด้วยตนเอง

ข้าพเจ้า.....ในฐานะเป็น.....(ผู้แทนโดยชอบ
ธรรมตามกฎหมาย/ผู้ปกครอง/บิดา-มารดา/สามี-ภรรยา) ของ.....อนุญาต
ให้.....เข้าร่วมในโครงการวิจัยในครั้งนี้

ลงชื่อ.....ผู้แทนโดยชอบตามกฎหมาย/ผู้ปกครอง/บิดา-
มารดาสามี-ภรรยา)

ลงชื่อ.....พยาน)
(.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)

ลงชื่อ.....พยาน)
(.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)

เอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย (Participant information sheet)

ชื่อโครงการวิจัย

การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ใน
สังคมไทย

Enhancing public awareness and network management of the creative
community in Thailand

วันที่ชี้แจง

ชื่อที่ทำงานของผู้วิจัย

พระมหาวิเชียร วชิรธมโม (กุลมณี)

พระครูสุตกิจสโมสร (โกตัน)

พระพันธ์ ธมมวิโส (อนันตะพงศ์)

ดร.สุชาติ ใหม่อ่อน

นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิช

นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์

นางสาวภรณ์รัตน์ ชุมภูประวีโร

นางสาวปานวลัย รัตนบุตรศรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ซอย ๑๐ ถนนสามัคคีสาย
ข ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี รหัสไปรษณีย์ ๙๔๐๐๐

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อาภากรโร), รศ.ดร.

ผู้ให้ทุนวิจัย

ท่านได้รับการเชิญชวนให้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ แต่ก่อนที่ท่านจะตกลงใจเข้าร่วมหรือไม่
โปรดอ่านข้อความในเอกสารนี้ทั้งหมด เพื่อให้ทราบว่า เหตุใดท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมในโครงการวิจัย
นี้ โครงการวิจัยนี้เพื่ออะไร หากท่านเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ ท่านจะต้องทำอะไรบ้าง รวมทั้งข้อดีและ
ข้อเสียอาจจะเกิดขึ้นในระหว่างการศึกษาวิจัย

ในเอกสารนี้ อาจมีข้อความที่ท่านอ่านแล้วยังไม่เข้าใจ โปรดสอบถามคณะผู้วิจัยหรือผู้ช่วย
ผู้วิจัยที่ทำโครงการนี้ เพื่อให้อธิบายจนกว่าท่านจะเข้าใจ ท่านจะได้รับเอกสารนี้ ๑ ชุด กลับไปอ่านที่
บ้านเพื่อปรึกษากับผู้ปกครอง ญาติพี่น้อง เพื่อน หรือแพทย์ที่ท่านรู้จัก ให้ช่วยตัดสินใจว่าควร
เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้หรือไม่ การเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้จะต้องเป็น **ความสมัครใจ**ของท่าน ไม่มี

การบังคับหรือชักจูง ถึงแม้ท่านจะไม่เข้าร่วมในโครงการวิจัย ท่านก็จะปฏิบัติกิจวัตรประจำวันตามปกติ การไม่เข้าร่วมหรือถอนตัวจากโครงการวิจัยนี้ จะไม่มีผลกระทบต่อผลการศึกษของท่านแต่อย่างใด

โปรดอย่าลงลายมือชื่อของท่านในเอกสารนี้จนกว่าท่านจะแน่ใจว่ามีความประสงค์จะเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้ คำว่า “ท่าน” ในเอกสารนี้ หมายถึง ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยในฐานะอาสาสมัครในโครงการวิจัยนี้ หากท่านเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมตามกฎหมายของผู้ที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัย และลงนามแทนในเอกสารนี้ โปรดเข้าใจว่า “ท่าน” ในเอกสารนี้หมายถึง ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยเท่านั้น

โครงการวิจัยนี้มีที่มาอย่างไร และวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

ในปัจจุบันนี้ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมโดยทั่วไป มีค่านิยมในการแสวงหาเงินทอง อำนาจ บารมี มากกว่าที่จะให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ โดยที่สังคมในปัจจุบันเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจนเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับบุคคล เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคมจึงควรที่จะเกิดขึ้นในสังคม ด้วยเหตุนี้ ศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร^๑ องคมนตรีได้ให้ความเห็นว่า การปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย ต้องดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ การ “ปลูก” และการ “ปลุก” ในส่วนของ การ “ปลูก” นั้นใช้สำหรับเด็กและเยาวชนที่เปรียบเป็นดั่งผ้าขาวและจะเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนสังคมไทยในอนาคต ซึ่งจะต้องได้รับการปลูกฝังความคิดและทัศนคติด้านคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อเจริญงอกงามเป็นเมล็ดพันธ์แห่งคุณธรรม จริยธรรมที่จะเผยแพร่ในสังคมไทยต่อไป ส่วน การ “ปลุก” นั้น ใช้กับผู้ใหญ่ ที่บางครั้งได้หลงลืมหรือละเลยการนำคุณธรรมจริยธรรมมาใช้ในการประพฤติปฏิบัติให้เกิดการระลึก นึกถึง ตระหนักถึงความสำคัญ และนำคุณธรรมจริยธรรมกลับมาใช้ในการดำรงตน และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชนต่อไป ส่วน ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^๒ นักวิชาการอาวุโส มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้กล่าวถึงแนวคิด “จิตสาธารณะ” (Public Mind) หรือ “จิตสำนึกสาธารณะ” (Public Consciousness) ไว้ว่ามีใจเป็นสิ่งที่ใหม่สำหรับสังคมไทยแต่อย่างใด หากแต่มีการกล่าวถึงกันอย่างจริงจังมาเป็นเวลายาวนานมากกว่า ๕๐ ปี ตั้งแต่ที่เริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นครั้งแรก การอุบัติขึ้นของคำว่า “จิตสาธารณะ” หรือ “จิตอาสา” ในระยะหลัง ๆ จึงเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการเห็นคุณค่า การเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนรวมของประชาชน และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของคำว่า “จิตสำนึกพลเมือง” คือ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ประชาชนแต่ละคนต้องมีจิตสาธารณะ กล่าวคือการตระหนักถึงความสำคัญของการเสียสละแบ่งทรัพยากรหรือผลประโยชน์ส่วนตนให้กับสังคม เพื่อให้สังคมนำทรัพยากรหรือผลประโยชน์ดังกล่าวมาใช้ก่อเกิดประโยชน์ให้กับสมาชิกในสังคมตลอดจนตัวผู้ให้เอง ดังนั้น สมาชิกในสังคมจึงต้อง “รับผิดชอบต่อ” ต่อสังคมส่วนรวมร่วมกัน ทั้งแบบ

^๑ธานินทร์ กรัยวิเชียร, ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ. (กรุงเทพฯ:บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐, หน้า ๑๐-๑๓)

^๒เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, โอกาสและอุปสรรคของประเทศไทยในการเป็น ประเทศที่มีเศรษฐกิจรายได้สูง. (วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๗), ๒๕๕๘, หน้า ๑-๑๓

“เป็นทางการ” ตามกฎกติกาของการอยู่ร่วมกัน เช่น การเสียภาษี การทำหน้าที่พลเมือง การยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันโดยยึดระเบียบวินัย และแบบ “ไม่เป็นทางการ” เช่น การรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง ต่อผู้อื่นและสังคม ใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อผู้อื่น มีสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศและเป็นเจ้าของสังคม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้น การมีจิตสาธารณะหรือ Public Mind แสดงออกให้เห็นเป็นพฤติกรรมส่วนหนึ่งคือ ประชาชนในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและรักษาสาธารณสมบัติ^๓

โดยเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้มีสำนักข่าวต่างประเทศรายงานผลสำรวจและจัดอันดับประเทศที่ใญ่ญูที่สุดในโลกประจำปี ๒๐๑๑ หรือ เวิลด์ ก็ฟวิง อินเด็กซ์ ๒๐๑๑ ผลการสำรวจพบว่า ในปีนี้ประชาชนจำนวนมากอุทิศตนเอง เพื่อช่วยเหลืองานด้านการกุศลมากขึ้น โดยผลสำรวจประจำปี ระบุว่า สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใญ่ญูที่สุดในโลกประชากรกว่าร้อยละ ๔๓ ได้อุทิศตัวทำงานการกุศลกับองค์กรต่าง ๆ ร้อยละ ๗๓ ยินดีที่จะช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อน ส่วนประเทศที่ได้รับตำแหน่งให้เป็นชาติใญ่ญูอันดับที่ ๒ คือ ประเทศไอร์แลนด์ ชาวไอร์แลนด์กว่าร้อยละ ๗๕ ได้บริจาคเงินเพื่อการกุศลเป็นประจำทุกเดือน และกว่าร้อยละ ๖๕ ยินดีที่จะช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อน สำหรับประเทศไทยถูกจัดอันดับให้เป็นชาติใญ่ญูติดอันดับ ๙ ของโลก และอันดับ ๒ ของทวีปเอเชีย รองจากประเทศศรีลังกา ชัยบัจากอันดับที่ ๒๕ ในปีก่อน ทั้งนี้เนื่องมาจาก เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ครั้งที่ผ่านมา ทำให้ทั่วโลกเห็นว่า คนไทยมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามัคคีกันในยามทุกข์ ทั้ง ๆ ที่เมื่อไม่นานมานี้ คนไทยต้องเผชิญกับความแตกแยกทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่ออย่างหนัก แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสังคมไทยจะเป็นชาติใญ่ญูที่มีการบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อการกุศลจำนวนมาก แต่ในภาพรวมแล้วยังประสบปัญหาเชิงพฤติกรรมอันสะท้อนให้เห็นถึงการขาดจิตสาธารณะ (Public Mind) อยู่จำนวนไม่น้อย เช่น การไร้ระเบียบวินัย ไม่ตรงต่อเวลา การไม่ดูแลรักษาความสะอาดในที่สาธารณะ การทำลายทรัพย์สินและสมบัติส่วนรวม การแก่งแย่งแข่งขัน แบ่งพรรคแบ่งพวก ทุจริตคอร์ปชั่น ลักษณะนิสัยที่เป็นอุปสรรคดังกล่าวเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ปรับปรุง ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อมิให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อส่วนรวม หากแต่สิ่งที่เป็นของส่วนรวม เป็นสมบัติสาธารณะ มักไม่ได้รับการใส่ใจดูแลรักษาเท่ากับของส่วนตัว มีตัวอย่างมากมายที่สะท้อนการขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ ที่ผ่านมามีสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ เผยผลวิจัยเชิงสำรวจ ๑๐ อันดับพฤติกรรมยอดแย่ในที่สาธารณะของคนไทยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยปละละเลย โดยสำรวจประชาชนทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวนทั้งสิ้น ๑,๓๗๘ ตัวอย่าง พบว่าพฤติกรรมยอดแย่ในที่สาธารณะของคนไทยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยปละละเลย อันดับที่ ๑ การขับรถยนต์ ไม่สวมหมวกกันน็อค อันดับที่ ๒ การขับรถเกินความเร็วที่กฎหมายกำหนด อันดับที่ ๓ การเลี้ยงน้ำใจต่อเด็ก สตรี คนชรา บนถนนหรือรถประจำทาง อันดับที่ ๔ การพนสเปรย์บนกำแพง ป้ายบอกทาง อันดับที่ ๕ การทำลายทรัพย์สินสาธารณะ อันดับที่ ๖ การแข่งคิว อันดับที่ ๗ การจอดรถซ้อนคัน จอดขวางทางเข้าออก อันดับที่ ๘ การทิ้งขยะไม่เป็นที่ มั่งกาย อันดับที่ ๙ การขี่โกง เอาร์ัดเอาเปรียบ เห็นแก่ตัว และอันดับที่ ๑๐ การ

^๓บุณิกา จันทรเกตุ, การสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทย (ออนไลน์), (๒๕๕๖). [Online]. Available : [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๘-๕๔\(๕๐๐\)/page๑-๘-๕๔\(๕๐๐\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๘-๕๔(๕๐๐)/page๑-๘-๕๔(๕๐๐).html). [๒๕๖๓, มีนาคม ๖].

สุขบุหรืในที่สาธารณะ จะเห็นว่าพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เหล่านี้ สะท้อนภาพความจริงของคนส่วนหนึ่งในสังคมไทยที่ยังขาดจิตสาธารณะ ซึ่งแน่นอนว่า มีจำนวนไม่น้อยทีเดียว

ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ประเทศไทยต้องมีหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่เป็น “พลเมือง” เป็นหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับที่เด็กไทยทุกคนต้องเรียน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนจบมัธยมศึกษา เป็น “พลเมืองเต็มขั้น” มีสำนึกพลเมืองครบถ้วนพร้อมสำหรับการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศ เมื่อเข้าสู่ระดับอุดมศึกษา หรือเข้าสู่ระบบแรงงานจะสามารถทำหน้าที่ความเป็นพลเมืองที่ดี มีจิตสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสิ่งแรกที่เด็กนักเรียนทุกคนจะต้องเรียนในโรงเรียนอนุบาลเมื่อมีความขัดแย้งหรือมีการทะเลาะกันเกิดขึ้น ก็คือ ห้ามตีกัน เมื่อมีการทะเลาะกัน ครูจะจับแยกกันทันที และจะให้เรียนรูกติกาพื้นฐานประการแรกของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามระบอบประชาธิปไตย คือ ขัดแย้งกันได้แต่ห้ามใช้ความรุนแรง เมื่อขึ้นชั้นประถมศึกษาเด็กนักเรียนจะเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยจะถูกฝึกฝนให้รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่นและรับผิดชอบต่อสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพแต่ต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพคนอื่น และทำสิ่งใดจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็อยู่ที่การกระทำของคนในสังคม^๔ ความท้าทายที่สำคัญของการปรับเปลี่ยนเรื่องใดในสังคมเป็นเรื่องที่ซับซ้อนทั้งในเรื่อง การออกแบบขั้นตอน และรูปแบบกิจกรรม ผู้ดำเนินการ ขณะที่สิ่งสำคัญของการพัฒนาเยาวชนคือ ความสัมพันธ์ของการกำหนดเป้าหมาย และผลลัพธ์ ตลอดจนการประเมินผลการดำเนินการ เพื่อปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการในอนาคต กระบวนการสร้างจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนไม่ได้เป็นสิ่งผูกขาดจากหน่วยงานใด ๆ ควรมีการเปลี่ยนมุมมองจากแนวคิด มาเป็นการส่งเสริมกระบวนการคิดแบบแนวราบ เป็นการทำงานร่วมกัน และประสานซึ่งกันและกันของสมาชิกองค์กรต่าง ๆ ในสังคม โดยเป้าหมายของการสร้างจิตสำนึกเด็กและเยาวชนคือ การใช้วัฒนธรรมจริยธรรมทางสังคมเป็นฐานการพัฒนาจากสถาบันหลักที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ในขณะที่เดียวกันในทุกสังคมไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ต่างก็ต้องมีผู้นำเป็นศูนย์กลางการส่งเสริมพัฒนา เพื่อทำหน้าที่ช่วยการตัดสินใจ วินิจฉัย กำหนดนโยบาย วางแผนและจูงใจให้สมาชิกในสังคมมีการรวมกลุ่มกัน เพราะสถาบันหลักทางสังคมจะเป็นเสมือนจุดรวมพลัง และเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาเยาวชน ด้วยวิธีการส่งเสริมของสมาชิกจากภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเป็นผู้ช่วยชี้แนะแนวทางเพื่อการผลักดัน และชักจูงใจให้กลุ่มและภาคส่วนต่าง ๆ กระทำกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จ และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ^๕ อีกทั้งองค์กรที่ทำงานด้านสาธารณประโยชน์ที่มีอยู่ ควรมีบทบาทเป็นแกนนำในการชักชวนคนในสังคม เข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร ในการช่วยทำงาน การให้คนเข้าร่วมทำกิจกรรมสาธารณะจะช่วยสร้าง “จิตสำนึกเพื่อสังคม” ที่ดี จากการที่ได้ลงไปปฏิบัติจริง ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยมีองค์กรที่ทำงานอาสาสมัครเป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่าง จากข้อมูลการสำรวจ

^๔ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education). บทความพิเศษการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง ตอนที่ ๕ : ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ประชาชนจะต้องเป็น “พลเมือง”, ๒๕๕๓

^๕จันทนา อุดม นงนุช ไพบูลย์รัตนานนท์ ไพโรจน์ บุตรชิววัน และ หะริน สัจเจย์, สถาบันหลักของสังคมกับการพัฒนาเยาวชน, วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๑ , ๒๕๕๙, หน้า บทคัดย่อ

เครือข่ายและอาสาสมัครของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ พบว่า มีองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านพัฒนาสังคม ประมาณ ๓๐,๐๐๐ องค์กร ในจำนวนนี้ทำงานด้านสังคมอย่างต่อเนื่องและอยู่ในกลุ่มที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ส่งเสริม ๗,๓๐๐ องค์กร มีอาสาสมัครที่ทำงานด้านสังคม ประมาณ ๙.๗ ล้านคน เป็นอาสาสมัครที่ราชการส่งเสริม ๒๔ ล้านคน เป็นอาสาสมัครที่เอกชนส่งเสริม ๗๒ ล้านคน (รวมลูกเสือชาวบ้าน ๖.๗ ล้านคน) ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ยังไม่นับรวมถึงกลุ่มเครือข่ายขนาดเล็กที่กระจายกันอยู่ทั่วประเทศ หากองค์กรเหล่านี้ และองค์กรอื่น ๆ ในสังคมพยายามขยายขอบเขตของงาน และหาอาสาสมัครมากขึ้น ย่อมเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างจิตสาธารณะภาคปฏิบัติให้เกิดขึ้น และหากมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ย่อมสามารถกระจายไปได้ทุกพื้นที่ ทุกประเด็น ครอบคลุมทั่วประเทศได้ในที่สุด

การสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทยให้เจริญงอกงามต้องอาศัยระยะเวลาและความต่อเนื่องในการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อร่วมกันผลักดันให้มีผลเกิดขึ้นทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้ก้าวสู่การเป็นสังคมที่มีจิตสาธารณะอย่างแท้จริงโครงการวิจัย “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” จะเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในสังคมไทย อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ และปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยที่โครงการวิจัยนี้ยังเป็นการสร้างนวัตกรรมด้านสังคมที่จะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาสังคมในการที่จะร่วมกันสร้างหมู่บ้านต้นแบบเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จะเป็นต้นแบบในการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกสาธารณะและเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๒) เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เพราะคุณสมบัติที่เหมาะสมดังต่อไปนี้

ประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยโดยใช้หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี แต่ใช้งบประมาณในการดำเนินโครงการจากงบวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ใช้ระยะเวลา ๑๕ วันติดต่อกัน และติดตามผลทุกวัน

ท่านไม่สามารถเข้าร่วมโครงการวิจัยได้หากท่านมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

เป็นผู้ไม่มีความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจ ที่จะร่วมโครงการวิจัย เป็นเวลา ๑๕ วัน ติดต่อกัน และติดตามผลทุกวัน

จะมีการทำโครงการวิจัยนี้ที่ใด และมีจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ทั้งสิ้นเท่าไร

โครงการวิจัยนี้ใช้พื้นที่ ณ วัดโพธาราม บ้านละโพะ ตำบลป่าไร่ อำเภอมะนัง จังหวัดปัตตานี มีผู้เข้าร่วมโครงการฯ จำนวน ๒๔ รูป/คน

ระยะเวลาที่ท่านจะต้องร่วมโครงการวิจัยและจำนวนครั้งทั้งหมด

ท่านจะได้รับการสอบถามข้อมูลพื้นฐาน และรับคำอธิบายเกี่ยวกับการวิจัย ก่อนการดำเนินการวิจัย ระยะเวลาฝึกอบรม ๑๕ วันติดต่อกัน และติดตามผลทุกวัน

หากท่านเข้าร่วมโครงการวิจัยครั้งนี้ ท่านจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอน หรือได้รับการปฏิบัติอย่างไรบ้าง

ตอบแบบสอบถามข้อมูลเบื้องต้น และโดนสังเกตพฤติกรรมขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีและวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม มีหัวข้อในสังเกตพฤติกรรม จำนวน ๑๐ ข้อ ดังนี้

๑. การมีความรับผิดชอบต่อสังคม
๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม
๓. การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง
๔. การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น
๕. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม
๖. การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย
๗. การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม
๘. การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม
๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา
๑๐. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

โดยคณะผู้วิจัยจะทำการสังเกตพฤติกรรมทุกวัน ซึ่งทางคณะผู้วิจัยจะให้คำชี้แนะและให้คำปรึกษาตลอดโครงการวิจัยนี้

ความไม่สุขสบาย หรือความเสี่ยงต่ออันตรายที่อาจจะได้รับจากกรรมวิธีการวิจัยมีอะไรบ้าง และวิธีการป้องกัน/แก้ไขที่คณะผู้วิจัยเตรียมไว้หากมีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น

ไม่มีความเสี่ยงอันตรายที่จะได้รับจากกรรมวิธีการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการวิจัย

- ๑) ได้คู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย
- ๒) ได้วิทยากรประจำศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย

- ๓) ได้ชุดความรู้เรื่องการบริหารจัดการและโมเดลการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๔) ได้เครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๕) ได้แกนนำชุมชนการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ค่าใช้จ่ายที่ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยจะต้องรับผิดชอบ (ถ้ามี)

ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

ค่าตอบแทนที่จะได้รับเมื่อเข้าร่วมโครงการวิจัย

มีใบประกาศเกียรติคุณ และค่าตอบแทนในการเข้าร่วมโครงการวิจัย

หากท่านไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ ท่านมีทางเลือกอื่นอย่างไรบ้าง

ไม่มี

หากเกิดอันตรายที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ จะติดต่อกับใครบ้าง และได้รับการปฏิบัติอย่างไร

หากเกิดอันตรายที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ ท่านสามารถติดต่อกับ

- ๑) นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวณิช (เลขาโครงการวิจัยฯ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ซอย ๑๐ ถนนสามัคคีสาย ข ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐
เบอร์โทร ๐๗๓-๔๕๐๐๗๑, ๐๘๕-๗๘๒-๓๐๒๐
- ๒) พระมหาวิเชียร วชิรธมโม (กุลมณี)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ซอย ๑๐ ถนนสามัคคีสาย ข ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐
เบอร์โทร ๐๗๓-๔๕๐๐๗๑

หากท่านมีคำถามที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย จะถามใคร ระบุชื่อผู้วิจัยหรือผู้วิจัยร่วม

หากท่านมีคำถามที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย โปรดสอบถามได้ที่

๑) พระมหาวิเชียร วชิรธมโม (กุลมณี)	หัวหน้าโครงการวิจัย
๒) พระครูสุตกิจสโมสร (โกตัน)	ผู้ร่วมวิจัย
๓) พระพันธ์ ธมมวโส (อนันตะพงศ์)	ผู้ร่วมวิจัย
๔) ดร.สุชาติ ใหม่อ่อน	ผู้ร่วมวิจัย
๕) นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวณิช	ผู้ร่วมวิจัย
๖) นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์	ผู้ร่วมวิจัย
๗) นางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวิโร	ผู้ร่วมวิจัย
๘) นางสาวปานวลัย รัตนบุตรศรี	ผู้ร่วมวิจัย

๙) พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อาภากรโร), รศ.ดร. ประธานที่ปรึกษา

หากท่านรู้สึกว่าจะได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมในระหว่างโครงการวิจัยนี้ ท่านอาจแจ้งเรื่องได้ที่

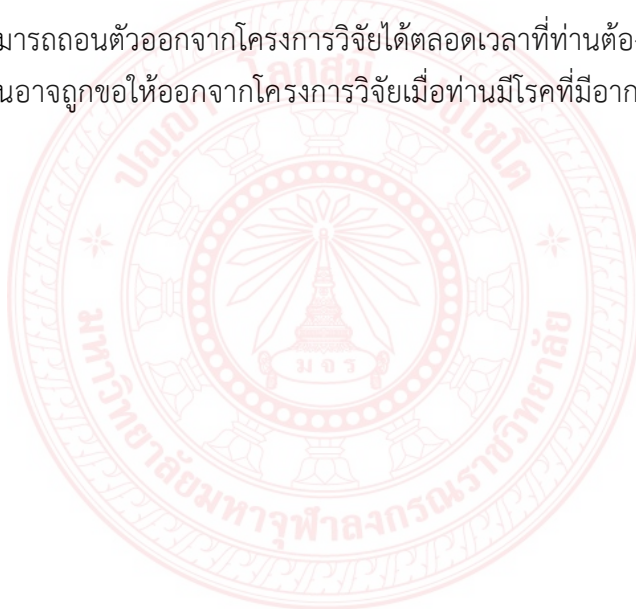
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ เบอร์โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๗๓

ข้อมูลส่วนตัวของท่านที่ได้จากโครงการวิจัยครั้งนี้จะถูกนำไปใช้ดังต่อไปนี้

คณะผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่ได้จากโครงการวิจัย เพื่อประโยชน์ทางวิชาการโดยไม่เปิดเผยชื่อนามสกุล ที่อยู่ของผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยทุกคน คณะผู้วิจัยจะเก็บรักษาข้อมูลส่วนตัวและข้อมูลที่ได้จากโครงการวิจัยไว้ในงานวิจัยของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่านจะถอนตัวออกจากโครงการวิจัยหลังจากได้ลงนามเข้าร่วมโครงการวิจัยแล้วได้หรือไม่

ท่านสามารถถอนตัวออกจากโครงการวิจัยได้ตลอดเวลาที่ท่านต้องการ โดยจะไม่มีผลเสียใดๆเกิดขึ้นหรือท่านอาจถูกขอให้ออกจากโครงการวิจัยเมื่อท่านมีโรคที่มีอาการป่วยเกิดขึ้น ไม่สามารถร่วมกิจกรรมได้

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๑๓๕/๒๕๖๓

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการศึกษาด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชน
สร้างสรรค์ในสังคมไทย
(Enhancing Public Awareness and Network Management of the
Creative Communitive in Thailand)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800763044

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ผู้วิจัยหลัก: พระมหาวิเชียร วชิรธมโม

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

หมายเลขใบรับรอง: ว.๑๓๕/๒๕๖๓

วันที่ให้การรับรอง: ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

ที่ อว ๘๐๒๙ / ๐๐๐๘๐

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ซอย ๑๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๕๐๐๐

๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากรอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research)
เจริญพร ร.ต.วีจิตร ใจบุญ รองหน.กลุ่มองค์กรภาคประชาสังคม สังกัดกองภาคประชาสังคม
ศูนย์สันติวิธี กอ.รมน.ภาค 4 สน.

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) จำนวน ๑ ชุด
คู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนใต้ ๑ ไฟล์

ด้วยทาง มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี กำลังศึกษางานวิจัยเรื่อง
“การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” โดยมี พระมหา
วิเชียร วชิรธมโม (กุลธมณี), พระครูสุตกิจสโมสร (โกตัน), พระพันธ์ ธมฺมวิโส (อนันตพงษ์), ดร.สุชาติ ไทหมอสน, นาย
รังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์, นายวีระศักดิ์ บุญญติษฐ์, นางสาวภรณ์รัตน์ ชุมภูประวิโร และนางสาวปานวลัย ศรีงาม เป็น
คณะผู้วิจัย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (MCURS-800763044)

ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยและ
การจัดการเครือข่ายเชิงสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้กับตัวแทนประชาชนในสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ จำนวน ๒๔ รูป/คน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเป็นวิทยากรอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action
Research) ในหัวข้อ “จิตสาธารณะและการจัดการเครือข่ายเชิงสร้างสรรค์” ในวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๑๐.๐๐ - ๑๐.๔๕ น. และในช่วงเวลา ๑๓.๓๐ น. เชิญร่วมกิจกรรมปลูกต้นไม้ เพื่อเป็นการ
ส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกในการรักษาระบบชาติ ณ อาคารเรียน มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

หวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอเจริญพรขอคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอเจริญพร

(พระมหาวิเชียร วชิรธมโม)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์ (เลขาโครงการวิจัย) ๐๘๕-๗๘๒-๓๐๒๐

ที่ อว ๘๐๒๙ / ๐๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ซอย ๑๐ ตำบลสุระมนตรี
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๕๐๐๐

๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากรอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research)
เจริญพร ดร.อังคาร กาญจนเพชร รองประธานศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง
สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) จำนวน ๑ ชุด
คู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนใต้ ๑ ไฟล์

ด้วยทาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี กำลังศึกษางานวิจัยเรื่อง
“การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” โดยมี พระมหา
วิเชียร วชิรธมโม (กุลธมณี), พระครูสุตกิจโสภณ (โกตัน), พระพนธ์ ธมมวิโส (อนันตพงษ์), ดร.สุชาติ ไหมอ่อน, นาย
รังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์, นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์, นางสาวภรณ์รัตน์ ชุมภูประวิโร และนางสาวปานวลัย ศรีราม เป็น
คณะผู้วิจัย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (MCURS-800763044)

ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยและ
การจัดการเครือข่ายเชิงสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้กับตัวแทนประชาชนในสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ จำนวน ๒๔ รูป/คน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเป็นวิทยากรอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action
Research) ในหัวข้อ “ความเป็นพลเมืองไทยและความรับผิดชอบต่อสังคม” ในวันจันทร์ที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๐๙.๑๕ - ๑๐.๐๐ น. และในช่วงเวลา ๑๓.๓๐ น. เชิญร่วมกิจกรรมปลูกต้นไม้ เพื่อเป็นการ
ส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกในการรักษาระบบชาติ ณ อาคารเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

หวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดียิ่ง จึงขอเจริญพรขอคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอเจริญพร

(พระมหาวิเชียร วชิรธมโม)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์ (เลขาโครงการวิจัย) ๐๘๕-๗๘๒-๓๐๒๐

ที่ อว ๘๐๒๙/๐๐๐๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ซอย ๑๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นวิทยากรอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research)
เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มูหัมมัดรอฟลี แวะหะมะ คณะบดีคณะวิทยาการศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) จำนวน ๑ ชุด
คู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนใต้ ๑ ไฟล์

ด้วยทาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี กำลังศึกษาขานวิจัยเรื่อง
“การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” โดยมี พระมหา
วิเชียร วชิรธมโม (กุลธมณี), พระครูสุตกิจโสภณ (โกตัน), พระพันธ์ ธมฺวโร (อนันตะพงศ์), ดร.สุชาติ ไทหม่อน, นาย
รังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์, นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์, นางสาวภรณ์รัตน์ ชุมภูประวีโร และนางสาวปานวลัย ศรีงาม เป็น
คณะผู้วิจัย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (MCURS-800763044)

ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยและ
การจัดการเครือข่ายเชิงสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้กับตัวแทนประชาชนในสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ จำนวน ๒๔ รูป/คน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเป็นวิทยากรอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action
Research) ในหัวข้อ “สิทธิมนุษยชนตามหลักคำสอนทางศาสนา” ในวันจันทร์ที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๓
เวลา ๑๑.๐๐ - ๑๑.๔๕ น. และในช่วงเวลา ๑๓.๓๐ น. เชิญร่วมกิจกรรมปลูกต้นไม้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการ
ปลูกจิตสำนึกในการรักษาระบบชาติ ณ อาคารเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ปัตตานี อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

หวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดียิ่ง จึงขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอเจริญพร

(พระมหาวิเชียร วชิรธมโม)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์ (เลขาโครงการวิจัย) ๐๘๕-๗๘๒-๓๐๒๐

ที่ อว ๘๐๒๙/๐๐๐๗๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ซอย ๑๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน ๒๐ คน
เข้าร่วมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research)
เจริญพร ศาสตราจารย์ ดร. ปรีศวร ยันเสน คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) จำนวน ๑ ชุด

ด้วยทาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี กำลังศึกษางานวิจัยเรื่อง
“การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” โดยมี พระมหา
วิเชียร วชิรธมโม (กุลธมโม), พระครูสุตกิจโสภณ (โกตั่น), พระพนธ์ ธมมวิโส (อนันตะพงศ์), ดร.สุชาติ ไหมอ่อน, นาย
รังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์, นายวีระศักดิ์ บุญญติษฐ์, นางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร และนางสาวปานวลัย ศรีงาม เป็น
คณะผู้วิจัย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (MCURS-800763044)

ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยและ
การจัดการเครือข่ายเชิงสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้กับตัวแทนประชาชนในสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านได้ให้นักศึกษาจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน
๒๐ คน เข้าร่วมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในวันจันทร์ที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา
๐๘.๓๐ - ๑๖.๐๐ น. ณ อาคารเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี อำเภอ
เมือง จังหวัดปัตตานี เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนและปรับเปลี่ยนคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คน
บนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดี
ของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

หวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอเจริญพร

(พระมหาวิเชียร วชิรธมโม)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

มจร วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

โทร. ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๑ โทรสาร ๐๗๓ - ๔๕๐๐๗๔

ผู้ประสานงาน นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์ (เลขาโครงการวิจัย) ๐๘๕-๗๘๒-๓๐๒๐

ภาคผนวก ค

ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ

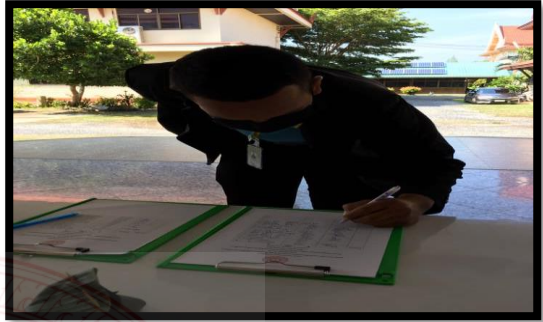
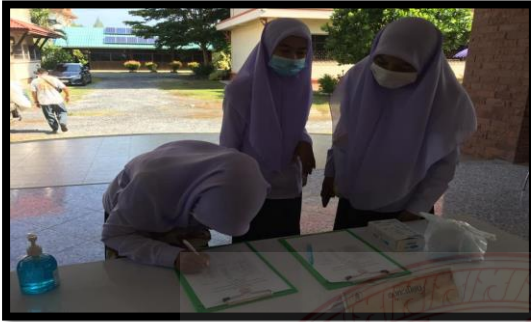
ภาพประกอบการเก็บข้อมูลการวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการ
ของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย

ภาคผนวก ง
การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการศึกษาการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย

- นำกระบวนการวิจัยวิจัยหน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคง ติดตามและประทับประคองการดำเนินงานด้านการเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะอย่างใกล้ชิด

- นำผลการวิจัยเกี่ยวกับหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคงควรให้การสนับสนุนงบประมาณอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการที่เกี่ยวกับกิจกรรมเชิงเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะดำเนินไปได้

- นำผลภาคประชาชนซึ่งเป็นชาวชุมชนควรให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมเชิงเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะต่าง ๆ ตามสมควร

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยในมิติที่หลากหลาย เพื่อการเรียนรู้ เช่นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพและการประชุมกลุ่ม และการสังเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์ผลจากแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์ ให้กับทีมงานวิจัย

- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชนชุมชน และนักวิชาการ ให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างมั่นคง

ภาคผนวก จ

ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับของโครงการ

วัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	หมายเหตุ
๑) เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	<ul style="list-style-type: none"> - สสำรวจรวบรวมและสืบค้นความเป็นมา แนวคิด หลักการ กระบวนการ และความสัมพันธ์ในการบริหารจัดการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย ณ โรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี - ศึกษาประวัติความเป็นมาและโครงสร้างการบริหารงาน - ศึกษาแนวคิด หลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย - ศึกษากระบวนการในการคัดสรรนักเรียนที่เข้ามาศึกษา - ศึกษาวิธีการกำหนดเนื้อหา รายวิชา รวมไปถึงกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน 	จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจข้อมูลนำมาวิเคราะห์ออกแบบสอบถามการวิจัย สันทนาการกลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี เพื่อวิเคราะห์และหาข้อสรุปในการจัดทำคู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย จำนวน ๑๕ รูป/คน
๒) เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	<ul style="list-style-type: none"> - ลงพื้นที่ประชุมสัมมนาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย จำนวน ๑๕-๒๔ รูป / คน (Training for the trainers) โดยนำคู่มือหลักสูตรการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย มาจัดอบรมให้กับเยาวชน และประชาชนที่ได้คัดเลือก 	- อบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) อบรมตัวแทนประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย จังหวัดละ ๕-๗ รูป/คน รวม ๒๐ รูป/คน
๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	<ul style="list-style-type: none"> - ลงพื้นที่จัดโต๊ะเสวนาสันทนาการปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรมและประมวลผลข้อมูลนำข้อมูลที่ได้คืนให้กับชุมชน และสร้างเครือข่ายประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 	<ul style="list-style-type: none"> - จัด Focus group เพื่อสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย - ได้ข้อมูลการบริหารจัดการและโมเดลการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย - ได้มือหลักสูตรการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

แบบสรุปโครงการวิจัย

ชื่อโครงการ

- (ภาษาไทย) การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย
- (ภาษาอังกฤษ) Enhancing public awareness and network management Of the creative community in Thailand

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๒) เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ที่มาของการวิจัย

ในปัจจุบันนี้ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมโดยทั่วไป มีค่านิยมในการแสวงหาเงินทอง อำนาจ บารมี มากกว่าที่จะให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ โดยที่สังคมในปัจจุบันเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับบุคคล เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคมจึงควรที่จะเกิดขึ้นในสังคม ด้วยเหตุนี้ ศาสตราจารย์ธานีทร กรัยวิเชียร^๑ องคมนตรีได้ให้ความเห็นว่า การปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย ต้องดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ การ “ปลูก” และการ “ปลุก” ในส่วนของการ “ปลูก” นั้นใช้สำหรับเด็กและเยาวชนที่เปรียบเป็นดั่งผ้าขาวและจะเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนสังคมไทยในอนาคต ซึ่งจะต้องได้รับการปลูกฝังความคิดและทัศนคติด้านคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อเจริญงอกงามเป็นเมล็ดพันธ์แห่งคุณธรรม จริยธรรมที่จะเผยแพร่ในสังคมไทยต่อไป ส่วนการ “ปลุก” นั้น ใช้กับผู้ใหญ่ ที่บางครั้งได้หลงลืมหรือละเลยการนำคุณธรรมจริยธรรมมาใช้ในการประพฤติปฏิบัติให้เกิดการระลึก นึกถึง ตระหนักถึงความสำคัญ และนำคุณธรรมจริยธรรมกลับมาใช้ในการดำรงตน และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชนต่อไป ส่วน ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^๒ นักวิชาการอาวุโส มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้กล่าวถึงแนวคิด “จิตสาธารณะ” (Public Mind) หรือ “จิตสำนึกสาธารณะ” (Public Consciousness) ไว้ว่ามีใช้เป็นสิ่งใหม่สำหรับสังคมไทยแต่อย่างใด หากแต่มีการกล่าวถึงกันอย่างจริงจังมาเป็นเวลายาวนานมากกว่า ๕๐ ปี ตั้งแต่ที่เริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นครั้งแรก การอุบัติขึ้นของคำว่า “จิตสาธารณะ” หรือ “จิตอาสา” ในระยะหลัง ๆ จึงเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการเห็นคุณค่า การเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนรวมของประชาชน และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของคำว่า “จิตสำนึกพลเมือง” คือ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ประชาชนแต่ละคนต้องมีจิตสาธารณะ กล่าวคือ

^๑ ธานีทร กรัยวิเชียร, ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ. (กรุงเทพฯ:บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐, หน้า ๑๐-๑๓)

^๒ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, โอกาสและอุปสรรคของประเทศไทยในการเป็น ประเทศที่มีเศรษฐกิจรายได้สูง. (วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๗), ๒๕๕๘, หน้า ๑-๑๓

การตระหนักถึงความสำคัญของการเสียสละแบ่งทรัพยากรหรือผลประโยชน์ส่วนตนให้กับสังคม เพื่อให้สังคมนำทรัพยากรหรือผลประโยชน์ดังกล่าวมาใช้ก่อให้เกิดประโยชน์ให้กับสมาชิกในสังคม ตลอดจนตัวผู้ให้เอง ดังนั้น สมาชิกในสังคมจึงต้อง “รับผิดชอบ” ต่อสังคมส่วนรวมร่วมกัน ทั้งแบบ “เป็นทางการ” ตามกฎกติกาของการอยู่ร่วมกัน เช่น การเสียภาษี การทำหน้าที่พลเมือง การยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันโดยยึดระเบียบวินัย และแบบ “ไม่เป็นทางการ” เช่น การรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง ต่อผู้อื่นและสังคม ใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อผู้อื่น มีสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศและเป็นเจ้าของสังคม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้น การมีจิตสาธารณะหรือ Public Mind แสดงออกให้เห็นเป็นพฤติกรรมส่วนหนึ่งคือ ประชาชนในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและรักษาสาธารณสมบัติ^๓ โดยเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้มีสำนักข่าวต่างประเทศรายงานผลสำรวจและจัดอันดับประเทศที่ใญ่บุญที่สุดในโลกประจำปี ๒๐๑๑ หรือ เวิลด์ กิฟวิง อินเด็กซ์ ๒๐๑๑ ผลการสำรวจพบว่า ในปีนี้ประชาชนจำนวนมากอุทิศตนเอง เพื่อช่วยเหลืองานด้านการกุศลมากขึ้น โดยผลสำรวจประจำปี ระบุว่า สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใญ่บุญที่สุดในโลกประชากรกว่าร้อยละ ๔๓ ได้อุทิศตัวทำงานการกุศลกับองค์กรต่าง ๆ ร้อยละ ๗๓ ยินดีที่จะช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อน ส่วนประเทศที่ได้รับตำแหน่งให้เป็นชาติใญ่บุญอันดับที่ ๒ คือ ประเทศไอร์แลนด์ ชาวไอร์แลนด์กว่าร้อยละ ๗๕ ได้บริจาคเงินเพื่อการกุศลเป็นประจำทุกเดือน และกว่าร้อยละ ๖๕ ยินดีที่จะช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อน สำหรับประเทศไทยถูกจัดอันดับให้เป็นชาติใญ่บุญติดอันดับ ๙ ของโลก และอันดับ ๒ ของทวีปเอเชีย รองจากประเทศศรีลังกา ขยับจากอันดับที่ ๒๕ ในปีก่อน ทั้งนี้เนื่องมาจาก เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ครั้งที่ผ่านมา ทำให้ทั่วโลกเห็นว่า คนไทยมีน้ำใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามัคคีกันในยามทุกข์ ทั้ง ๆ ที่เมื่อไม่นานมานี้ คนไทยต้องเผชิญกับความแตกแยกทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่ออย่างหนัก แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสังคมไทยจะเป็นชาติใญ่บุญที่มีการบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อการกุศลจำนวนมาก แต่ในภาพรวมแล้วยังประสบปัญหาเชิงพฤติกรรมอันสะท้อนให้เห็นถึงการขาดจิตสาธารณะ (Public Mind) อยู่จำนวนไม่น้อย เช่น การไร้ระเบียบวินัย ไม่ตรงต่อเวลา การไม่ดูแลรักษาความสะอาดในที่สาธารณะ การทำลายทรัพยากรและสมบัติส่วนรวม การแก่งแย่งแข่งขัน แบ่งพรรคแบ่งพวก ทุจริตคอร์รัปชัน ลักษณะนิสัยที่เป็นอุปสรรคดังกล่าวเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ปรับปรุง ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อมิให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อส่วนรวม หากแต่สิ่งที่เป็นของส่วนรวม เป็นสมบัติสาธารณะ มักไม่ได้รับการใส่ใจดูแลรักษาเท่ากับของส่วนตัว มีตัวอย่างมากมายที่สะท้อนการขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ ที่ผ่านมา สำนักวิจัยเอแบคโพลล์ เปิดเผยผลวิจัยเชิงสำรวจ ๑๐ อันดับพฤติกรรมยอดแย่ในที่สาธารณะของคนไทยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยปละละเลย โดยสำรวจประชาชนทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวนทั้งสิ้น ๑,๓๗๘ ตัวอย่าง พบว่า พฤติกรรมยอดแย่ในที่สาธารณะของคนไทยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยปละละเลย อันดับที่ ๑ การขับรถย้อนศร ไม่สวมหมวกกันน็อก อันดับที่ ๒ การขับรถเกินความเร็วที่กฎหมายกำหนด อันดับที่ ๓ การเลี้ยงน้ำใจต่อเด็ก สตรี คนชรา บนถนนหรือรถประจำทาง อันดับที่ ๔ การพ่นสเปรย์บนกำแพง ป้ายบอกทาง อันดับที่ ๕ การทำลายทรัพย์สินสาธารณะ อันดับที่ ๖ การแข่งคิว อันดับที่ ๗ การจอดรถ

^๓ บุญิกา จันทรเกตุ, การสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทย (ออนไลน์), (๒๕๕๖). [Online]. Available : [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๘-๕๔\(๕๐๐\)/page๑-๘-๕๔\(๕๐๐\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๘-๕๔(๕๐๐)/page๑-๘-๕๔(๕๐๐).html). [๒๕๖๓, มีนาคม ๖].

ซ้อนกัน จอดขวางทางเข้าออก อันดับที่ ๘ การทิ้งขยะไม่เป็นที่ มั่งง่าย อันดับที่ ๙ การขี่โก่ง เอาไรต์เอาเปรียบ เห็นแก่ตัว และอันดับที่ ๑๐ การสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ จะเห็นว่าพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เหล่านี้ สะท้อนภาพความจริงของคนส่วนหนึ่งในสังคมไทยที่ยังขาดจิตสาธารณะ ซึ่งแน่นอนว่ามีจำนวนไม่น้อยทีเดียว

ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ประเทศไทยต้องมีหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่เป็น “พลเมือง” เป็นหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับที่เด็กไทยทุกคนต้องเรียน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนจบมัธยมศึกษา เป็น “พลเมืองเต็มขั้น” มีสำนึกพลเมืองครบถ้วนพร้อมสำหรับการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศ เมื่อเข้าสู่ระดับอุดมศึกษา หรือเข้าสู่ระบบแรงงานจะสามารถทำหน้าที่ความเป็นพลเมืองที่ดี มีจิตสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสิ่งแรกที่เด็กนักเรียนทุกคนจะต้องเรียนในโรงเรียนอนุบาลเมื่อมีความขัดแย้งหรือมีการทะเลาะกันเกิดขึ้น ก็คือ ห้ามตีกัน เมื่อมีการทะเลาะกัน ครูจะจับแยกกันทันที และจะให้เรียนรู้จักกาพื้นฐานประการแรกของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามระบอบประชาธิปไตย คือ ขัดแย้งกันได้แต่ห้ามใช้ความรุนแรง เมื่อขึ้นชั้นประถมศึกษาเด็กนักเรียนจะเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยจะถูกฝึกฝนให้รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่นและรับผิดชอบต่อสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพแต่ต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพคนอื่น และทำสิ่งใดจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็อยู่ที่การกระทำของคนในสังคม^๔ ความท้าทายที่สำคัญของการปรับเปลี่ยนเรื่องใดในสังคมเป็นเรื่องที่ซับซ้อนทั้งในเรื่อง การออกแบบขั้นตอน และรูปแบบกิจกรรม ผู้ดำเนินการ ขณะที่สิ่งสำคัญของการพัฒนาเยาวชนคือ ความสัมพันธ์ของการกำหนดเป้าหมาย และผลลัพธ์ ตลอดจนการประเมินผลการดำเนินการ เพื่อปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการในอนาคต กระบวนการสร้างจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนไม่ได้เป็นสิ่งผูกขาดจากหน่วยงานใดๆ ควรมีการเปลี่ยนมุมมองจากแนวคิด มาเป็นการส่งเสริมกระบวนการคิดแบบแนวราบ เป็นการทำงานร่วมกัน และประสานซึ่งกันและกันของสมาชิกองค์กรต่างๆ ในสังคม โดยเป้าหมายของการสร้างจิตสำนึกเด็กและเยาวชนคือ การใช้วัฒนธรรมจริยธรรมทางสังคมเป็นฐานการพัฒนาจากสถาบันหลักที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ในขณะที่เดียวกันในทุกสังคมไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ต่างก็ต้องมีผู้นำเป็นศูนย์กลางการส่งเสริมพัฒนา เพื่อทำหน้าที่ช่วยการตัดสินใจ วินิจฉัย กำหนดนโยบาย วางแผนและจูงใจให้สมาชิกในสังคมมีการรวมกลุ่มกัน ดังนั้นบทความฉบับนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของการส่งเสริมเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้มีผู้นำทางความคิด ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทย เพราะสถาบันหลักทางสังคมจะเป็นเสมือนจุดรวมพลัง และเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาเยาวชน ด้วยวิธีการส่งเสริมของสมาชิกจากภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเป็นผู้ช่วยชี้แนะแนวทางเพื่อการผลักดัน และชักจูงใจให้กลุ่มและภาคส่วนต่างๆ กระทำกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จ และ

^๔ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education). บทความพิเศษการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง ตอนที่ ๕ : ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ประชาชนจะต้องเป็น “พลเมือง”, ๒๕๕๓

บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ^๕ อีกทั้งองค์กรที่ทำงานด้านสาธารณสุขประโยชน์ที่มีอยู่ ควรมีบทบาทเป็นแกนนำในการชักชวนคนในสังคม เข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร ในการช่วยทำงาน การให้คนเข้าร่วมทำกิจกรรม สาธารณะจะช่วยสร้าง “จิตสำนึกเพื่อสังคม” ที่ดี จากการที่ได้ลงไปปฏิบัติจริง ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยมีองค์กรที่ทำงานอาสาสมัครเป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่าง จากข้อมูลการสำรวจเครือข่ายและอาสาสมัครของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ พบว่า องค์กรเอกชนที่ทำงานด้านพัฒนาสังคม ประมาณ ๓๐,๐๐๐ องค์กร ในจำนวนนี้ทางด้านสังคมอย่างต่อเนื่องและอยู่ในกลุ่มที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ส่งเสริม ๗,๓๐๐ องค์กร มีอาสาสมัครที่ทำงานด้านสังคม ประมาณ ๙.๗ ล้านคน เป็นอาสาสมัครที่ราชการส่งเสริม ๒๔ ล้านคน เป็นอาสาสมัครที่เอกชนส่งเสริม ๗๒ ล้านคน (รวมลูกเสือชาวบ้าน ๖.๗ ล้านคน) ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ยังไม่นับรวมถึงกลุ่มเครือข่ายขนาดเล็กที่กระจายกันอยู่ทั่วประเทศ หากองค์กรเหล่านี้ และองค์กรอื่น ๆ ในสังคมพยายามขยายขอบเขตของงาน และหาอาสาสมัครมากขึ้น ย่อมเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างจิตสาธารณะภาคปฏิบัติให้เกิดขึ้น และหากมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ย่อมสามารถกระจายไปได้ทุกพื้นที่ ทุกประเด็น ครอบคลุมทั่วประเทศได้ในที่สุด

การสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทยให้เจริญงอกงามต้องอาศัยระยะเวลาและความต่อเนื่องในการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อร่วมกันผลักดันให้มีผลเกิดขึ้นทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้ก้าวสู่การเป็นสังคมที่มีจิตสาธารณะอย่างแท้จริงโครงการวิจัย “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” จะเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในสังคมไทย อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ และปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยที่โครงการวิจัยนี้ยังเป็นการสร้างนวัตกรรมด้านสังคมที่จะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาสังคมในการที่จะร่วมกันสร้างหมู่บ้านต้นแบบเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จะเป็นต้นแบบในการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกสาธารณะและเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยต่อไป

^๕ จันทนา อุดม นงนุช ไพบุลย์รัตนานนท์ ไพโรจน์ บุตรช้วน และ หะริน สัจเจย์, สถาบันหลักของสังคมกับการพัฒนาเยาวชน, วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๑ , ๒๕๕๙, หน้า บทคัดย่อ

การดำเนินงานและผลงานที่ได้รับจากการวิจัย (โดยสังเขป) พร้อมภาพประกอบ

๑. การดำเนินงานวิจัย

๑.๑ รูปแบบการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ที่เชื่อมโยงข้อมูลความคิดเห็นเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย

๑.๒ วิธีการทดลอง

๑.๒.๑ การศึกษาการวิจัย

๑.๒.๑. การศึกษาการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับ คุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้คู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เช่น การใช้สิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบต่อ, เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น, เคารพความแตกต่าง, เคารพหลักความเสมอภาค, เคารพกติกา, ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง, ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม, ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม, มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่าง ๆ รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๑.๒.๒. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ การวิจัยในครั้งนี้จะมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยแบบสัมภาษณ์ได้พัฒนาจากการวิเคราะห์เอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์สอดคล้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๑.๓ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ โดยใช้วิธีทวิภาคีวิจัย มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม, ทฤษฎีจิตสาธารณะ, สิทธิมนุษยชน, การบริหารจัดการชุมชน, ความเป็นพลเมือง, การสร้างเครือข่าย, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะและคุณลักษณะที่เกี่ยวข้อง

ของกับจิตสาธาณณะ โดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านการศึกษาค้นคว้า และแนวความคิดจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน และนักวิชาการ ที่ตอบวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีสาระโดยสรุปในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องของศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม, ทฤษฎีจิตสาธาณณะ, สิทธิมนุษยชน, การบริหารจัดการชุมชน, ความเป็นพลเมือง, การสร้างเครือข่าย, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธาณณะและคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธาณณะ เป็นต้น

๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบกระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๒. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการบริหารจัดการชุมชนบนพื้นฐานแห่ง ความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า คือ

๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรมให้กับประชาชนในหมู่บ้านชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างตัวแบบหรือคู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย

๒) จัดอบรมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย เพื่อเป็นวิทยากรบรรยายให้กับประชาชนในสามจังหวัดชายแดน

๓) การศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทนประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๕-๘ รูป/คน

รวม ๑๕-๒๔ รูป/คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยจัดอบรมเป็นระยะเวลา ๑๕ วันติดต่อกัน

๔) สทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย จำนวน ๒๐ รูป/คน

๓. จัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน และสร้างเครือข่าย ชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๔. สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในเรื่องของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนั้น มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ส่วนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งความสัมพันธ์และสอดคล้องกับแนวทางการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย ก่อนที่เสนอเป็นองค์ความรู้ต่อสาธารณชน

๒. ผลที่ได้รับจากงานวิจัย

การศึกษาวิจัย “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อทำการสำรวจ รวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพลุฒินิยม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้คู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เช่น การใช้สิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบ, เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น, เคารพความแตกต่าง, เคารพหลักความเสมอภาค, เคารพกติกา, ไม่แก้ปัญหาคด้วยความรุนแรง, ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม, ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม, มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่าง ๆ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่ศึกษาอยู่ในเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทย ได้แก่ โครงการโรงเรียนพลเมืองพลุฒินิยมจังหวัดปัตตานี โดยศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในสังคมไทยประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชนชุมชน และนักวิชาการ ซึ่งคณะผู้วิจัยจะทำการสุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงเพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาแล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการเสริมสร้าง

เครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์และสมมติฐานดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ ๑ เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คนแบบสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) ประกอบไปด้วย ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับกระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เพื่อเป็นการวิเคราะห์ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์ ที่จะทำให้ทราบถึงกระบวนการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๕ รูป/คน เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓ ณ วัดโพธาราม หมู่ ๓ บ้านละโพ๊ะ ตำบลป่าไร่ อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี ซึ่งจากการศึกษาในประเด็นนี้คณะผู้วิจัยได้สรุปความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิจากการสนทนากลุ่ม(Focus Groups Discussion)โดยแยกเป็นรายด้านตามประเด็นการสนทนา คือ

๑) ประเด็นสภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างชอบช่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริตการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแก่บุคคลทั่วไป ภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นคนไทยและดีใจที่ได้มีพระมหากษัตริย์ไทยเป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไปภูมิใจที่ได้เกิดมาบนพื้นแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขซึ่งจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า ประชาชนในชุมชนภูมิใจที่ได้เกิดมาบนพื้นแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชอบช่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริตเป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยบริหารจัดการภายในชุมชน

๒) ประเด็นแนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชนโดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้มาประชุมหมู่บ้าน พัฒนาหมู่บ้าน การได้ช่วยออกพัฒนาช่วยงานในหมู่บ้านมีเข้าร่วมการประชุมเข้าร่วมการเลือกตั้งเข้าร่วมกิจกรรมผู้เข้าร่วมประชุมเป็นจิตอาสาพัฒนาชุมชน ซึ่งจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่าแนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชนการที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อมาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้อง และผู้นำที่ดี ที่ประชาชนเขาตัดสินใจ ให้เกียรติให้มาทำหน้าที่เป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ รู้จักตน รู้จักชุมชน รู้จักเหตุและผล คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักในการบริหารจัดการทุก

อย่าง โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมีคามเข้มแข็ง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๓) **ประเด็นกระบวนการในการคัดสรรนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพหุวัฒนธรรม จังหวัดปัตตานี** โดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่าประชาชนภายในชุมชนหมู่ ๓ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน และผู้ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน แต่มีความต้องการเข้ารับการศึกษาอบรม และมีความสมัครใจอยากเรียนรู้ ประชาชนภายในชุมชนทั้งชายและหญิงสามารถเข้ารับการศึกษาได้โดยยื่นใบสมัครต่อนายทะเบียน เนื่องจากเป็นโรงเรียนพหุวัฒนธรรม เรารับนักเรียนทั้งที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นทุกคนที่อยู่ในชุมชนกระบวนการไม่ยุ่งยาก ผู้ที่สนใจเข้ายื่นความจำนงต่อนายทะเบียน เขียนใบสมัคร ไม่มีค่าใช้จ่ายใดทั้งสิ้นซึ่งจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่าผู้ที่สนใจเข้ายื่นความจำนงต่อนายทะเบียน เขียนใบสมัคร ไม่มีค่าใช้จ่ายใดทั้งสิ้นประชาชนภายในชุมชนหมู่ ๓ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน และผู้ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน ทั้งชายและหญิงนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นสามารถเข้ารับการศึกษาได้

๔) **ประเด็นการกำหนดเนื้อหาวิชาพร้อมทั้งการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน** โดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่าสิทธิหน้าที่ตามที่มีตามกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน การปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การปกครองตนเองโดยประชาชนโดยมีหน่วยงานของรัฐสนับสนุน ในด้านกิจกรรมเสริมความรู้ เป็นไปตามบริบทของท้องถิ่นและชุมชน เช่นการทำนา การเกี่ยวข้าว การเลี้ยงปลา รวมทั้งกิจกรรมอื่นที่สนับสนุนการเรียนรู้ในรายวิชาต่างๆ การเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตย การมีจิตสาธารณะ การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม เป็นหลักเนื้อหาวิชาที่โรงเรียนเน้นเป็นพิเศษ^๒ ซึ่งจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่าการที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อมาบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้องโดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมีคามเข้มแข็งมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่า การที่จะให้ชุมชนของเรามีความเข้มแข็ง ทั้งประชาชน ผู้นำชุมชน องค์กรต่างๆ จะต้องมีความเสียสละร่วมมือกัน ช่วยส่งเสริมสนับสนุน การเรียนรู้ของชุมชน โดยการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ และจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ท้องถิ่น อันติงามของชุมชน และช่วยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน อีกทั้งร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน บนพื้นฐานของความรักความสามัคคีเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก

๕) **ประเด็นความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพหุวัฒนธรรม** โดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ พบว่าการมีความรับผิดชอบต่อสังคมมีค่านิยม จารีต ประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันติงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองและความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตยและความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรมและศาสนา การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมมีความตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่ง

^๒สนทนากลุ่ม นางสมบุรณ์ สุวรรณแพทย์ เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

ของชุมชนและสังคม การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมการมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาชุมชน คนในชุมชนควรทำงานเป็นทีม เป็นหนึ่งเดียวสร้างเครือข่าย ในการแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชนมีการประสานความร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และประชาชน^๗ ซึ่งจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า ความคาดหวังจากนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมหลังจากจบหลักสูตรนักเรียนมีแนวคิด หลักการการมีความรับผิดชอบต่อสังคมมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองและความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การยึดถือกฎกติกาในระบบประชาธิปไตย ความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมมีจิตอาสาพร้อมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมรวมทั้งการแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion)จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๕ รูป/คนคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประมวลความรู้ได้ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ผู้นำมีลักษณะผู้นำหลายด้าน ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความรู้ ประสบการณ์ การวางแผนในการทำงาน การกำหนดเป้าหมาย มีแรงจูงใจในการเสียสละเพื่อส่วนรวม มีคุณธรรม จริยธรรม ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับกระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา และโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี ประชาชนในชุมชนภูมิใจที่ได้เกิดมาบนพื้นแผ่นดินไทยได้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ขอบข่วยเหลือผู้อื่น รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักแผ่นดินเกิด รู้รักเพื่อนพ้อง ทำอาชีพสุจริตเป็นพลเมืองที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลทั่วไป จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยบริหารจัดการภายในชุมชน แนวคิดหรือหลักการในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้กับประชาชนภายในชุมชน การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการเมืองการปกครองนั้น ประชาชนต้องศึกษาทำความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ดีทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศ เพราะจะทำให้เรารู้สึกห่วงใย ในชุมชนของเรา ทั้งการไปใช้สิทธิ์เลือกผู้นำ เพื่อบริหารดูแลประชาชนอย่างถูกต้อง และผู้นำที่ดี ที่ประชาชนเขาตัดสินใจ ให้เกียรติให้มาทำหน้าที่เป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ รู้จักตน รู้จักชุมชน รู้จักเหตุและผล คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักในการบริหารจัดการทุกอย่าง โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจการต่างๆของชุมชน มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ชุมชนก็จะมีความเข้มแข็ง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยประชาชนภายในชุมชนมีความต้องการและยินดีให้มีโครงการการปลูกฝังความเป็นพลเมือง การพัฒนาผู้นำ การศึกษา การฝึกอบรม การศึกษาดูงานเพื่อให้ผู้นำ และประชาชนในชุมชนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทย นอกจากนี้ยังต้องการผู้นำที่มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความมุ่งมั่น สามารถปลูกเร้าให้สมาชิกภายในชุมชนเกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนและการสร้างเครือข่ายให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ข้อ ๒ เพื่อศึกษาความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

^๗สนทนากลุ่ม นายสุรินทร์ เพชรโกษี เมื่อ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

จากผลการวิเคราะห์การปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะผู้วิจัยได้ใช้การฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยโดยใช้หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี ใช้ระยะเวลา ๑๕ วันติดต่อกัน และติดตามผลทุกวันนอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant)ร่วมด้วยซึ่งการสังเกตพฤติกรรมการมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งการสังเกตพฤติกรรมการมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

ในการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยโดยใช้หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี แต่ใช้งบประมาณในการดำเนินโครงการจากงบวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ใช้ระยะเวลา ๑๕ วันติดต่อกัน และติดตามผลทุกวัน

คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีและวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรม ของ

งานวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย เป็นการสังเกตพฤติกรรมรวมไปถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรมของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยใช้เวลาสังเกตพฤติกรรมรวมตลอดระยะเวลาอบรม ๑๕ วัน และติดตามผลทุกวัน โดยมีหัวข้อในสังเกตพฤติกรรม จำนวน ๑๐ ข้อ ดังนี้

๑. การมีความรับผิดชอบต่อสังคม
๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม
๓. การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง
๔. การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น
๕. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม
๖. การมีความเคารพตามกฎหมาย กติกาในระบบประชาธิปไตย
๗. การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม
๘. การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม
๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา
๑๐. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

คณะผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมรวมไปถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความเป็นพหุวัฒนธรรมของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีโดยใช้เวลาสังเกตพฤติกรรมรวมตลอดระยะเวลาอบรม ๑๕ วัน

ผลการสังเกตพบว่า

๑. การมีความรับผิดชอบต่อสังคม นักเรียนรู้จักรับผิดชอบต่อการทำกิจกรรมต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมและที่มาของการให้ความหมายมาจากผลประโยชน์ ที่เกิดขึ้นต่อสังคมเป็นผลประโยชน์ส่วนรวมถ้าช่วยกันดูแลรักษาที่ส่งผลให้สังคมมีความน่าอยู่และรู้สึกถึงความปลอดภัยในความเป็นอยู่มากขึ้น

๒. การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม การเป็นพลเมืองดีมีค่านิยมที่ดีงาม และดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ... มีการเรียนรู้ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีวินัยในการทำงาน และการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ... ครอบนุรักษ์สืบสานเผยแพร่เพื่อให้คนรุ่นหลัง รับรู้และสืบทอดต่อไป การอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้

๓. การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองความหมายของสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตนและสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ เป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้ความเคารพ

๔. การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่นการมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทกำหนดกรอบให้ทุกภาคส่วนของสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน

๕. การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรมคำว่า “พหุวัฒนธรรม” หรือ “สังคมพหุวัฒนธรรม”

๖. การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย นั่นคือ การเคารพกฎหมายและ กติกาสังคม การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและบุคคลอื่น การมีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน ประเทศชาติและสังคมโลก การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง การปกครอง การมีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และ สิ่งแวดล้อม การมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

๗. การมีความตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคมที่จะต้องมีส่วนร่วม รับผิดชอบต่อสังคม มีส่วนในการดูแลพัฒนาสังคม ตลอดถึงมีส่วนรับประโยชน์ที่พึงเกิดขึ้นในชุมชน

๘. การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม การเป็นส่วนหนึ่งในการทำหน้าที่ ดูแลรับผิดชอบต่อความเป็นไปของชุมชน

๙. การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาโดยนำเอาความคิดสร้างสรรค์(Creative Thinking) เป็นที่มาของวิธีการใหม่ๆ เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคมหรือชุมชนของตนให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

๑๐. การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมการพัฒนาสังคม มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาชุมชนของตน

วัตถุประสงค์ข้อ ๓ เพื่อการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากผลการวิเคราะห์การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะผู้วิจัยแบ่งเป็นประเด็นซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๑.๑ รูปแบบการสร้างเครือข่าย

จากการศึกษาข้อมูลรูปแบบเครือข่าย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ให้ข้อมูลที่ สำคัญจำนวน ๑๕ รูป/คน รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มี ดังนี้ คือเครือข่ายระดับชุมชน หรือ เครือข่ายเชิงพื้นที่ คือเป็นการรวมกลุ่มกันของสมาชิกเพื่อนบ้านที่ อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันเพื่อทำกิจกรรมการเผยแพร่ร่วมกัน โดยสมาชิกแต่ละคนมีความเต็มใจที่จะ มารวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมโดยไม่มีการบังคับมาด้วยความสมัครใจ แต่อาจจะ ได้รับการเชิญชวนจากเพื่อนบ้านหรือสมาชิกด้วยตนเอง มาร่วมกันทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ให้การ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันก่อให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคนใน ชุมชน มีเป้าหมายในการดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะและการพัฒนาที่ สอดคล้องกับสถานการณ์และพื้นที่ของสังคมหรือชุมชน มีแนวทางในการเผยแพร่ตามหลักเศรษฐกิจ พอเพียง มีจิตสาธารณะ โดยอาศัยพื้นที่เป็นหลักคือพื้นที่เครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัด ชายแดนภาคใต้เป็นสถานที่ในการทำงานผ่านกิจกรรมโครงการต่างๆเช่นโครงการชุมชนสัมพันธ์ เป็น โครงการที่เสริมสร้างความเข้มแข็งด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เกิดความรักความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อาศัยหลัก บวร คือ บ้าน วัด โรงเรียน โดยมีวัดเป็นแกนกลาง

ในการดำเนินการเชื่อมโยงบุคคล กลุ่มบุคคลเข้าหากัน ผ่านกิจกรรมการทำงาน กิจกรรมปลูกต้นไม้ ที่มีพระสงฆ์ สามเณร เป็นแกนหลัก และโครงการอื่นๆมากมายที่มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นทั้งที่เป็นบุคคลและองค์การ เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมให้มีความสงบสุขบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชน โดยสอดแทรกหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการจัดการบนพื้นฐานของความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น หากพิจารณาในแง่ ระดับบุคคล พบว่าเป็นการรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะ เป็นเครือข่ายกัน เพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกันดีทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน หรือห่างไกลออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการเชื่อมโยงทั้งในระดับบุคคล และระดับชุมชน หรือในเชิงพื้นที่

๑.๒ ขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นเครือข่ายการเมืองภาคประชาชน หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย คือการทำให้ประชาชนเป็นพลเมือง หรือปลูกจิตสำนึกพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในสังคมของประเทศ โดยเฉพาะเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง อำนาจอธิปไตย โครงสร้างอำนาจ บทบาทหน้าที่ทั้งของรัฐและของตนเองที่มีต่อรัฐ การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง คุณธรรมจริยธรรม ระบบภายในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ เป็นต้น และที่สำคัญคือ ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือทำ” อย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่อง การมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย การลงมือทำอย่างมีทักษะและประสิทธิภาพ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น จากการที่สัมภาษณ์ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน และประชาชนของคณะผู้วิจัย พบว่า กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในความคิดเห็นของข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน และประชาชน นั้นควรเริ่มด้วยการมาพูดคุย ประชุม เพื่ออธิบาย ให้สมาชิกเข้าใจว่าการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ทำแล้วสมาชิกจะได้ผลประโยชน์อย่างไร บอกถึงข้อดี ข้อเสียในการเสริมสร้างเครือข่าย หลังจากนั้นต้องวางแผนระบบการทำงานอย่างชัดเจน กำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน แบ่งหน้าที่งาน กระจายอำนาจแก่สมาชิก

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คณะผู้วิจัย พบว่า ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย สร้างความไว้วางใจ มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย และการแสวงหาแกนนำที่ดี

จากข้อมูลข้างต้นคณะผู้วิจัยพบว่า ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การตระหนักถึงปัญหาร่วมกันจากการที่เห็นบทบาทของหน่วยงานของรัฐในแต่ละมีรูปแบบการทำงานแบบเดิมซ้ำๆ นี้จะเน้นหนักในเรื่องของฝึกอบรม สัมมนา มากกว่าการที่จะทำงานเพื่อพัฒนาสติปัญญาของคนในสังคม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านความสัมพันธ์ให้กับชุมชนและสังคม ให้อยู่กันอย่างสงบสุข จึงเกิดการรวมตัวกันโดยยิวัดหรือโรงเรียน หรือศูนย์ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยอาศัยความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันในเชิงเครือญาติ ร่วมกันพัฒนาสถานที่ให้มีมาตรฐานเหมาะสมแก่ทำกิจกรรมการพัฒนาในด้านต่างๆ ทำงานด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ พุ่มเท เสียสละ โปร่งใส ตรวจสอบได้ ทำให้เกิดความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย ด้วยการประชาสัมพันธ์ ชักชวน เชิญชวน เข้าร่วมโครงการกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นที่รู้จัก เริ่มแรกใหม่ๆ เราออกโฆษณา ติดป้ายประชาสัมพันธ์บ้าง บอกผ่านหอกระจายข่าวบ้าง วิทยูชุมชนบ้าง ซึ่งในการจัดตั้งกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น เป็นการจัดตั้งเครือข่ายที่จำแนกโดยเงื่อนไขของการเกิดกลุ่ม สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้ ๑. กลุ่มที่เกิดขึ้นมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายร่วมกัน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันค่อนข้างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ๒. กลุ่มเชิงวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวเนื่องจากมีปัญหาหรือได้รับ ผลกระทบคล้ายคลึงกัน

คณะผู้วิจัย พบว่า ในกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้นต้องมีการติดต่อสื่อสาร พูดคุย จัดการประชุมระหว่างกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้นเป็นการรวมตัวกันเพื่อให้ได้รับสิทธิตามกฎหมาย และในการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้น สร้างด้วยการแบ่งแยกตามอาชีพ ตามพื้นที่ และเมื่อมีการสร้างเครือข่ายที่ชัดเจนแล้ว ทางภาคการเมืองอาจมีส่วนร่วมในการประสานงาน ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และแรงงานนอกระบบให้มาร่วมกันแก้ปัญหาและขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมไปด้วยกัน ดังองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่เมืองค์ประกอบ ๓ ประการ ดังนี้ ๑. ทุนมนุษย์ ที่มีคุณภาพ ความรู้ สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่าย เพื่อสร้างประโยชน์ให้ส่วนรวม ๒. ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ เป็นต้น ๓. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึก วัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น โดยทุนทั้ง ๓ ประการ เป็นทุนทางสังคมได้ก็ต่อเมื่อมีกระบวนการบนพื้นฐานของความสัมพันธ์กันอย่างไว้วางใจ มีบรรทัดฐาน และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย จึงจะเป็นทุนทางสังคมที่เป็นพลวัตขับเคลื่อนการพัฒนา และเสริมสร้างอย่างต่อเนื่อง

๑.๓ แนวทางการจัดการเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คณะผู้วิจัยพบว่า การกำหนดโครงสร้างการทำงาน นั้นไม่มีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน การจัดบทบาทหน้าที่ในการทำงานคือ แบ่งงานกันทำตามความถนัด ไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารงาน เป็นเพียงแต่สัญญาทางใจที่รับรู้ร่วมกัน การสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน คือ สำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือญาติเดียวกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คือ ประชุมปรึกษาหารือก่อนการทำงานทุกครั้ง และเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน จัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสาร กระทำผ่าน ๔ สื่อช่องทางเท่าๆกัน คือ กระจายข่าวผ่านแกนนำชุมชน สื่อสารผ่านหอกระจายข่าวหมู่บ้าน การกระจายข่าวระหว่างสมาชิกด้วยกัน (ปากต่อปาก) สื่อสารผ่านโทรศัพท์ และสื่อสารผ่านวิทยุชุมชน มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกปีตามแต่ช่วงระยะเวลาของโครงการ โดยโครงการทุกโครงการชาวบ้านหรือคนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกโครงการ การสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม คือ มีอำนาจในการตัดสินใจเหมือนเป็นพี่เป็นน้องและมีสิทธิเท่าเทียมในการเสนอความคิดเห็น การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน คือ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิก คือ ชาวบ้านช่วยเหลือเวลาที่วัดมีกิจกรรมวัดช่วยเหลือชาวบ้านเวลาว่าง การช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกด้วยกัน

คณะผู้วิจัย พบว่า ในกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการกำหนดโครงสร้างการทำงาน การจัดบทบาทหน้าที่ในการทำงานคือ แบ่งงานกันทำตามความถนัด การสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน คือ สำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือญาติเดียวกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คือ ประชุมปรึกษาหารือก่อนการทำงานทุกครั้ง และเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน จัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสาร การสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม คือ มีอำนาจในการตัดสินใจเหมือนเป็นพี่เป็นน้องและมีสิทธิเท่าเทียมในการเสนอความคิดเห็น การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน คือ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิก ดังองค์ประกอบของเครือข่ายสังคม ๗ ประการ ดังนี้

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามา อยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหาที่มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือ ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกร่วมกันในการดำเนิน กิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมาย ในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมาย ที่จะดำเนินไป

ด้วยกัน จะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วย บรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างกันไป

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefit) หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์ และความ ต้องการดังกล่าวไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้นจึงมีการรวมตัวกัน บนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมกันเป็นเครือข่าย

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholder Participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมกัน และในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างต้องการเสริมสร้างกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ผู้จุดแข็ง ของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่าย ซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่รวมเป็น เครือข่าย

๖. การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) เป็นการเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละ ฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างมีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) เป็นการที่สมาชิกในเครือข่าย การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิง แลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

บทสรุป

รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเครือข่ายระดับชุมชน หรือ เครือข่ายเชิงพื้นที่ คือเป็นการรวมกลุ่มกันของสมาชิกเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันเพื่อทำกิจกรรมการเผยแพร่ร่วมกัน โดยสมาชิกแต่ละคนมีความเต็มใจที่จะมารวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมโดยไม่มีการบังคับมาด้วยความสมัครใจ ให้การช่วยเหลือเอื้อเพื่อเอื้อแก่กันก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน มีเป้าหมายในการดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์และพื้นที่ของสังคมหรือชุมชน มีแนวทางในการเผยแพร่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะ โดยอาศัยพื้นที่เป็นหลักคือพื้นที่เครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสถานที่ในการทำงานผ่านกิจกรรมโครงการต่างๆ อาศัยหลัก บวร คือ บ้าน วัด โรงเรียน ในการดำเนิน

กิจกรรมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการจัดการบนพื้นฐานของความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น การรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเครือญาติกัน เพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกันดีทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน หรือห่างไกลออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการเชื่อมโยงทั้งในระดับบุคคล และระดับชุมชน หรือในเชิงพื้นที่

กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นเครือข่ายการเมืองภาคประชาชน หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย คือการทำให้ประชาชนเป็นพลเมือง หรือปลูกจิตสำนึกพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในสังคมของประเทศ โดยเฉพาะเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง อำนาจอธิปไตย โครงสร้างอำนาจ บทบาทหน้าที่ทั้งของรัฐและของตนเองที่มีต่อรัฐ การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง คุณธรรมจริยธรรม ระบบภายในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ สำคัญคือ ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือทำ” อย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่อง การมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย การลงมือทำอย่างมีทักษะและประสิทธิภาพ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย สร้างความไว้วางใจ มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย และการแสวงหาแกนนำที่ดี เป็นการจัดตั้งเครือข่ายที่จำแนกโดยเงื่อนไขของการเกิดกลุ่ม สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้ ๑. กลุ่มที่เกิดขึ้นมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายร่วมกัน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันค่อนข้างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ๒. กลุ่มเชิงวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวเนื่องจากมีปัญหาหรือได้รับ ผลกระทบคล้ายคลึงกัน และมีองค์ประกอบของทุนทางสังคม ๑. ทุนมนุษย์ ที่มีคุณภาพ ความรู้ สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่าย เพื่อสร้างประโยชน์ให้ส่วนรวม ๒. ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ เป็นต้น ๓. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึก วัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น โดยทุนทั้ง ๓ ประการ เป็นทุนทางสังคมได้ก็ต่อเมื่อมีกระบวนการบนพื้นฐานของความสัมพันธ์กันอย่างไว้วางใจ มีบรรทัดฐาน และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย จึงจะเป็นทุนทางสังคมที่เป็นพลวัตขับเคลื่อนการพัฒนา และเสริมสร้างอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการจัดการเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการกำหนดโครงสร้างการทำงาน การจัดบทบาทหน้าที่ในการทำงานคือ แบ่งงานกันทำตามความถนัด การสร้าง

ความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน คือ สำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือญาติเดียวกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสาร การสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิก ตามองค์ประกอบของเครือข่ายสังคม ๗ ประการ ๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) ๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) ๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefit) ๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholder Participation) ๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) ๖. การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) ๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction)

การนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้

งานวิจัยมุ่งหวังในการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย การสร้างความเป็นพลเมืองไทย เพื่อการปลูกฝัง ค่านิยมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยให้เยาวชนและประชาชนในสามจังหวัดชายแดนใต้ได้รู้คุณลักษณะที่ดีของความเป็นพลเมือง ซึ่งอาจเป็นข้อมูลในการนำงานวิจัยไปสอดแทรกในบทเรียนหรือกิจกรรมที่บรรจุไว้ในหลักสูตร เพราะการศึกษาและการทำกิจกรรมจะมีบทบาทในการเสริมสร้างค่านิยมและทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองไทย การขาดความเป็นพลเมืองไทยเป็นต้นตอ และรากเหง้าของปัญหาหลาย ๆ อย่าง ถ้าเยาวชนและประชาชนของเราเป็นคนดี มีคุณลักษณะที่ดีของการเป็นพลเมืองไทย ปัญหาหลายอย่างจะไม่เกิด หรือถ้าเกิดก็มีไม่มาก ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องคิดปลูกฝังค่านิยมเรื่องความเป็นพลเมืองไทยให้กับเยาวชนและประชาชนทุกคน เพื่อให้เป็นพื้นฐานความเจริญรุ่งเรืองของชาติต่อไป

ผลงานวิจัย/ผลผลิต สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม หรืออื่น ๆ ที่ได้จากการทำวิจัย และมี Impact ต่อสังคม, ประเทศชาติได้รับประโยชน์อะไร

ผลงานจากงานวิจัยจะได้ทราบถึงการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ที่ได้ลงพื้นที่ศึกษาในสามจังหวัดชายแดนใต้ ที่ศึกษาถึงการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย เพราะการขาดการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยเป็นต้นตอ และรากเหง้าของปัญหาหลาย ๆ อย่างถ้าเยาวชนและประชาชนของเราเป็นคนดี มีความเป็นพลเมืองที่ดี ปัญหาหลายอย่างจะไม่เกิด หรือถ้าเกิดก็มีไม่มาก ถ้าเยาวชนและประชาชนทุกคนนำค่านิยมของการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยไปบรรจุไว้ในกิจกรรมและเนื้อหาของหลักสูตรที่ทำการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือทางท้องถิ่น ชุมชน และจังหวัดได้นำเนื้อหาความเป็นพลเมืองไทยไปผนวกไว้ในการทำกิจกรรม เยาวชนและประชาชนที่ได้รับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยก็จะนำไปพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตของตัวเองให้มีความประพฤติปฏิบัติชอบ และเยาวชนประชาชนเหล่านี้จะเป็นตัวแทนของสังคมที่จะพัฒนาประเทศชาติต่อไป

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ต้องลงศึกษาในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงเรื่องความปลอดภัยของการเดินทาง และผู้ให้ข้อมูลบางท่าน จะให้ข้อมูลเป็นภาษาถิ่น ภาษามลายู รวมถึงการกรอกข้อมูลที่เป็นภาษาไทยที่เป็นอุปสรรคกับทางผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวมุสลิม ทางคณะผู้วิจัยจึงต้องหาล่ามและผู้แปลในการสอบถามข้อมูลจึงเป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัยในครั้งนี้

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

แบบสอบถามของข้อมูลควรใช้แบบสอบถามที่มีภาษามลายู เพราะผู้ตอบแบบสอบถามบางท่านไม่เข้าใจภาษาไทย

งานวิจัยที่คาดว่าจะดำเนินการต่อไป

การทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย แต่ละภูมิภาคเพื่อเป็นการได้รับข้อมูลที่มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น

การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย
Enhancing public awareness and network management
of the creative community in Thailand

พระมหาวิเชียร วชิรธมโม, ผศ. (กุลมณี)^๑ พระครูสุตกิจสมโสกร โกตัน^๒ พระพันธ์ ธมมวิโส (อนันตะพงษ์)^๓

ดร.สุชาติ ไหมอ่อน^๔ นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์^๕ นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์^๖
นางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร^๗ และนางสาวปานวลัย รัตนบุตรศรี^๘

Phramahawichai Vachilatammo, Asst. Prof. ^๑ Phrakhrusutakitsamosom (Kotan)^๒ Phrapan
Tammavangso (Anantapong)^๓

Dr.Suchat Maion^๔ Mr.Rangsan Wattanachaiwanich ^๕ Mr.Verasak Bunyadit^๖

Ms.Pamonrat Chumpoopraviro^๗ and Ms.Panwalai Rattanabutsri ^๘

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี^๑

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี^๒

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี^๓

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี^๔

นักวิเคราะห์นโยบายและแผน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี^๕

อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี^๖

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี^๗

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี^๘

E-mail : Wichian.kul@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมือง เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมือง และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน และนักวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในสังคมไทย จำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่งคณะผู้วิจัยจะทำการสุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม เฉพาะ เพื่อเป็นการวิเคราะห์ผลจากแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์ ที่ จะทราบถึงกระบวนการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย จนออกมาเป็นคู่มือ

ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะประกอบไปด้วย ๑) ด้านทักษะบุคคล ๒) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชนสังคม ๓) ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ส่วนการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ที่เด่นชัด คือ เครือข่ายระดับชุมชน ในส่วนขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๑) ตระหนักถึงปัญหา และสำนึกในการรวมตัว ๒) การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ ๓) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย และ๔) การสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่าย โดยที่แนวทางการจัดการเครือข่ายมี ๑) การสร้างความเป็นองค์การเครือข่ายและการทำให้มั่นคง และ๒) การรักษาความต่อเนื่องของการเป็นองค์การเครือข่าย โดยผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายของชุมชนมี ๑) ผลที่เกิดต่อประชาชน คือ ทำให้คนในชุมชนหรือสังคมมองเห็นคุณค่า เปลี่ยนทัศนคติในด้านลบที่มีต่อการพัฒนาชุมชน หรือ

สังคม ให้มองว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นสิ่งจำเป็นในด้านการพัฒนาจิตใจ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม และ๒) ผลที่เกิดต่อสังคมและชุมชน เป็นศูนย์รวมหรือแหล่งรวมตัวในการ ทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน อันก่อให้เกิดความรักความสามัคคีภายในชุมชน ทำให้ชุมชนเป็น ชุมชนที่เข้มแข็ง อยู่กันอย่างสงบสุขและเป็นสังคมที่พึงปรารถนาน่าอยู่

คำสำคัญ : (การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะ, เครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์, ชุมชน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้)

ABSTRACT

This research has the objective To study citizenship consciousness To cultivate citizenship And to strengthen the network of creative communities in the three southern border provinces, informants are experts, qualified experts at the provincial level, local level, community philosopher and academician. Related to building awareness of the community in Thai society, number ๑๕ images / person. In which the research team will randomly randomly provide information Tools used In-depth interviews Participatory observation And specific group chats To analyze the results from concepts, principles, background processes and relationships. To know the process of cultivating Thai citizenship Until come out as a guide.

The research results were found that the enhancement of public awareness consists of ๑) personal skills ๒) community participation ๓) knowledge and understanding of democracy. The most prominent part of strengthening the creative community management network is the community-level network. In the process of strengthening a creative community network of three southern border provinces. ๑) Aware of the problem and a sense of integration, ๒) Building a common point of interest, ๓) Seeking good leaders of the network, and ๔) Building a coalition of network members. The network management guidelines include ๑) building a network organization and stabilization and ๒) maintaining a continuity of network organization. As a result of the community network activities. ๑) The effect on people is to make people in the community or society see value. Change negative attitudes towards community or social development to see it as essential to mental development. That are essential to life and coexistence in society. and ๒) Effects on society and communities It is a center or a gathering place for doing activities together of people in the community. Causing love and unity within the community Making the community a strong community Living in peace and a desirable society.

Keyword Building public awareness, Creative Community Management Network, Communities of three southern border provinces.

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมโดยทั่วไป มีค่านิยมในการแสวงหาเงินทอง อำนาจ บารมี มากกว่าที่จะให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ โดยที่สังคมในปัจจุบันเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจนเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับบุคคล เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคมจึงควรที่จะเกิดขึ้นในสังคม

ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ประเทศไทยต้องมีหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่เป็น “พลเมือง” เป็นหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับที่เด็กไทยทุกคนต้องเรียน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนจบมัธยมศึกษา เป็น “พลเมืองเต็มขั้น” มีสำนึกพลเมืองครบถ้วนพร้อมสำหรับการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศ เมื่อเข้าสู่ระดับอุดมศึกษา หรือเข้าสู่ระบบแรงงานจะสามารถทำหน้าที่ความเป็นพลเมืองที่ดี มีจิตสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสิ่งแรกที่เด็กนักเรียนทุกคนจะต้องเรียนในโรงเรียนอนุบาลเมื่อมีความขัดแย้งหรือมีการทะเลาะกันเกิดขึ้น ก็คือ ห้ามตีกัน เมื่อมีการทะเลาะกัน ครูจะจับแยกกันทันที และจะให้เรียนรู้กติกาพื้นฐานประการแรกของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามระบอบประชาธิปไตย คือ ขัดแย้งกันได้แต่ห้ามใช้ความรุนแรง เมื่อขึ้นชั้นประถมศึกษาเด็กนักเรียนจะเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยจะถูกฝึกฝนให้รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่นและรับผิดชอบต่อสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพแต่ต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพคนอื่น และทำสิ่งใดจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็อยู่ที่การกระทำของคนในสังคม

การสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทยให้เจริญงอกงามต้องอาศัยระยะเวลาและความต่อเนื่องในการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อร่วมกันผลักดันให้มีผลเกิดขึ้นทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้ก้าวสู่การเป็นสังคมที่มีจิตสาธารณะอย่างแท้จริงโครงการวิจัย “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” จะเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในสังคมไทย อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ และปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยที่โครงการวิจัยนี้ยังเป็นการสร้างนวัตกรรมด้านสังคมที่จะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาสังคมในการที่จะร่วมกันสร้างหมู่บ้านต้นแบบเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D) ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จะเป็นต้นแบบในการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกสาธารณะและเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

- ๒) เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ **ตามมติฐานการวิจัย (ถ้ามี)**

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัย “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” โดยมีเป้าหมายการวิจัย เพื่อประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพ บนพื้นฐานแห่งชุมชนและสังคมที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อเชื่อมต่อการบริหารจัดการและสร้างเมืองอัจฉริยะตามแนวพระพุทธศาสนา ถือเป็นชุมชนและสังคมเมืองอัจฉริยะที่มากด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา และถือเป็นสังคมแห่งความสงบสุขและสังคมแห่งความสันติสุขต้นแบบ ซึ่งเป็นงานวิจัยมุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม, ทฤษฎีจิตสาธารณะ, สิทธิมนุษยชน, การบริหารจัดการชุมชน, ความเป็นพลเมือง, การสร้างเครือข่าย, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะและคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ เป็นต้น การวิจัยในครั้งนี้จะมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็นพุทธวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ จังหวัดละ ๕ รูป/คน รวมจำนวน ๑๕ รูป/คน พัฒนา วิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่การสร้างคู่มือการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย จากการประชุมสัมมนาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย จำนวน ๒๐ รูป/คน และคัดเลือกตัวแทนประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๕-๘ รูป/คน รวม ๑๕-๒๔ รูป/คน เข้าร่วมอบรม ณ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย แล้วทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และมีการประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์การศึกษาคือ เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจากผลการศึกษาสามารถสรุปผลได้ตามวัตถุประสงค์การศึกษาดังนี้

จากวัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับเครือข่ายโดย ดร.อังการ กาญจนเพชร รองประธานศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี ณ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองไทย วัดโพธาราม หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าไร่ อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี ซึ่งดร.อังการ กาญจนเพชร ได้กล่าวว่า “ประชาชนทั้ง ๓ จังหวัด มีความตื่นตัวทางการเมืองในระดับที่สูงมากจะสังเกตได้จากการใช้สิทธิ

ลงคะแนนเลือกตั้งในระดับชาติ ซึ่งคะแนนเฉลี่ยจะไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๖๕ ซึ่งเป็นดัชนีชี้วัดว่าจำนวนผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งจะใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานคร นอกจากนั้นทั้ง ๓ จังหวัด ยังมีความโดดเด่นในการดำรงสภาพความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม คือวัฒนธรรมของพุทธหลายนิกายรวมทั้งนิกายของฝ่ายจีนด้วย และมุสลิม นอกจากนี้มีการสืบสานงานศิลปะ และวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากวัฒนธรรมเดิมคือพราหมณ์ ฮินดู พุทธจนกระทั่งมาสู่อิสลามไว้อย่างมั่นคงโดยผ่านทางประเพณี วิถีชีวิต งานศิลปะหัตถกรรมต่าง ๆ สภาพการณ์ดังกล่าวนี้แม้ว่าจะมีกลุ่มคนผู้ไม่หวังดีต่อประเทศชาติและบ้านเมืองได้พยายามแสวงหาจุดอ่อนต่าง ๆ มาสร้างเสริมให้เกิดความแตกแยกแต่ไม่บรรลุผล ส่วนหนึ่งคือประชาชนทั้ง ๓ จังหวัด ส่วนมากยังยึดมั่นในวัฒนธรรมเดิมอย่างเหนียวแน่น และยังยึดมั่นในความเป็นพลเมืองไทยอย่างสิ้นประเด็นสงสัย และเพื่อเสริมฐานความรู้ให้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ในด้านความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย กล่าวได้ว่าปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย คือ การทำให้ประชาชนเป็นพลเมืองหรือสร้างจิตสำนึกพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในสังคมของประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่ภูมิภาค วิธีการจะปลูกจิตสำนึกให้เจริญอกงามหรือการจะเปลี่ยนจากประชาชนทั่วไป ให้เป็นพลเมืองนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการเมืองการปกครอง ระบบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ เป็นต้น และสิ่งที่สำคัญ คือ ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือทำ” อย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่อง การมีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตย การลงกระทำอย่างมีทักษะและประสิทธิภาพ การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น การที่จะทำให้ประชาชนเกิดสิ่งเหล่านี้ได้ ต้องมีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดโรงเรียนพลเมืองของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง

ในการจัดโครงการพลเมืองพหุวัฒนธรรม สถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานีมีวัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อเปิดโอกาสและเพิ่มช่องทางให้คนในชุมชนมีพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- ๒) เพื่อผู้เข้าศึกษาเรียนรู้มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย และกระบวนการนโยบายสาธารณะเพิ่มขึ้น
- ๓) เพื่อพัฒนาศักยภาพคนและชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามความต้องการที่แท้จริงของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม
- ๔) เกิดสำนึกของความเป็นพลเมืองในการพัฒนาและแก้ปัญหาของตนเองและชุมชน รวมทั้งสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยด้วยข้อมูลและและเหตุผล และ
- ๕) เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบสังคมพหุวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานีและชายแดนภาคใต้เพื่อก่อให้เกิดสันติสุข สันติภาพ และสันติธรรม จากที่กล่าวมาข้างต้น โรงเรียนพลเมืองพหุวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี เป็นโครงการหลักของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ซึ่งมีเป้าหมายในการสร้างสำนึกพลเมือง ปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของปวงชนในชาติให้เป็นพลเมืองไทยที่มีคุณภาพ ด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรมประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

ซึ่งกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่เป้าหมาย ประกอบไปด้วย ๑) บุคคล ได้แก่ประชาชนทั่วไป ผู้นำท้องชุมชน ผู้นำห้องที่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำกลุ่มองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ จำนวน ๕๐ – ๑๐๐ คน ๒) พื้นที่เป้าหมาย จำนวน ๑ แห่ง/ จำนวน ๑ โรงเรียน จากพื้นที่สำรวจ ดังต่อไปนี้ (๑) อำเภอโคกโพธิ์ มุ่งเน้นตำบลทรายขาว (๒) อำเภอเมือง

ตำบลบาราโหม ตำบลบานา (๓) อำเภอยะหริ่ง ตำบลตาโล๊ะกาโปร์, ตาเกาะ, ปิยา, ยามู, หนองแรด และ ตำบลจะรัง (๔) วัดโพธาราม หมู่ที่ ๓ ตำบลป่าไร่ อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี

โดยที่โครงการนี้มีเป้าหมาย คือ ต้องการพัฒนาประชาชน ให้มีศักยภาพ มีขีดความสามารถ เป็นพลเมืองพหุวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง มีการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม ภายใต้หลักการ คือ "แสวงหาจุดต่าง สร้างจุดร่วม" และมีความเชื่อว่า "สังคมพหุวัฒนธรรมหรือกำแพงสะถะญะห์เท่านั้น คือ ทางนำที่จะไปสู่สังคมสันติสุข สันติธรรมอย่างแท้จริง" และส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนได้รับ ประสบการณ์ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาเป็นหลัก โดยบูรณาการเข้ากับ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และปลูกฝังเจตคติที่ดี เป็นคนดี ที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น บุคคลต่างศาสนาได้อย่างมีความสุข”

จากวัตถุประสงค์ที่ ๒ เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในประเด็นการปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะผู้วิจัยได้ใช้ การฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความเป็น พหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทย โดยอบรมประชาชนใน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์ เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยจัดอบรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยโดยใช้ หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของสถาบันพระปกเกล้า จังหวัดปัตตานี ใช้ระยะเวลา ๑๕ วัน ติดต่อกัน และติดตามผลทุกวันนอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ร่วมด้วยซึ่งการสังเกตพฤติกรรมการมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีต ประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิ เสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกา ในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิต สาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมี วิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

ผลการสังเกตพบว่า

วันที่ ๑. การฝึกอบรมในเรื่องของ “โลกของเราและการเมืองการปกครองไทยในระบบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) การเมืองในระบบประชาธิปไตยของไทยและระบอบการปกครองประเภทต่าง ๆ ๒) สถานการณ์ การเมืองไทยและการเมืองวิธียาเซียนและโลก ๓). เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียการ ปกครองประเภทต่าง ๆ ๔) การเมืองการปกครองที่มีผลต่อชีวิต สังคมประจำวัน เป็นต้น โดย คณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการศึกษาพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการศึกษาได้แสดงออกถึงความภูมิใจในชาติ และคำนึงถึงผลประโยชน์ของ ประเทศชาติเป็นสำคัญ

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่มีการแสดงออกในลักษณะการดูหมิ่นเหยียดหยามหรือไม่กระทำการอันเป็นการทำลายความมั่นคงของชาติ รวมทั้งไม่กระทำการอันเป็นการให้ร้ายหรือก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่อภาพลักษณ์ของประเทศ

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ และเคารพในความแตกต่างของการนับถือศาสนา

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้แสดงออกถึงความเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

๕) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย

๖) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่มีการกระทำการอันเป็นการต่อต้านการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๗) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเป็นกลางทางการเมือง และไม่ใช้อำนาจหน้าที่เอื้อประโยชน์ต่อพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งเป็นการเฉพาะ

วันที่ ๒. การฝึกอบรมในเรื่องของ “รัฐธรรมนูญใกล้ตัว” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ

๑) หลักการ เจตนารมณ์แก่นแท้รัฐธรรมนูญที่ใกล้ตัว ๒) พัฒนาการของรัฐธรรมนูญในสังคมไทย เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ที่เป็นบททั่วไป รูปแบบและการปกครองของประเทศ อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับรู้ถึงรูปแบบการแบ่งแยกอำนาจและการใช้อำนาจนั้น การบริหารราชการส่วนกลาง การบริหารราชการส่วนภูมิภาค และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับรู้ถึงการยอมรับถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของสมาชิกย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวไทยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเสียภาษีให้รัฐเพื่อนำเงินมาพัฒนาประเทศ เป็นต้น

วันที่ ๓. การฝึกอบรมในเรื่องของ “กฎหมายใกล้ตัวพลเมือง” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) สิทธิ หน้าที่ กฎหมายใกล้ตัวพลเมือง ๒) การเลือกใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาชุมชน ๓) ตระหนักรู้และการใช้สิทธิตัวเองในชุมชนได้เหมาะสม ๔) กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการแสดงความคิดเห็น การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้จักใช้สิทธิของตนเองและแนะนำให้ผู้อื่นรู้จักใช้สิทธิของตนเอง

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพในเคหสถาน

วันที่ ๔. การฝึกอบรมในเรื่องของ “สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) แนวคิด ปรัชญาของสิทธิชุมชน ๒) สิทธิชุมชนและการสร้างฉันทามติ ได้อย่างถูกต้อง เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เคารพสิทธิของกันและกัน โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงออกได้หลายประการ เช่น การแสดงความคิดเห็น การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้จักใช้สิทธิของตนเองและแนะนำให้ผู้อื่นรู้จักใช้สิทธิของตนเอง

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพในเคหสถาน เป็นต้น

วันที่ ๕. การฝึกอบรมในเรื่องของ “เครื่องมือและทักษะที่จำเป็นของพลเมือง” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) เครื่องมือและทักษะต่าง ๆ ทักษะการสื่อสาร การตัดสินใจ การเจรจา โกล่เกลี่ย การคิดเชิงระบบ การจัดทำฐานข้อมูล การประชุม ฯลฯ เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้จักปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทักษะการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสร้างความมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อสังคม

วันที่ ๖. การฝึกอบรมในเรื่องของ “ชุมชนศึกษา” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) สภาพเศรษฐกิจ สังคม วิถีวัฒนธรรม ทูทางสังคม ๒) ปัญหาและความต้องการของชุมชน ๓) แนวทางการพัฒนาชุมชน/แผนชุมชน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ฝ่าพฤติกรรมทางสังคมภายในชุมชนมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ หรือพิธีกรรมต่างๆ ในด้านที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีบทบาทในลักษณะมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนตามธรรมชาติ มีส่วนร่วมในการทำงาน มีทัศนคติร่วมกัน และมีความคุ้นเคยกับชีวิตคนในชุมชนนั้น

วันที่ ๗. การฝึกอบรมในเรื่องของ “การเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิต/เศรษฐกิจพอเพียง” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบของความมั่นคง ๒) หลักการสร้าง ความมั่นคงในชีวิต/เศรษฐกิจยุคทุนนิยมยุคโลกาภิวัตน์ ๓) วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง/บัญชีรับจ่ายภาคครัวเรือน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถทำบัญชีเพื่อควบคุมรายรับ-รายจ่ายของ ตนเอง

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถใช้จ่ายเงินตามความจำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ใช้จ่ายเงินเกินรายรับ รู้จักประหยัด และ อุดออม

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถปรับลดรายจ่ายเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น พิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างมีเหตุผลก่อนการตัดสินใจทุกครั้ง

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถปฏิบัติในการบริโภคทุกด้านให้ เป็นไปอย่างพอเพียง โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ให้ตนเอง โดยอาศัยความรู้ และคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับในการปฏิบัติทุกขั้นตอน

๕) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถตรวจสอบและควบคุมพฤติกรรมการบริโภคของตนเองทุกด้านอยู่เสมอ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข พฤติกรรมที่ยังบกพร่องให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

วันที่ ๘. การฝึกอบรมในเรื่องของ “สังคมพหุวัฒนธรรม” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) ความเป็นมา นิยาม และความหมาย สังคมพหุวัฒนธรรม ๒) แนวโน้มทิศทางและการปรับตัว ๓) ผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสังคมไทย/ ๔) วัฒนธรรมอาเซียน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการอบรมได้ตระหนักถึงความรู้ทางวัฒนธรรมที่เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างจากเขา

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ปรับเปลี่ยนความรู้ทางวัฒนธรรมของเขา เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนจากวัฒนธรรมที่เขาไม่คุ้นเคย

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพอใจและมั่นใจว่าการมีปฏิสัมพันธ์และสามารถทำงานกับผู้คนในวัฒนธรรมที่แตกต่างได้

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมพอใจกับการใช้ชีวิตในสังคมสามจังหวัดชายแดนใต้ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

วันที่ ๙. การฝึกอบรมในเรื่องของ “การบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) การอนุรักษ์ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ๒) การจัดการทรัพยากรน้ำ ป่า ที่ดิน ทำกิน ๓) การจัดการขยะ เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้เข้าใจ ความหมายและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการณรงค์ สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักรักษาหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการจัดตั้งกลุ่ม ชุมชน ชมรม สมาคม เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตลอดจนการให้ความร่วมมือทั้งทางด้านพลัง ภาย พลังใจ พลังความคิด ด้วยจิตสำนึกในควมมีคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

๕) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ประชาสัมพันธ์ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้ คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน

๖) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและ เกิดประโยชน์สูงสุด

วันที่ ๑๐. การฝึกอบรมในเรื่องของ “ประชาธิปไตยชุมชน” โดยมีขอบเขตการเรียนรู้ในเรื่องของ ๑) การเมืองภาคพลเมือง/องค์กรภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง/สภาองค์กร

ชุมชน ๒) ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประชาธิปไตยชุมชนยั่งยืน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมพบว่า

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคม โดยเฉพาะผู้นำและประชาชนภายในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันหาแนวทางแก้ไข

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงความเป็นพลเมืองที่มองเห็น ปัญหาาร่วมกัน และมีสำนึกที่จะแสดงความคิดเห็น หาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมถึงมีสำนึก ที่จะรับผิดชอบต่ออนาคตของชุมชนท้องถิ่น ว่าควร จะพัฒนาไปทิศทางใด

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงการเสริมพลังอำนาจของประชาชนให้เข้มแข็งขึ้น โดยการยกระดับ สร้างกลไกภาคประชาสังคมเพื่อขับเคลื่อนไปสู่การ บริหารจัดการตนเองของท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ

วันที่ ๑๑. การจัด “กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของดีในชุมชน” ในเรื่องของ “เด็กตานี รัชชวัฒนธรรมโนราห์” จากการสังเกตผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีบทบาทการ แสดงออกของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมกิจกรรมด้านการเผยแพร่วัฒนธรรม

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ เผยแพร่ไปสู่ หน่วยงาน องค์กร และประชาชน

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมไทยระดับท้องถิ่น เก็บรักษารวบรวม และศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมสาขาต่างๆ

๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมไทยโดยจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรมไทยการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยรวมทุกด้าน

วันที่ ๑๒. การจัด “กิจกรรมธรรมาภิบาลสังคมพหุวัฒนธรรมท้องถิ่นสร้างสรรค์” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ในความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการสังเกตผู้เข้ารับการ ฝึกอบรมมีบทบาทการแสดงออกของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงการปฏิบัติตนเองต่อประชาชนด้วยความเที่ยงธรรม

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงการปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติ ไม่นำ ความรู้สึกส่วนตัว ได้แก่ ความรัก ความโกรธ ความกลัว ความหลง มาใช้ในการตัดสินใจปฏิบัติหน้าที่ ในเรื่องต่าง ๆ

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักถึงการปฏิบัติด้วยเหตุผลของความแตกต่างในเรื่อง เชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ สภาพร่างกาย หรือสถานะทางเศรษฐกิจสังคม และความเชื่อทางการเมือง

วันที่ ๑๓. การจัด “กิจกรรมปลูกป่า ปลูกจิตสำนึกรักษ์ธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์” เพื่อส่งเสริม การอนุรักษ์และรักษาธรรมชาติปลูกจิตสำนึกรักษ์ธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์ จากการสังเกตผู้เข้ารับการ ฝึกอบรมมีบทบาทการแสดงออกของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

- ๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถแยกเรื่องส่วนตัวออกจากหน้าที่การงาน ไม่แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ
- ๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีจิตสำนึกในการใช้ทรัพย์สิน บุคลากร และเวลาของหน่วยงาน
- ๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่แสดงพฤติกรรมอันเป็นการเอื้อประโยชน์โดยมิชอบต่อตนเองหรือพวกพ้อง
- ๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่ประกอบกิจการหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน
- ๕) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีจิตบริการที่จะปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึงความผาสุกและประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน และชุมชนเป็นหลัก
- ๖) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ร่วมกัน

วันที่ ๑๔. การจัด “กิจกรรมเสริมอาชีพชุมชนเข้มแข็ง” เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านอาชีพของพลเมืองในชุมชนพหุวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดปัตตานี จากการสังเกตผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีบทบาทการแสดงออกของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

- ๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถเข้าใจถึงวิถีเกษตรกร ได้แก่
 - ปลูกพืช เช่น ทำนา ทำสวนผัก สวนผลไม้ เพาะต้นอ่อน เพาะเห็ด ทำไร่
 - ปลูกสัตว์ เช่น เลี้ยงไก่ เป็ด หมู แพะ จิ้งหรีด ผึ้ง
 - ประมง/เลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น เลี้ยงกบ ปลา
 - อื่น ๆ เช่น ทำปุ๋ย ทำน้ำหมักชีวภาพ
- ๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร ได้แก่
 - อาหาร เช่น ขนมหวาน พริกแกง กลัวยฉาบ ปลาต้ม น้ำพริก ข้าวเกรียบ ขนมจีน
 - เครื่องดื่ม เช่น น้ำสมุนไพร น้ำเห็ด
 - ผ้าและเครื่องแต่งกาย เช่น ทอผ้า ทำผ้านวม เย็บเสื้อผ้า ปักผ้า ทำกระเป๋า
 - ของใช้/ของตกแต่ง/ของที่ระลึก เช่น จักสานตะกร้า ไม้กวาด ประดิษฐ์ดอกไม้
 - สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร เช่น สมุนไพร น้ำยาอเนกประสงค์สมุนไพร ยาต้มสมุนไพร ลูกประคบสมุนไพร
- ๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น ท่องเที่ยวเชิงเกษตร โฮมสเตย์ เป็นต้น

วันที่ ๑๕. การสรุปเนื้อหาหลังจากการฝึกอบรมทั้ง ๑๔ วัน จากการสังเกตผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีพฤติกรรมแสดงออกดังต่อไปนี้

ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีพฤติกรรมแสดงออกถึงความภูมิใจในชาติ และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ แสดงออกถึงความเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวไทยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มีความเป็นระเบียบ มีวินัยปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมและเคารพกฎหมาย มีทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อสังคมและมีทักษะการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม มีบทบาทในลักษณะมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนตามธรรมชาติ มีส่วนร่วมในการทำงาน มีทัศนคติร่วมกัน และมีความคุ้นเคยกับชีวิตคนในชุมชน ในด้านการเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตมีการปฏิบัติใน

การบริโภคทุกด้านให้ เป็นไปอย่างพอเพียง โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ให้ตนเอง โดยอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับในการปฏิบัติทุกขั้นตอนมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไปมีการจัดตั้งกลุ่ม ชุมชน ชมรม สมาคม เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจนการให้ความร่วมมือทั้งทางด้านร่างกาย พลังใจ พลังความคิด ด้วยจิตสำนึกในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคม โดยเฉพาะผู้นำและ ประชาชนภายในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันหาแนวทางแก้ไขรวมถึงมีสำนึก ที่จะรับผิดชอบต่ออนาคตของชุมชนท้องถิ่น ว่าควรจะไปทิศทางใดโดยการเสริมพลังอำนาจของประชาชนให้เข้มแข็งขึ้นโดยการยกระดับ สร้างกลไกภาคประชาสังคมเพื่อขับเคลื่อนไปสู่ การบริหารจัดการตนเองของท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ มีส่วนร่วมกิจกรรมด้านการเผยแพร่วัฒนธรรมระดับท้องถิ่น โดยจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เกี่ยวกับ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรมไทยการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยรวมทุกด้านโดยใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ เผยแพร่ไปสู่ หน่วยงาน องค์กร และประชาชน ส่วนในด้านธรรมาภิบาลมีการปฏิบัติด้วยเหตุผลของความแตกต่างในเรื่อง เชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ สภาพร่างกาย หรือสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อทางการเมืองด้วยความเที่ยงธรรม ในส่วนกิจกรรมเสริมอาชีพชุมชนเข้มแข็งด้านเกษตร ได้แก่ ปลูกพืช ปศุสัตว์ ประมง/เลี้ยงสัตว์น้ำ อื่น ๆ เช่น ทำปุ๋ย ทำน้ำหมักชีวภาพ ด้านแปรรูป ได้แก่ อาหาร เครื่องดื่ม ผ้าและเครื่องแต่งกาย ของใช้/ของตกแต่ง/ของที่ระลึก สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร ด้านท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น ท่องเที่ยว เชิงเกษตร โฮมสเตย์ เป็นต้น

สรุปได้ว่าจากการจัดกิจกรรมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างที่คณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกต ได้แก่ พฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกาในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยพฤติกรรมเหล่านี้เป็นพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ภายใต้กติกาการอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ได้ชื่อว่า “พหุวัฒนธรรม” ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการศึกษาที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้นในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดมีขึ้นแก่ชาวชุมชน ทั้งนี้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองของชาวชุมชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการภายใต้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีจิตสาธารณะ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม สิทธิมนุษยชน ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ ความเป็นพลเมือง แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม เป็นต้นโดยเริ่มต้นวิธีการคือการสำรวจความคิดเห็นพื้นที่เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ พร้อมการแสดงผลการสำรวจจากกลุ่มประชากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยโดยพบประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เช่น ประเด็นจิตสำนึกการเป็นพลเมืองไทยโดยคณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความ

คิดเห็นในด้านการสร้างพลเมืองให้เข้มแข็ง เช่น การแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง รวมทั้งการคัดค้าน การสนับสนุน และการเสนอแนะ รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและนักการเมืองทุกระดับ การช่วยเหลือสังคม การรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ให้ความร่วมมือกับชุมชน และสังคม การรักและภูมิใจในความเป็นคนไทย รักและเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์การมีจิตสาธารณะ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงามการเคารพต่อกฎหมาย กฎ ระเบียบต่าง ๆ ของสังคมไทย ส่วนด้านการแสดงบทบาทที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชนคณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้านบทบาทหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชนการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ปรีกษาหรือในการบริหารจัดการชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนอันเป็นการเสริมสร้างทักษะเชิงสังคมผ่านกิจกรรมสาธารณะ การเสริมสร้างความเป็นระเบียบวินัยในด้านรักษาความสะอาด และสิ่งแวดล้อมการกำกับ ดูแล เยาวชนภายในชุมชน ไม่ให้กระทำผิดกฎหมาย เป็นต้น โดยพฤติกรรมเหล่านี้ ถือเป็นการแสดงออกที่ชาวชุมชนได้ปฏิบัติเป็นนิตยอยู่แล้ว

จากวัตถุประสงค์ที่ ๓ เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า

๑) เครือข่ายระดับชุมชน หรือ เครือข่ายเชิงพื้นที่คือเป็นการรวมกลุ่มกันของสมาชิกเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันเพื่อทำกิจกรรมการเผยแพร่ร่วมกัน โดยสมาชิกแต่ละคนมีความเต็มใจที่จะมารวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมโดยไม่มีการบังคับมาด้วยความสมัครใจ แต่อาจจะได้รับการเชิญชวนจากเพื่อนบ้านหรือสมาชิกด้วยกันเอง มาร่วมกันทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอให้การช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน มีเป้าหมายในการดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์และพื้นที่ของสังคมหรือชุมชน มีแนวทางในการเผยแพร่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะ โดยอาศัยพื้นที่เป็นหลักคือพื้นที่เครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสถานที่ในการทำงานผ่านกิจกรรมโครงการต่าง ๆ

๒) ระดับบุคคล พบว่าเป็นการรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะ เป็นเครือญาติกัน เพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกันดีทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน หรือห่างไกลออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการเชื่อมโยงทั้งในระดับบุคคล และระดับชุมชน หรือในเชิงพื้นที่

ในส่วนของขั้นตอนการสร้างเครือข่าย จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คณะผู้วิจัย พบว่าขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย สร้างความไว้วางใจ มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย และการแสวงหาแกนนำที่ดี และคณะผู้วิจัยยังค้นพบอีกว่า ขั้นตอนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะต้องตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน บทบาทของหน่วยงานของรัฐมีรูปแบบการทำงานแบบเดิมซ้ำ ๆ เราจึงเน้นหนักในเรื่องของ

ฝึกรวม สัมมนา มากกว่าการทำงานเพื่อพัฒนาสติปัญญาของคนในสังคม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านความสัมพันธ์ให้กับชุมชนและสังคม ให้อยู่กันอย่างสงบสุข จึงเกิดการรวมตัวกันโดยยึดวัดหรือโรงเรียน หรือศูนย์ชุมชน เป็นศูนย์กลางของการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยอาศัยความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันในเชิงเครือญาติ ร่วมกันพัฒนาสถานที่ให้มีมาตรฐานเหมาะสมแก่ทำกิจกรรมการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทำงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ทุ่มเท เสียสละ โปร่งใส ตรวจสอบได้ ทำให้เกิดความไว้วางใจในการทำงานร่วมกัน การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย ด้วยการประชาสัมพันธ์ ชักชวน เชิญชวน เข้าร่วมโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นที่รู้จักเริ่มแรกใหม่ ๆ เราออกโฆษณา ติดป้ายประชาสัมพันธ์บ้าง บอกผ่านหอกระจายข่าวบ้าง วิทยุชุมชนบ้าง ซึ่งในการจัดตั้งกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น เป็นการจัดตั้งเครือข่ายที่จำแนกโดยเงื่อนไขของการเกิดกลุ่ม สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้ ๑) กลุ่มที่เกิดขึ้นมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันค่อนข้างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และ๒) กลุ่มเชิงวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวเนื่องจากมีปัญหาหรือได้รับผลกระทบคล้ายคลึงกัน โดยที่คณะผู้วิจัยยังค้นพบอีกว่า ในกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นต้องมีการติดต่อสื่อสารพูดคุย จัดการประชุมระหว่างกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้นเป็นการรวมตัวกันเพื่อให้ได้รับสิทธิตามกฎหมายและในการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้นสร้างด้วยการแบ่งแยกตามอาชีพ ตามพื้นที่ และเมื่อมีการสร้างเครือข่ายที่ชัดเจนแล้ว ทางภาคการเมืองอาจมีส่วนร่วมในการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และแรงงานนอกระบบให้มาร่วมกันแก้ปัญหาและขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมไปด้วยกัน

ในส่วนของแนวทางการจัดการเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จาก การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัย พบว่า มีการกำหนดโครงสร้างการทำงานการจัดบทบาทหน้าที่ในการทำงานคือแบ่งงานกันทำตามความถนัดการสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกันคือสำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือญาติเดียวกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันคือประชุมปรึกษาหารือก่อนการทำงานทุกครั้งและเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกันจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสารการสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียมคือมีอำนาจในการตัดสินใจเหมือนเป็นที่ป็นน้องและมีสิทธิเท่าเทียมในการเสนอความคิดเห็นการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน คือให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิกดังองค์ประกอบของเครือข่ายสังคม ๗ ประการ ดังนี้ ๑) การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเครือข่าย อาทิความเข้าใจในปัญหาสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น ๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยให้กระบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างกันไป ๓) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefit)

หมายถึงการที่สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์และความต้องการดังกล่าวไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้นจึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมกันเป็นเครือข่าย ๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholder Participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมความคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมกันและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ ๕) กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) หมายถึงการที่สมาชิกในเครือข่ายต่างต้องการเสริมสร้างกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกันการเสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่าย ซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่รวมเป็นเครือข่าย ๖) การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) เป็นการเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างมีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่างกันดังนั้นจึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย และ๗) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) เป็นการที่สมาชิกในเครือข่ายการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

กล่าวโดยสรุป คือ รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเครือข่ายระดับชุมชน หรือ เครือข่ายเชิงพื้นที่คือเป็นการรวมกลุ่มกันของสมาชิกเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันเพื่อทำกิจกรรมการเผยแพร่ร่วมกัน โดยสมาชิกแต่ละคนมีความเต็มใจที่จะมาร่วมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมโดยไม่มีการบังคับมาด้วยความสมัครใจให้การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันก่อให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน มีเป้าหมายในการดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์และพื้นที่ของสังคมหรือชุมชน มีแนวทางในการเผยแพร่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีจิตสาธารณะ โดยอาศัยพื้นที่เป็นหลักคือพื้นที่เครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสถานที่ในการทำงานผ่านกิจกรรมโครงการต่าง ๆ อาศัยหลัก บวร คือ บ้าน วัด โรงเรียนในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการจัดการบนพื้นฐานของความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น การรวมกลุ่มกันของบุคคลต่างๆที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะ เป็นเครือญาติกัน เพื่อนบ้านที่รู้จักมักคุ้นกันดีทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน หรือห่างไกลออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการเชื่อมโยงทั้งในระดับบุคคล และระดับชุมชน หรือในเชิงพื้นที่ ซึ่งแนวทางการจัดการเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการกำหนดโครงสร้างการทำงานการจัดบทบาทหน้าที่ในการทำงานคือแบ่งงานกันทำตามความถนัด การสร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกันคือสำนึกความเป็นพวกพ้อง/ เป็นเครือญาติเดียวกัน/ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อสื่อสารการสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียมการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน การให้ความช่วยเหลือกัน

ระหว่างเพื่อนสมาชิกตามองค์ประกอบของเครือข่ายสังคม ๗ ประการ ๑) การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) ๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) ๓) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefit) ๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholder Participation) ๕) กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) ๖) การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) และ ๗) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยจะได้อภิปรายผลตามประเด็นที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์แต่ละข้อดังต่อไปนี้

๑) ด้านการศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาถึงประเด็นจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้แสดงออกถึงการมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในระดับสูง พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาโดยธรรมชาติบนพื้นฐานจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง กลุ่มตัวอย่างได้แสดงให้เห็นถึงความสำนึกรับผิดชอบในฐานะที่เป็นคนไทยที่มีความสำนึกในการแสดงออกที่อยู่ในกรอบแนวคิดเรื่อง สิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบ กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างได้แสดงออกถึงพฤติกรรมที่รู้ว่าตนเองมีสิทธิในฐานะพลเมืองอย่างไร ควรแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางสังคมในชุมชนอย่างไรเพื่อการทำให้ชุมชนของตนเกิดเป็นปกติภาวะหรือช่วยกันขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนไปสู่เป้าหมายอันพึงประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันหรือความสำนึกกว่าตนเองมีหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบอะไรบ้าง โดยพฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมเชิงบวกที่มีความหลากหลายและได้สะท้อนถึงการที่ชาวชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจในปรัชญาของการอยู่ร่วมกัน มีความเข้าใจในกรอบแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพทั้งของตนและบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน ซึ่งการแสดงพฤติกรรมอันสะท้อนถึงจิตสำนึกสาธารณะดังกล่าวนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดเรื่องมนุษย์เป็นสัตว์สังคม กล่าวคือ มนุษย์มีธรรมชาติด้านความรู้สึกอย่างหนึ่งคือความต้องการที่จะอยู่ร่วมกัน เมื่อมีความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันแล้วก็ย่อมแสวงหาแนวทางแห่งการแสดงออกที่พึงประสงค์ร่วมกันที่อยู่บนฐานข้อตกลงทางสังคม มีการแจ้งกติกาคือสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบส่วนบุคคลในการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขที่จะพึงเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมดังกล่าว นายแพทย์วิชัย เทียนถาวร ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า:มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Men are social animal) กล่าวคือ มนุษย์ส่วนใหญ่ต้องการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ยกเว้นแต่ผู้ซึ่งตั้งใจจะปลีกวิเวกซึ่งเป็นข้อยกเว้น การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์นั้นเกิดจากความจำเป็น ๓ ประการใหญ่ ๆ คือ ๑) มนุษย์มีความจำเป็นที่ต้องอยู่รวมกันเป็น “กลุ่ม” เพื่อรวมแรงร่วมใจกันเพื่อ “การอยู่รอด” ของมนุษย์เอง ที่เรียกว่า การอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ โดยจะต้องร่วมมือกันต่อสู้กับสัตว์ร้ายที่จะเข้ามาคร่าชีวิตมนุษย์ รวมทั้งการต่อสู้กับเผ่าพันธุ์อื่นที่อาจจะเข้ามารุกรานแย่งอาหารและจับไปเป็นทาส ๒) มนุษย์จำเป็นต้องอยู่รวมกันเพื่อทำกิจกรรมที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อคนส่วนรวม เนื่องจากไม่สามารถกระทำด้วยเพียงหนึ่งคนหรือสองคน เป็นต้นว่าการสร้างกำแพงหมู่บ้าน หรือกำแพงเมืองต้องใช้คนเป็นจำนวนมากในการสร้างสิ่งก่อสร้างดังกล่าวหรือการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนจำนวนมาก เพราะมีขอบข่ายของงาน

ที่เกินกว่าความสามารถของมนุษย์เพียงคนเดียวหรือคนไม่กี่คน และ๓) มนุษย์มีความต้องการและความจำเป็นทาง “จิตวิทยา” ที่จะอยู่ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความอบอุ่นและมีความรู้สึกเป็นชุมชนเดียวกัน ความต้องการจิตวิทยานี้ มีแม้กระทั่งในกลุ่มสัตว์และอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นฝูง เช่น หมาป่า ฝูงนก และส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งที่มีความใกล้เคียงกัน เช่น มนุษย์เผ่าเดียวกันอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม การอยู่ร่วมกันของคนต่างเผ่าก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน^๔

จากทัศนะข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีความต้องการที่จะอยู่ร่วมตลอดถึงการทำกิจกรรมชีวิตร่วมกับบุคคลคนอื่น ซึ่งจากการที่มนุษย์มีความต้องการทางธรรมชาติดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นเหตุทำให้มนุษย์ต้องมีการทำกติกาในการอยู่ร่วมกัน เช่น การมอบสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบให้กับแต่ละบุคคล เป็นการแบ่งภาระกันทำเพื่อความเท่าเทียมกันในสังคม อย่างไรก็ตามธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ แม้จะไม่ได้อยู่บนฐานของกติกาในการอยู่ร่วมกัน แต่มนุษย์บางคนก็มีจิตสำนึกพื้นฐานบางอย่างที่เรียกว่าจิตสำนึกสาธารณะอยู่แล้ว ธรรมชาติของมนุษย์ส่วนนี้เรียกว่า “จิตสำนึกเชิงบวก” หรือ “ธรรมชาติฝ่ายดี” ซึ่งจากการศึกษาในประเด็นการวิจัยนี้พบว่าชาวชุมชนหรือกลุ่มตัวอย่างได้มีจิตสำนึกเชิงบวกหรือธรรมชาติฝ่ายดีในการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่เรียกว่าจิตสำนึกสาธารณะโดยไม่ได้ผ่านกระบวนการฝึกอบรมหรือพัฒนาให้มีขึ้นแต่อย่างใด

๒) ด้านการปลูกฝังความเป็นพลเมืองของคน (ชาวชุมชน) สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการดำเนินการด้านการปลูกฝังความเป็นพลเมืองของชาวชุมชนในสามจังหวัดชายแดนใต้คณะผู้วิจัยได้ใช้การฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมบนฐานคิดปรัชญาสังคม เช่น หลักสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังทัศนคติของกลุ่มเป้าหมายให้เห็นความสำคัญของหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและพัฒนาพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายให้มีการแสดงออกที่พึงประสงค์บนฐานคิดเรื่องหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่โดยอบรมประชาชนกลุ่มเป้าหมายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์จังหวัดละ ๘ รูป/คน รวม ๒๔ รูป/คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บุคคล ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยที่กระบวนการการพัฒนาและปลูกฝัง นอกจากการดำเนินการในลักษณะของการพัฒนาแล้ว คณะผู้วิจัยยังได้ใช้กระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ทั้งนี้เพื่อเก็บรวบรวมเป็นข้อมูลในการพัฒนาและปลูกฝังให้ดียิ่งขึ้นและเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในการแสดงออกบนฐานจิตสำนึกสาธารณะอีกด้วย โดยพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างที่คณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกต ได้แก่พฤติกรรมการมีความรับผิดชอบต่อสังคม, การมีค่านิยม จารีตประเพณี รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงาม, การใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง, การมีความเคารพสิทธิเสรีภาพต่อผู้อื่น, การมีความเคารพความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม, การมีความเคารพตามกฎ กติกา ในระบบประชาธิปไตย, การมีความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม, การมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม, การมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา และการมี

^๔ วิชัย เทียนถาวร. (๒๕๖๒). สังคมมนุษย์ โดย นพ.วิชัย เทียนถาวร. [มติชนออนไลน์] แหล่งที่มา

วิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยพฤติกรรมเหล่านี้ เป็นพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ภายใต้กติกาการอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ได้ชื่อว่า “พหุวัฒนธรรม” ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการศึกษาที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้นในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดมีขึ้นแก่ชาวชุมชน ทั้งนี้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองของชาวชุมชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการภายใต้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีจิตสาธารณะ แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมสิทธิมนุษยชน ทฤษฎีสีทธิตามธรรมชาติ ความเป็นพลเมือง แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมเป็นต้นโดยเริ่มต้นวิธีการคือการสำรวจความคิดเห็นพื้นที่เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ พร้อมการแสดงผลการสำรวจจากกลุ่มประชากรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยโดยพบประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เช่น ประเด็นจิตสำนึกการเป็นพลเมืองไทยโดยคณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้านการสร้างพลเมืองให้เข้มแข็งเช่น การแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง รวมทั้งการคัดค้าน การสนับสนุน และการเสนอแนะ รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและนักการเมืองทุกระดับ การช่วยเหลือสังคม การรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชน ให้ความร่วมมือกับชุมชน และสังคม การรักและภูมิใจในความเป็นคนไทย รักและเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์การมีจิตสาธารณะ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ตึงงามการเคารพต่อกฎหมาย กฎ ระเบียบต่าง ๆ ของสังคมไทย

ส่วนด้านการแสดงบทบาทที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชนคณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นในด้านบทบาทหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการชุมชนการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ปรึกษาหารือในการบริหารจัดการชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนอันเป็นการเสริมสร้างทักษะเชิงสังคมผ่านกิจกรรมสาธารณะ การเสริมสร้างความเป็นระเบียบวินัยในด้านรักษาความสะอาด และสิ่งแวดล้อมการกำกับ ดูแล เยาวชนภายในชุมชน ไม่ให้กระทำผิดกฎหมาย เป็นต้น โดยพฤติกรรมเหล่านี้ ถือเป็นการแสดงออกที่ชาวชุมชนได้ปฏิบัติเป็นนิตยอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม

ในส่วนการกระบวนการปลูกฝังและพัฒนา คณะผู้วิจัยได้มีการอบรมและส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายให้ได้มีการแสดงพฤติกรรมการแสดงออกเหล่านี้อย่างต่อเนื่องโดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นของการแสดงบทบาทที่มีต่อชุมชน โดยการดำเนินการปลูกฝังและพัฒนาถือได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากขั้นตอนของการสำรวจที่อยู่บนฐานแนวคิดดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น โดยแนวคิดเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกัน เช่น แนวคิดเรื่องจิตสาธารณะก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม และแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับแนวคิดความเป็นพลเมือง และแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมนั้นคือ การมีจิตสาธารณะถือเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีความรับผิดชอบต่อสังคมก็ถือเป็นการทำหน้าที่พลเมืองที่ดีซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นกับตัวบุคคลหรือกลุ่มชนหลาย ๆ กลุ่มในลักษณะของภาคีเครือข่ายทางสังคมที่มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมเช่นนี้ ทุกคนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมย่อมต้องมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของ

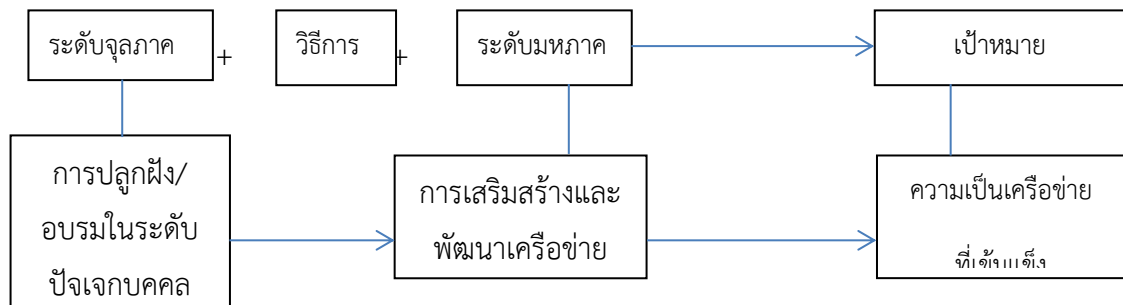
ตน ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันไป แต่ในหลักใหญ่และรายละเอียดจะเหมือนกัน ถ้าสมาชิกทุกคนในสังคมได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องก็จะได้ชื่อว่าเป็น "พลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ" และยังส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น สมาชิกในสังคมทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนที่ถือว่าเป็นอนาคตของชาติ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน เพื่อช่วยนำพาประเทศชาติให้พัฒนาสืบไป^๔

๓) ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการเสริมสร้างเครือข่ายการเมืองภาคประชาชนโดยเกิดจากแนวคิดที่ว่า การเป็นพลเมืองที่ดีคือการที่พลเมืองต้องเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึง อำนาจรัฐ โครงสร้างอำนาจ บทบาทหน้าที่ทั้งของรัฐและของตนเอง ที่มีต่อรัฐ การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง คุณธรรมจริยธรรม ระบบภายในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ เป็นต้น และที่สำคัญคือ ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการ “ลงมือทำ” อย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่อง การมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย การลงมือทำอย่างมีทักษะและประสิทธิภาพ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องได้รับการปลูกฝังและเสริมสร้าง แม้ว่าโดยธรรมชาติของความ เป็นพลเมือง ภาคประชาชนจะมีความสำนึกในการเป็นพลเมืองอยู่แล้ว แต่สำหรับปัจเจกบุคคลบางคน ความสำนึกในความเป็นพลเมืองอาจอยู่ในระดับต่ำ จึงจำเป็นต้องมีการปลูกฝังและเสริมสร้างทั้งนี้ เพื่อให้ภาคประชาชนที่มีความสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดีอยู่แล้วมีความสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดียิ่งขึ้น และเพื่อให้ภาคประชาชนที่ยังมีความสำนึกในความเป็นพลเมืองในระดับต่ำได้มีความสำนึกในระดับสูงขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์จำเป็นที่จะต้องเริ่มต้นจากระดับปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งหรือองค์ประกอบที่จะรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ดังนั้น เมื่อก้าวถึงกระบวนการเสริมสร้างจึงต้องเริ่มจากระดับปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ โดยผ่านกระบวนการอบรมดังที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นเพื่อให้ปัจเจกบุคคลได้เข้าใจและตระหนักถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนในฐานะพลเมือง อันเป็นการพัฒนาเครือข่ายโดยเริ่มตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับต้นน้ำหรือระดับจุลภาคมาสู่ระดับสังคมหรือเครือข่ายหรือระดับมหภาค ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายโดยเริ่มต้นจากการปลูกฝังพัฒนาในระดับตัวบุคคลนี้ถือเป็นการปูฐานแห่งความสำเร็จของการเป็นเครือข่าย ซึ่งการอบรมหรือปลูกฝังปัจเจกบุคคลให้มีความพร้อมอันนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายนี้เป็นเสมือนวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าคือความเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งต่อไป ดังแผนภาพข้างล่าง

^๔ ยุวรัตน์ พันธุ์ยุรา ปรีดา วิทยากุล ยุวพร สมบุญสุข สายสุนีย์ หนูแสงและวิลาสินี วงษ์รักรักษ์. (๒๕๕๘). หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด.

แผนภาพที่ ๑ แสดงกระบวนการสร้างเครือข่าย

ในกระบวนการสร้างเครือข่าย คณะผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ มาเป็นฐานคิดในการเสริมสร้างซึ่งในที่นี้คณะผู้วิจัยจะได้ยกแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนจำนวนสองแนวคิดมาอธิบายประกอบดังนี้

ก) แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม คณะผู้วิจัยมีแนวคิดที่ว่าสมาชิกทุกคนในสังคมย่อมต้องมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของตน ซึ่งการบริหารงานตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๖๙ แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๕๒ มาตรา ๔๘ ได้กล่าวถึงการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้นำที่ดี จะต้องมีความรู้ความสามารถ มีความคิดริเริ่ม มีทัศนคติที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีวินัย^{๑๐} โดยที่บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันไป แต่ในหลักใหญ่และรายละเอียดจะเหมือนกัน ถ้าสมาชิกทุกคนในสังคมได้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องก็จะได้ชื่อว่าเป็น "พลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ" และยิ่งส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น สมาชิกในสังคมทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนที่ถือว่าเป็นอนาคตของชาติ จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน เพื่อช่วยนำพาประเทศชาติให้พัฒนาสืบไป ซึ่งจากแนวคิดนี้ คณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นฐานคิดในการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในพื้นที่การบริหารงานสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยการใช้กระบวนการอบรมและการสนทนากลุ่มพูดคุยถึงบทบาทหน้าที่ที่แต่ละคนควรตระหนักรู้และให้ความสำคัญในการปฏิบัติ แม้ว่ากลุ่มประชากรตัวอย่างจะมีความสำนึกในหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองอยู่แล้ว แต่การจัดอบรมและสนทนากลุ่มถือเป็นการเสริมสร้างและกระตุ้นให้กลุ่มประชากรได้ตระหนักรู้มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่พลเมืองของตน อันเป็นเปิดโอกาสให้กลุ่มประชากรได้แสดงทัศนะส่วนตัวและเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในด้านการนำแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมมาเป็นฐานทางความคิดเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ คณะผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการอบรมในการอธิบายให้กลุ่มเป้าหมายได้เห็นถึงความสำคัญของการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมว่ามีความจำเป็นต่อการทำงานเชิงเครือข่าย นั่นคือ เครือข่ายจะเกิดขึ้นและขับเคลื่อนงานไป

^{๑๐} เพิ่มพร ดำรงเกียรติ พระครูสุวรรณสุตาลังการ ญัฐกร ยกขุนนชัย พชรภณ ระฆังและสมพร เขียวจันทร์. (๒๕๖๒) การพัฒนาภาวะผู้นำของนายกเทศมนตรีตามหลักธรรมาภิบาลในยุคปัจจุบัน. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปริทัศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑(๑) มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๒

อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล การรู้จักหน้าที่ของตน รู้ว่าอยู่ในฐานะอะไร ต้องปฏิบัติหรือวางตนอย่างไร มีส่วนรับผิดชอบในงานใดบ้าง ความรับผิดชอบในหน้าที่ดังกล่าวนี้จะเป็นสิ่งส่งเสริมงานของเครือข่ายให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้ เพราะผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายย่อมขึ้นกับความรับผิดชอบส่วนบุคคล

ข) แนวคิดความเป็นพลเมือง คณะผู้วิจัยมีแนวคิดว่าความเป็นพลเมืองหมายความถึง ประชาชนหรือพลเมืองของรัฐ หรือสังคม หรือชุมชนที่อาศัยอยู่ที่มีความกระตือรือร้น รับผิดชอบ ทั้งต่อตนเองและต่อสาธารณะหรือส่วนรวม ไม่ใช่เป็นบุคคลที่เห็นเรื่องสาธารณะหรือเรื่องส่วนรวมที่ไม่ใช่เรื่องของตัวเอง แต่เป็นเรื่องของคนอื่น หรือหน่วยงานอื่นที่ต้องทำแทนตน ตนเป็นเพียงผู้รับผลจากการกระทำเหล่านั้น ประชาชนในชุมชน หรือสังคม หรือในรัฐ ต้องมีความกระตือรือร้น ลูกขึ้นมา รับผิดชอบต่อกิจการสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับตน ทั้งการคิด พัฒนา และเข้าไปมีส่วนร่วมในประเด็นที่รัฐจัดทำขึ้น เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้^{๑๑} ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นฐานคิดในการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนสร้างสรรค์ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยการใช้กระบวนการอบรมและการสนทนากลุ่ม พุดคุยถึงบทบาทหน้าที่ในฐานะพลเมืองที่แต่ละคนควรตระหนักรู้และให้ความสำคัญในการปฏิบัติ เนื่องจากทุกคนอยู่ในฐานะพลเมืองจึงต้องดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์โดยเฉพาะแก่สังคมหรือคนส่วนใหญ่ ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนโดยรวมและสังคมไทยเติบโตด้วยความแข็งแกร่งที่สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะช่วยให้ประเทศชาติมีความสงบสุขและพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป^{๑๒}

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทยคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ดูแลด้านความมั่นคงของชาติควรร่วมมือกับชุมชนหรือท้องถิ่นให้การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึกในพื้นที่ในภาพรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับนโยบาย

๒) ภาคประชาชนควรร่วมมือกับภาครัฐจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและมีการกำกับ การดำเนินงานตามแผน ตลอดถึงมีการติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

^{๑๑} สยามรัฐออนไลน์. (๒๕๖๑). ความเป็นพลเมือง. แหล่งที่มา <https://siamrath.co.th/n/๒๙๘๕๕>. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^{๑๒} ธนาคม รื่นพานิช พระมหาวิเชียร วชิรธมโม พงศ์ศักดิ์ บุญมาศ ยรรยง ศรีฟ้า และสุนทร อรุณโณ. (๒๕๖๒). การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของระบบราชการไทยในยุคปัจจุบัน. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑(๒) กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒

- ๑) หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคงติดตามและ
 ประคับประคองการดำเนินงานด้านการเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะอย่างใกล้ชิด
- ๒) หน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคงควรให้การสนับสนุนงบประมาณ
 อย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการที่เกี่ยวกับกิจกรรมเชิงเสริมสร้างจิตสำนึก
 สาธารณะดำเนินไปได้
- ๓) ภาคประชาชนซึ่งเป็นชาวชุมชนควรให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมเชิงเสริมสร้าง
 จิตสำนึกสาธารณะต่าง ๆ ตามสมควร
 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
- ๑) ควรมีการศึกษาหรือวิจัยเชิงปฏิบัติการต่อยอดกิจกรรมการเสริมสร้างจิตสำนึก
 สาธารณะให้สามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างต่อเนื่อง
- ๒) ควรมีการศึกษาหรือวิจัยพัฒนาหลักสูตรสำหรับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือโดย
 ร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- ธนาคม รื่นพานิช พระมหาวีเชียร วชิรธมโม พงศ์ศักดิ์ บุญมาศ ยรรยง ศรีฟ้า และสุนทร อรุณโณ.
 (๒๕๖๒). การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของระบบราชการไทยในยุคปัจจุบัน.
 วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑(๒)
 กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒
- เพิ่มพร ดำรงเกียรติ พระครูสุวรรณสุตาลังการ ญัฐกร ยกชูอนชัย พชรมณ ระฆังและสมพร เขียวจันทร์.
 (๒๕๖๒). การพัฒนาภาวะผู้นำของนายกเทศมนตรีตามหลักธรรมาภิบาลในยุคปัจจุบัน.
 วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑(๑)
 มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๒
- ยุรรัตน์ พันธุ์ยุรา ปรีดา วิทยากุล ยุราพร สมบุญสุข สายสุนีย์ หนูแสงและวิลาสินี วงษ์รักษ์. (๒๕๕๘).
 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด.
- วิชัย เทียนถาวร. (๒๕๖๒). สังคมมนุษย์ โดย นพ.วิชัย เทียนถาวร. [มติชนออนไลน์] แหล่งที่มา
https://www.matichon.co.th/columnists/news_๑๕๖๑๒๔๔.
 สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๔ ธ.ค. ๒๕๖๓.
- สยามรัฐออนไลน์. (๒๕๖๑). ความเป็นพลเมือง. แหล่งที่มา <https://siamrath.co.th/n/๒๙๘๔๕>.
 สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๓.

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ - นามสกุล	พระมหาวิเชียร วชิรธมโม (กุลมณี)
วัน/เดือน/ปีเกิด	-
ที่อยู่ปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๔๘	น.ธ.เอก, ป.ธ.๔
พ.ศ. ๒๕๕๐	ปริญญาตรี พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๖
พ.ศ. ๒๕๖๐	ปริญญาโท M.A.(ภาษาศาสตร์) Formerly University of Poona พ.ศ. ๒๕๓๘
การทำงานปัจจุบัน	ตำแหน่งอาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์	
ผลงานวิจัย	
พ.ศ. ๒๕๕๖	พ.ศ. ๒๕๕๖ เรื่อง “การศึกษาผลกระทบต่อการปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุ สามเณรในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส จากเหตุการณ์ความไม่สงบใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยรศ.สมบูรณ์ บุญฤทธิ์ และพระมหาวิเชียร วชิรธมโม
พ.ศ. ๒๕๖๐	พ.ศ. ๒๕๖๐ เรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี ต่อภาพลักษณ์ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี” โดยนายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิชและพระมหาวิเชียร วชิรธมโม รศ.สมบูรณ์ บุญฤทธิ์ และพระมหาวิเชียร วชิรธมโม (๒๕๕๖) เรื่อง “การศึกษาผลกระทบต่อการปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุสามเณรในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส จากเหตุการณ์ความไม่สงบใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้” อ้างจาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=๑๖๖๔&articlegroup_id=๑๕๒
การเผยแพร่ผลงานวิจัย	นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิชและพระมหาวิเชียร วชิรธมโมเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี ต่อภาพลักษณ์ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี” การประชุมวิชาการระดับชาติ ศีลศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๔ “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐” วันที่ ๒๕- ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ณ โรงแรมสรรหา

เจปี่ หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๐
จำนวน ๓๐๐ เล่ม หน้า ๑๓๓

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล พระครูสุตกิจสโมสร
วัน/เดือน/ปีเกิด -
ที่อยู่ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี
จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๘ ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู สาขา ครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๔ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา:วิชาการบริหารการจัดการศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การทำงานปัจจุบัน

ตำแหน่งอาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๕๙

พระครูสุตกิจสโมสรและนายรังสรรค์ วัฒนาศัยวัฒน์.(๒๕๕๙).แนวทางส่งเสริมศีลธรรมและคุณธรรม
ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนโรงเรียนดาวนายร้อย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา.โครงการประชุม
วิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๓ เรื่อง“การพัฒนาคุณภาพการศึกษา : แนวโน้ม ความท้าทาย และ
ความยั่งยืน”คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๘-๒๙ กรกฎาคม
๒๕๕๙. หน้า ๔๓๘-๔๕๔. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๓๑๒-๖ (ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี)

บทความทางวิชาการ

พ.ศ. ๒๕๖๐

นายวีระศักดิ์ บุญญติษฐ์และพระครูสุตกิจสโมสร.(๒๕๖๐).แนวทางการจัดการเรียนร่วมพหุวัฒนธรรม
ในสามจังหวัดชายแดนใต้.โครงการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๔ (Educational
Research Conference ๔th) “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐ (Innovative Education for
Thailand ๔.๐)”คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๕-๒๗ กรกฎาคม
๒๕๖๐. หน้า ๗๔๖-๗๕๘. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๐๙-๒

พ.ศ. ๒๕๖๑

ขวัญฤทัย แวสุวรรณ เปมิกา นวลปิ่น และ พระครูสุตกิจสโมสร.(๒๕๖๑).การศึกษาคุณภาพชีวิตของ
เจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจภูธรอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี.การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ
The ๕th National and ๓rd International Conference on Education (Nice) ๒๐๑๘ “Education,

Leadership, and Innovation in Learning Society” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๔-๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑. หน้า ๑๑๗๓-๑๑๘๓. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๗๕-๗

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล	พระพันธ์ ธรรมวิโส (อนันตะพงศ์)
วัน/เดือน/ปีเกิด	-
ที่อยู่ปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๕๖	พธ.บ. (พุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ
พ.ศ. ๒๕๕๘	พธ.ม. (พุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ
การทำงานปัจจุบัน	ตำแหน่งอาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์	
ผลงานวิจัย	
พ.ศ. ๒๕๖๐	บทความวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๕๖๕ : การปฏิวัติที่ถูก นิยามใหม่การประชุมวิชาการระดับชาติ “ศึกษาศาสตร์วิจัย” ครั้งที่ ๔ ๒๕ - ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐. ณ โรงแรมहरรรษา เจ ปี หาดใหญ่ จ. สงขลา
พ.ศ. ๒๕๖๑	บทความวิจัยเรื่อง “ ทศนคติต่อหลักพุทธธรรมกับการนำหลักพุทธธรรมมา ใช้ในชีวิตประจำวันของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี” การประชุมวิชาการระดับชาติ “ศึกษาศาสตร์วิจัย” ครั้งที่ ๕ ๕ - ๗ มิถุนายน ๒๕๖๑ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี ณ โรงแรมहरรรษา เจ ปี หาดใหญ่ จ. สงขลา

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นายสุชาติ ไหมอ่อน
วัน/เดือน/ปีเกิด	-
ที่อยู่ปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๕๘	พธ.บ. (พุทธจิตวิทยา)

พ.ศ. ๒๕๕๐	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กศ.ม.(จิตวิทยาการศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. ๒๕๖๐	พธ.ด. (การพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การทำงานปัจจุบัน ตำแหน่งอาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๕๖

พระมหาสุชาติ อนุบาลโย และคณะ. (๒๕๕๖). บทบาทวัดและพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ใน สถานการณ์ความไม่สงบในเขตชายแดนภาคใต้ ศึกษากรณีพื้นที่จังหวัดปัตตานี. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พ.ศ. ๒๕๖๐

นายจารึก ศิริบุบผะ, ดร.สุชาติ ใหม่อ่อน, นายอำพร มณีเนียม. (๒๕๖๐). กระบวนการสื่อสารเพื่อ สร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พ.ศ. ๒๕๖๒

สุชาติ ใหม่อ่อน. (๒๕๖๒). รูปแบบการสร้างสังคมปลอดภัยเสถียรโดยใช้ศิลปะทำเป็นเครื่องมือของชาว ชุมชนใน. จังหวัดปัตตานี. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).

บทความทางวิชาการ

พ.ศ. ๒๕๖๐

พระมหาสุชาติ อนุบาลโย. (๒๕๖๐). นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลง. น่าน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.

พ.ศ. ๒๕๖๑

พระมหาสุชาติ อนุบาลโย, และคณะ. (๒๕๖๑). กระบวนการสร้างสันติสุขเชิงพุทธในพื้นที่ ๓ จังหวัด ชายแดน ภาคใต้ของประเทศไทย. น่าน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.

พระมหาสุชาติ อนุบาลโย,พระมหานภดล สุจินโณ,พระมหาธนู ชาครธมโม และไชยยุทธ อินบัว. (๒๕๖๑). บทบาทของผู้นำท้องถิ่นต่อกระบวนการเสริมสร้างสันติสุขและสมานฉันท์ เทศบาลตำบลนาประดู่ อำเภอกอโกวิท จังหวัดปัตตานี. นครศรีธรรมราช: วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้.

พระมหาสุชาติ อนุบาลโย. (๒๕๖๑). วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Phramaha Suchat Analayo (Maion), Phramaha Prakasit Sirimedho (Thitipasitthikron), Komsan Jalearnwong (Titamataso). (๒๐๑๘). Relations between Human and Environment

mahachulalongkornrajavidyalaya university. suvarnabhumi: Rajamangala University of Technology.

พ.ศ. ๒๕๖๓

Suchat Maion. (๒๐๒๐). Natural Resource Management using Participatory Process of Youth Volunteer in Community. Singapore

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิช
 วัน/เดือน/ปีเกิด -
 ที่อยู่ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
 ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี
 จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐

ประวัติการศึกษา
 พ.ศ. ๒๕๕๘ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 พ.ศ. ๒๕๕๖ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ) (รัฐศาสตร์การปกครอง)
 (เกียรตินิยมอันดับสอง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
 รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (รป.บ.) (การบริหารทรัพยากรมนุษย์)
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

การทำงานปัจจุบัน ตำแหน่งนักวิเคราะห์นโยบายและแผน
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ทุนการศึกษา

๑. ทุนการศึกษาต่อปริญญาโท จากพระครูวรนาถโพธิคุณ เจ้าอาวาสวัดอรัญวาสีการาม (วัดห้วยเงาะ) จังหวัดปัตตานี
๒. ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยระดับปริญญาโท จากสถาบันวิจัยพหุวัฒนธรรมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สพย.)

ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๕๗

นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิชและร.ต.ต.พิชัย โอบสารศิริ งานวิจัยเรื่อง “การดำเนินงานในการพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” บทความย่อ การประชุมวิชาการระดับชาติ ศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒๙ - ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ณ โรงแรมทรูชา เจบีหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๗ จำนวน ๕๐๐เล่ม หน้า ๕๒

พ.ศ. ๒๕๕๙

นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวณิช, เอกรินทร์ สังข์ทอง, เรชา ชูสุวรรณ งานวิจัยเรื่อง “สภาพการดำเนินงาน ปัญหาและแนวทางการพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” วารสารศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๙ ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธวัฒนธรรมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สพย.)

พระครูสุตกิจสโมสรและนายรังสรรค์ วัฒนาชัยวณิช งานวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมศีลธรรมและคุณธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันของนักเรียนโรงเรียนดาราวิทยาร้อย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” การประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๓ “การพัฒนาคุณภาพการศึกษา: แนวโน้ม ความท้าทาย และความยั่งยืน” วันที่ ๒๘ - ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ โรงแรมहरรรษา เจบี หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๙ จำนวน ๓๐๐ เล่ม หน้า ๙๕

พ.ศ. ๒๕๖๐

นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวณิชและพระมหาวิเชียร วชิรธมโม งานวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี ต่อภาพลักษณ์ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี” การประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๔ “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐” วันที่ ๒๕ - ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ณ โรงแรมहरรรษา เจบี หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๐ จำนวน ๓๐๐ เล่ม หน้า ๑๓๓

นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวณิช พระมหาวิเชียร วชิรธมโม นางสาวขวัญใจ ศรีพรัตน์ นางชบา บัวอ่อน และนายธวัชชัย สมอเนื้อ งานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์กระบวนการใช้จ่ายงบประมาณตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง

พ.ศ. ๒๕๖๑

แนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความเสี่ยงขององค์กรพระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แหล่งทุนจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งหัวหน้าโครงการวิจัย)

การวิจัยการปลูกฝังความสุจริตของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนใต้ แหล่งทุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพัฒนาสังคมของ พระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนใต้ แหล่งทุนจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย)

ความรุนแรงในครอบครัวมีผลต่อความก้าวร้าวของเด็กใน ๓ จังหวัดภาคใต้ แหล่งทุนจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย)

การมีส่วนร่วมในการสร้างทักษะการเรียนรู้ของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาในด้านการบริหารงานบุคคลตามที่นะของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๕ แหล่งทุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย)

การสร้างมาตรฐานความปลอดภัยสำหรับชุมชนชาวพุทธใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้แหล่งทุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย)

การปลูกฝังหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แหล่งทุนจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย)

พ.ศ. ๒๕๖๓

การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณชนและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย แหล่งทุนจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งผู้ประสานงาน)

การวิเคราะห์ห้องค์ประกอบและตัวชี้วัดชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย แหล่งทุนจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย)

วิจัยย่อยที่ ๓ นวัตกรรมวัฒนธรรมชุมชนกับการสำรวจวรรณกรรมโบราณ ในเขตลุ่มน้ำโขงตอนล่าง แหล่งทุนจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย)

บทความทางวิชาการ

นางสาวเพ็ญพิมล นิธิสุนทรวงศ์และนายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิต บทความเรื่อง “เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม สู่การเมืองการปกครองของไทย” การประชุมวิชาการระดับชาติ ศึกษาศาสตรวิจัย ครั้งที่ ๔ “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐” วันที่ ๒๕ - ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ณ โรงแรมพรรษา เจบีหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๐ จำนวน ๓๐๐ เล่ม หน้า ๑๓๐

รังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิต พระครูสุตกิจโสภณ (โกตัน) จิตต์ นิลวิเชียร พระมหาวิเชียร วชิรธมโม และไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน บทความเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนใต้” การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๑ (แบบออนไลน์) “พุทธบูรณาการ อารยธรรมวัฒนธรรมแห่งแรก สู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน” วันที่ ๓ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล

นายวิรัชศักดิ์ บุญญดิษฐ์

วัน/เดือน/ปีเกิด

-

ที่อยู่ปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี
จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๑

ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

พ.ศ. ๒๕๓๐

นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. ๒๕๓๙

พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)

การทำงานปัจจุบัน

ตำแหน่งอาจารย์พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๕๙

นายวีรศักดิ์ บุญญดิษฐ์และพระมหาสมคิด สมปนโน (๒๕๕๙).ทัศนคติต่อการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน กรณีศึกษา : สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี.บทความวิชาการ.โครงการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๓ เรื่อง "การพัฒนาคุณภาพการศึกษา : แนวโน้ม ความท้าทาย และความยั่งยืน" คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๘-๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙.หน้า ๙๓. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๓๑๒-๕ (ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

บทความทางวิชาการ

นายวีรศักดิ์ บุญญดิษฐ์และพระมหาเสาวนันท สุภาจาโร การเมืองการปกครองของไทยกับพระพุทธศาสนา

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล

นางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวิโร

วัน/เดือน/ปีเกิด

-

ที่อยู่ปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี
จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๗

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

พ.ศ. ๒๕๕๓

อุตสาหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเครื่อง
เรือน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ

พ.ศ. ๒๕๔๙

ประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเครื่องเรือน
และการตกแต่งภายใน วิทยาลัยเทคนิคหาดใหญ่

การทำงานปัจจุบัน

ตำแหน่งอาจารย์ประจำ คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๕๙

นางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวิโรและนายวีรศักดิ์ บุญญดิษฐ์, (๒๕๕๙). สภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมของพนักงานครูสังกัดโรงเรียนเทศบาลเมืองปัตตานี.บทความวิชาการ. โครงการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๓ เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพการศึกษา : แนวโน้ม ความท้าทาย

ทาย และความยั่งยืน” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๘-๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙. หน้า ๔๓๘-๔๕๔. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๓๑๒-๖ (ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี)

พ.ศ. ๒๕๖๑

ภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร พระครูสุตกิจสโมสร โกตัน นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์. (๒๕๖๑). การปลูกฝัง ความสุจริตของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนใต้. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.

Veerasak Bunyadit, Pamonrat Chumpoopraviro, Rangsan Wattanachaiwanich (๒๐๑๘), Teachers' Perceptions on Participation in Building Cognitive Skills of People Involved in Education in the Field of Personnel Management under Secondary Educational Service Area Office Area XV, Pranakonsriaryutya : Mahachulalongkornra javidyalya University.

พ.ศ. ๒๕๖๒

ภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร พระมหากริช ธิธมโม พระมหาเสาวนันท สุภาจาโร และดร.จิตต์ นิลวิเชียร. (๒๕๖๒). ส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาให้กับเยาวชน หมู่ ๖ ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี.

ภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร และสุรรัตน์ ไผ่ไทร. (๒๕๖๒). เพิงหมาแหงน : วิถีชีวิตสู่การฟื้นฟูเศรษฐกิจ สร้างรายได้สู่ครัวเรือนแบบพอเพียง ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี.

บทความทางวิชาการ

พ.ศ. ๒๕๖๐

นางสาวปานวลัย รัตนบุตรศรีและนางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร, (๒๕๖๐). นิสิตมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐. ๒๕๖๐. บทความวิชาการ. โครงการ ประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๔ (Educational Research Conference ๔th) “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐ (Innovative Education for Thailand ๔.๐)” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๕-๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐. หน้า ๘๙๕-๙๐๗. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๐๙-๒

นางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร, ปานวลัย รัตนบุตรศรี, ชูสิทธิ์ จันทร์แดง, (๒๕๖๐) ผลการใช้รูปแบบ การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในรายวิชาการเมืองการปกครองของไทย ต่อ ความสามารถในการจัดการความรู้และความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอน ของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ ชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ประจำปี การศึกษา ๒๕๕๙ . บทความวิชาการ. โครงการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๔ (Educational Research Conference ๔th) “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐ (Innovative Education for Thailand ๔.๐)” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๕- ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐. หน้า ๗๕๙-๗๗๐. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๐๙-๒

ภาณุ ชูศรีและนางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร.(๒๕๖๐). พฤษภามิมิ . บทความวิชาการ. โครงการ ประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๔ (Educational Research Conference ๔th)

“นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐ (Innovative Education for Thailand ๔.๐)” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๕-๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐. หน้า ๑๘๘๗-๑๙๐๗. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๐๙-๒

เนตรนภา มณีศรีและนางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร. (๒๕๖๐). พัฒนาการการเมืองการปกครองของ ไทย พ.ศ.๑๗๘๑ - พ.ศ.๒๕๕๐ . บทความวิชาการ. โครงการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๔ (Educational Research Conference ๔th) “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐ (Innovative Education for Thailand ๔.๐)” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๕-๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐. หน้า ๑๙๔๖-๑๙๕๘. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๐๙-๒๐

พ.ศ. ๒๕๖๑

นายนพฤทธิ์ ขวัญสุรัตน์ นางสาวจุฑามาศ จันทร์เกิด และนางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร. (๒๕๖๑). ความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี (ม จ ร วส.ปน.). การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ The ๕th National and ๓rd International Conference on Education (Nice) ๒๐๑๘ “Education, Leadership, and Innovation in Learning Society” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๔-๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑. หน้า ๑๑๘๔-๑๑๘๓. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๗๕-๗

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล นางสาวปานวลัย รัตนบุตรศรี
วัน/เดือน/ปีเกิด -
ที่อยู่ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี
จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๙ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

พ.ศ. ๒๕๕๔ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

การทำงานปัจจุบัน

ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๕๙

นางสาวปานวลัย รัตนบุตรศรีและพระมหาเสาวนันท สุกาจาโร, (๒๕๕๙). การใช้หลักธรรมมาภิบาล ในการจัดการเรียนการสอนของพนักงานครูสังกัดโรงเรียนเทศบาลเมืองปัตตานี.บทความวิชาการ. โครงการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๓ เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพการศึกษา : แนวโน้ม ความท้าทาย และความยั่งยืน” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๘-๒๙

กรกฎาคม ๒๕๕๙. หน้า ๔๓๘-๔๕๔. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๓๑๒-๖ (ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี)

พ.ศ. ๒๕๖๐

นางสาวปานวลัย รัตนบุตรศรีและนางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร, (๒๕๖๐). นิสิตมีส่วนร่วมในกิจกรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐. ๒๕๖๐. บทความวิชาการ. โครงการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๔ (Educational Research Conference ๔th) “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐ (Innovative Education for Thailand ๔.๐)” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๕-๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐. หน้า ๘๙๕-๙๐๗. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๐๙-๒

นางสาวภมรรัตน์ ชุมภูประวีโร, ปานวลัย รัตนบุตรศรี, ชูสิทธิ์ จันทร์แดง, (๒๕๖๐) ผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในรายวิชาการเมืองการปกครองของไทย ต่อความสามารถในการจัดการความรู้และความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอน ของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ ชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๙ . บทความวิชาการ. โครงการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๔ (Educational Research Conference ๔th) “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐ (Innovative Education for Thailand ๔.๐)” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๕-๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐. หน้า ๗๕๙-๗๗๐. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๐๙-๒

พ.ศ. ๒๕๖๑

สุภารัตน์ ลีมดำรงค์, จ.ส.อ.พร้อมรบจันทร์ศรีเพื่อและนางสาวปานวลัย รัตนบุตรศรี. (๒๕๖๑). ความพึงพอใจต่อการบริการของเทศบาลตำบลนาประดู่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี. การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ The ๕th National and ๓ rd International Conference on Education (Nice) ๒๐๑๘ “Education, Leadership, and Innovation in Learning Society” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๕-๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑. หน้า ๑๑๘๔-๑๑๘๓. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๗๕-๗

พัชราภรณ์ แดงนุ้ย, พันธุ์ทิพา ไชยปัญญาและนางสาวปานวลัย รัตนบุตรศรี. (๒๕๖๑). การแสดงความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการปฏิบัติหน้าที่ต่อประชาชนในเขตพื้นที่ สถานีตำรวจภูธรโกตาบารู อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ The ๕th National and ๓ rd International Conference on Education (Nice) ๒๐๑๘ “Education, Leadership, and Innovation in Learning Society” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๕-๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑. หน้า ๑๑๘๔-๑๑๘๓. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๔๗๕-๗